Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:
«Ιστορία, Τοπική Ιστορία: Έρευνα και Διδακτική»

Ανδρέας Απ. Αθανασιάδης

Όψεις της πολιτικής και κοινωνικής συγκρότησης στην πόλη της Φλώρινας την περίοδο της «εαμοκρατίας», Νοέμβριος 1944 – Μάρτιος 1945

(μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία)

Επόπτρια καθηγήτρια: Σοφία Ηλιάδου-Τάχου
Επιβλέποντες καθηγητές: Αντρέας Ανδρέου, Στράτος Δορδανάς

Φλώρινα, Απρίλιος 2017

Περιεχόμενα

Αρκτικόλεξα - Συντομογραφίες 5

Προλογικά 9

Κεφάλαιο 1ο 19

Πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές στο στάδιο μετάβασης της εξουσίας 19

1.1 Νομιμοποιημένες ή νομιμοποιούμενες εξουσίες 19

1.2 Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ στην πορεία ανάληψης ευθυνών διοίκησης 29

Κεφάλαιο 2ο 37

Από την απελευθέρωση στην εαμοκρατία 37

2.1 Βία και ανασφάλεια τους τελευταίους μήνες της κατοχής 37

2.2 Στην πορεία της απελευθέρωσης 45

2.3 Συγκρότηση τοπικής εξουσίας στο όνομα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας 58

2.4 Αλλαγή των δεδομένων στη σκιά των Δεκεμβριανών 83

2.5 Αναμένοντας την έλευση των κυβερνητικών αρχών 101

Κεφάλαιο 3ο 115

Η εθνικοφροσύνη στον αντίποδα της εαμοκρατίας 115

3.1 Οργάνωση της εθνικοφροσύνης, οριοθέτηση του «εθνικού» και του «αντεθνικού» 115

3.2 Η «λευκή» και η «κόκκινη» τρομοκρατία 130

Επιλογικά 155

Πηγές 165

Αρκτικόλεξα - Συντομογραφίες

ΑΔΧ	Ανωτέρα Διοίκησις Χωροφυλακής
Α-ΕΥΠ	Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών
ΑΚΕ	Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας
ΑΚΚΕ	Αρχείο ΚΚΕ
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΑΣΚΙ	Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας
ΑΦΔ	Αρχείο Φίλιππου Δραγούμη
ΑΦΖ (AFZ)	Αντιφασιστικό Μέτωπο Γυναικών
ΓΑΚ	Γενικά Αρχεία (του) Κράτους
ΓΒ	Γεννάδειος Βιβλιοθήκη
ΓΓ	Γενικός Γραμματέας
ΓΣ	Γενικό Στρατηγείο
ΔΕΣ	Διεθνής Ερυθρός Σταυρός
ΔΕΜ	Διοικητική Επιτροπή Μακεδονίας
ΔΣΕ	Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας
ΕΑ	Εθνική Αλληλεγγύη
ΕΑΜ	Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΕΕ	Επαρχιακή Επιτροπή
ΕΕΣ	Εθνικός Ελληνικός Στρατός
ΕΕΣ	Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
ΕΚΕ	Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος
ΕΛΑΣ	Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός
ΕΛΔ-ΣΚΕ	Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας – Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΕΛΙΑ	Ελληνικό Λογοτεχνικό (και) Ιστορικό Αρχείο
ΕΜΕΟ	Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση
ΕΜΣ	Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών
ΕΟΔΑ	Εθνική Οργανώσις Δημοκρατικού Αγώνος
ΕΟΧΑ	Εθνικός Οργανισμός Χριστιανικής Αλληλεγγύης
ΕΠ	Εθνική Πολιτοφυλακή
ΕΠΟΝ	Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων
ΕΤΑ	Επιμελητεία του Αντάρτη
ΙΑΜ	Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας
ΚΕ	Κεντρική Επιτροπή
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚ	Κομμουνιστικό Κόμμα
ΚΚΓ	Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας
ΚΟ	Κομματική Οργάνωση
ΚΟΒ	Κομματική Οργάνωση Βάσης
ΚΟΠΜ	Κομματική Οργάνωση Περιοχής Μακεδονίας (του ΚΚΕ)
ΜΕΕΦ	Μορφωτική Ένωσις Εθνικοφρόνων Φοιτητών
ΝΟΜΣ (NOMS)	Λαϊκή Απελευθερωτική Οργάνωση Νεολαίας

ΝΟΦ (NOF)	Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΜΜ	Ομάδα (ή Ομάς) Μεραρχιών Μακεδονίας
ΟΠΛΑ	Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών
ΠΑΟ	Πανελλήνιος Απελευθερωτική Οργάνωσις
ΠΓ	Πολιτικό Γραφείο
ΠΓΔΜ	Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία (της) Μακεδονίας
ΠΔΣ-Φ	Προσωρινό Δημοτικό Συμβούλιο Φλώρινας
ΠΕ	Περιφερειακή Επιτροπή
ΠΕΕΑ	Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης
ΠΣ	Περιφερειακή Συνδιάσκεψη
ΠΣΦ	Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας
ΣΕΚ	Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους
ΣΝΟΦ (SNOF)	Σλαβομακεδονικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο
ΣΠ	Συντακτική Πράξη
ΣΣΑ	Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή
ΣΧ	Σταθμός Χωροφυλακής
ΤΒΣ	Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών
ΤΤΤ	Τηλέφωνα, Τηλέγραφος, Ταχυδρομεία
ΥΒΕ	Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος
ΥΧ	Υποδιοίκησις Χωροφυλακής
ΦΕΚ	Φύλλον Εφημερίδος (της) Κυβερνήσεως
ΦΣΣ	Φρουραρχείο Συμμαχικού Στρατού

===

AGIS	Anglo Greek Information Service
ML	Military Liaison
OSS	Office (of) Strategic Services
SOE	Special Operations Executive
UNRRA	United Nations Relief (and) Rehabilitation Administration

===

[κείμενο]	επεξηγηματικό κείμενο, σημείωση ή διευκρίνιση του γράφοντος
[…]	παράλειψη κειμένου πηγής
[.]	έλλειψη γράμματος ή συλλαβής
αρχ.	αρχεία
βλ.	βλέπε
έγγρ.	έγγραφο ή έγγραφα
ειδ. έκδ.	ειδική έκδοση
έκδ. - εκδ.	έκδοση - εκδόσεις
επιμ.	επιμέλεια
ημ. επίσκ.	ημερομηνία επίσκεψης σε ηλεκτρονική διεύθυνση

κ.	κουτί
κ.ά.	και άλλοι ή και άλλα
κεφ.	κεφάλαιο
μτφρ.	μετάφραση
μτφρ.-απόδ.	μετάφραση (και) απόδοση
ό.π.	όπως παραπάνω
πρβλ.	παράβαλε
προλ.	πρόλογος
σ.	σελίδα ή σελίδες
Φ.	φάκελος
χ.ε.	χωρίς εκδότη
χ.τ.έ.	χωρίς τόπο έκδοσης
χ.χ.έ.	χωρίς χρονολογία έκδοσης

Προλογικά

Το φθινόπωρο του 1944 ξεκίνησε η αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα. Συντεταγμένα οι κατακτητές προσπάθησαν να κινηθούν σε όσο το δυνατόν πιο ασφαλή δρομολόγια, κινούμενοι προς βορρά, με σχετική ταχύτητα για να αποφύγουν όσο το δυνατόν να εγκλωβιστούν από το σοβιετικό στρατό που βρισκόταν ήδη στη Βουλγαρία και κατευθυνόταν στη Γιουγκοσλαβία μετά από συμφωνία με τους παρτιζάνους του Τίτο. Σε όλη τους τη διαδρομή εντός της ελληνικής επικράτειας, οι Γερμανοί θα αντιμετωπίσουν επιθέσεις και σαμποτάζ του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ) και της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής (ΣΣΑ).

Περιοχές ολόκληρες, πόλεις και χωριά, απελευθερώνονται σταδιακά, με τελευταίες εκείνες της Δυτικής Μακεδονίας. Γερμανικός στρατός κατοχής θα παραμείνει στη Κρήτη μέχρι και τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Στις 18 Οκτωβρίου φτάνει στην Αθήνα η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση, γνωστή ως κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, στην οποία συμμετέχουν και υπουργοί από το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ).

Στην επαρχία κυριαρχεί το ΕΑΜ· εγκαθίσταται στις απελευθερωμένες περιοχές και κινείται προς την αντικατάσταση των ελληνικών κατοχικών αρχών. Τα στελέχη της ελληνικής κατοχικής διοίκησης, όσα δεν έχουν προλάβει να εγκαταλείψουν την επαρχία και να κινηθούν προς μεγαλύτερες πόλεις, συλλαμβάνονται και φυλακίζονται. Ο ΕΛΑΣ κινείται προς εξουδετέρωση των οπλισμένων συγκροτημάτων Ελλήνων συνεργατών των κατακτητών. Θα υπάρξουν βίαιες συγκρούσεις, με χαρακτηριστικότερες για την περιοχή της Μακεδονίας, εκείνες που έγιναν στο Κιλκίς και στην Κοζάνη, στις αρχές και στα τέλη Νοεμβρίου του ίδιου έτους αντίστοιχα.

Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας δεν θα ευδοκιμήσει, καθώς θα προταχθούν οι διαφορές των παρατάξεων που την συναπάρτιζαν. Το παραπάνω δεδομένο, σε συνδυασμό με την εμμονική στάση των Βρετανών, που θεωρούσαν ότι είχαν απόλυτο δικαίωμα να εμπλακούν στα ελληνικά ζητήματα, θα οδηγήσει σε ένοπλη σύγκρουση εντός κυρίως της πόλης των Αθηνών. Η ελληνική κυβέρνηση δεν θα μπορέσει να οργανωθεί ώστε να στείλει αντιπροσώπους της να αναλάβουν ευθύνες σε όλη την επικράτεια. Καθώς αυτό δεν έγινε κατορθωτό για ένα βραχύ ή μεγαλύτερο διάστημα (που διέφερε από περιοχή σε περιοχή), ήταν το ΕΑΜ εκείνο που ανέλαβε τη μετακατοχική διοίκηση στις περιοχές αυτές, μέχρι την αποστολή και εγκατάσταση των κυβερνητικών αρχών. Σ' αυτό το πλαίσιο εκτάκτων συνθηκών, το ΕΑΜ θα προσπαθήσει να οργανώσει τις διοικητικές δομές στις περιοχές που είχε υπό την ευθύνη του, στηριζόμενο κυρίως στα στελέχη και στα μέλη του, μη δείχνοντας -ταυτοχρόνως- ιδιαίτερη ανεκτικότητα σ' αυτούς που εμφανίζονταν αντιδρούντες στο όλο εγχείρημα. Ενώ υπήρχε η εμπειρία των αυτοδιοικούμενων ή «εαμοκρατούμενων» περιοχών κατά την περίοδο της κατοχής, ιδιαίτερα στις περιοχές που συναπάρτιζαν την «Ελεύθερη Ελλάδα», και ενώ ήταν διάχυτη η κουλτούρα του προτάγματος της «λαοκρατίας» ως εναλλακτικής πρότασης διαχείρισης μιας κοινωνίας, το ΕΑΜ βρέθηκε να αναλαμβάνει ευθύνες για ευρύτερες περιοχές, που περιλάμβαναν πλέον

και σεβαστό αστικό πληθυσμό με πλήθος προβλημάτων που έπρεπε να επιλυθούν άμεσα, και αφορούσαν κυρίως την ίδια την επιβίωση αυτού του πληθυσμού. Μετά τη «Συμφωνία της Βάρκιζας» ο ΕΛΑΣ αποστρατεύθηκε και το ΕΑΜ παρέδωσε τη διοίκηση των περιοχών, για τις οποίες ήταν υπεύθυνος, στις νέες κυβερνητικές αρχές.

Η περίοδος από την απελευθέρωση, όπου οι δομές της διοίκησης τοποθετούνται από το ΕΑΜ, έως και την έλευση των κυβερνητικών αρχών[1], ονομάζεται από διάφορους ιστορικούς, φιλίστορες ερευνητές ή πρωταγωνιστές των γεγονότων ως «εαμοκρατία». Πολλές φορές όμως η παραπάνω ονοματοδότηση δεν είναι μια απλή διευκρίνιση ιστορικής περιόδου, αλλά ενέχει νοηματοδοτήσεις που επικεντρώνονται στον χαρακτήρα αυτής της περιόδου. Ιδιαίτερα εμφανές έγινε αυτό όταν, μετά από καθυστέρηση δεκαετιών, εισήχθη στην Ελλάδα η λεγόμενη «διαμάχη των ιστορικών», όπου οι ονοματοδοτήσεις εμπεριέχουν συγκεκριμένες νοηματοδοτήσεις, προσωπικές τοποθετήσεις και αποφάνσεις.

Ανατρέχοντας στο ιστορικό της χρήσης της λέξης «εαμοκρατία»[2] από επαγγελματίες ιστορικούς ή άλλους κοινωνικούς επιστήμονες, βλέπουμε αρχικά ότι η λέξη αυτή δεν υπάρχει σε τίτλο πονήματος[3]. Μόλις το 1994, ο Ιωάννης Κολιόπουλος θα παραθέσει αντίστοιχο υποκεφάλαιο σε δίτομο έργο του[4]. Ο ίδιος θα δώσει έναν ορισμό σε κείμενό του που θα δημοσιευθεί στην ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα. Η αντίστοιχη παράγραφος από το κείμενο του Κολιόπουλου (που αναφέρεται στην περιοχή της Μακεδονίας) έχει ως εξής:

> Η περίοδος από την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής τον Οκτώβριο του 1944 έως την άνοιξη του 1945, όταν εγκαταστάθηκαν στην περιοχή οι νόμιμες αρχές της χώρας, αποτέλεσε διάστημα έντονης ανησυχίας και ανασφάλειας. Ήταν η περίοδος που έμεινε γνωστή ως «Εαμοκρατία», επειδή ο τόπος είχε τεθή υπό τον έλεγχο του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ[5].

---

[1] Πριν την έλευση των κυβερνητικών αρχών έφθαναν τα βρετανικά στρατεύματα. Το ΕΑΜ δεν εμπόδιζε την εγκατάσταση των παραπάνω διοικητικών αρχών. Βλ. Φοίβος Γρηγοριάδης, *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-1949. Το δεύτερο αντάρτικο*, τόμος 1ος, Καμαρινόπουλος, Αθήνα, χ.χ.έ., σ. 86.

[2] Ο γράφων την παρούσα εργασία δεν μπόρεσε να εντοπίσει αν η λέξη εαμοκρατία χρησιμοποιούνταν κατά την περίοδο εκείνη ή αν καταγραφόταν ως τέτοια -από το ΕΑΜ ή τους αντιπάλους του- η παραπάνω περίοδος (εντός δηλαδή αυτής καθαυτής της περιόδου). Υπάρχει βέβαια η άποψη του Ευάνθη Χατζηβασιλείου, που προσεγγίζει μάλλον τη θέση ότι ο συγκεκριμένος ορισμός της περιόδου έγινε εντός της περιόδου. Γράφει σχετικά: «Το ΕΑΜ επιδίωκε να συντηρήσει μια περίεργη δυαρχία στη χώρα: μια τυπική ψευδοεξουσία της κυβέρνησης στο κέντρο της Αθήνας και μια ουσιαστική και σαφώς μονοκομματική εξουσία του ΕΑΜ παντού αλλού (αυτό που τότε ονομάστηκε "εαμοκρατία"). Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Μετά, τίποτα δεν ήταν το ίδιο...», 3.12.2011, http://tvxs.gr/, ημερομηνία επίσκεψης στην ιστοσελίδα (εφεξής: ημ. επίσκ.) 28.12.2016.

[3] Την εντοπίζουμε στον υπότιτλο πονήματος του Χρ. Πιπιλιάγκα (νομάρχη Τρικάλων και Λαρίσης-Βόλου επί κατοχής και βουλευτή Κοζάνης την περίοδο 1946-1950). Βλ. Χρυσόστομος Πιπιλιάγκας, *Η Ελλάς κατά την από του 1942-1967 περίοδον. Εχθρική Κατοχή - Εαμοκρατία - Δεκεμβριανόν Κίνημα - Συμμοριτοπόλεμος - Εθνική Επανάστασις*, χ.ε., Αθήνα 1970.

[4] Βλ. κεφ. «Δ΄. Απελευθέρωση, α) Εαμοκρατία», στο Ιωάννης Κολιόπουλος, *Λεηλασία φρονημάτων*, τόμος 1ος, *Το Μακεδονικό ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, Βάνιας, 2η έκδ.[1η έκδ. 1994], Θεσσαλονίκη 1995, σ. 185-198.

[5] Ιωάννης Κολιόπουλος, «Η Μακεδονία σύνορο δύο κόσμων (1945-1949)», Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, http://www.imma.edu.gr/, ημ. επίσκ. 28.12.2016.

Το 2007, ο Αθανάσιος (Θανάσης) Καλλιανιώτης θα περιλάβει αντίστοιχο υποκεφάλαιο στο διδακτορικό του[6]. Η περίοδος που ορίζεται εκεί ως «εαμοκρατία» είναι αντίστοιχη με αυτή του Κολιόπουλου. Ο ίδιος βέβαια εισάγει, με προηγούμενες ανακοινώνεις και κείμενά του, ένα ιδιαίτερο σχήμα, θεωρώντας ότι για συγκεκριμένες περιοχές είναι διακριτή μια ενιαία περίοδος[7], εκείνη κατά την οποία «την εξουσία κατείχε το ΕΑΜ», ένα τμήμα της οποίας είναι εντός της κατοχής και ένα μετά την αποχώρηση του κατακτητή. Διευρύνοντας μάλιστα το σχήμα του υποστηρίζει ότι η δεύτερη περίοδος της εαμοκρατίας[8] δεν αποτελεί παρά συνέχιση της «Κατοχής» και τοποθετεί την απελευθέρωση των περιοχών αυτών στο χρονικό διάστημα της έλευσης των «κρατικών απεσταλμένων». Σε ανακοίνωσή του στα Γρεβενά το 2002 σημειώνει:

> Η παρούσα ανακοίνωση έχει τίτλο "Η Κατοχή στα Βέντζια: 1941 –1945". Εύλογα θα ρωτούσαν βέβαια αρκετοί: *Αφού οι Γερμανοί έφυγαν το 1944 πώς φτάνει η Κατοχή ως το 1945;* Η απλούστερη απάντηση είναι ότι ως το καλοκαίρι του 1945 υπήρχαν ακόμα στην Ελλάδα Γερμανοί, στην Κρήτη, συνεπώς η Κατοχή δεν μπορεί να περιοριστεί στα πλαίσια των ετών ΄41 -΄44. Τα Βέντζια κατέχονταν μόνιμα από τους Ιταλούς για 22 μόνο μήνες, από τα τέλη δηλαδή της άνοιξης του ΄41 ως το Φλεβάρη του ΄43. Από τότε ως το καλοκαίρι του 1945, για 27 μήνες, την εξουσία κατείχε το ΕΑΜ. Μετά για δέκα μήνες κυβέρνησαν την περιοχή διορισμένοι αντιπρόσωποι του κράτους και για άλλους πέντε μήνες εκλεγμένοι αντίστοιχοι, οι οποίοι διώχτηκαν μετά από τους αντάρτες του ΔΣΕ. Κατά το χρόνο της κατοχής των Βεντζίων από το ΕΑΜ τέσσερις φορές πέρασαν από κει οι Γερμανοί και οι Έλληνες συνεργάτες τους, αλλά καμιά φορά δεν παρέμειναν πάνω από 3 μέρες. Ο ομιλών θεωρεί ότι η Κατοχή επεκτείνεται ως το 1945, γιατί οι δομές που είχε δημιουργήσει το ΕΑΜ συνεχίζονταν ως εκείνο το έτος[9].

---

[6] Βλ. κεφ. «ΣΤ'. Πόλωση και καταβολή, […] δ΄. Η Εαμοκρατία» στο Αθανάσιος Καλλιανιώτης, *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946),* διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 415-426.

[7] Αναφερόμενος -το 2009- στη Δυτική Μακεδονία υποστηρίζει: «Για την ακρίβεια, η ΕΑΜοκρατία αρχίζει στην ύπαιθρο από την άνοιξη του 1943 με τη μαζική εμφάνιση μαχητών του ΕΛΑΣ και τη δημιουργία ανταρτοκρατούμενης περιοχής από τη δεξιά όχθη του ποταμού Αλιάκμονα και πέρα και τελειώνει το καλοκαίρι του 1945, όταν επανδρώθηκαν τα αστυνομικά τμήματα από κρατικούς απεσταλμένους». Βλ. Θανάσης Καλλιανιώτης, «Αλήθεια και προπαγάνδα στον Τύπο της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944)» ή «Ο Τύπος της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944)», στο Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, *Εθνική Αντίσταση 1941-1944. Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα,* Πρακτικά Ημερίδας, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 166.

[8] Που χαρακτηρίζεται σε άλλα κείμενά του και ως «"καθαρή" Εαμοκρατία», βλ. Θανάσης Καλλιανιώτης, «Η περιοχή Φιλώτα στον κυρίως Εμφύλιο πόλεμο 1945 -1949», http://blogs.sch.gr/thankall/?p=898, ημ. επίσκ. 29.12.2016.

[9] Θανάσης Καλλιανιώτης, «"Η Κατοχή στα Βέντζια: 1941 –1945", ομιλία μου στο πανελλήνιο επιστημονικό συνέδριο "Γρεβενά, Ιστορία–Τέχνη–Πολιτισμός", που πραγματοποιήθηκε στο Ξενοδοχείο "Αχίλλειον" Γρεβενών, οργανωμένο από τη Νομαρχία Γρεβενών (1–3 Φλεβάρη 2002)» http://www.fora.gr/, ημ. επίσκ. 29.12.2016.

Το 2009 εκδίδεται στα ελληνικά η διδακτορική διατριβή του Βάιου Καλογρηά[10]. Εντός του βιβλίου υπάρχει υποκεφάλαιο υπό τον τίτλο: «Απελευθέρωση και νέα κατοχή - από τη "Νέα Τάξη" στην ΕΑΜοκρατία»[11]. Από τον τίτλο και μόνο είναι εμφανής μια σχετική συμφωνία με τις θέσεις του Καλλιανιώτη. «Νέα κατοχή» [τα εισαγωγικά του γράφοντος] είναι αυτό που ακολούθησε την απελευθέρωση και αυτή η «νέα κατοχή» δεν είναι άλλη από την «ΕΑΜοκρατία». Στην ανάπτυξη του κεφαλαίου του, ο Καλογρηάς γίνεται πιο συγκεκριμένος σε ότι αφορά αυτή καθ' αυτή την απελευθέρωση. Ενώ στον τίτλο η λέξη απελευθέρωση δεν τίθεται σε εισαγωγικά, εντός του κειμένου τοποθετείται η συγκεκριμένη λέξη αποκλειστικά σε εισαγωγικά, όταν αυτή [η λέξη] αναφέρεται σε όποια απελευθέρωση πόλης από τον ΕΛΑΣ. Το σχήμα που εισάγεται είναι ότι οι πόλεις εγκαταλείπονται από τους Γερμανούς, επίπλαστα δηλώνεται απελευθέρωσή τους από τον ΕΛΑΣ, που στην πραγματικότητα προβαίνει σε κατάληψη-κατοχή των ήδη εγκαταλειμμένων πόλεων· κατάληψη που (όπως αφήνεται από τον τίτλο να εννοηθεί) αποτελεί συνέχεια της ξένης κατοχής ή νέα κατοχή[12].

Το 2010, ο Νίκος Μαραντζίδης θα αφιερώσει σε τόμο του για τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ), υποενότητα κεφαλαίου τιτλοφορούμενη: «Από την εαμοκρατία στην κοινωνία του ΔΣΕ»[13]. Μέσα σε 17 σελίδες, ο Μαραντζίδης προσεγγίζει το «ιδιότυπο καθεστώς» της εαμοκρατίας, δίνει τον ορισμό της, συγκρίνει την εαμοκρατία με τη λαοκρατία (το καθεστώς των αυτοδιοικούμενων υπό τον έλεγχο του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ περιοχών κατά τα χρόνια της κατοχής), παραθέτει τις διαφορές εαμοκρατίας-λαοκρατίας, αναζητά (προβαίνοντας σε συγκριτική μελέτη πέντε πόλεων της Μακεδονίας) την κομματική ταυτότητα των αντιπροσώπων σε θέσεις λαϊκής εξουσίας κατά την παραπάνω περίοδο, τον τρόπο επιλογής ή εκλογής τους, την αυτονομία των αντιπροσώπων σε σχέση με το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ), εστιάζεται σε θεσμούς όπως η Πολιτοφυλακή, εξετάζει την ελευθερία του Τύπου και επισημαίνει, τέλος, τις διαφωνίες-διαφοροποιήσεις που εμφανίζονται τη συγκεκριμένη περίοδο μεταξύ ΚΚΕ και ΕΑΜ, τις τριβές ανάμεσα στην (εαμική) δημόσια διοίκηση και τις πολιτικές οργανώσεις, τη σύγχυση

---

[10] Βάιος Καλογρηάς, *Το αντίπαλο δέος. Οι εθνικιστικές οργανώσεις αντίστασης στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944),* University Studio Press [1η έκδοση στα γερμανικά το 2008, με πρόλογο του Heinz Richter], Θεσσαλονίκη 2012.

[11] Βλ. κεφ. «ΙΙΙ. Απρόθυμη συνεργασία, […], Απελευθέρωση και νέα κατοχή - από τη "Νέα Τάξη" στην ΕΑΜοκρατία», στο ίδιο, σ. 363-409.

[12] Στο ίδιο, σ. 380-381, 385.

Και στις εντολές του ΚΚΕ ζητείται «κατάστρωση σχεδίου δράσης για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης». Βλ. Γράμμα του ΠΓ [Πολιτικού Γραφείου] της ΚΕ [Κεντρικής Επιτροπής] του ΚΚΕ (Γέρος [Γιώργης Σιάντος]) προς Επιτροπή Περιοχής Μακεδονίας – Θράκης του ΚΚΕ (Λεωνίδα [Στρίγκο]), 12.9.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, τόμος 5ος, *Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στον Πόλεμο και στην Αντίσταση*, Έκδοση του ΚΚΕ (Εσωτερικού), Αθήνα 1974 (1η έκδ. Ρώμη 1973), σ. 257. Η ιδιαίτερη νοηματοδότηση βέβαια προκύπτει όταν ως αποτέλεσμα της κατάληψης (κάθε στρατός καταλαμβάνει ή ανακαταλαμβάνει) δεν επέρχεται απελευθέρωση αλλά «απελευθέρωση» και νέα κατοχή, ως συνέχεια της ξενικής κατοχής.

[13] Βλ. κεφ. «8. Οικοδομώντας τη "Λαϊκή Δημοκρατία της Ελλάδας"», ενότητα «Από την εαμοκρατία στην κοινωνία του ΔΣΕ», στο Νίκος Μαραντζίδης, *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας 1946-1949*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 155-171.

αρμοδιοτήτων μεταξύ των υπηρεσιών, και την εμφανή σε κάποιες περιπτώσεις αλληλοϋπονόμευσή τους. Βάσει των παραπάνω, διαπιστώνει:

> Οι σχέσεις κηδεμονίας μεταξύ ΚΚΕ και των υπολοίπων οργανώσεων, συμπεριλαμβανομένου του ΕΑΜ, δεν πρέπει εντούτοις να μας οδηγήσουν να συμπεράνουμε πως πρόκειται για την κοινωνία της ευταξίας του ολοκληρωτισμού, όπου το Κόμμα, επιβάλλεται ολοκληρωτικά σε κάθε γωνία της κοινωνίας. Συχνά, συμβαίνει το αντίθετο […][14].

Κάποια χρόνια αργότερα, οι Στ. Καλύβας και Ν. Μαραντζίδης, θα συμπεριλάβουν κεφάλαιο (συγκεκριμένα «ερώτηση») αφιερωμένο στην εαμοκρατία, σε πόνημά τους (που σε σύντομο χρονικό διάστημα θα οριστεί ως το best seller των βιβλίων που αναφέρονται στη δεκαετία του ’40)[15]. Στο κεφάλαιο αυτό, που οι περίοδοι εαμοκρατίας-λαοκρατίες καταγράφονται πλησιέστερα του ολοκληρωτισμού[16], παρατίθεται παράγραφος που θα μπορούσε να ειδωθεί ως ορισμός -εκ μέρους των συγγραφέων- του όρου «εαμοκρατία». Αναφέρουν συγκεκριμένα:

> Πολλά στοιχεία για τον χαρακτήρα αυτής της κυριαρχίας του ΕΑΜ αποκαλύπτονται με τη μελέτη των πραγματικών δεδομένων που επικρατούσαν κατά την Απελευθέρωση, όταν η εξουσία του μεταφέρθηκε από το περιορισμένο και «εκτάκτου ανάγκης» πλαίσιο του βουνού και της αντίστασης στις πόλεις. Η περίοδος αυτή, κατά την οποία παρουσιάστηκε ένα θεσμικό κενό μετά την αποχώρηση των Γερμανών το οποίο καλύφθηκε από το ΕΑΜ και τους θεσμούς του, έμεινε γνωστή σε πολλές περιοχές της χώρας ως «εαμοκρατία» και ταυτίζεται με την εγκαθίδρυση οιονεί κρατικών θεσμών από το ΕΑΜ. Η εαμοκρατία υπήρξε η σαφής έκφραση της κυριαρχίας του ΚΚΕ τους πρώτους μήνες της Απελευθέρωσης και ουσιαστικά μέχρι τη Βάρκιζα, μέσω της οποίας καθιστούσε καθαρά τα χαρακτηριστικά του μελλοντικού του καθεστώτος[17].

Ελάχιστο διάστημα μετά την έκδοση του κοινού τους βιβλίου, ο ένας εκ των δύο, ο Καλύβας, θέλοντας να αντικρούσει το επιχείρημα που διαχέεται σχετικά με την

---

[14] Νίκος Μαραντζίδης, ό.π. Η διαπίστωση στη σ. 168.

[15] Βλ. κεφ. [ή «ερώτηση»] «11. Τι ήταν η "λαοκρατία" και τι η "εαμοκρατία";», στο Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, *Εμφύλια πάθη. 23 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2015, σ. 271-295.

Το παραπάνω κεφάλαιο στηρίζεται εν πολλοίς στο προηγούμενο αντίστοιχο του Μαραντζίδη. Είναι μάλλον υποβαθμισμένο ποιοτικά και δεν προσθέτει νέα δεδομένα στο θέμα που επεξεργάζεται (εαμοκρατία).

[16] Αυτό προκύπτει όταν εισάγεται ένα νέο στοιχείο σε σχέση με την προηγούμενη προσέγγιση του Μαραντζίδη. Το στοιχείο της συμμετοχής των πολιτών στις εαμικές διεργασίες, που το ερμηνεύουν μέσα στο πλαίσιο του πνεύματος του μεταπολεμικού ολοκληρωτισμού, όπου υφίσταται «ουσιαστική κατάργηση της κοινωνίας των πολιτών» με τη θέσπιση φορέων «κατ’ εντολή του κόμματος», που είχαν ως σκοπό «τον έλεγχο όλων των πτυχών των δραστηριοτήτων των ανθρώπων, ακόμα και στην παραμικρή τους λεπτομέρεια». Στο ίδιο, σ. 289-290.

Αναπτύσσοντας ειδικότερα τα επιχειρήματά τους σχετικά με την «εαμοκρατία» επί κατοχής, οι Καλύβας-Μαραντζίδης, υποστηρίζουν: «Όποιος υπερασπίζεται το εαμικό κράτος, ακόμα κι αν έχει καλές προθέσεις, στην ουσία υπερασπίζεται τον ολοκληρωτισμό εν τη γενέσει του». Στο ίδιο, σ. 274.

[17] Στο ίδιο, σ. 274.

κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ και συμπυκνώνεται στο σύνθημα «πρώτη φορά Αριστερά», ανατρέχει στην περίοδο της εαμοκρατίας. Κατά προσφιλή τακτική, διατυπώνει -νέο- ερώτημα (στην εφημερίδα *Καθημερινή*): «Είναι η ελληνική αριστερά όσο πολιτικά παρθένα ισχυρίζεται πως είναι;». Την απάντηση τη δίνει ο ίδιος:

> Πρώτη φορά αριστερά υπήρξε αναμφίβολα το ΚΚΕ την περίοδο 1943-1949. Διαμέσου του ΕΑΜ, μιας οργάνωσης που έλεγχε πλήρως, το ΚΚΕ κυβέρνησε στη διάρκεια της κατοχής περίπου το 70% της χώρας: την «Ελεύθερη Ελλάδα» που μπορεί μεν να είχε απαλλαγεί από τους κατακτητές, αλλά δεν ήταν ιδιαίτερα ελεύθερη. Με την απελευθέρωση, από το φθινόπωρο του 1944, και ως την άνοιξη του 1945, η εξουσία του ΚΚΕ (γνωστή ως «εαμοκρατία») ασκήθηκε σε ολόκληρη σχεδόν τη χώρα με τρόπο που δεν διέφερε από τις «Λαϊκές Δημοκρατίες» του σοβιετικού μπλοκ. Τέλος, το ΚΚΕ κυβέρνησε ορισμένες ορεινές περιοχές την περίοδο 1946-1949[18].

Στα ενδιάμεσα χρόνια θα υπάρξουν διάφορες ανακοινώσεις σε συνέδρια σχετικά με την επίμαχη περίοδο, λίγες όμως από αυτές θα φέρουν στον τίτλο τους τη λέξη «εαμοκρατία»[19]. Την ίδια περίοδο κάποιοι φιλίστορες[20] θα χρησιμοποιήσουν τον όρο

---

[18] Στάθης Καλύβας, «Ο Σίσυφος και η "αιώνια παρθένα"», *Η Καθημερινή*, 31.1.2016, http://www.kathimerini.gr/, ημ. επίσκ. 1.2.2016. Το άρθρο αυτό συμπεριλαμβάνεται στο νέο βιβλίο του Καλύβα (ουσιαστικά συλλογή άρθρων του), που κυκλοφόρησε πρόσφατα. Βλ. Στάθης Ν. Καλύβας, *Πού είμαστε και πού πάμε; Διατρέχοντας την κρίση (2009-2016) και ατενίζοντας το μέλλον*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2016. Το βιβλίο αυτό δεν βρίσκεται στη διάθεση του γράφοντος· η προσπέλαση του αντίστοιχου κεφαλαίου έγινε από https://books.google.gr/ , ημ. επίσκ. 28.12.2016.

[19] Ο γράφων εντόπισε μόνο δύο ανακοινώσεις:

1. Νίκος Μαραντζίδης, «Θνησιγενής ολοκληρωτισμός; Η Εαμοκρατία στις πόλεις 1944-1945», Αίγινα, Δίκτυο για τη Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων, 2007. Η ανακοίνωση δεν βρίσκεται στη διάθεση του γράφοντος. Η πληροφορία αντλήθηκε από το βιογραφικό του Μαραντζίδη που είναι δημοσιοποιημένο στην ιστοσελίδα http://www.uom.gr/media/docs/des/konstantinidis/marantzidis.pdf, ημ. επίσκ. 29.12.2016.

2. Ελένη Πασχαλούδη - Στράτος Δορδανάς, «Ένας ακήρυχτος πόλεμος: Η "εαμοκρατία" στη Θεσσαλονίκη», στο Πολυμέρης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Δεκέμβρης 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σ. 173-192.

Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πρόσφατο συνέδριο, που πραγματοποιήθηκε από το Πάντειο Πανεπιστήμιο (19-23.11.2014), ένα μέρος των ανακοινώσεων αναφέρονταν στην επίμαχη περίοδο, καμία όμως δεν έφερε στον τίτλο της τη λέξη «εαμοκρατία». Βλ. Προκόπης Παπαστράτης - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (Πρακτικά Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 19-23 Νοεμβρίου 2014), Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016.

[20] Ο γράφων εντόπισε τα παρακάτω βιβλία φιλιστόρων, που κεφάλαια ή υποκεφάλαιά τους έχουν στον τίτλο τους τον όρο «εαμοκρατία»:

1. κεφ. « 9ο: Εαμοκρατία», στο Παναγιώτης Αμπεριάδης, *Μια προσφυγική οικογένεια στα ορεινά της Καβάλας 1922-1952 (σελίδες αυτοβιογραφίας)*, χ.ε., Καβάλα 1994, σ. 251-298.

2. κεφ. «Η περίοδος της Εαμοκρατίας στην Ποντοκώμη», στο Ανδρέας Αθανασιάδης - Χρήστος Μιχαηλίδης, *Γεννηθείς εις Καύκασον Ρωσίας*, Ινφογνώμων, Αθήνα 2010, σ. 229-239.

3. κεφ. «12. Οι αξιωματικοί της Στρατιωτικής Διοίκησης Φρουράς Θεσσαλονίκης και η επικρατούσα κατάσταση στην εν λόγω πόλη περί το τέλος της Κατοχής (Οκτώβριος 1944) και την περίοδο της "Εαμοκρατίας" (Νοέμβριος 1944 - Ιανουάριος 1945), στο Γιάννης Πριόβολος,

«εαμοκρατία» σε κεφάλαια ή υποκεφάλαια σχετικών βιβλίων τους, και το ίδιο θα συμβεί σε κείμενα αναμνήσεων[21].

Είναι λοιπόν γεγονός ότι η παράθεση του όρου «εαμοκρατία» φέρει ένα πολύπλοκο και πολύπλευρο φορτίο νοηματοδοτήσεων, που σαφώς τροφοδοτήθηκε ιδιαίτερα λόγω της προαναφερθείσης «διαμάχης των ιστορικών». Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός ότι ο Ηλίας Νικολακόπουλος αναφέρεται στη «λεγόμενη εαμοκρατία», στην οποία καταφεύγει το «αναθεωρητικό ρεύμα», προκειμένου να στρέψει τη συζήτηση -για την περίοδο μετά την απελευθέρωση- από τα γεγονότα της πρωτεύουσας στην υπόλοιπη χώρα, με σκοπό, σύμφωνα πάντα με τον Νικολακόπουλο, την ταύτιση αυτής της περιόδου, εκ μέρους του παραπάνω «ρεύματος», με «ένα αυταρχικό και ολοκληρωτικό καθεστώς σταλινικού τύπου»[22].

Στην παρούσα εργασία ο γράφων χρησιμοποιεί τον όρο εαμοκρατία ως χρονικό αποκλειστικά προσδιορισμό μιας περιόδου, που ξεκινάει με την απελευθέρωση μιας περιοχής (στο παρόν κείμενο, της περιοχής Φλώρινας) από τον Γερμανό κατακτητή[23] και την ανάληψη της τοπικής εξουσίας από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ, και λήγει με την παράδοση της εξουσίας στις μεταβαρκιζιανές κρατικές αρχές.

Αντιπαραθέσεις και διαμάχες στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944). Μόνιμοι αξιωματικοί στον ΕΛΑΣ Μακεδονίας. Αρχειακά τεκμήρια, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 195-210.

4. κεφ. «Η αποχώρηση των Γερμανών και η αιματοβαμμένη Εαμοκρατία», στο Εμμανουήλ Καφεσσάκης, *Μεταξύ σφύρας και άκμονος. Κατοχή και εμφύλια σύγκρουση στη Μεσσηνία [1941-44]. Μια θεώρηση*, Παπαζήση, Αθήνα 2014, σ. 121-135.

[21] Ο γράφων εντόπισε τα παρακάτω βιβλία αναμνήσεων, που κεφάλαια ή υποκεφάλαιά τους έχουν στον τίτλο τους τον όρο «εαμοκρατία»:

1. κεφ. «Ε΄ […] 4. Εαμοκρατία», στο Βαγγέλης Κασάπης (Κρίτων), *Στον κόρφο της Γκύμπρενας (χρονικό της Εθνικής Αντίστασης στον Έβρο),*τόμος Β΄, Κάλβος, Αθήνα 1977. Το βιβλίο δεν βρίσκεται στη διάθεση του γράφοντος. Ανιχνεύθηκε στο διαδίκτυο, συγκεκριμένα στις ιστοσελίδες: http://www.goodreads.com/ και http://www.politeianet.gr/, ημ. επίσκ. 29.12.2016.

2. κεφ. «4ο. Τέλος κατοχής - Εαμοκρατία» και «5ο. Τέλος εαμοκρατίας», στο Λυκούργος Συνόπουλος, *Απομνημονεύματα ενός καστοριανού παιδιού της πιάτσας (1937-1957)*, χ.ε., Καστοριά 1998, σ. 169-190 και 191-212 αντίστοιχα.

3. κεφ. «Εννιά περιστατικά στη διάρκεια της Εαμοκρατίας», στο Στέφανος Γώγος, *Η καταστολή της κατά του έθνους ανταρσίας*, χ.ε., Φλώρινα, 2001, σ. 118-123.

[22] Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος [απαντήσεις σε ερωτήματα], «Δεκεμβριανά 1944: Παρελθόν και παρόν, *Η Αυγή - Ενθέματα*, 7.12.2014, http://www.avgi.gr/, ημ. επίσκ. 29.12.2016.

[23] Ο γράφων υποστηρίζει ότι μετά την αποχώρηση των Γερμανών (είτε με την συνδρομή του ΕΛΑΣ είτε αναιμάκτως) υπήρξε απελευθέρωση των πάτριων εδαφών, ανεξαρτήτως αν προέκυψε κατόπιν, στις συγκεκριμένες απελευθερωμένες περιοχές, πολιτική-διοικητική διαχείριση (νόμιμη ή παράνομη, ανάλογα με τις οπτικές γωνίες των διαφόρων ερμηνειών που δίνονται) από συγκεκριμένη πολιτική παράταξη, με τα προτάγματα της οποίας μπορεί κάποιος να συμφωνεί ή να διαφωνεί, και ανεξαρτήτως από τον τρόπο πραγμάτωσης αυτών των προταγμάτων (για τον οποίο τρόπο και πάλι θα μπορούσαν να κατατεθούν και να συζητηθούν διάφορες απόψεις), με το σκεπτικό ότι κατάληψη μιας περιοχής (ή χώρας), δηλαδή κατοχή της, γίνεται από αλλοεθνείς, και δεν μπορεί να ταυτιστεί με την ανάληψη (ή εγκαθίδρυση ή κατάληψη) -νομίμως ή παρανόμως- της πολιτικής-διοικητικής εξουσίας μιας περιοχής (ή χώρας) από πολίτες αυτής καθ' αυτής της χώρας, όταν μάλιστα -όπως στη συγκεκριμένη περίπτωσης συμβαίνει- εκλείπει απόλυτα και η φυσική παρουσία οποιουδήποτε αλλοεθνή υποστηρικτή της παράταξης εκείνης που ανέλαβε τις τύχες περιοχών (ή επέβαλε την εξουσία της στις περιοχές αυτές) κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Καθώς δεν υπάρχουν ιδιαίτερες επιστημονικές μονογραφίες που να εξετάζουν την περίοδο της κατοχής στην περιφέρεια Φλώρινας, κρίνεται σκόπιμο από τον γράφοντα να ξεκινήσει την εργασία του παρουσιάζοντας «στιγμιότυπα» από τους τελευταίους εκείνους μήνες που προηγήθηκαν της απελευθέρωσης και ενδεχομένως επηρέασαν και κάποιες εξελίξεις εντός της ίδιας της εξεταζόμενης περιόδου. Το ίδιο επιστημονικό κενό παρατηρείται και για την περίοδο που ακολουθεί την εαμοκρατία. Είναι η περίοδος κατά την οποία θα γίνει προσπάθεια ενοποίησης της αστικής τάξης εντός μιας υπερκομματικής (αρχικά, και εντός της αστικής τάξης πάντα) ιδεολογίας, της εθνικοφροσύνης, που βαθμιαία θα ορίσει και κυρίως μετεμφυλιακά θα δημιουργήσει το «κράτος των εθνικοφρόνων»[24]. Η εθνικοφροσύνη, θα τοποθετηθεί στον αντίποδα της εαμοκρατίας, και πολύ σύντομα ο «κόσμος της εθνικοφροσύνης» θα επιβάλλει το δικό του πολιτικό πρόταγμα. Τα σημαντικά και καθοριστικά -για το μέλλον του τόπου και ευρύτερα- γεγονότα που διαδραματίζονται στο χρονικό εκείνο διάστημα, εντός του οποίου συντελείται η νέα αυτή μεταβολή εξουσίας, οδηγούν τον γράφοντα στο να παρακολουθήσει το αρχικό τουλάχιστον στάδιο της νέας αυτής κατάστασης και κυρίως να αναζητήσει, ανιχνεύοντας τα πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα που καταγράφονται με την αντιστροφή των όρων εξουσίας, την επιρροή της εαμοκρατίας στα τεκταινόμενα εντός της αμέσως επόμενης περιόδου.

Το κείμενο της εργασίας παρακολουθεί αρχικά τις κεντρικές πολιτικές εξελίξεις που υφίστανται κατά την περίοδο της απελευθέρωσης, οι οποίες δημιουργούν τους όρους εκείνους εντός των οποίων θα δρομολογηθούν και οι εξελίξεις στην περιφέρεια (κεφάλαιο 1ο)· εστιάζεται κατόπιν στη Φλώρινα εκκινώντας χρονολογικά από το τελευταίο έτος της κατοχής και επικεντρώνεται στην περίοδο της εαμοκρατίας,

[24] Για τη διαδικασία μέσα από την οποία η συντηρητική παράταξη στην Ελλάδα προσπάθησε να μετασχηματίσει τον «λαό» σε «λαό των νομιμοφρόνων» για να δημιουργηθεί -κατά τα έτη 1922 έως 1967- προοπτικά το «έθνος των εθνικοφρόνων», των υπεράνω παρατάξεων νομιμοφρόνων και πατριωτών πολιτών, βλ. Δέσποινα Παπαδημητρίου, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, 2η έκδ., Αθήνα 2006.

Για την πολιτικο-ιδεολογική ταυτότητα του «κράτους της εθνικοφροσύνης», βλ. Ντέιβιντ Κλόουζ, «Η ανοικοδόμηση του κράτους της Δεξιάς», στο Ντέιβιντ Κλόουζ (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943- 1950. Μελέτες για την πόλωση*, μτφρ. Γιάννης Σπανδωνής, Φιλίστωρ, 2η έκδ. Αθήνα 1998, σ. 197-237· Βάιος Καλογρηάς, «Η πολιτικο-ιδεολογική ταυτότητα της εθνικοφροσύνης στην ταραγμένη δεκαετία του ’40», ανακοίνωση στα πλαίσια του 4ου Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010), http://www.eens.org/?page_id=1834, ημ. επίσκ. 10.1.2017.

Για τις ενσωματώσεις του δοσιλογισμού εντός της εθνικοφροσύνης, βλ. Στράτος Δορδανάς, «Στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ: από τον δοσιλογισμό της Κατοχής στην εθνικοφροσύνη του Εμφυλίου», *Ουτοπία*, τεύχος 82, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2008, σ. 73-84.

Για την ιδεολογική χρήση της εθνικοφροσύνης στην ανοικοδόμηση του μεταπολεμικού και μετεμφυλιακού αστικού κράτους, βλ. Άγγελος Ελεφάντης, «Εθνικοφροσύνη: Η Ιδεολογία του τρόμου και της ενοχοποίησης», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967),* τόμος 1ος, 4ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 24-27 Νοεμβρίου 1993, σ. 645-654.

Για το ζήτημα της πολιτικής χρήσης και εξαργύρωσης του αντικομμουνισμού και της εθνικοφροσύνης στη Βόρεια Ελλάδα μετά την απελευθέρωση, βλ. Βασίλης Γούναρης, *Εγνωσμένων κοινωνικών φρονημάτων. Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2002.

δηλαδή στην περίοδο μεταξύ Νοεμβρίου του 1944, όταν η Φλώρινα απελευθερώνεται από τη ναζιστική κατοχή, και Μαρτίου 1945, όταν καταφθάνουν και αναλαμβάνουν την εξουσία οι κυβερνητικές αρχές (κεφάλαιο 2^{ο})· εξετάζει τέλος την περίοδο από τον Απρίλιο του 1945 έως τα τέλη του ίδιου έτους, όπου καταγράφει τα δεδομένα εντός των οποίων πραγματοποιείται η οργάνωση της εθνικοφροσύνης στην περιοχή της Φλώρινας, και προσπαθεί να εντοπίσει τις αποτυπώσεις της εαμοκρατίας εντός της συγκεκριμένης αυτής περιόδου (κεφάλαιο 3^{ο}).

Γενικότερα στην εργασία, σε όλη την έκτασή της, και πάντα στο πλαίσιο των αρχειακών και λοιπών διαθεσιμοτήτων εντός του οποίου υλοποιήθηκε, γίνεται προσπάθεια κατανόησης της εξεταζόμενης περιόδου, δια της παράθεσης των γεγονότων μέσω κυρίως της προσέγγισης (στη βάση μιας διαλεκτικής σχέσης) των συμμαχιών ή των αντιθέσεων που είχαν αναδειχθεί -τότε- εντός της επικράτειας, και κατ' επέκταση όρισαν σε σημαντικό βαθμό τις συμμαχίες ή τις αντιθέσεις εντός της τοπικής κοινωνίας. Γίνεται επίσης προσπάθεια αναζήτησης και -όπου αυτό ήταν εφικτό- παράθεσης των αποτυπώσεων της συγχρονικής συνείδησης των γεγονότων, ενώ παρουσιάζονται και μεταγενέστερες εννοιοδοτήσεις, όπως αυτές καταγράφονται στην ελληνική ιστοριογραφία.

Στην εργασία δεν επιχειρείται κάποια συγκριτική μελέτη με όμορες επαρχίες· θεωρείται από τον γράφοντα ότι για τη Φλώρινα σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζε κυρίως η Θεσσαλονίκη. Αποτελούσε κατ' αρχάς καθοδηγητικό πρότυπο (με τις σημαντικές βέβαια διαφοροποιήσεις του) για τις εαμικές αρχές της Φλώρινας και κέντρο αναφοράς για την τοπική οργάνωση του ΚΚΕ. Επιπρόσθετα, εκεί θα δράσει, ως κυβερνητικός αντιπρόσωπος, ένα πολιτικό στέλεχος της περιοχής Φλώρινας, ο Γ. Μόδης, που θα συγκρουστεί με το ΕΑΜ, όταν αποχωρήσει ο ΕΛΑΣ από τη Θεσσαλονίκη, δυόμισι σχεδόν μήνες πριν την άφιξη των κυβερνητικών αρχών στη Φλώρινα, και φορτισμένος με τα αισθήματα αυτής της σύγκρουσης θα βρεθεί στη Φλώρινα πρωταγωνιστής στην πολιτική οργάνωση του τοπικού, αντιεαμικού «κόσμου της εθνικοφροσύνης».

Κλείνοντας τα προλογικά, μπορούμε να πούμε ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί παρά μια πρώτη προσέγγιση, μια μελέτη στη διάθεση ενός μελλοντικού ερευνητή, ο οποίος, επανεξετάζοντας το υλικό της με ευρύτερες διαθεσιμότητες, θα εμπλούτιζε ή ενδεχομένως θα αναιρούσε τις όποιες παραδοχές της και θα συνέβαλε έτσι στο να διαλευκανθεί περαιτέρω και συνεπώς να κατανοηθεί καλύτερα η δύσκολη -και για την περιοχή της Φλώρινας- περίοδος της αλληλοδιαδοχής αντιθετικών εξουσιών, η περίοδος δηλαδή των ετών 1944 και 1945.

Κεφάλαιο 1ο
Πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές στο στάδιο μετάβασης της εξουσίας

1.1 Νομιμοποιημένες ή νομιμοποιούμενες εξουσίες

Από την άνοιξη του 1944 και μέχρι την απελευθέρωση παρατηρήθηκε το φαινόμενο της ύπαρξης τριών -ταυτοχρόνως- αυτοτελών ελληνικών κυβερνήσεων[25]. Εκτός Ελλάδας υπήρχε η κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου. Ήταν συνέχεια της κυβέρνησης Εμμανουήλ Τσουδερού και της βραχύβιας κυβέρνησης Σοφοκλή Βενιζέλου. Εντός Ελλάδας υπήρχε η κατοχική κυβέρνηση Ιωάννη Ράλλη, που είχε διαδεχτεί τις αντίστοιχες κυβερνήσεις Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου και Γεωργίου Τσολάκογλου. Εντός Ελλάδας υπήρχε επίσης η κυβέρνηση της Πολιτικής Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης ή «κυβέρνηση του Βουνού». Το νομικό ζήτημα των κατοχικών, των εξόριστων και των κυβερνήσεων του «βουνού», αν μπορούσαν δηλαδή να αναγνωριστούν ως de jure[26] ή de facto[27] κυβερνήσεις, απετέλεσε θέμα προβληματισμού, που έμελε να λυθεί μεταπολεμικά από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας. Το Συμβούλιο Επικρατείας, επί κατοχικής περιόδου, με τις αποφάσεις 97 και 98/1942 και με οριακή πλειοψηφία[28] έκρινε ότι η κυβέρνηση Τσολάκογλου ήταν de facto κυβέρνηση. Συνεπώς είχε πλήρη κυβερνητική εξουσία και ικανότητα να νομοθετεί. Διατηρούσε, σύμφωνα με την απόφαση, ιδία νομική βούληση, με αποτέλεσμα να μειώνεται η ευθύνη των κατακτητών. Μεταπολεμικά, η επίσημη θέση της (μεταδεκεμβριανής) κυβέρνησης ήταν ότι οι κατοχικές κυβερνήσεις δεν αποτελούσαν de facto κυβερνήσεις. Η παραπάνω κυβέρνηση, συνόψιζε τα επιχειρήματά της, που καταγράφονταν στην εισηγητική έκθεση της Συντακτικής Πράξης (ΣΠ) 6/1945, στο γεγονός ότι «αι σχηματιζόμεναι Κυβερνήσεις διαρκούσης της Ξένης Κατοχής ήσαν Κυβερνήσεις στηριζόμεναι εις την θέλησιν της Ξένης Κατοχής». Με την ίδια ΣΠ, θεωρήθηκαν ως «μη έγκαιρα από τυπική άποψη» τα νομοθετήματα των κατοχικών κυβερνήσεων και ξεκίνησε ο έλεγχος και το

---

[25] Και «τεσσάρων συστημάτων νομιμότητας». Βλ. σχετικά, Νέστορας Κουράκης, «Τέσσερα παράλληλα συστήματα νομιμότητας στην Ελλάδα της Κατοχής», *Η Νέα Πολιτική*, 11.2.2015, http://neapolitiki.gr/, ημ. επίσκ. 8.3.2017. Ως τέταρτο «σύστημα νομιμότητας» καταγράφει ο Κουράκης το δίκαιο των κατακτητών, που ήταν υπεράνω οποιωνδήποτε εντόπιων νόμων.

[26] «Ως de jure μπορεί να χαρακτηρισθεί μία κυβέρνηση εάν διαθέτει ρητή και σαφή αναγνώριση εκ μέρους του κυβερνώμενου λαού, εάν ασκεί εξουσία "ιδίω ονομάτι"». Σπύρος Γασπαρινάτος, *Οι ελληνικές κατοχικές κυβερνήσεις. Δίκες κατοχικών δοσιλόγων και εγκληματιών πολέμου,* Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2η έκδ., Αθήνα 2015, σ. 139.

[27] «De Facto είναι μία κυβέρνηση που επιβάλλεται με υλική δύναμη που καταλύει τη συντεταγμένη κρατική εξουσία λόγω μιας επανάστασης ή ενός πραξικοπήματος». Στο ίδιο.

[28] Η μειοψηφία του Συμβουλίου Επικρατείας υποστήριξε τότε ότι «επί στρατιωτικής κατοχής ξένου εδάφους η εγκαθισταμένη Κυβέρνησις δεν δύναται να χαρακτηρισθή ως ντε φάκτο Κυβέρνησις, διότι εν τη περιπτώσει ταύτη ισχύουσιν αι ιδιαίτεραι αρχαί της στρατιωτικής καταλήψεως. […] η κρατική δύναμις του κατέχοντος υπεισέρχεται εις την θέσιν της νομίμου κρατικής εξουσίας. […] Ο κατέχων ενεργεί εις την θέσιν του Κράτους εις ο ανήκει το κατεχόμενον έδαφος». Βλ. Θανάσης Παπαθανασόπουλος, *Λαϊκό Δημόσιο Δίκαιο 1941-1945*, Φιλιππότη, Αθήνα 1982, σ. 81.

ξεκαθάρισμά τους. Ένα μέρος τους καταργήθηκε. Με τη Συντακτική Πράξη 59/1945 καταργήθηκαν και οι διορισμοί και οι μεταθέσεις που έγιναν επί κατοχής[29].

Η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση ήταν μια κυβέρνηση χωρίς κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, κυβερνητική και δικαστική εξουσία σε ελληνικό έδαφος. Μόλις στις 4 Φεβρουαρίου 1942, η εξόριστη κυβέρνηση χαρακτήρισε, με Συντακτική Πράξη της, «ως εξ υπαρχής άκυρο το διάταγμα της 4ης Αυγούστου 1936», με το οποίο ο βασιλιάς και η κυβέρνηση Μεταξά ανέστειλαν τις ελευθερίας στην Ελλάδα. «Έτσι», σημειώνει ο Αλιβιζάτος, «από τη μια στιγμή στην άλλη, ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ θέλησε να διαχωρίσει τη θέση του από μία δικτατορία της οποίας ήταν ο κυριότερος πρωτεργάτης και υπεύθυνος». Ο βασιλιάς τελικά και οι κυβερνήσεις που διόρισε κατόρθωσαν να οριστούν ως συνέχεια του κράτους, λόγω της υποστήριξης των συμμάχων, που τους αναγνώριζαν ως τους μόνους εκπροσώπους του ελληνικού λαού, και βάσει μιας «νομικής κατασκευής», όπως τη χαρακτηρίζει ο Γασπαρινάτος, της αρχής του διεθνούς δικαίου περί occupatio bellica, σύμφωνα με την οποία «η εχθρική κατοχή δεν πλήττει την κυριαρχία του κατακτημένου κράτους». Η εξόριστη κυβέρνηση θεωρήθηκε ότι υπαγόταν στις de facto κυβερνήσεις. Οι νομοθετικές της πράξεις, σημειώνει ο Παπαθανασόπουλος, «από την άποψη του νομικού των κύρους αμφισβητήθηκαν, μέχρις ότου μετά το 1945 δημοσιεύθηκαν αναδρομικά στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως»[30].

Στις 10 Μαρτίου 1944 σχηματίστηκε με πρωτοβουλία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, και με συμμετοχή ανεξάρτητων προσωπικοτήτων, η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ)[31] ως μια προσπάθεια πολιτικής αναδιοργάνωσης της Ελεύθερης Ελλάδας, και συντονισμού και καθοδήγησης του αγώνα κατά του κατακτητή, σε σύμπλευση με τους συμμάχους, με στόχο την εθνική ανεξαρτησία, την ακεραιότητα της χώρας και τη μετάβασή της, μετά την απελευθέρωση

> σε ομαλό πολιτικό βίο με κατεύθυνση την εξασφάλιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του ελληνικού λαού και την καταπολέμηση κάθε προσπάθειας για λύσεις πραξικοπηματικές ή δικτατορικές και αντίθετες προς την ελεύθερη θέληση του ελληνικού λαού απ' οπουδήποτε και οποιουσδήποτε και αν προέρχονται[32].

---

[29] Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 78-84· Σπύρος Γασπαρινάτος, ό.π., σ. 139-140· Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου, *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στα πλαίσια της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944),* Το Αντίδοτο, Καλαμάτα 2016, σ. 92, 96-100.

[30] Νίκος Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, 3η έκδ., Αθήνα 1995, σ. 140-144· Σπύρος Γασπαρινάτος, ό.π., σ. 142· Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 84-85· Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου, ό.π., σ. 365.

Ένας εκ των κυρίων στελεχών των εξόριστων κυβερνήσεων, ο Π. Κανελλόπουλος, έγραψε (το 1975) σχετικά: «Η "εξόριστη" κυβέρνηση δεν είχε προκύψει από εκλογές, δεν εκπροσωπούσε τον Ελληνικό Λαό. Η αντινομία αυτή -να εκπροσωπούμε το Έθνος, χωρίς να έχουμε εξουσιοδοτηθεί από τον Ελληνικό Λαό- έκανε πολλούς, […] να αμφισβητούν […] το κύρος […] της κυβερνητικής εξουσίας […]». Παναγιώτης Κανελλόπουλος, *Ιστορικά δοκίμια*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 3η έκδ., Αθήνα 2007, σ. 233.

[31] Για την ΠΕΕΑ, από την ίδρυσή της μέχρι και τη διάλυσή της, βλ. Γιάννης Σκαλιδάκης, *Η Ελεύθερη Ελλάδα. Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944),* Ασίνη, Αθήνα 2014, σ. 165-319.

[32] Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 147.

Στις 18 Απριλίου τέθηκε επικεφαλής της ΠΕΕΑ ο καθηγητής του συνταγματικού δικαίου Αλέξανδρος Σβώλος[33]. Η ΠΕΕΑ άσκησε, «πραγματική εξουσία», όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Αλιβιζάτος, στις περιοχές της Ελεύθερης Ελλάδας, εκδίδοντας «πράξεις» και «αποφάσεις», που εγκρίνονταν από ένα αντιπροσωπευτικό σώμα «με περίπου συνταγματικές εξουσίες»[34], το Εθνικό Συμβούλιο, «που αναδείχθηκε με καθολική ψηφοφορία τόσο στην ελεύθερη όσο και στην κατεχόμενη Ελλάδα»[35]. Παραπλήσια άποψη είχε καταθέσει το 1945 ο Σβώλος, όταν το μεταβαρκιζιανό κράτος θεώρησε ως «αντιποίηση αρχής» την άσκηση εξουσίας «απ' τα όργανα του κινήματος Εθνικής Αντίστασης και ειδικώτερα της ΠΕΕΑ». Για τον ίδιο ήταν ξεκάθαρο ότι η ΠΕΕΑ ήταν κυβέρνηση «επαναστατικής καταγωγής που δημιούργησε με την επικράτησή της Δίκαιο» και δεν συνέτρεχε θέμα αντιποίησης:

> Γιατί αν μεν η αντιποίηση στρέφονταν εναντίον της ξένης κατοχής, ήταν νομικό και ηθικό καθήκον κάθε πολίτη, γιατί η ελληνική κυβέρνηση δεν είχε συνθηκολογήσει, αλλά συνέχιζε τον πόλεμο επ' ονόματι της Ελλάδας και του Λαού της, σα σύμμαχος στον κοινό αγώνα. Αν δε στρέφονταν εναντίον αρχών και οργάνων της Κυβέρνησης Αθηνών, αυτά, νομικά, δεν ήσαν ελληνικά όργανα, αλλ' όργανα του εχθρού αξιόποινα που είχαν κιόλα υποπέσει στο αδίκημα που διακήρυξε η Συντακτική Πράξη 6, και «αντιποίηση» δεν μπορεί να νοηθεί, όταν η «Αρχή» είναι νομικά ανύπαρκτη και η άσκηση εξουσίας απ' αυτήν αξιόποινη και προδοτική πράξη[36].

Η ΠΕΕΑ συμμετείχε στο Συνέδριο του Λιβάνου (Μάιος 1944) και συνυπέγραψε τη σχετική Συμφωνία. Μετά από παράκαμψη αντιρρήσεων, με σημαντικότερων εκείνων του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, αποφασίστηκε η συμμετοχή της ΠΕΕΑ, του ΕΑΜ και του ΚΚΕ σε κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Στις 2 Σεπτεμβρίου εντάχθηκαν ως μέλη της παραπάνω κυβέρνησης (ορκίστηκαν ως υπουργοί και υφυπουργοί ενώπιον του αντιβασιλιά διαδόχου Παύλου) τρεις εκπρόσωποι της ΠΕΕΑ (Αλέξανδρος Σβώλος, Νικόλαος Ασκούτσης, Άγγελος Αγγελόπουλος), δύο του ΚΚΕ (Μιλτιάδης Πορφυρογένης, Ιωάννης Ζέβγος) και ένας του ΕΑΜ (Ηλίας Τσιριμώκος). Στις 26 Σεπτεμβρίου υπογράφηκε (από τον αρχιστράτηγο Ουίλσων, και τους αρχηγούς του ΕΛΑΣ, Στέφανο Σαράφη και του

---

[33] Στην περιοχή της Φλώρινας, πληροφόρηση για την ΠΕΕΑ δινόταν αναλυτικά μέσα από την εφημερίδα του ΕΑΜ Δυτικής Μακεδονίας. Βλ. *Ελεύθερη Μακεδονία* [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Δυτικής Μακεδονίας], 15.4.1944, σ. 1· 1.5.1944, σ. 1. 15.5.1944, σ. 1, 2.

[34] Σπύρος Γασπαρινάτος, ό.π., σ. 137.

[35] Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 148. Πρβλ. Στάθης Καλύβας – Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 155, όπου υποστηρίζεται ότι «οι περίφημες εκλογές για την ανάδειξη εθνοσυμβούλων τον Απρίλιο 1944 αποδείχτηκαν σε αρκετές περιπτώσεις απλή παρωδία και σε γενικές γραμμές δεν ξέφυγαν από τον έλεγχο του ΕΑΜ».

[36] Βλ. άρθρο του Αλέξανδρου Σβώλου στη *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, φύλλο 1/1945, σχετικά με τη νομική φύση της ΠΕΕΑ. Εκτενές μέρος του άρθρου παρατίθεται στο Ηλίας Παπαστεριόπουλος, *Η νομική φύση και το δίκαιο της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944*, Λεξίτυπον (επανέκδοση), Αθήνα 2012, σ. 24-28.

ΕΔΕΣ[37], Ναπολέοντα Ζέρβα) η Συμφωνία της Καζέρτας, σύμφωνα με την οποία όλες οι ανταρτικές δυνάμεις τέθηκαν υπό τις διαταγές της ελληνικής κυβέρνησης. Η τελευταία τις έθεσε στη διάθεση του στρατηγού Σκόμπυ[38]. Στις 23 Οκτωβρίου, μετά την απελευθέρωση των Αθηνών, ορκίστηκε ενώπιον του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου νέα κυβέρνηση, η λεγόμενη κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, που συμπεριλάμβανε και τα παραπάνω έξι μέλη της ΠΕΕΑ, του ΕΑΜ και του ΚΚΕ[39].

Ο λόγος της απελευθέρωσης, που εκφώνησε ο Γεώργιος Παπανδρέου στις 18 Οκτωβρίου ως πρωθυπουργός της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, εμπεριείχε φράσεις και παραγράφους ολόκληρες που δικαίωναν τον πόθο όλου εκείνου του κόσμου που τοποθετούσε τον εαυτό του απέναντι από τη βασιλομεταξική δικτατορία και τις διορισμένες από τον κατακτητή ελληνικές κατοχικές κυβερνήσεις. Όλου εκείνου του κόσμου που βρέθηκε επί οκτώ και πλέον έτη αποκλεισμένος από τα δημοκρατικά του δικαιώματα, καταπιεζόμενος από το αστυνομοκρατούμενο κράτος της βασιλομεταξικής δικτατορίας και τα κατοχικά μορφώματα που υποστήριζαν την πολιτική συνεργασίας με τον κατακτητή ενάντια στην -υποστηριζόμενη και από τους συμμάχους- βούληση για αντίσταση και ανυπακοή. Τα σχετικά αποσπάσματα από τον παραπάνω λόγο του Γ. Παπανδρέου έχουν ως εξής:

> […] Ανήκει δια τούτο εις τους αμέσους και θεμελιώδεις σκοπούς μας η αποκατάστασις της λειτουργίας του Ελευθέρου Ελληνικού Κράτους. Επί μίαν οκταετίαν το Ελεύθερον Ελληνικόν Κράτος έχει καταλυθεί από την Δικτατορίαν και την Κατοχήν. Ήλθεν ο καιρός να υπάρξη!
>
> Εις τα καθεστώτα του Φασισμού, το Κράτος υποτάσσεται εις το Κόμμα. Εις τα Ελεύθερα Λαοκρατικά Πολιτεύματα το Κόμμα, η Οργάνωσις, υποτάσσονται εις το Κράτος. Εις τα ελεύθερα πολιτεύματα η πλειοψηφία κυβερνά, η μειοψηφία ελέγχει, αλλά

---

[37] ΕΔΕΣ: Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος. Αντιστασιακή οργάνωση με επικεφαλής τον Ναπολέοντα Ζέρβα. Ανταγωνιστική του ΕΛΑΣ, με τον οποίο βρέθηκε σε σύγκρουση από τον Οκτώβριο του 1943.

[38] Βλ. Άγγελος Αγγελόπουλος, *Από την Κατοχή στον Εμφύλιο. Η μεγάλη ευθύνη των συμμάχων. Ένα βιβλίο-συνέντευξη στον Σοφοκλή Γ. Δημητρακόπουλο*, Παρουσία, Αθήνα 1994, σ. 72-118· Φοίβος Οικονομίδης, *Οι Προστάτες. Η αληθινή ιστορία της Αντίστασης*, Ιωλκός, 4η έκδ, Αθήνα 2008, σ. 364-378.

[39] Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 2ος, *1944-1951*, Πάπυρος, Αθήνα 1994, σ. 17-18.

Μεταξύ των μελών της κυβέρνησης ήταν και ο πρώην εθνοσύμβουλος και πολιτευτής Φλώρινας κατά τον μεσοπόλεμο Φίλιππος Δραγούμης, που διατηρούσε τη θέση του υφυπουργού εξωτερικών, που είχε λάβει τον Μάιο, συμμετέχοντας στην τότε κυβέρνηση Παπανδρέου. Ο Δραγούμης διέμενε στην Αθήνα και επισκεπτόταν τη Φλώρινα σε αραιά διαστήματα, κυρίως κατά τις εκλογικές περιόδους. Τελευταίες εμφανίσεις του ήταν τον Ιανουάριο του 1936, όταν συμμετείχε, χωρίς επιτυχία, στις τελευταίας εκλογές της κοινοβουλευτικής περιόδου του μεσοπολέμου. Τέλη Απριλίου του 1944 ξεκίνησε για την Μέση Ανατολή, όπου, μετά την άφιξή του, εντάχθηκε στη κυβέρνηση Παπανδρέου. Για την πολιτική σταδιοδρομία του Δραγούμη στην περιοχή της Φλώρινας, βλ. Ανδρέας Αθανασιάδης, *Στη σκιά του «βουλγαρισμού». Αποτυπώσεις «πολιτικών και εθνικών φρονημάτων» των πολιτών της περιφέρειας Φλώρινας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου*, Επίκεντρο 2017 (υπό έκδοση). Για την είσοδο του Δραγούμη στην κυβέρνηση Παπανδρέου του Μαΐου του 1944 έως την απελευθέρωση των Αθηνών, βλ. Φίλιππος Δραγούμης, *Ημερολόγιο 1944. Λίβανος-Κάιρο-Ιταλία-Απελευθέρωση,* επιμ. Ι.Κ. Μαζαράκης Ανιάν, Δωδώνη, Αθήνα 2011.

το Κράτος, αι δημόσιαι λειτουργίαι, δεν ανήκουν ούτε εις την πλειοψηφίαν ούτε εις την μειοψηφίαν. Ανήκουν εις την Ιδέαν της Πατρίδος και υπηρετούν το σύνολον του Λαού.

Εις το Κράτος Δικαίου κύριος είναι ο Νόμος.

Το Ελληνικόν Κράτος εις το παρελθόν δεν υπενομεύθη μόνον από τον Φασισμόν. Υπενομεύθη και από την συναλλαγήν. Υπήρξαν εις το παρελθόν περίοδοι ακμής και περίοδοι πτώσεως του Ελληνικού Κράτους. Η Κυβέρνησις της Εθνικής Ενώσεως έχει απόφασιν να επαναφέρη τας λαμπροτέρας ημέρας του. Η Τάξις, η Προσωπική Ασφάλεια και η Πολιτική Ελευθερία του Λαού θα κατοχυρωθούν. Το σύνθημα θα είναι: «Ελευθερία και Νόμος». Διότι τα αιώνια αμετακίνητα συστατικά της αληθούς Πολιτείας είναι η Ελευθερία και η Δικαιοσύνη. […]

Θα επιδιωχθεί επίσης η ανασύνταξις των Σωμάτων της Δημοσίας Ασφαλείας.

Και κατά τας δύο περιόδους της δουλείας του Έθνους, της εσωτερικής και της εξωτερικής, εις τα Σώματα της Δημοσίας Ασφαλείας, και ιδίως εις την Χωροφυλακήν, παρουσιάσθησαν συμπτώματα ηθικής κρίσεως. […]

Θα γίνει επίσης ανασύνταξις των Δημοσίων Υπηρεσιών μας: Και της Δικαιοσύνης, και της Διοικήσεως, και των Πνευματικών Ιδρυμάτων μας, καθώς και των άλλων Οργανισμών Δημοσίου Δικαίου.[…]

Η Ηγέτις Τάξις, κατά μέγα μέρος, δεν απεδείχθη αξία του Λαού.

Εις τον καιρόν της Δικτατορίας, και το Πανεπιστήμιον, και ο Άρειος Πάγος, και το Συμβούλιον Επικρατείας, καθώς και τα άλλα Ανώτατα Ιδρύματά μας, εκτός ολίγων λαμπρών εξαιρέσεων, περίπου εχρεωκόπησαν. […]

Αλλά το Κράτος του Δικαίου δεν ημπορεί να θεμελιωθή διά το μέλλον εάν δεν έχη συντελεσθή η ηθική κάθαρσις του παρελθόντος. Και διά τούτο, εκτός των εκκαθαρίσεων των Δημοσίων Υπηρεσιών, εκτός των πειθαρχικών ποινών, θα χρειασθεί επίσης και η ικανοποίησις του εθνικού αιτήματος προς επιβολήν των δικαίων ποινικών κυρώσεων. Το Εθνικόν Συμβόλαιον του Λιβάνου επαγγέλλεται την επιβολήν σκληρών κυρώσεων κατά των προδοτών της Πατρίδος και των εκμεταλλευτών της δυστυχίας του Λαού μας. Με το Διάγγελμα της 4ης Σεπτεμβρίου η Κυβέρνησις επανέλαβε την υπόσχεσιν ότι η «Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος». Και τώρα θα τηρήσει την υπόσχεσίν της.

Ο νόμος της επιβολής των δικαίων κυρώσεων έχει δημοσιευθεί και θα τεθεί αμέσως εις εφαρμογήν. Έχουν προνοηθή όλαι αι εγγυήσεις, ώστε να μη μεταβληθή εις όργανον εκδικήσεων και ικανοποιήσεως παθών.

Εμπνευστής των ποινών θα είναι η συνείδησις του Έθνους. […]

Η αποκατάστασις της Λαϊκής Κυριαρχίας ανήκει κατ' εξοχήν εις τους πρώτους θεμελιώδεις σκοπούς μας. Ο Λαός ανακτά τας ελευθερίας του και γίνεται ο κυρίαρχος της Χώρας του.

Η Κυβέρνησις της Εθνικής Ενώσεως έχει απόφασιν να προχωρήση εις την ταχυτέραν δυνατήν ενέργειαν και δημοψηφίσματος και εκλογών Συντακτικής Συνελεύσεως καθώς και Δημοτικών και Κοινοτικών εκλογών. Και αποτελεί ζήτημα τιμής διά την Κυβέρνησιν όπως η Λαϊκή Ετυμηγορία εκδηλωθή κατά τρόπον απολύτως γνήσιον. Είναι πλέον καιρός, έπειτα από την μακράν περίοδον της δουλείας, όπως ο Ελληνικός Λαός, απηλλαγμένος πάσης και υλικής και ψυχολογικής βίας, αποφασίση κυριάρχως και διά το Πολίτευμα και διά το Κοινωνικόν Καθεστώς και διά την Κυβέρνησιν της αρεσκείας του, καθώς επίσης και διά τους δημοτικούς και κοινοτικούς άρχοντάς του. […][40]

[40] Βλ. Γεώργιος Παπανδρέου, *Η Απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Το Βήμα Βιβλιοθήκη, ειδ. έκδ., Αθήνα 2009, σ. 191-203.

Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, υποστηρίζει ο Αλιβιζάτος αναζητώντας τη νομιμοποίηση της κεντρικής εξουσίας από την απελευθέρωση έως και την πρώτη κυβερνητική μεταβολή, αντανακλούσε τον συμβιβασμό που επιτεύχθηκε μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων και οριοθετήθηκε με τις Συμφωνίες Λιβάνου και Καζέρτας. Η Συμφωνία του Λιβάνου, παρατηρεί ο ίδιος, δεν αναφερόταν καθόλου «στο σύνταγμα του 1864/1911 ως κειμένου που καθόριζε τη θέση και τις αρμοδιότητες της κυβέρνησης τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα, μετά την επάνοδό της». Έτσι, «είναι προφανές ότι η κυβέρνηση εθνικής ενότητας θεωρούνταν de facto κυβέρνηση, οι αρμοδιότητες της οποίας, ως τη σύγκληση της μέλλουσας Βουλής, θα περιορίζονταν μόνο από τις ίδιες τις εξαγγελίες και τις δεσμεύσεις που είχε αναλάβει απέναντι στο λαό για την αποκατάσταση του ομαλού δημοκρατικού βίου». Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας ανέλαβε πράγματι, με την εγκατάστασή της στην Αθήνα, όλες τις εξουσίες (και ειδικότερα τη νομοθετική), κύρια αποστολή της όμως παρέμενε η προετοιμασία και διεξαγωγή «υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες, αδιάβλητων εκλογών» για την ανάδειξη Συντακτικής Συνέλευσης. Η πολιτική ισορροπία που «καθιέρωνε ο "χάρτης" του Λιβάνου», μεταβλήθηκε εντελώς μετά τη διάλυση της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας και τη μάχη των Αθηνών (τα Δεκεμβριανά). Ο διορισμός του αντιβασιλιά από τον βασιλιά στις 31 Δεκεμβρίου, σημειώνει ο Αλιβιζάτος, «δεν είχε γίνει σύμφωνα με τη σχετική διαδικασία που προέβλεπε το σύνταγμα του 1864/1911 και οι σχετικοί με την αντιβασιλεία νόμοι». Συμπληρώνει ότι σχετική διαδικασία δεν μπορούσε να ακολουθηθεί εξ αιτίας της απουσίας νομοθετικού σώματος, που ήταν κατά το σύνταγμα το μόνο αρμόδιο να διορίσει αντιβασιλιά. Στις 3 Ιανουαρίου 1945 σχηματίστηκε η κυβέρνηση Νικολάου Πλαστήρα και στις 12 Φεβρουαρίου οι αντιμαχόμενες δυνάμεις (της μάχης των Αθηνών) υπέγραψαν τη Συμφωνία της Βάρκιζας. Η Συμφωνία περιλάμβανε δεσμεύσεις, γενικά αποδεκτές από όλες τις πολιτικές δυνάμεις της χώρας, που, όπως γράφει ο Αλιβιζάτος, «όφειλαν να αποτελέσουν το πολιτικό πλαίσιο του κυβερνητικού έργου ως τις εκλογές για την ανάδειξη της Συντακτικής Συνέλευσης». Η άποψη του ιδίου είναι ότι η κυβέρνηση των Αθηνών, που έπαυσε πια να είναι κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, «παρέμενε κυβέρνηση de facto, της οποίας το κύρος πήγαζε από το νέο συσχετισμό δυνάμεων και τη θέληση για εθνική συμφιλίωση που η συμφωνία της Βάρκιζας εξάγγελλε πανηγυρικά». Η Συμφωνία της Βάρκιζας, ως τη σύγκληση της Συντακτικής Συνέλευσης, «θα έπρεπε να αποτελέσει για την κυβέρνηση της Αθήνας το μόνο πλαίσιο για την άσκηση της εξουσίας, πλαίσιο πολιτικό, φυσικά, αλλά και νομικό, αφού μια τυχόν παραβίαση των διατάξεών της θα ανέτρεπε το συμβιβασμό που είχε επιτευχθεί, ανοίγοντας το δρόμο για μια νέα σύγκρουση […]»[41].

Ο Παπαγαρυφάλλου σημειώνει ότι λόγος της απελευθέρωσης που εκφώνησε ο Γ. Παπανδρέου αποτελούσε «την πιο επίσημη αναγνώριση της ανυπαρξίας κράτους και κρατικού μηχανισμού κατά τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου». Ο ίδιος υποστηρίζει ότι «αυτή την ανυπαρξία ήρθε να καλύψει η δημιουργία των θέσεων της λαϊκής δικαιοσύνης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στις ελεύθερες περιοχές της υπό κατοχήν Ελλάδος». Παναγιώτης Παπαγαρυφάλλου, ό.π., σ. 103.

[41] Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 152-163.

Πλησιάζοντας προς την απελευθέρωση υπήρξε αρκετή σύγχυση εντός της ελληνικής επικράτειας, κυρίως από τη Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή, σχετικά με το ποιος θα έχει δικαίωμα εξουσίας επί των απελευθερούμενων περιοχών, πριν την εγκαθίδρυση νομίμων κυβερνητικών αρχών. Αποκαλυπτικά είναι τα σήματα που διαβίβασε στο Κάιρο ο Βρετανός ταγματάρχης R.R. Prentis (Πρέντις), υποδιοικητής της ΣΣΑ που είχε έδρα τον Πεντάλοφο (έδρα της 9ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ που είχε υπό την ευθύνη της και την περιοχή Φλώρινας). Ο Πρέντις είχε ήδη στα χέρια του οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε να «τονίσει με έμφαση σ' όλους τους Έλληνες τις φοβερές συνέπειες να αναλάβουν στα χέρια τους την τήρηση των νόμων» και να διαβιβάσει «σ' όλους τους Συμμ. Συνδέσμους Αξ/κούς να συμπεριφερθούν ανάλογα με τη νέα αυτή κατάσταση»[42].

Πλησιάζοντας προς τη Συμφωνία της Καζέρτας, το Γενικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής εξέδωσε τις κάτωθι οδηγίες για τους τοπικούς Διοικητές ΕΛΑΣ:

> Οι τοπικοί Στρατιωτικοί Διοικητές είναι υπόλογοι για την καλή λειτουργία της τάξεως και του νόμου της περιοχής τους, εργαζόμενοι σε συνεργασία με τις πολιτικές αρχές. Οι στρατιωτικοί πρέπει να βοηθήσουν την πολιτική διοίκηση και την αστυνομία. Μέχρι να δημιουργηθούν πολιτικά δικαστήρια από την Ελληνική Κυβέρνηση (της Εθνικής Ενότητος) δεν θα συλληφθούν ύποπτοι για λόγους πολιτικούς.
>
> Οι Βρετανοί θα καταδικάσουν κάθε στρατιωτικό διοικητή που θα είναι υπεύθυνος για θάνατο Ελλήνων από Έλληνες σε οποιαδήποτε κατάσταση[43].

Ο Πρέντις, έχοντας υπόψη τις παραπάνω οδηγίες, επικοινώνησε με το Κάιρο στις 24 Σεπτεμβρίου και έθεσε με σήμα του σχετικά ερωτήματα και προβληματισμούς:

> Οι πολιτικές αρχές και η πολιτική διοίκηση με την οποία πρέπει να συνεργασθούν οι στρατιωτικοί αποτελούνται από την παρούσα διοίκηση του Ράλλη, τους εκπροσώπους του Παπανδρέου ή τη διοίκηση της ΠΕΕΑ;
>
> Εδώ η ΠΕΕΑ δεν υφίσταται επισήμως, αλλά η τοπική διοίκηση στη Σιάτιστα αποτελείται από την Εθνική Πολιτοφυλακή, η οποία με τη μορφή της τοπικής εθνοφυλακής διαπράττει τα ίδια όπως και η προηγούμενη εικονική διοίκηση του ΕΛΑΣ. Η 9η Μερ/χία δηλώνει ότι η δική τους κατοχή, ας πούμε της Κοζάνης, θα είναι κατοχή από

Με σχετικές αποφάσεις του (13/1945 και 68/1945), το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε ότι οι μεταδεκεμβριανές κυβερνήσεις δεν ήταν de facto αλλά νόμιμες κυβερνήσεις. Σπύρος Γασπαρινάτος, ό.π., σ. 142.

Μεταγενέστερα νομοθετήματα, δομημένα κι αυτά στο πλαίσιο των πολιτικών συσχετισμών που προέκυψαν μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, αμφισβήτησαν πλήρως τη νομική υπόσταση της ΠΕΕΑ. Βλ. Χρήστος Τυροβούζης, *Αυτοδιοίκηση και «Λαϊκή» Δικαιοσύνη 1942-1945. Συμβολή στην ιστορία των θεσμών της Ελληνικής Αντίστασης*, Προσκήνιο, Αθήνα 1991, σ. 319-320· Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 88.

Με τη μεταπολίτευση ξεκίνησε μια «ψύχραιμη» συζήτηση, μεταξύ κυρίως νομικών, που κατέγραψε σημαντικά επιχειρήματα για τη νομιμότητα ή μη των τριών παράλληλων κυβερνήσεων της κατοχικής περιόδου. Βλ. σχετικά, Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 97-100.

[42] Nicholas Hammond, *Δυτική Μακεδονία: Αντίσταση και Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή,* μτφρ.-απόδ. Παρμενίων Παπαθανασίου, Παπαζήση, Αθήνα χ.χ.έ., σ. 290.

[43] Στο ίδιο.

τον Εθνικό Στρατό, διαβεβαιώνοντας ότι τηρείται η τάξη και ο νόμος. Φαίνεται όμως πιθανό ότι θα προσπαθήσουν να εγκαταστήσουν εικονικούς επισήμους εκλεγμένους υπό την ΠΕΕΑ, μεταμφιεσμένους σε Εθνοφυλακή, συλλαμβάνοντας κατά το μεσοδιάστημα όλους τους επισήμους του Ράλλη, περιλαμβανομένων και μελών της αντιπολιτεύσεως όπως του ΕΕΣ[44]. Παρακαλώ να καθορίσετε τη θέση της ΣΣΑ επί του θέματος. Εάν υπάρχει πρόθεσις οι επίσημοι της Κυβέρνησης Ράλλη να συνεχίσουν, αναμένοντας την άφιξη των εκπροσώπων του Παπανδρέου, είναι ουσιώδες να εκδοθεί αυστηρή διαταγή προς το ΓΣ/ΕΛΑΣ, καθώς οι τοπικοί διοικηταί του δεν θα λάβουν διαταγές της ΣΣΑ. Ποια είναι η απάντηση στον ΕΛΑΣ όταν καταλαμβάνει στρατιωτικά μια πόλη κι εγκαθιστά στρατοδικεία και το στρατιωτικό νόμο στο όνομα της Κυβέρνησης; Μπορείτε να με πληροφορήσετε πότε προβλέπεται να προωθηθούν αντιπρόσωποι της κυβερνήσεως στη Μακεδονία;

Εδώ ο ΕΛΑΣ επαναλαμβάνει ότι οι ίδιοι είναι υπό τας διαταγάς της κυβέρνησης, αλλά αυτό λειτουργεί και με τους δυο τρόπους, καθώς είναι σήμερα τμήμα της κυβερνήσεως και οι μοναδικοί εκπρόσωποί της στην περιοχή.

Συνιστώ λοιπόν με σεβασμό η Κυβέρνηση να εκδώσει το ταχύτερο δυνατό λεπτομερείς οδηγίες καλύπτουσες τις ενέργειες του ΕΛΑΣ στις επανακαταλαμβανόμενες περιοχές. Σε άλλη περίπτωση θα προσπαθήσουν, χωρίς αμφιβολία, να δημιουργήσουν τετελεσμένα γεγονότα, αναμένοντας την άφιξη αντιπροσώπων της κυβερνήσεως, και ταραχές στην περιοχή Κοζάνης με την ισχυρή αντίθεση του ΕΕΣ είναι πολύ πιθανές. Σήμερα γίνονται τοπικές εκλογές σε τοπικά χωριά στη Σιάτιστα, Άργος και Καστοριά (πόλεις από τις οποίες είχαν αποσυρθεί ενωρίτερα οι Γερμανοί) για υποψηφίους που καθορίσθηκαν από ΕΛΑΣ. Σε πρόσφατη προσπάθεια να πάρουν την Κοζάνη -οι εκλεγέντες επίσημοι της ΠΕΕΑ μαζί με μια διμοιρία «στρατιωτικής αστυνομίας» περιεφέροντο στις πύλες των τμημάτων. Το πράγμα είναι επείγον. Παρακαλώ απαντήσατε το ενωρίτερο[45].

Ο Πρέντις δεν έλαβε μάλλον απάντηση στα ερωτήματα που έθεσε και επανήλθε με νέο σήμα του στις 29 Σεπτεμβρίου:

Παρακαλώ σχολιάσατε τα ακόλουθα: 1) Η πολιτική εκτελεστική εξουσία σήμερα στην Κοζάνη είναι τμήμα ή θεωρείται ως τμήμα του ΕΕΣ;[46] 2) Ο ΕΛΑΣ διατείνεται ότι ο ΕΕΣ

---

[44] ΕΕΣ: Εθνικός Ελληνικός Στρατός. Βλ. παρακάτω υποσημείωση.

[45] Nicholas Hammond, ό.π., σ. 290-292.

[46] Στην Κοζάνη οι Γερμανοί είχαν δημιουργήσει τον Εθνικό Ελληνικό Στρατό (ΕΕΣ), γύρω από τον Μιχάλη Παπαδόπουλο (Μιχάλαγα), ηγετικό στέλεχος της Πανελληνίου Απελευθερωτικής Οργανώσεως (ΠΑΟ), που βρέθηκε όμως μπροστά στην άρνηση μεγάλου μέρους των μονίμων αξιωματικών της περιοχής να στρατευτούν στο εγχείρημα αυτό των κατακτητών. Ο ΕΕΣ συμμετείχε στις αιματηρές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Γερμανών κατά των χωριών του Βερμίου και βοήθησε στην όλη διαδικασία συγκέντρωσης της παραγωγής της επαρχίας. Η ύπαρξη και η δράση του ΕΕΣ ήταν -ιδίως προς το τέλος της κατοχής- ιδιαίτερα συμφέρουσα στις γερμανικές αρχές, που προσέβλεπαν σε όξυνση της αντιμαχίας ΕΕΣ και ΕΛΑΣ, γεγονός που θα βοηθούσε στην καθόλα επισφαλή αποχώρησή τους από την Ελλάδα. Η ΣΣΑ της περιοχής προσπάθησε να έρθει σε επαφή με τον ΕΕΣ, με σκοπό την παράδοσή του, ενόψει και της αποχώρησης των Γερμανών από τη Δυτική Μακεδονία. Σε πολλές περιπτώσεις όμως υπήρξαν θανατώσεις και συλλήψεις μελών της ΣΣΑ από μαχητές του ΕΕΣ. Προσπάθειες παράδοσης του ΕΕΣ γίνονταν με μεσολάβηση των Βρετανών έως και τα τέλη Οκτωβρίου, χωρίς όμως επιτυχία. Συσκέψεις για παράδοση των καπεταναίων και ανδρών του ΕΕΣ συνεχίστηκαν και όλο τον Νοέμβριο. Στα μέσα Νοεμβρίου πάρθηκε απόφαση (στη συσκεψη των καπεταναίων του ΕΛΑΣ στη Λαμία) για βίαιη διάλυση του ΕΕΣ. Στην απόφαση αυτή ήταν αντίθετος ο

αποκηρύχθηκε από τον Παπανδρέου και η ΠΕΕΑ εξουσιοδοτήθηκε από την Εθνική Κυβέρνηση να διορίσει προσωρινούς πολιτικούς διοικητικούς υπαλλήλους. 3) Ο ΕΛΑΣ λέγει ότι θ' αντικαταστήσει την πολιτική εκτελεστική εξουσία με προσωρινούς επισήμους της ΠΕΕΑ. 4) Διοικητικοί υπάλληλοι θα παραμείνουν ανενόχλητοι, εκτός εάν αποδειχθούν πράκτορες των Ούννων... 5) Είναι αδύνατο στην τοπική ΣΣΑ να επιμείνει στην διατήρηση παλαιάς εκτελεστικής εξουσίας χωρίς άμεση διαταγή από το ΓΣ/ΕΛΑΣ προς την 9η Μερ/χία[47].

Το Κάιρο δεν θα απαντήσει, παρά μόνο θα ζητήσει, στις αρχές Νοεμβρίου, να μεριμνήσουν οι σύνδεσμοι της ΣΣΑ να τοποθετηθούν συμμαχικές «φρουρές ασφαλείας» στις απελευθερούμενες πόλεις, αίτημα που σύντομα κατέστη ανέφικτο, καθώς τα βρετανικά στρατεύματα θα συνέκλιναν προς Θεσσαλονίκη και κυρίως προς Αθήνα[48].

Μετά την απελευθέρωση των Αθηνών και την αυτοδιάλυση της ΠΕΕΑ (αρχές Νοεμβρίου), υπήρξαν περιοχές της ευρύτερης επικράτειας στις οποίες εμφανίστηκε ένας εξουσιαστικός δυισμός. Τέτοια ήταν η περίπτωση της Θεσσαλονίκης, όπου υπήρξε κυβερνητική εκπροσώπηση (και βρετανική στρατιωτική παρουσία) και ταυτόχρονα ήταν ενεργοί ή διεκδικούσαν ενεργό ρόλο θεσμοί της εαμικής δικαιοταξίας, με αποτέλεσμα, λόγω των επικαλύψεων, να παρουσιαστούν τριβές και εντάσεις[49]. Υπήρξαν ταυτόχρονα και περιοχές όπου, μετά την απελευθέρωσή τους, δεν παρουσιάστηκαν κρατικοί αντιπρόσωποι και δεν έφτασαν μέχρι εκεί βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις. Στις περιοχές εκείνες, όπου ήταν εμφανής η απουσία ενός στοιχειώδους έστω κρατικού δικτύου, ο έλεγχος πέρασε από τις αρχές της ελληνικής κατοχικής διοίκησης στις εαμικές δυνάμεις. Το κενό εξουσίας έπρεπε άμεσα να καλυφθεί προς χάρη της αντιμετώπισης των ιδιαίτερα αυξημένων αναγκών του τοπικού πληθυσμού, για όσο χρονικό διάστημα απαιτούνταν, μέχρι τουλάχιστον την άφιξη των κυβερνητικών αρχών και την ένταξη της περιοχής στη φροντίδα της κεντρικής διοίκησης. Κομβικό σημείο ήταν η απτή πραγματικότητα («η πραγματική κατάστασις»). Αυτήν εξάλλου επικαλέσθηκε ο Παπανδρέου σε δηλώσεις του στις 6 Νοεμβρίου, όταν ανέθετε προσωρινά, «προς αποκατάστασιν της λειτουργίας του Κράτους», στην Εθνική Πολιτοφυλακή του ΕΑΜ τον ρόλο της «μη υφισταμένης» πλέον χωροφυλακής. Είχε δηλώσει τότε ο Παπανδρέου:

Σαράφης και η επιχείρηση έγινε χωρίς την έγκριση του ΓΣ του ΕΛΑΣ με διαταγή και καθοδήγηση του Μάρκου Βαφειάδη. Η αιματηρή διήμερη μάχη που ακολούθησε, στην οποία συμμετείχε και το 28ο Σύνταγμα ΕΛΑΣ που επανδρωνόταν με μαχητές από Φλώρινα και Καστοριά, συνοδεύτηκε και από συλλήψεις και, σε κάποιες περιπτώσεις, εκτελέσεις μαχητών του ΕΕΣ. Να σημειωθεί ότι κανένας από ηγέτες του ΕΕΣ δεν ήταν ανάμεσα στους εκτελεσθέντες. Οι συλληφθέντες, καπεταναίοι και μαχητές του ΕΕΣ εγκλείστηκαν και απομονώθηκαν στην περιοχή του Βοΐου και παραδόθηκαν στις κυβερνητικές αρχές κατά την έλευσή τους στην περιοχή, τον Μάρτιο του 1945. Βλ. Αθανάσιος Καλλιανιώτης, *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946),* ό.π., σ. 403-413· Ανδρέας Αθανασιάδης - Χρήστος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 151-159, 185-195, 215-228.

[47] Nicholas Hammond, ό.π., σ. 292.

[48] Στο ίδιο, σ. 292-293.

[49] Χρήστος Τυροβούζης, ό.π., σ. 319.

Η πραγματική κατάστασις, την οποίαν εύρεν η Κυβέρνησις από της αφίξεώς της εις την Ελλάδα, είναι ότι η χωροφυλακή σχεδόν πανταχού έχει παύσει υφισταμένη, και έχει υποκατασταθή υπό της Εθνικής Πολιτοφυλακής του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Προς αποκατάστασιν της λειτουργίας του Κράτους ελήφθησαν ομοφώνως υπ' ολοκλήρου της Κυβερνήσεως αι ακόλουθοι αποφάσεις:

1) Η Εθνική Πολιτοφυλακή του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ τάσσεται υπό τας διαταγάς της Κυβερνήσεως και των αντιπροσώπων της μέχρι της 1ης Δεκεμβρίου οπότε θα παραδώση υπηρεσίαν και θα παύση υφισταμένη καθ' άπασαν την Ελλάδαν. Εξαιρείται η περιφέρεια της πρωτευούσης (Αθηνών-Πειραιώς-Περιχώρων) όπου λειτουργεί αστυνομία πόλεων, και όπου η Εθνική Πολιτοφυλακή έπαυσεν ήδη υφισταμένη. […][50]

Το ερώτημα ήταν τι συγκεκριμένα θα έπρεπε να γίνει, στην κατεύθυνση της αποκατάστασης «της λειτουργίας του Κράτους», εκεί όπου δεν θα έφταναν αντιπρόσωποί του ή μέχρι να φτάσουν οι αντιπρόσωποί του. Εδώ και πάλι η πραγματικότητα («η πραγματική κατάστασις») ήταν αυτή που θα επέβαλε τη λύση. Ήταν δεδομένο ότι οι εαμικές δυνάμεις, αποφασισμένες όπως ήταν να καλύψουν αυτό το κενό, δεν θα βάδιζαν στο κενό. Οι εκπρόσωποί τους στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, ήταν μεταξύ εκείνων των στελεχών της ΠΕΕΑ, που δημιούργησαν όλο εκείνο το πλαίσιο των θεσμών διοίκησης των περιοχών της Ελεύθερης Ελλάδας. Θεωρώντας λοιπόν, οι τοπικές εαμικές αρχές, ότι υπάρχει σχετική νομιμοποίησή τους, ως εκπροσωπούμενες δια υπουργών στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας (που υποστήριζε την άμεση αντικατάσταση της κατοχικής έννομης τάξης[51], των κατοχικών διοικητικών αρχών και τη σύλληψη των προδοτών), έχοντας ως εμπειρία τη διοίκηση των ήδη απελευθερωμένων περιοχών και παίρνοντας σχετικές εντολές από την ηγεσία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ[52], κινήθηκαν με αποφασιστικότητα στην οργάνωση δικτύων διοίκησης προσαρμοσμένων στα προτάγματα και τους θεσμούς της ΠΕΕΑ.

Μεταξύ των περιοχών στις οποίες ίσχυσαν τα παραπάνω δεδομένα, ήταν και η περιοχή της Φλώρινας. Το ζήτημα που προέκυπτε, αν δηλαδή έπρεπε να διατηρηθούν

---

[50] Βλ. *Ελευθερία* [Αθηνών], 7.11.1944, σ. 1.

Για την κύρωση της απόφασης, βλ. Πράξις Υπουργικού Συμβουλίου υπ' αριθ. 9, Περί αναγνωρίσεως ως δημοσίας υπηρεσίας της Εθνικής πολιτοφυλακής, Εν Αθήναις τη 9.11.1944, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, τεύχος πρώτον, αριθμός φύλλου 15, Εν Αθήναις τη 11.11.1945, σ. 48.

[51] Οι νόμοι των ελληνικών κατοχικών κυβερνήσεων θα διατηρηθούν τελικά για πολλά από τα επόμενα χρόνια. Ο -μη εαμικός- γενικός γραμματέας του υπουργείου Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας (Νοέμβριος 1944), σε μελέτη του (που ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1945), έγραψε σχετικά: «Θα ηδύνατο ίσως ευλόγως να παρατηρηθή ότι, από απόψεως νομοθεσίας, δεν έχει εισέτι απελευθερωθή η Ελλάς. Πράγματι, τόσον η νομοθεσία της συνεχισάσης τον αγώνα εις το εξωτερικόν Ελληνικής Κυβερνήσεως, όσον και η θεσπισθείσα, επίσης κατά την Κατοχήν, και εφαρμοσθείσα εις τας υπό τον έλεγχον του Κινήματος Αντιστάσεως Ελευθέρας Ελληνικάς Περιοχάς, παραμένουν άνευ ισχύος, περιφρονημέναι και άγνωστοι, εις την από του Οκτωβρίου 1944 ελευθέραν πλέον Ελλάδα. Εις την τελευταίαν ταύτην, όχι μόνον εξακολουθεί να ισχύη η νομοθεσία της Κατοχής, αλλ' εσημειώθη και επέκτασις αυτής μετά την απελευθέρωσιν εις περιοχάς αι οποίαι κατά την Κατοχήν δεν την είχον γνωρίσει· ήτοι εις τας υπό τον έλεγχον του Κινήματος Αντιστάσεως περιοχάς». Βλ. Δημήτριος Ζέπος, *Λαϊκή Δικαιοσύνη εις τας ελευθέρας περιοχάς της υπό κατοχήν Ελλάδος,* χ.ε., Αθήνα 1945, σ. 107.

[52] Βλ. το επόμενο κεφάλαιο.

οι θεσμοί και οι νόμοι της βασιλομεταξικής δικτατορίας και της κατοχικής διοίκησης ή αν θα εφαρμοζόταν το θεσμικό πλαίσιο διοίκησης που οριστικοποιήθηκε από την ΠΕΕΑ τον Αύγουστο του 1944, μέχρι την υιοθέτηση νέου νομικού πλαισίου, συναποφασιζόμενου στο πλαίσιο των δεσμεύσεων της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, δεν δημιουργούσε δίλημμα στις εαμικές αρχές Φλώρινας. Ήταν δεδομένο ότι δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν εντός ενός πλαισίου νόμων χαρακτηριζόμενων ως νόμων των «ψευδο-Κυβερνήσεων των Αθηνών[53]». Θα προσπαθούσαν να εφαρμόσουν -για το βραχύ μεσοδιάστημα, όπως μάλλον θεωρούσαν ότι θα ήταν- το θεσμικό πλαίσιο διοίκησης της ΠΕΕΑ, αναμένοντας τις εντολές και τις οδηγίες της κυβέρνησης, εντός της οποίας βρισκόταν ηγετικά στελέχη του εαμικού κινήματος. Ο κυβερνητικός αντιπρόσωπος όμως θα φτάσει πολύ αργά στη Φλώρινα, η περιοχή μάλλον δεν θα ενταχθεί στις κυβερνητικές προτεραιότητες, οι νόμοι των «ψευδο-Κυβερνήσεων» δεν θα αλλάξουν και η νομική υπόσταση της ΠΕΕΑ, από αρχές Δεκεμβρίου, θα αμφισβητηθεί[54]. Η ΠΕΕΑ θα πάψει να λειτουργεί από τις 5 Νοεμβρίου, οι εαμικές αρχές όμως της Φλώρινας θα συνεχίσουν να ασκούν εξουσία, λειτουργώντας βέβαια εντός ενός «νομικού κενού», όπως εκ των υστέρων θεωρήθηκε. Με την εγκαθίδρυση των κυβερνητικών αρχών (τέλη Μαρτίου 1945) και καθώς, όπως υπενθυμίζει ο Παπαθανασόπουλος, «ο νικητής […] όχι μόνο δημιουργεί δίκαιο, αλλά σβήνει και το όποιο δίκαιο του ηττημένου αντιπάλου του»[55], οι «ηττημένες», εκόντες-άκοντες, εαμικές αρχές Φλώρινας, θα θεωρηθούν από το μεταβαρκιζιανό κράτος ότι άσκησαν εξουσία «κατ' αντιποίησιν αρχής».

1.2 Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ στην πορεία ανάληψης ευθυνών διοίκησης

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1944, ΕΑΜ και ΚΚΕ εισέρχονται στην κυβέρνηση Παπανδρέου (κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας) και αναλαμβάνουν υπουργικά χαρτοφυλάκια. Την ίδια μέρα, μετά το τέλος της διήμερης «Πανελλαδικής Σύσκεψης των Εαμικών περιοχών που συνήλθε στην Ελεύθερη Ελλάδα», και καθώς επέκειτο η απελευθέρωση της χώρας, συνεδρίασε η ΚΕ του ΕΑΜ, η οποία, αφού εκτίμησε τα δεδομένα, κατέληξε σε μια εκτενέστατη «απόφαση». Μέσω αυτής, και μεταξύ άλλων, η ΚΕ του ΕΑΜ διαβεβαίωνε ότι ο ΕΛΑΣ και η Εθνική Πολιτοφυλακή, αισθανόταν ως καθήκον τους, «με την απελευθέρωση της Χώρας να εξασφαλίσουν μέσα στις πόλεις και την ύπαιθρο την τάξη και να προστατέψουν τη ζωή, την προσωπική ελευθερία, την τιμή και την περιουσία των πολιτών». Την ίδια στιγμή, τα κόμματα και οι οργανώσεις του ΕΑΜ, έπρεπε να εντείνουν τις προσπάθειές τους, «να γίνουν ακόμα πιο ζωντανοί οργανισμοί με ζωή και δράση», να αγκαλιάσουν πλατύτερες

[53] Ο χαρακτηρισμός ανήκει στον Ε. Τσουδερό και περιέχεται σε επιστολή του προς τον πρωθυπουργό, απεσταλμένη στις 16.5.1945, όπου θύμιζε ότι «οι νόμοι των ψευδο-Κυβερνήσεων των Αθηνών παραμένουν εν ισχύι, και εφαρμόζονται υπό των νομίμων μεταπολεμικών Κυβερνήσεών μας». Η επιστολή Τσουδερού παρατίθεται στο Παύλος Πετρίδης (επιμ.), *Στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Σπάνια ντοκουμέντα του ΕΑΜ (1944-1947)*, Προσκήνιο, Αθήνα 1998, σ. 187.

[54] Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 88· Δημήτριος Ζέπος, ό.π., σ. 100.

[55] Θανάσης Παπαθανασόπουλος, ό.π., σ. 86.

μάζες του ελληνικού λαού και «να στρέψουν την προσοχή τους στις δουλωμένες πόλεις μας, που αποτελούν τα καταφύγια της αντίδρασης»[56].

Λίγες μέρες μετά η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας εξέθεσε, με διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, το πράγραμμά της, που απέβλεπε στην «απελευθέρωση της χώρας και στην πλήρη αποκατάσταση των λαϊκών κυριαρχικών δικαιωμάτων». Μέσω του προγράμματος, η κυβέρνηση επαναβεβαίωνε τη θέση της Συμφωνίας του Λιβάνου για καταδίκη των Ταγμάτων Ασφαλείας[57], των ενόπλων δηλαδή δυνάμεων, των «συνεργαζομένων μετά του κατακτητού υπό οιανδήποτε μορφήν». Ταυτόχρονα φαινόταν να υιοθετούνται εντός του προγράμματος τα πολιτικά προτάγματα του εαμικού κινήματος. Το διάγγελμα ανέφερε σχετικά:

> Η λαϊκή κυριαρχία, η Λαοκρατία[58] αποτελεί τον δεύτερον μέγαν σκοπόν της Εθνικής Κυβερνήσης. Δεν θα επιτραπεί εις ουδένα να εξασκήση πολιτικήν και ψυχολογικήν βίαν κατά του λαού. Ο λαός ελεύθερος θ' αποφασίση δια το κοινωνικόν του καθεστώς και δια τους πολιτικούς θεσμούς του και δια το πολιτειακόν[59].

Για την ηγεσία του ΕΑΜ, το πρόγραμμα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας αποτελούσε «στο σύνολό του μια νίκη περίλαμπρη του λαού μας». Η ίδια ηγεσία αναγνώριζε ότι «οι αρχές και τα συνθήματα του τρίχρονου αγώνα του [λαού μας] διακηρύσσονται σαν πρόγραμμα μιας Κυβέρνησης Πανεθνικής, σαν πρόγραμμα ολόκληρου του Έθνους». Καλούσε έτσι σε συσπείρωση «γύρω από την Κυβέρνηση

---

[56] Βλ. «Απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ», Η ΚΕ του ΕΑΜ, 2.9.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 463-466.

[57] «Η Ενιαία Εθνική Κυβέρνηση του Καΐρου αποκηρύσσει ανεπιφύλαχτα τα Τάγματα Ασφαλείας», *Λαϊκή Φωνή* [Όργανο της ΚΟΠΜ του ΚΚΕ], 10.9.1944, σ. 2.

[58] Η Λαοκρατία (ή Λαϊκή Δημοκρατία) ως πολιτική πρόταση είχε αναλυθεί εκτενώς στα κείμενα του ΚΚΕ την περίοδο της κατοχής. Μάλιστα, εντός του 1943, είχε κυκλοφορήσει και σχετική μπροσούρα (Γενάρης-Απρίλης 1943). Βλ. *Λαοκρατία και Σοσιαλισμός. Το πρόγραμμα εθνικής απελευθέρωσης και της Λαϊκής Δημοκρατίας*, εκδόσεις «Ριζοσπάστη», Αθήνα 1943 (ανατύπωση Καρδίτσα, Σεπτέμβρης 1943).

Είναι χαρακτηριστική η σχετική καταγραφή στο ημερολόγιο του Κώστα Κουβαρά, αρχηγού μιας εκ των μυστικών αποστολών του OSS (Office of Strategic Services) στην Ελλάδα, που βρέθηκε πλησίον της ηγεσίας του ΕΑΜ και δεν έκρυβε τη συμπάθειά του για το εαμικό κίνημα: «21 του Ιούλη 1944. […] Οι Έλληνες αντάρτες και οι ηγέτες τους μιλάνε για Λαϊκή Δημοκρατία στο μέλλον. Κανένας όμως ως τώρα δεν μου έδωσε τον ορισμό αυτής της λέξης, αλλά φαίνεται να σημαίνει αόριστα μια μορφή δημοκρατικής κυβέρνησης με μεγαλύτερες εγγυήσεις για τα συμφέροντα και την οικονομική άνεση των φτωχότερων τάξεων. […] Οι ηγέτες του ΕΑΜ, μαζί και οι κομμουνιστές, διακηρύσσουν ότι δεν ενδιαφέρονται να πάρουν την εξουσία με τη βία στο τέλος του πολέμου, αλλά και δεν είναι διατεθειμένοι ν' αφήσουν κανέναν άλλο να το κάνει. Λένε ότι ενδιαφέρονται να εγκαθιδρυθεί ένα δημοκρατικό καθεστώς στην Ελλάδα, όπου όλα τα κόμματα, μαζί και το κομμουνιστικό, θα είναι ελεύθερα να εκθέσουν το πρόγραμμά τους». Βλ. Κώστας Κουβαράς, *OSS - Με την Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ*, Εξάντας, Αθήνα 1976, σ. 104-105.

Το δεδομένο είναι ότι δεν ζητήθηκε τότε -το φθινόπωρο του 1944- να διευκρινιστεί, από τους συμπράττοντες στο εγχείρημα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, και τους δεχόμενους την συμπερίληψη της λέξης Λαοκρατία στο κοινό πρόγραμμα, το πώς αντιλαμβάνονταν την έννοια της Λαοκρατίας, με αποτέλεσμα να διαχέεται -αβάσιμα- από το ΕΑΜ ότι υπήρξε υιοθέτηση του προγράμματός του.

[59] *Ελεύθερη Ελλάδα* [Όργανο της ΚΕ του ΕΑΜ], 16.9.1944, σ. 1.

της Εθνικής Ενότητας», ώστε να προχωρήσει στην «έμπρακτη εφαρμογή του προγράμματός της»[60].

Στις 12 Σεπτεμβρίου, ο γραμματέας του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ ενημέρωνε την Επιτροπή Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ, ότι άμεσος στόχος οριζόταν η απομόνωση των γερμανικών τμημάτων, ο αφοπλισμός τους η παρεμπόδιση της όδευσής τους προς βορρά και ο εγκλωβισμός τους στα μεγάλα κέντρα. Έπρεπε επίσης να διαλυθούν «οι ένοπλες προδοτικές ομάδες της αντίδρασης», χωρίς κανένα συμβιβασμό, καθώς είχαν ήδη αποκηρυχθεί από την κυβέρνηση Παπανδρέου. Ο προσανατολισμός των δυνάμεων ήταν προς τη συμπρωτεύουσα, γι' αυτό επιβαλλόταν «άμεση κατάστρωση σχεδίου για την κατάληψη της Θεσσαλονίκης όταν έλθει η κατάλληλη στιγμή». Η εντολή που έδινε το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ ήταν σαφής: «Στις καταλαμβανόμενες πόλεις να εγκαθίστανται αμέσως αρχές διοικητικές, στρατιωτικές, πολιτοφυλακής εν ονόματι της ενιαίας κυβέρνησης και να κρατείται υποδειγματική τάξη». Η διατήρηση της τάξης ήταν καθοριστικός παράγοντας για τη υποστήριξη των υπό εγκατάσταση διοικητικών δομών, γι αυτό κι έπρεπε να επανελεγχθεί η στελέχωση της διοίκησης της Πολιτοφυλακής και του ΕΛΑΣ, ώστε στις ηγετικές θέσεις να βρίσκονται κομμουνιστές, «από τα ανώτερα και σοβαρά κομματικά στελέχη» της περιοχής[61]. Νέες οδηγίες του Σιάντου όριζαν ότι στις ελευθερούμενες πόλεις, εκεί όπου υπήρχαν παλιά δικαστήρια, μπορούσαν να συνεχίσουν τη λειτουργία τους «αφού απομακρυνθούν [οι] προδότες». Εκεί όπου δεν λειτουργούν δικαστήρια ορίζονταν υπεύθυνοι οι Πρόεδροι Λαϊκής Επιτροπής και Αναθεωρητικού της Περιφέρειας να διορίσουν «προσωρινά λαϊκά δικαστήρια». Στα απελευθερούμενα χωριά που είχαν μέχρι 500 εκλογείς θα αναδεικνύονταν δια βοής «προσωρινά Κοινοτικά Συμβούλια». Στα υπόλοιπα χωριά και στις πόλεις τα «προσωρινά Κοινοτικά και Δημοτικά Συμβούλια» θα διορίζονταν από τα Επαρχιακά Συμβούλια[62].

---

[60] Στο ίδιο.

Γεγονός είναι ότι το πρόγραμμα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας ενοχλούσε την αστική τάξη. Συγκεκριμένα, ο Μαρκεζίνης συνομιλητής του βασιλιά και εκπρόσωπός του στην Αθήνα, σε επιστολή του προς τον τελευταίο τόνιζε την ενόχλησή του για την κατεύθυνση των μέτρων, που θεωρούσε ότι συνέβαλλαν στην «εξαθλίωση» του πληθυσμού, καθώς η εφαρμογή τους θα εκμηδένιζε τις περιουσίες των μικροαστών και γενικότερα η κατάσταση θα ήταν «αφόρητη» λόγω τους ελέγχου του κράτους και του παρεμβατισμού στη βιομηχανία. Βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Απ' την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, Καστανιώτη, Αθήνα 2011, σ. 57.

[61] Βλ. ΚΚΕ, Πολιτικό Γραφείο προς Επιτροπήν Περιοχής Μακεδονίας -Θράκης του ΚΚΕ, Γέρος (Γιώργης Σιάντος) προς Λεωνίδα (Στρίγκο), 12.9.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 257-258.

[62] ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς τις Περιφερειακές Επιτροπές, Θεσσαλονίκη 27.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/63.

Λίγες μέρες νωρίτερα, το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ είχε δώσει εντολές στην Περιφερειακή Επιτροπή Γρεβενών, σύμφωνα με τις οποίες: «στις απελευθερωμένες πόλεις και χωριά πρέπει να εγκαθιστάτε αμέσως προσωρινές διοικητικές αρχές […] Τα πρόσωπα που θα παίρνουν μέρος πρέπει να είναι πρόσωπα κύρους αλλά και εμπιστοσύνης μας, να προσπαθήσετε δε να συμμετάσχουν σ' αυτές τις αρχές και πρόσωπα από τα άλλα κόμματα, φροντίζοντας πάντοτε να έχωμε στα χέρια μας τις αρχές». Βλ. ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς την Περιφερειακή Επιτροπή Γρεβενών, 5.9.1944. Παρατίθεται στο Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 280.

Μία μέρα μετά την υπογραφή του Συμφώνου της Καζέρτας, η ΚΕ του ΕΑΜ κάλεσε «όλες τις οργανωμένες δυνάμεις» του και ολόκληρο τον λαό, ν' αγωνισθούν με τον ΕΛΑΣ για την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης της Ελλάδας «στο πλευρό των Συμμάχων μας υπό την Εθνική Κυβέρνηση». Επιπλέον, θα έπρεπε να αγωνισθούν «για τη συντριβή και τον αφοπλισμό των Γερμανών και των οργάνων τους», για τη σύλληψη και τιμωρία των «εγκληματιών πολέμου», για την «εξουδετέρωση κάθε προσπάθειας διάσπασης της Εθνικής Ενότητας» και «πάταξη κάθε δικτατορικής απόπειρας». Τέλος, οι οργωμένες δυνάμεις του ΕΑΜ έπρεπε με τη συμμετοχή και δράση τους να αποτελέσουν εγγύηση «δημοκρατικής ελευθερίας, τάξης και ησυχίας του τόπου»[63].

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1944, το Foreign Office έστειλε μνημόνιο στο State Department, γνωστοποιώντας ότι η σοβιετική κυβέρνηση διαβεβαίωνε γραπτά την κυβέρνηση της Μεγάλης Βρετανίας ότι ο Κόκκινος Στρατός δεν θα προχωρούσε στην Ελλάδα και δεχόταν ότι ο ελληνικός χώρος ανήκε στη δικαιοδοσία της Μεγάλης Βρετανίας[64]. Ήδη, από τις 23 Σεπτεμβρίου η βρετανική κυβέρνηση απέσπασε έγκριση του Στάλιν για αποστολή στρατευμάτων της στην Ελλάδα που θα εμπόδιζαν «σοβαρές αναταραχές ή εμφύλιο πόλεμο»[65]. Στις 9 Οκτωβρίου έγινε στο Κρεμλίνο συνάντηση της βρετανικής και της σοβιετικής ηγεσίας. Τσόρτσιλ και Στάλιν κατέληξαν στη «ρύθμιση» των «υποθέσεων των Βαλκανίων». Ο Τσόρτσιλ διεκδίκησε και απέσπασε πλήρη δικαιοδοσία επί των ελληνικών υποθέσεων (90%)· αντιστρόφως, οι ρουμανικές υποθέσεις τίθονταν υπό την δικαιοδοσία των σοβιετικών. Από κοινού (50%-50%) ορίστηκε η επιρροή των δύο συμμάχων στη Γιουγκοσλαβία. Είναι βέβαια γεγονός ότι η συμφωνία των παραπάνω ηγετών, που έμεινε γνωστή ως συμφωνία «ζωνών επιρροής», τηρήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό και για πολλά χρόνια μυστική. Την αγνοούσαν ακόμη και πρόσωπα που είχαν άμεση ανάμειξη στα γεγονότα της εποχής. Δεν κοινοποιήθηκε από την αρχή στην ελληνική κυβέρνηση και δεν τη γνώριζε για μεγάλο χρονικό διάστημα και η εαμική ηγεσία. Είναι χαρακτηριστικό ότι την αγνοούσε και ο αρχηγός της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα Μόντυ Γουντχάουζ (Κρις), τουλάχιστον ως το 1948, όταν έγραψε το πρώτο βιβλίο του[66].

Στις αρχές Οκτωβρίου, η ΚΕ του ΕΑΜ απευθύνθηκε εκ νέου προς τον ελληνικό λαό με προκήρυξή της. Εκεί προτάσσονταν η πειθαρχία και η τάξη ως απαραίτητα όπλα, όχι μόνο για να επιτευχτεί το τελειωτικό χτύπημα στον κατακτητή, αλλά και για να συντριβούν όλες οι «προσπάθειες εκείνων που καιροφυλακτούν να σπάσουν την ένωση που πέτυχε το Έθνος, να σπείρουν χάος και να δικαιολογήσουν την επιβολή των αντιλαϊκών σχεδίων τους». Οι εντολές ήταν σαφείς: «Καμμιά αυτοδικία. Πειθαρχικοί στην Εθνική Κυβέρνηση. Πιστοί στην Οργάνωσή σας. Πυκνώστε και

[63] Βλ. «Διάγγελμα της ΚΕ του ΕΑΜ προς το Έθνος», ΚΕ του ΕΑΜ, 27.9.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 467-469.

[64] Φοίβος Οικονομίδης, ό.π., σ. 347.

[65] Στο ίδιο, σ. 361.

[66] Βλ. Άγγελος Αγγελόπουλος, ό.π., σ. 135-141.

συσφίξτε τις μαχητικές γραμμές του ΕΑΜ»[67]. Την ίδια μέρα, η ΚΕ του ΕΑΜ απευθύνθηκε και στις οργανώσεις ΕΑΜ, ενημερώνοντάς τες ότι επήλθε στρατιωτική συμφωνία μεταξύ ΕΛΑΣ, Εθνικής Κυβέρνησης και συμμάχων «σχετικά με τελικές επιχειρήσεις απελευθέρωσης Χώρας». Η ΚΕ του ΕΑΜ, σε συνεργασία με τους εντολοδόχους υπουργούς της κυβέρνησης Ζεύγο και Τσάτσο, καθόρισαν «από κοινού μέτρα συντονισμού εθνικού αγώνα». Βάσει των παραπάνω δεδομένων εντέλλονταν οι οργανώσεις ΕΑΜ να «υποστηρίξουν με όλες δυνάμεις τον ΕΛΑΣ στην εκπλήρωση της αποστολής του». Το βασικό πολιτικό καθήκον ήταν «η τήρηση τάξης, αποφυγή αυτοδικιών, σιδερένια πειθαρχία». Οι «συλλαμβανόμενοι αποδεδειγμένοι προδότες εγκληματίες πολέμου» θα κρίνονταν από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, στην οποία οι οργανώσεις όφειλαν να πειθαρχήσουν «για να εκπληρώσει το εξαγγελθέν πρόγραμμά της». Για την τήρηση της τάξης συγκεκριμένα, η ΚΕ του ΕΑΜ, καθιστούσε προσωπικά υπεύθυνους τους γραμματείς των οργανώσεων του ΕΑΜ[68].

Στις 12 Οκτωβρίου οι Γερμανοί αποχωρούσαν πλέον από την Αθήνα. Στις 18 Οκτωβρίου αποβιβάστηκε στον Πειραιά ο Γεώργιος Παπανδρέου και οι Έλληνες και Βρετανοί συνεργάτες του. Στις 23 του ίδιου μήνα ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση υπό τον Παπανδρέου, που περιλάμβανε έξι εαμικούς υπουργούς[69]. Επ' ευκαιρίας της απελευθέρωσης των Αθηνών, ο γραμματέας της ΚΕ του ΕΑΜ Μήτσος Παρτσαλίδης απηύθυνε, εκ μέρους της ΚΕ, χαιρετισμό προς τον «μαρτυρικό και ηρωϊκό λαό της Πρωτεύουσας». Στο χαιρετισμό εκθειαζόταν η πολιτική της Εθνικής Ενότητας, που από την ίδρυση του ΕΑΜ «στάθηκε ο ακρογωνιαίος λίθος του έργου του» και «ολοκληρώθηκε με τη δημιουργία της Εθνικής Κυβέρνησης». Για την ΚΕ του ΕΑΜ, η διατήρηση της Εθνικής Ενότητας ήταν η εγγύηση της «ολοκλήρωσης της εθνικής λευτεριάς», της ομαλότητας της εσωτερικής πολιτικής ζωής του τόπου και της κατοχύρωσης της λαϊκής κυριαρχίας. Το ΕΑΜ θα συνέχιζε τους αγώνες του «για τη λευτεριά, τη λαοκρατία και την αναδημιουργία της Ελλάδας»[70].

Επ' ευκαιρίας της απελευθέρωσης των Αθηνών δημοσιοποιήθηκε και απόφαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, που θα μπορούσε να αποτελέσει οδηγό στην πορεία απελευθέρωσης κι άλλων πόλεων. Κατ' αρχάς η απελευθέρωση οριζόταν ως το άνοιγμα ενός νέου σταδίου αγώνων «για την κατοχύρωση της λαϊκής κυριαρχίας και για την αναγέννηση της νέας δημοκρατικής Ελλάδας». Στο τρέχον πλαίσιο, κύριο καθήκον ήταν η «περιφρούρηση της τάξης και της ασφάλειας κατά την ώρα της απελευθέρωσης», γεγονός που σύμφωνα με το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, κατορθώθηκε με υποδειγματικό τρόπο στην περίπτωση της Αθήνας και του Πειραιά. Ταυτόχρονο καθήκον οριζόταν, βλέποντας πάντα την απόφαση όχι απλά ως αξιολόγηση των διαδικασιών απελευθέρωσης των Αθηνών αλλά και ως ντοκουμέντο οδηγιών προς τις

---

[67] Βλ. «Προκήρυξη προς τον Ελληνικό Λαό», Η ΚΕ του ΕΑΜ, 2.10.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 471-472.

[68] Βλ. «Οδηγίες της ΚΕ του ΕΑΜ προς όλες της Επιτροπές Περιοχής του ΕΑΜ», Η ΚΕ του ΕΑΜ, 2.10.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 473.

[69] Φοίβος Οικονομίδης, ό.π., σ. 392-393· Άγγελος Αγγελόπουλος, ό.π., σ. 113-116.

[70] Βλ. «Χαιρετισμός του ΕΑΜ προς το Μαχόμενο Έθνος», *Ριζοσπάστης*, 13.10.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 474-475.

οργανώσεις της περιφέρειας, η συνεργασία με «τα γενναία τέκνα της φιλελεύθερης και συμμάχου Μεγάλης Βρετανίας», που βρήκαν «την πιο θερμή υποδοχή και υποστήριξη από το σύμμαχο, φιλελεύθερο και φιλοπρόοδο ελληνικό λαό», ο οποίος «χαιρέτισε και φιλοξενεί τμήματα ενόπλων δυνάμεων των συμμάχων, που ήρθαν εδώ για να συνεχίσουν τον αγώνα εναντίον του εχθρού που υποχωρεί». Εντολή ήταν «αμέσως να συλληφθούν και να τιμωρηθούν αυστηρά από λαϊκά δικαστήρια» όλοι οι «προδότες και συνεργάτες του κατακτητή». Οι περιουσίες των «μεγάλων μαυραγοριτών συνεργατών του κατακτητή» έπρεπε «αμέσως να κατασχεθούν προς όφελος του έθνους». Ο αγώνας στο τρέχον στάδιο αφορούσε -μεταξύ άλλων- «το διώξιμο του τελευταίου γερμανού και βούλγαρου στρατιώτη από τα ελληνικά εδάφη», την «κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και ακεραιότητας της Ελλάδας», την «ασφάλεια των ελληνικών συνόρων», την κατοχύρωση της «λαϊκής κυριαρχίας και όλων των λαϊκών κατακτήσεων», την «άμεση ανακούφιση του λαού της πόλης και της υπαίθρου», την «άμεση στέγαση των πολεμοπαθών» και την «περίθαλψη των θυμάτων του αγώνα». Ήταν ένας αγώνας για «την άμεση εκκαθάριση των προδοτών, των φασιστών και κρυπτοφασιστών και των στυλοβατών της 4ης Αυγούστου από τον κρατικό μηχανισμό, τη δικαιοσύνη, τα σώματα ασφαλείας και των τάξεων των αξιωματικών ξηράς, θαλάσσης αέρα» και για «τη γρήγορη κατάργηση του λαομίσητου σώματος της χωροφυλακής». Αγώνας τέλος «για τη λαοκρατία», για την «ομαλή δημοκρατική εξέλιξη της χώρας και εναντίον κάθε μορφής δικτατορίας», για τη «γρήγορη διενέργεια δημοψηφίσματος για το πολιτειακό, για εκλογές συντακτικής εθνοσυνέλευσης και δημοτικής και κοινοτικής αυτοδιοίκησης»[71].

Το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, ενημέρωνε δημόσια[72] -στην ίδια απόφαση- ότι υποστήριζε την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας «γιατί οι προγραμματικοί σκοποί της συμπίπτουν με τους άμεσους σκοπούς του αγώνα μας»· δήλωνε όμως ξεκάθαρα και ανοιχτά ότι η υποστήριξη αυτή ήταν «υπό την προϋπόθεση ότι [η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας] θα πάρει όλα τα μέτρα πρακτικής εφαρμογής των προγραμματικών διακηρύξεών της»[73]. Ταυτόχρονα, με εσωτερικό δελτίο, καλούνταν οι οργανώσεις να υπερασπιστούν τη νέα κυβέρνηση, καθώς υπήρχαν πληροφορίες ότι «παλαιοί αρχηγοί αστικών Κομμάτων σε συνεργασία με αντιδραστικούς κινούνται για ανατροπή Παπανδρέου». Ως κύριος υποκινητής κατονομαζόταν ο Σοφούλης. Όσο για τον ίδιο τον Παπανδρέου, φαινόταν να υπολογίζει «σοβαρότατα δύναμη ΚΚΕ [και] ΕΑΜ». Είχε δηλώσει μάλιστα ότι θα εξακολουθήσει η στενή συνεργασία εντός της κυβέρνησης και δεν πρόκειται να δεχθεί πρωθυπουργία Σοφούλη[74].

Στις 29 Οκτωβρίου τα τελευταία γερμανικά τμήματα αποσύρθηκαν από τη συμπρωτεύουσα. Την επομένη, τμήματα του ΕΛΑΣ μπήκαν στη Θεσσαλονίκη, κατά παράβαση της Συμφωνίας της Καζέρτας, και ανέλαβαν τη διοίκηση της πόλης. Την 1η Νοεμβρίου, εισήλθε στην πόλη βρετανικό απόσπασμα. Η Εθνική Πολιτοφυλακή (ΕΠ)

---

[71] Βλ. «Απόφαση του Πολιτικού Γραφείου πάνω στην απελευθέρωση της Αθήνας», Το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ, 17.10.1944. Παρατίθεται στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 268-270.

[72] Ο «χαιρετισμός» δημοσιοποιήθηκε στον *Ριζοσπάστη* της 24ης και 25ης Οκτωβρίου.

[73] Στο ίδιο, σ. 270.

[74] Δελτίο 20.10.1944, για όλες τις Οργανώσεις. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 410, Φ=23/2/96.

ανέλαβε την τήρηση της τάξης, αντικαθιστώντας τη χωροφυλακή, την οποία διέλυσε και συνέλαβε άνδρες της. Η ΕΠ προέβη άμεσα και στη σύλληψη ατόμων υπόπτων για δοσιλογισμό, αλλά και πολιτών, σημειώνει ο Ι. Στεφανίδης, εναντίον των οποίων υπήρχαν διάφορες καταγγελίες, συχνά αδιευκρίνιστες· προοπτικά συνελήφθησαν περίπου 2.500 άτομα. Ο Τύπος της πόλης ήταν υπό τον απόλυτο έλεγχο του ΕΑΜ και του ΚΚΕ[75]. Τις απόμενες μέρες συγκροτήθηκε νέο δημοτικό συμβούλιο υπό την επωνυμία «Προσωρινή Δημοτική Επιτροπή». Στην πρώτη σύγκλησή της, στις 4 Νοεμβρίου, η παραπάνω Δημοτική Επιτροπή όρισε ως κύριο στόχο της να εργαστεί και να αγωνιστεί «τόσον δια τα συμφέροντα και δίκαια του Λαού», ο οποίος επέβαλε, όπως δηλωνόταν, τον καινούργιο αυτό θεσμό της αυτοδιοίκησης, «όσο και για το καλό της πόλης». Από την πρώτη στιγμή επικεντρώθηκε στην επίλυση πρωτίστως των οικονομικών-νομισματικών, επισιτιστικών και στεγαστικών ζητημάτων που αποτελούσαν τα κύρια προβλήματα που αντιμετώπιζε ο πληθυσμός της πόλης. Οι Δορδανάς και Καλογρηάς, που μελέτησαν τα πρακτικά του δημοτικού συμβουλίου Θεσσαλονίκης, της περιόδου της εαμοκρατίας, σημειώνουν ότι η «αρχή της λαοκρατίας» ήταν εκείνη που προσδιόρισε τον πραγματικό χαρακτήρα της νέας δημοτικής αρχής. Ισχυρίζονται ότι το κύριο βάρος της άσκησης πραγματικής διοίκησης στην πόλη είχαν αναλάβει οι Λεωνίδας Στρίγκος (της Επιτροπής Μακεδονίας του ΕΑΜ) και Μάρκος Βαφειάδης (της ΟΜΜ[76] του ΕΛΑΣ). Υποστηρίζουν επίσης ότι «στην πραγματικότητα, η πολιτική ζωή στη Θεσσαλονίκη μονοπωλήθηκε από το ΚΚΕ, το οποίο χρησιμοποίησε τους μηχανισμούς του για να εξουδετερώσει τους πολιτικούς του αντιπάλους»[77].

Μία μέρα μετά την πρώτη σύγκληση της Προσωρινής Δημοτικής Επιτροπής του δήμου Θεσσαλονίκης, πάρθηκε η απόφαση αυτοδιάλυσης της ΠΕΕΑ, σε κοινή συνεδρίαση της ΠΕΕΑ με την αντιπροσωπεία του Εθνικού Συμβουλίου, που πραγματοποιήθηκε στα γραφεία της ΚΕ του ΕΑΜ, στην Αθήνα[78]. Το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ χαιρέτισε την υποδειγματική τάξη και ασφάλεια, την οποία εξασφαλίσανε «ο γενναίος λαός της Θεσσαλονίκης, ο στρατός της απελευθέρωσης ΕΛΑΣ, η Εθνική

[75] Ιωάννης Στεφανίδης, «Η "Ερυθρά Συμπρωτεύουσα". Η κυριαρχία του ΕΑΜ στη Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 1944-Ιανουάριος 1945», στο ΙΜΧΑ, *Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944. Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 360-361· Βόγλης Πολυμέρης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου,* Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σ. 71-72· Βάιος, Καλογρηάς *Το αντίπαλο δέος. Οι εθνικιστικές οργανώσεις αντίστασης στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944),* ό.π., σ. 396-397.

[76] Η Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας (ΟΜΜ)· περιλάμβανε την 9η, 10η, 11η και 16η Μεραρχία του ΕΛΑΣ.

[77] Στράτος Δορδανάς – Βάιος Καλογρηάς, «"Η Πρωτεύουσα του Βορρά": Πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '40», στο *Θεσσαλονίκη. Επιστημονική Επετηρίδα*, τόμος 7ος, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης του Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 373-374.

[78] Η απόφαση αυτοδιάλυσης της ΠΕΕΑ και η αντίστοιχη του Εθνικού Συμβουλίου παρατίθενται στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 2ος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σ. 440-441.

Πολιτοφυλακή απελευθερώνοντας την πόλη». Αυτό αποτελούσε «μία δεύτερη νίκη» μετά την απελευθέρωση της Αθήνας[79].

Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ είχαν επιλέξει τη συνεργασία με τις αστικές δυνάμεις, και μέσω αυτής της συνεργασίας προσπαθούσαν να προωθήσουν πολιτικά αιτήματα, η εκπλήρωση των οποίων θα αποτελούσε την προϋπόθεση παράδοσης των όπλων του ΕΛΑΣ. Η συνεργασία προϋπέθετε, κατά το ΚΚΕ και το ΕΑΜ, τη λήψη επιπρόσθετων θέσεων ευθύνης στον κυβερνητικό μηχανισμό. Η πρόταση που κατατέθηκε ήταν να δημιουργηθεί ένα τμήμα που να ταξινομεί τα μέλη και τα στελέχη του εαμικού κινήματος ή άλλες προσωπικότητες στις οποίες ασκούσε επιρροή το κίνημα, που είχαν το ανάλογο κύρος ως «δικηγόροι, τραπεζικοί υπάλληλοι, δημόσιοι υπάλληλοι κλπ», ώστε, όταν δημιουργούνται κενά, να ήταν εύκολο να προωθηθούν σε επίσημες ή ημιεπίσημες κυβερνητικές θέσεις, «για να ελέγχουν την διοίκηση, που σήμερα βρίσκεται στα χέρια των φασιστών»[80].

Λίγες μέρες μετά η ηγεσία του ΚΚΕ επανερχόταν στο ζήτημα και έδινε εντολή προς τα γραφεία της επαρχίας:

> Καθώς η κυβέρνηση σπεύδει να διορίση νομάρχες, επάρχους και δημάρχους, παρακαλούμε να τηλεγραφήσετε ονόματα καταλλήλων προς τούτο προσώπων για την κάθε κατηγορία. Πρέπει να έχουμε τα ονόματα αμέσως[81].

Οι περιφερειακές οργανώσεις έπρεπε επιπρόσθετα να φροντίσουν για τη δημιουργία στην περιοχή τους «ενός δημοκρατικού μετώπου κατά του κινδύνου της μοναρχίας»[82].

Πάνω σ' αυτό το φάσμα πολιτικών επιλογών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, και βάσει αντίστοιχων οδηγιών που λάμβαναν οι περιφερειακές οργανώσεις τους, θα γινόταν ανάληψη προσωρινής εξουσίας από εαμικές δυνάμεις στις περιοχές της περιφέρειας, εκεί όπου αυτές οι δυνάμεις κυριαρχούσαν (ιδιαίτερα σε κείνες που δεν είχαν σταλεί ακόμη κυβερνητικοί αντιπρόσωποι), μέχρι της οριστικής διευθέτησης των ζητημάτων που είχαν τεθεί στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων μεταξύ των συνιστωσών δυνάμεων της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας.

---

[79] Βλ. τον χαιρετισμό που απηύθυνε το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ προς την «Ελεύθερη Θεσσαλονίκη», στο Αλέκος Παπαπαναγιώτου (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 272.

[80] Οδηγίες από την ΚΕ του ΚΚΕ προς την ΚΕ του ΕΑΜ, Αθήνα 23.10.1944. Παρατίθεται στο Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 145-146.

[81] Τηλεγράφημα Γεώργιου Σιάντου προς τα Γραφεία ΚΚΕ Μακεδονίας, Ηπείρου, Θεσσαλίας, Στερεάς, Κρήτης και Μυτιλήνης, Αθήνα, 6.11.1944. Παρατίθεται στο Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 151.

[82] Τηλεγράφημα Γεώργιου Σιάντου προς τα Γραφεία ΚΚΕ Θεσσαλίας, Στερεάς, Αθήνα, 9.11.1944. Παρατίθεται στο Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 152.

Κεφάλαιο 2ο
Από την απελευθέρωση στην εαμοκρατία

2.1 Βία και ανασφάλεια τους τελευταίους μήνες της κατοχής

Από την άνοιξη του 1944, η περιοχή της Φλώρινας θεωρούνταν «ελεύθερη» περιοχή καθώς, εκτός από την πόλη της Φλώρινας και το Αμύνταιο όπου είχαν περιοριστεί τμήματα του κατοχικού στρατού, σε όλα τα άλλα χωριά[83] ο κόσμος κυκλοφορούσε ελεύθερος. Αυτό άλλαζε μόνο κατά τη διάρκεια εκκαθαριστικών επιχειρήσεων, οι οποίες όμως κρατούσαν λίγες μόνο ημέρες[84]. Έτσι, οι αγρότες είχαν πλέον τη δυνατότητα να μεταφέρουν το παρακράτημα με φορτωμένα κάρα στο Φλάμπουρο, όπου είχε την έδρα της η Επιμελητεία του Αντάρτη (ΕΤΑ). Σε όλα τα χωριά εκλέχτηκαν Λαϊκά Συμβούλια και Λαϊκά Δικαστήρια, ενώ στα κεφαλοχώρια της υπαίθρου δημιουργήθηκαν τμήματα της Εθνικής Πολιτοφυλακής. Εκατό αντιπρόσωποι των Λαϊκών Συμβουλίων μαζεύτηκαν στο χωριό Κορυφή και εξέλεξαν -τον Ιούνιο του 1944- το πρώτο Λαϊκό Επαρχιακό Συμβούλιο Φλώρινας. Ένα μήνα πριν είχαν γίνει εκλογές και εκλέχτηκαν τρεις εθνοσύμβουλοι που πήραν μέρος στις εργασίες του Εθνικού Συμβουλίου στις Κορυσχάδες[85].

Τον Απρίλιο του 1944 η Περιφερειακή Επιτροπή Φλώρινας του ΚΚΕ είχε 73 κομματικές οργανώσεις και 2.575 μέλη με τις γυναίκες να αποτελούν το 24% της δύναμής του. Κυριαρχούσαν οι αγρότες (74%) και έπονταν οι εργάτες (17%) και οι υπάλληλοι-επαγγελματίες-διανοούμενοι (3%). Το 39% των μελών του κόμματος ανήκαν και στο ΕΑΜ, το 27% στην ΕΠΟΝ και τα υπόλοιπα στις άλλες μετωπικές οργανώσεις. Στην πόλη της Φλώρινας υπήρχαν 141 μέλη του κόμματος (μεταξύ των οποίων και 56 γυναίκες). Στην οργάνωση της πόλης κυριαρχούσαν οι υπάλληλοι-επαγγελματίες-διανοούμενοι (32%) και έπονταν οι εργάτες (18%) και οι αγρότες (10%). Τα περισσότερα μέλη του κόμματος καταγράφονταν περιφερειακά και μακριά από το κέντρο· στη Δροσοπηγή (576), το Αμύνταιο (408), στον Άγιο Γερμανό (374), στα Βαλτόνερα (349), στο Ανταρτικό (272) και στη Μπάνιτσα (215)[86]. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους, το ΚΚΕ διπλασίασε σχεδόν τη δύναμή του. Είχε πλέον 93 οργανώσεις και 4.731 κομματικά μέλη. Οι γυναίκες αποτελούσαν τώρα το 19% της δύναμής του, οι νέοι το 19% και οι νέες το 8,5%. Κυριαρχούσαν πάλι οι αγρότες (61%), οι εργάτες ήταν στο ίδιο περίπου ποσοστό (18%) και οι διανοούμενοι, ενώ αυξήθηκαν αριθμητικά (έφθαναν τώρα τους 80), σημείωναν ποσοστιαία πτώση (1,7%). Είχε αυξηθεί το ποσοστό των μελών του κόμματος που ανήκε και στο ΕΑΜ (46%) και παρέμενε σταθερό αυτών που ανήκαν και στην ΕΠΟΝ. Μεταξύ των μελών

[83] Εκτός από αυτά, που μέρος των κατοίκων τους θα οπλιστούν -προσωρινά- από τους Βούλγαρους με τη συνδρομή των Γερμανών.

[84] Κίτσος Γιαγγιώργος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, χ.ε., Αθήνα 1990, σ. 32.

[85] Σταύρος Κωτσόπουλος, *Η Εθνική Αντίσταση στη Δυτική Μακεδονία*, χ.ε., Σόφια 1981, σ. 141.

[86] ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ προς το Δυτικομακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ, Μηνιάτικη οργανωτική κατάσταση της Περιφέρειας Φλώρινας, Απρίλης 1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/220.

του κόμματος καταγράφονταν τώρα και 35 «στελέχη εσωκομματικά εξ επαγγέλματος» και 102 «στελέχη εξωκομματικά εξ επαγγέλματος»[87].

Καθ' όλο το 1944 το ΕΑΜ και το ΚΚΕ της περιοχής Φλώρινας θα προσπαθήσουν να αποτρέψουν κάθε κίνηση εκ μέρους των «αντιφρονούντων» ή «αντιδραστικών», όσων δηλαδή θεωρούνταν ως συνεργάτες των γερμανικών ή των ελληνικών-αντιεαμικών κατοχικών αρχών[88]. Πολύ συχνά δε, με απολύτως βίαιο τρόπο[89].

Το Φεβρουάριο συλλαμβάνεται και εκτελείται από ελασίτες ο Ηρακλής Σκάμπας[90]. Ένα μήνα μετά (27 προς 28 Μαρτίου) ένοπλοι ελασίτες μεταφέρουν στην Τριανταφυλλιά τον Αθανάσιο Πιντζόπουλο, ο οποίος εκτελείται λίγες μέρες αργότερα[91].

Την παραμονή της 25ης Μαρτίου, το ΚΚΕ, το ΕΑΜ και η ΕΠΟΝ[92] μοίρασαν και τοιχοκόλλησαν προκηρύξεις «με πατριωτικό και επαναστατικό περιεχόμενο» και οργάνωσαν πανηγυρικές συγκεντρώσεις σε πολλά χωριά[93]. Την ίδια μέρα πραγματοποιήθηκε στη Δροσοπηγή (Μπελκαμένη) η Α΄ Περιφερειακή Συνδιάσκεψη (ΠΣ) του ΕΑΜ Φλώρινας. Λίγες μέρες μετά την ΠΣ του ΕΑΜ Φλώρινας, θα γίνει,

---

[87] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας, Οργανωτική κατάσταση, Μήνας Αύγουστος 1944, Φλώρινα 8.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/232.

[88] Η απόφαση του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, της 21ης Δεκεμβρίου 1943, ξεκαθάριζε ότι «οι ίδιοι οι μεγάλοι Σύμμαχοι διακήρυξαν απ' τη Μόσχα πως εγκληματίες πολέμου είναι όλοι οι "συνεργήσαντες" με τον κατακτητή. Βάσει της παραπάνω απόφασης, το Δυτικομακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ καλούσε τους «κομμουνιστές-πατριώτες-αγωνιστές του λαού»: «Σκοτώστε σαν παληόσκυλα τους χαφιέδες άμα σας παρακολουθούν, άμα μπαίνουν στα σπίτια σας για έρευνα, άμα δοκιμάζουν να σας πιάσουν. […] Κάτοικοι της Κοζάνης, της Φλώρινας, της Καστοριάς, της Πτολεμαΐδας, εξοντώνετε τα ελληνόφωνα καθάρματα. Όσοι συμμαχούν με τους Γερμανούς είναι προδότες για την Ελλάδα. Είναι εγκληματίες πολέμου για τους συμμάχους». Βλ. *Αλήθεια* [Όργανο του Δυτικομακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ], 31.1.1944, σ. 1, 2.

[89] Η καταγραφή των εκτελεσθέντων από τις εαμικές οργανώσεις γίνεται στην παρούσα εργασία έχοντας ως κύρια πηγή τις δικογραφίες των ετών 1945-1946, που φυλάσσονται στα ΓΑΚ Φλώρινας. Η συζήτηση για την προβληματική τέτοιων δικογραφιών, για την προβληματική δηλαδή των δικών που πραγματοποιήθηκαν στην καρδιά της περιόδου που έχει χαρακτηρισθεί ως περίοδος «λευκής τρομοκρατίας», είναι γνωστή στον γράφοντα και λαμβάνεται υπόψη. Από τις ίδιες τις δικογραφίες φαίνεται επίσης ότι η απόδοση κατηγοριών, σε κάποιες περιπτώσεις τουλάχιστον, έγινε με σκοπιμότητα, ήταν αβάσιμη και οι κατηγορίες εναντίον συγκεκριμένων προσώπων δεν μπόρεσαν -και σε κείνες τις συνθήκες- να στοιχειοθετηθούν. Καθώς όμως είναι λιγοστές οι αντίστοιχες πληροφορίες στα έγγραφα της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΚΚΕ και ελάχιστες στα σχετικά πονήματα ή αναμνήσεις των τοπικών εαμιτών ή αντιεαμιτών, οι δικογραφίες των ετών 1945, 1946 -μέχρι αναδείξεως νέων στοιχείων- παραπέμπονται από τον γράφοντα ως κύριες πηγές ανάδειξης των παραπάνω -μη αμφισβητούμενων, τουλάχιστον με το δεδομένα που έχει συλλέξει ο γράφων- εκτελέσεων.

[90] Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 74/5.9.1945 και αρ. απόφ. 74/19.2.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1, ΣΑΕ 1 και ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1, ΣΑΕ 2, Αποφάσεις Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Φλωρίνης.

[91] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 51/27.1.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1, ΣΑΕ 1 και ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1, ΣΑΕ 2, ό.π.

[92] ΕΠΟΝ: Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων. Ήταν η οργάνωση της νεολαίας του ΕΑΜ και ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1943

[93] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 135-136 και *Αγώνας* [Όργανο της ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ], 25.03.1944, σ. 1.

στο ίδιο χωριό και η ΠΣ του Σλαβομακεδονικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΣΝΟΦ) Φλώρινας[94].

Την άνοιξη του 1944, Έλληνας αξιωματικός της Φρουράς Φλώρινας «εδέχτην», όπως ο ίδιος παραδέχθηκε (μεταπολεμικά, ύστερα από υπηρεσιακό έλεγχο), προτάσεις από τους Γερμανούς και συζήτησε μαζί τους «περί επιδιώξεως συστάσεως κρατικών εν τη περιφερεία Φλωρίνης Ταγμάτων Ασφαλείας, προς σωτηρίαν αυτής εκ των απειλούντων ισοτίμων κινδύνων του Βουλγαρισμού και του Εαμοκομμουνισμού». Τα Τάγματα όμως αυτά, «τελικώς και λόγω της ιδιαζούσης εν Φλωρίνη καταστάσεως απεφασίσθη όπως μη συσταθώσιν»[95].

Η εκτίμηση ήταν ότι η δημιουργία Ταγμάτων Ασφαλείας στη Φλώρινα δεν ευοδώθηκε λόγω της άρνησης των αξιωματικών που κλήθηκαν να συμμετάσχουν, οι οποίοι «απήντησαν εις τον συνάδελφον εκείνον ότι είναι παραφροσύνη η προσπάθεια δημιουργίας Ταγμάτων Ασφαλείας» και ότι «είναι τιμιώτερον η δημιουργία εθνικών ανταρτικών ομάδων προς καταδίωξιν των κομμουνιστών αντί των Ταγμάτων Ασφαλείας». Όμως ο υπεύθυνος για τη δημιουργία τους αξιωματικός «δηλοί ότι ούτω σκεπτόμενοι οι αξιωματικοί δύνανται να θεωρηθούν ως αντίδρασις και εχθροί της καταστάσεως»[96].

Την εποχή εκείνη, σύμφωνα με τον Κίτσο Γιαγγιώργο, δάσκαλο από την Δροσοπηγή και μέλος του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ Φλώρινας, ο κατοχικός νομάρχης Φλώρινας Κωνσταντίνος Μπόνης «προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις εκτελέσεις των Φλαμπουριωτών από τους Βούλγαρους και τους προέτρεψε να οπλιστούν για να τους αντιμετωπίσουν (τους Βουλγάρους)». Ο ΕΛΑΣ θα επισκεφτεί το χωριό, θα βρει προκηρύξεις της ΠΑΟ[97] στο κοινοτικό γραφείο και θα συλλάβει τον πρόεδρο του χωριού Ιωάννη Ζιάκα και όσους θεώρησε ως πρωτοστατούντες-συνεργάτες του[98]. «Δυστυχώς», σημειώνει ο Γιαγγιώργος, «οι άνθρωποι εκτελέστηκαν», ενώ ο ΕΛΑΣ θα «μπορούσε να αποτρέψει το κακό με συστάσεις». «Ήταν πατριώτες», τονίζει ο Γιαγγιώργος, «και δεν είχαν καμιά σχέση με συνεργασία με τους Γερμανούς».

---

[94] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 139-140· Κίτσος Γιαγγιώργος, *Μπελκαμένη, χωριό του νομού Φλώρινας. Εκατό χρόνια ζωής*, Διογένης, Αθήνα 2000, σ. 171-173.

[95] Βλ. συμπληρωματική απολογία Παπαλαζάρου Παντελή, προς Υποσ/γον Γιατζήν Δημ. ως Πρόεδρον του Δευτ. Αν. Συμβουλίου ΧΙ Μεραρχίας», Θεσσαλονίκη 3.4.1946. Επίσης, «Έκθεσις Υπολοχαγού Πεζ. Κανέλλου Ρήγα» περί των αιτιών προσχωρήσεώς του στον ΕΛΑΣ, προς το φρουραρχείο Θεσσαλονίκης (Μαρ. 1945). ΥΣΑ, ατ.έ. Κανέλλου Ρήγα του Θεοδ. Παρατίθενται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 102 και υποσημείωση 15 στην ίδια σελίδα.

[96] «Έκθεσις Υπολοχαγού Πεζ. Κανέλλου Ρήγα» περί των αιτιών προσχωρήσεώς του στον ΕΛΑΣ, προς το φρουραρχείο Θεσσαλονίκης (Μαρ. 1945). ΥΣΑ, ατ.έ. Κανέλλου Ρήγα του Θεοδ. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 102-103.

[97] Η ΠΑΟ (Πανελλήνιος Απελευθερωτική Οργάνωσις) ιδρύθηκε από αξιωματικούς την άνοιξη του 1943 και πολύ γρήγορα βρέθηκε σε σύγκρουση με το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ.

[98] Σε «Λεύκωμα Εκπαιδευτικών», που κυκλοφόρησε το 1947, γράφεται: «Στις 15 Μαΐου 1944 συνελήφθησαν από κομμουνιστική ανταρτική οργάνωση οι Φλαμπουριώτες 1) Παπαθανασίου Κων/νος δημοδιδάσκαλος 2) Στεφανίδης Γεώργιος συνταξιούχος δημ/λος 3) Ιωάννης Ζιάκας 4) Ανδρέας Μητρούσης αγροτικός διανομεύς και 5) Γεώργιος Νικολαΐδης. Όλοι εκτελέσθησαν στα χωριά Τριανταφυλλιά και Βαψώρι, για να εξουδετερωθή η αντίδρασι του χωριού στις σλαυϊκές επιδιώξεις». Κωνσταντίνος Μπάλλας (επιμ.), *Λεύκωμα Εκπαιδευτικών Φλωρίνης 1945-1947*, χ.ε., Φλώρινα 1947, σ. 173.

«Έγιναν», όμως, «θύματα της σκληράδας που έδειξε απέναντί τους ο ΕΛΑΣ, φοβούμενος τον εξοπλισμό του χωριού, που ήταν κλειδί για την περιοχή αλλά και την προσπάθεια του Μπόνη ν' ανταποκριθεί στους σκοπούς του»[99].

Τον ίδιο μήνα -Μάιο 1944- εκτελείται από ελασίτες ο Πέτρος Παπαπέτρου[100] και οι Αναστάσιος Βακάλης, Κωνσταντίνος Λιάμος και Ιωάννης Ελοβάρης[101]. Ένα μήνα μετά εκτελείται ο Κωνσταντίνος Πουγαρίδης[102] και ο χωροφύλακας Σπυρίδωνας Καπόλας[103].

Η Περιφερειακή Επιτροπή (ΠΕ) Φλώρινας του ΚΚΕ πληροφορούσε -στα τέλη Ιουνίου- το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ, ότι «η πόλη της Φλώρινας οργανωμένη αντίδραση (ΠΑΟ κλπ.) δεν έχει». Μέσα στην πόλη βέβαια υπήρχε «αντίδραση», που την αποτελούσαν ανοργάνωτοι αλλά «πολλοί γκεσταπίτες», οι οποίοι «ανοιχτά πλέον διατρέχουν την πόλη και υποβοηθούν την γκεσταπό να μας χτυπήσει». Η ΠΕ του ΚΚΕ Φλώρινας είχε λάβει τα μέτρα της: «Δημιουργήσαμε την "ΟΠΛΑ[104]" και ελπίζουμε πολύ σύντομα να έχουμε καλά αποτελέσματα». Για την επαρχία, η ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ σημείωνε ότι και εκεί χτυπήθηκε η «αντίδραση» και πιάστηκαν «κάμποσοι έλληνες φασίστες και παοτζήδες», αλλά και γνωστοί «βουλγαροφασίστες, που παρακινούσαν τους συγχωριανούς [τους] να οπλισθούν». Για όλους τους παραπάνω, δηλωνόταν ότι υπήρχαν «συγκεκριμένα επιβαρυντικά στοιχεία». Όσοι, τέλος, «αντιδραστικοί» εγκατέλειψαν τα χωριά τους και βρήκαν καταφύγιο στη Φλώρινα, ειδοποιήθηκαν από τις εαμικές οργανώσεις να γυρίσουν πίσω σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Με τη λήξη της προθεσμίας, οι οργανώσεις προέβησαν «στο κάψιμο ορισμένων σπιτιών προδοτών»[105].

Από τις αρχές του καλοκαιριού η κίνηση για τη δημιουργία και νέων Ταγμάτων Ασφαλείας -ευρύτερα στην επικράτεια- εντάθηκε. Ο υπολοχαγός (της Φρουράς Φλωρίνης επί κατοχής) Κανέλλος αποκαλύπτει σε «έκθεσή» του -το 1945- ότι ταυτόχρονα εντάθηκε και η πίεση προς τους αξιωματικούς της Φρουράς Φλώρινας να στελεχώσουν τα Τάγματα «άτινα επρόκειτο θετικώς να γίνουν ως οι υπεύθυνοι

---

[99] Κίτσος Γιαγγιώργος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, ό.π., σ. 31· Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 120/28.3.1946, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

Για τις εκτελέσεις «αντιφρονούντων» από τον ΕΛΑΣ Φλώρινας, βλ. και Στέφανος Γώγος, ό.π., σ. 57.

[100] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 18/23.1.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[101] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 3/7.1.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[102] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 122/28.3.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[103] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 119/28.3.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[104] Οργάνωση Προστασίας Λαϊκών Αγωνιστών ή Οργάνωση Περιφρούρησης Λαϊκού Αγώνα. Για την ΟΠΛΑ βλ. Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, *«Μέρες» της ΟΠΛΑ στη Θεσσαλονίκη. Τα χρώματα της βίας (1941-1945)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014· Ιάσονας Χανδρινός, *Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944*, θεμέλιο, 2η έκδ., Αθήνα 2012.

[105] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας προς το Μακεδονικό Γραφείο, «Έκθεση δράσης», 23.6.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/226.

έλεγον». Ο ίδιος και άλλοι αξιωματικοί ανέφεραν το γεγονός «ανεπισήμως» στους ανωτέρους τους στη Θεσσαλονίκη, όμως «ουδείς αναλαμβάνει να μας καθοδηγήσει». Συνιστάται μόνο υπομονή. Το θέρος του 1944 η κίνηση της δημιουργίας Ταγμάτων Ασφαλείας λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις. Ο Κανέλλος σημειώνει συγκεκριμένα:

> Ο δημιουργός τούτων συνάδελφος καλεί αξιωματικούς και υπαξιωματικούς και τους δηλώνει απεριφράστως ότι απεφασίσθη η συγκρότησις Ταγμάτων Ασφαλείας και ότι παραχωρήθηκαν 2.000 περίπου όπλα και στολές (ύφασμα) υπό των Γερμανών και όποιος δεν δεχτεί να συμμετάσχη θα συλληφθή[106].

Οι Γερμανοί τρομοκρατούσαν και πίεζαν. Οι αξιωματικοί βρίσκονταν μπροστά σε αδιέξοδο, ανησυχούσαν και εξέταζαν τα δεδομένα. Αρκετοί από αυτούς αποφασίζουν να προσχωρήσουν στον ΕΛΑΣ, λόγω έλλειψης μέσων συγκοινωνιών για Θεσσαλονίκη και λόγω της παντελούς έλλειψης χρημάτων, όπως θα δηλώσουν μεταπολεμικά. Την απόφασή τους αυτή «ενίσχυσεν η εξαγγελθείσα από ραδιοφώνου πληροφορία περί της συμφωνίας των πολιτικών κομμάτων εν Αιγύπτω και της συγκροτήσεως Κυβερνήσεως Εθνικής Ενώσεως»[107].

Ο υπολοχαγός Παύλος Τσάμης, σε «έκθεσή» του -το 1947- αναφέρει πως τον Αύγουστο του 1944 λίγοι μόνο άνδρες (της Φρουράς Φλωρίνης) παρέμειναν στη Φλώρινα «λόγω της εξαπολύσεως τρομοκρατίας υπό των Γερμανών […]»[108].

Στην 25 Ιουλίου, η «γκρούπα» της ΠΕ του ΚΚΕ ανέλαβε «την εξόντωση των Γκεσταπιτών της πόλης» και, σύμφωνα με έκθεση της ΠΕ, «έπιασε και ξεκαθάρισε τον Ελ Παπαθανασίου γερόν Γκεσταπίτην»[109].

Στο μήνα Αύγουστο αναφέρονται και οι περισσότερες εκτελέσεις Ελλήνων πολιτών εκ μέρους του ΕΛΑΣ[110]. Εκτελείται η Παρασκευή, χήρα Ανδρέα Μητούση[111], ο Νικόλαος Σταμπουλίδης[112], ο Κωνσταντίνος Δασκαλόπουλος[113], ο

---

[106] «Έκθεσις Υπολοχαγού Πεζ. Κανέλλου Ρήγα» περί των αιτιών προσχωρήσεώς του στον ΕΛΑΣ, προς το φρουραρχείο Θεσσαλονίκης (Μαρ. 1945). ΥΣΑ, ατ.έ. Κανέλλου Ρήγα του Θεοδ. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 103.

[107] «Έκθεσις μάρτυρος» Ηλιάδη Περικλή του Θωμά, που γεννήθηκε στην Κορυτσά το 1913 (Φλώρινα 1.2.1947), ΥΣΑ, ατ. έ. Κανέλλου Ρήγα. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 108-109.

[108] «Έκθεσις μάρτυρος» Τσάμη Παύλου του Λαζ., που γεννήθηκε στο Πισοδέρι Φλώρινας το 1914, ΥΣΑ, ατ. έ. Κανέλλου Ρήγα. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 109-110.

[109] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας προς το Μακεδονικό Γραφείο, «Έκθεση δράσης μήνα Ιούλη», 31.7.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/227.

[110] Σχετικές πληροφορίες, για το διάστημα Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1944, περιέχονται στην αλληλογραφία του τοπικού υπευθύνου του ΚΚΕ με την Κομματική Οργάνωση Περιοχής Μακεδονίας (ΚΟΠΜ) του ΚΚΕ, όπου γίνεται λόγος για εκτελέσεις (μη κατονομαζόμενων προσώπων κατά κύριο λόγο) από τις «γκρούπες» της περιοχής· οι εκτελεσθέντες ορίζονται συνήθως ως «συνεργάτες των Γερμανών» ή «πρώτου μεγέθους Γκεσταπίτες». Βλ. ενδεικτικά, Θάνος (ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ) προς Αλέκο (ΚΟΠΜ του ΚΚΕ), ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/228· Θάνος προς Τάσιο (Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας), 4.9.1944, ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/229· Θάνος προς Τάσιο, 6.9.1944, ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/230.

[111] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 116/26.3.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

φαρμακοποιός Θεόδωρος Κατσούλης[114], ο Παύλος Θ. Στόικος[115], ο Νικόλαος Γούναρης[116] κ.ά.

Μεγάλος ήταν και ο φόρος αίματος που κλήθηκε να πληρώσει το εαμικό κίνημα Φλώρινας[117], όλη την προηγούμενη περίοδο και το τελευταίο έτος της κατοχής. Μεταξύ των εαμιτών και κομμουνιστών, που εκτελέστηκαν κυρίως από τους Βούλγαρους (κατά την είσοδό τους στην περιοχή, από τέλη Ιανουαρίου έως μέσα Φεβρουαρίου 1944), τους Γερμανούς κατακτητές ή τους συνεργάτες τους[118], μετά από μάχη ή σύλληψή τους (απόρροια σε κάποιες περιπτώσεις κατάδοσής τους), ήταν και στελέχη του κινήματος, γραμματείς κομματικών οργανώσεων χωριών της περιοχής, μέλη του Συμβουλίου πόλης Φλώρινας της ΕΠΟΝ, των τομεακών επιτροπών ΕΑΜ, της Επιτροπής Πόλης Φλώρινας του ΕΑΜ, των Αχτιδικών Επιτροπών του ΚΚΕ και της Περιφερειακής Επιτροπής (ΠΕ) Φλώρινας του ΚΚΕ, ενώ μεταξύ των εκτελεσθέντων ήταν και ο γραμματέας της Επιτροπής πόλης Φλώρινας του ΚΚΕ. Είναι χαρακτηριστικό, όπως σημειώνει ο Κωτσόπουλος, ότι «επτά από τα έντεκα μέλη της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΚΚΕ σκοτώθηκαν ή εκτελέστηκαν από τους κατακτητές»[119].

---

[112] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 2/7.1.1946 και αρ. απόφ. 28/26.1.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[113] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 68/7.2.1946. ΓΑΚ- Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[114] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 146/28.11.1945. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 1, ό.π.

[115] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 17/23.1.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[116] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 82/25.2.1946. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[117] Πέραν των συλλήψεων, των μεταφορών των συλληφθέντων στο στρατόπεδο «Παύλος Μελάς» κλπ, υπήρχε και η τρομοκρατία των συγγενών των εαμιτών εκ μέρους των κατοχικών αρχών. Κορυφαία έκφανση της παραπάνω τρομοκρατίας αποτελούσε η σύλληψη των γονέων εαμικών στελεχών ως ομήρων και η τοποθέτησή τους στα πρώτα βαγόνια συρμών μεταφοράς προσωπικού ή υλικών. Για την αντίστοιχη διαταγή, βάσει της οποίας προέβαιναν οι κατακτητές στην παραπάνω ενέργεια, βλ. Μάρτιν Ζέκεντορφ, *Ντοκουμέντα από τα γερμανικά αρχεία*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991, σ. 186-187. Για την εφαρμογή της διαταγής αυτής στη Φλώρινα, βλ. την αντίστοιχη περίπτωση των γονέων των εαμικών στελεχών Φλώρινας Χρήστου Κολέντση (Κόκκινου), φοιτητή της νομικής, και Γιώργου Νεδέλκου (Μακεδόνα), γιατρού, στο Γιώργος Νεδέλκος (Μακεδόνας), *Αναμνήσεις απ' την Εθνική Αντίσταση στη Δυτική Μακεδονία*, Ι. Αριστείδου, χ.τ.έ. 2000, σ. 108.

[118] Ο Γραμματέας του Συμβουλίου της πόλης Φλώρινας της ΕΠΟΝ Σταύρος Αθανασιάδης, υποστηρίζεται ότι δολοφονήθηκε στην αγορά της Φλώρινας από Έλληνα «όργανο της Γκεσταπό».

[119] Βλ. Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 165-169. Πληθώρα εκτελεσθέντων στελεχών του ΕΑΜ και του ΚΚΕ περιοχής Φλώρινας, εμφαίνεται και στη στήλη με τίτλο: «Μαρτύρων και Ηρώων αίμα», στην εφημερίδα *Μακεδονική Αλληλεγγύη* [Όργανο της Δυτικομακεδονικής Επιτροπής Εθνικής Αλληλεγγύης], 25.4.1944, σ. 1.

Στα ΓΑΚ Φλώρινας υπάρχει αναλυτική δακτυλογραφημένη (ανυπόγραφη) κατάσταση και αντίστοιχες -συνοδές- καταστάσεις ανά χωριό καταγωγής, που εμφανίζουν «θύματα κατοχής» της πόλης Φλώρινας (53 άτομα) και των γύρω χωριών (άνω των 100 ατόμων). Δεν εμφαίνονται οι εκτελεσθέντες από τον ΕΛΑΣ και δεν εμφαίνονται εκτελεσθέντες υπό των κατακτητών από όλα τα χωριά (ενδεικτικά εντοπίσαμε ότι δεν εμφαίνονται οι εκτελεσθέντες της Πρώτης στα τέλη Οκτωβρίου 1944). Οι παραπάνω πίνακες είναι λοιπόν σημαντικοί, αλλά χρίζουν περαιτέρω διερεύνησης και

Στις 28 Ιουλίου 1944 η Φλώρινα βομβαρδίστηκε από τους Βρετανούς, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν γύρω στους πενήντα Έλληνες πολίτες και να τραυματιστούν περί τους εκατό, ενώ υποστηρίζεται ότι σκοτώθηκαν και τριακόσιοι περίπου Γερμανοί. Τα βρετανικά βομβαρδιστικά είχε ειδοποιήσει με τον ασύρματο ο Βρετανός σύνδεσμος Έβανς (λοχαγός Patrick Hutchinson Evans, διοικητής υποτομέως Βίτσι της ΣΣΑ[120]), καθώς είχε πληροφορίες ότι γερμανική μονάδα από την Αλβανία, με άλογα και ημιόνους, επιβιβαζόταν σε τραίνο στον σιδηροδρομικό σταθμό Φλώρινας[121].

Στα τέλη του ίδιου μήνα, μικρές και ευέλικτες ομάδες του ΕΛΑΣ της περιοχής Αμυνταίου-Φλώρινας επιτίθενται και δημιουργούν προβλήματα σε πολλά εξοπλισμένα χωριά, ναρκοθετούν το δρόμο Αμυνταίου-Φλώρινας, χτυπάνε αμαξοστοιχίες και στήνουν ενέδρες. Στις 7 Αυγούστου θα υπάρξουν πληροφορίες ότι ο Αντόν Κάλτσεφ (Βούλγαρος ανθυπολοχαγός, αξιωματικός-σύνδεσμος στο γερμανικό φρουραρχείο Φλώρινας και Καστοριάς) κινείται προς Βεύη. Θα στηθεί ενέδρα, αλλά ο Κάλτσεφ δεν θα φανεί εκείνη τη μέρα[122]. Το γερμανικό φρουραρχείο Φλώρινας, λόγω των προβλημάτων αυτών, που δημιουργούν στην ύπαιθρο οι αντάρτες, αλλά και προσπαθώντας να διασφαλίσει το δρόμο Φλώρινας-Νίκης-σύνορα (ως κόμβο διαφυγής των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα), προβαίνει σε συλλήψεις υπόπτων, που κατηγορούνται ότι κρύβουν όπλα ή τροφοδοτούν τους αντάρτες με τη σοδειά τους. Ο νέος φρούραρχος Φλώρινας λοχαγός Μπούντσελ, που ανέλαβε από τέλη Ιουλίου 1944, θα στείλει στις 3 Αυγούστου τον Αυστριακό δεκανέα Όσβαλντ Πούσσιχ (διερμηνέα στο φρουραρχείο) στην Κάτω Καλλινίκη, όπου θα συλλάβει δεκαοκτώ άντρες από τους πρόσφυγες του

τεκμηρίωσης. Βλ. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 15, ΑΕΕ Κ.5.1, ΣΑΕ 6. Πρβλ. «Πίνακας εκτελεσθέντων 1942-1944» και «Ονομαστική αναφορά των εκτελεσθέντων Ελλήνων κατά τη διάρκεια της κατοχής από τους Βουλγάρους», όπως παρατίθενται από το «αρχείο του Π. Τσάμη», στο Αντιγόνη Τσάμη, *Αναμνήσεις από το Έπος του 1940 και την Κατοχή 1941-44 στο νομό Φλώρινας*, χ.ε., Φλώρινα 2011, σ. 125-135.

[120] Η 9η Μεραρχία του ΕΛΑΣ ανέλαβε την υποχρέωση να συγκροτήσει (βάσει της «Συμφωνίας της Πλάκας» και των νέων σχέσεων συνεργασίας μεταξύ ΕΛΑΣ και Βρετανών) τρία Αποσπάσματα [συγκροτήματα], τον εξοπλισμό και την διατροφή των οποίων αναλάμβαναν οι Βρετανοί με την υποχρέωση να δεχθούν σε αυτά Βρετανούς συνδέσμους με τμήματα κομάντος. Έτσι δημιουργήθηκαν τρία Αποσπάσματα. Ανάμεσά τους και το Απόσπασμα Βίτσι δυνάμεως 800 ανταρτών. Συγκροτήθηκε από τμήματα του 28ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ και την ομάδα του Δημήτριου Τουπούρκα (Τιτάν) κάτω από τη διοίκηση του Χρύσανθου Λυτρίδη, Αριστοτέλη Χουτούρα (Αρειανού ή Αρριανού) και Κοσμά Σπανού (Αμύντα). Βρετανός σύνδεσμος αποσπάστηκε ο λοχαγός Έβανς με τον επιλοχία Πύρο. Δημήτριος Ζαφειρόπουλος, *Το ΚΚΕ και η Μακεδονία*, χ.ε., Αθήνα 1948, σ. 67.

[121] Οι αριθμοί των νεκρών και τραυματιών, Ελλήνων και Γερμανών, ποικίλουν στις διάφορες πηγές. Βλ. Γεώργιος Τζώρτζης, «Η Φλώρινα. Ιστορία και αγώνες», στο Σταύρος Κωνσταντινίδης (επιμ.), *Φλώρινα. Η ακριτική εθνική σκοπιά*, Έκδοσις εφημερίδος «Έθνος», Φλώρινα 1953, σ. 58· του ιδίου, «Η Φλώρινα κατά την Κατοχή», στο Κωνσταντίνος Μπάλλας (επιμ.), ό.π., σ. 151· Αντιγόνη Τσάμη, *Η δράση των Εθελοντριών Αδελφών του Παραρτήματος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Φλωρίνης στην πολεμική και ειρηνική περίοδο*, Δήμος Φλωρίνης, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 38-40· Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας. Συμβολή εις την ιστορίαν της Δυτικής Μακεδονίας*, Έκδοσις εφημερίδος «Έθνος», Φλώρινα 1957, σ. 43-44.

[122] Κώστας Παπαναστασίου, *Το αντάρτικο στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, χ.ε., χ.τ.έ., χ.χ.έ., σ. 104-111.

χωριού. Συλλήψεις θα γίνουν και από άλλα χωριά[123]. Στις 14 Αυγούστου θα γίνει επιχείρηση από τμήμα του ΕΛΑΣ Βιτσίου μέσα στη Φλώρινα για απελευθέρωση των κρατουμένων. Η επιχείρηση θα αποτύχει[124]. Κατά τον ΕΛΑΣ, η επιχείρηση απέτυχε διότι οι Άγγλοι αξιωματικοί στην περιοχή, που ενημερώθηκαν για την ημερομηνία της επιχείρησης, δεν τους τροφοδότησαν έγκαιρα με νάρκες-εκρηκτικά και κομάντος, όπως τους ζητήθηκε[125]. Ο διευθυντής-ιδιοκτήτης της εφημερίδας *Έθνος* Σταύρος Κωνσταντινίδης, κάποια χρόνια αργότερα, έγραψε ότι η επίθεση των ανταρτών στη Φλώρινα εντάσσονταν στις «κατά της Φλωρίνης τρομοκρατικάς επιθέσεις», στις οποίες προέβαιναν οι «τρομοκρατούντες την ύπαιθρον αντάρται». Οι αντάρτες, κατά τον Κωνσταντινίδη, εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός ότι η γερμανική φρουρά της Φλώρινας είχε περιοριστεί σημαντικά και έτσι μπήκαν εύκολα στην πόλη, πυρπόλησαν το κτίριο της Οικονομικής Εφορίας, «εκτελέσαντες άνδρας τινάς και γυναίκας και απαγάγοντες ομήρους τινάς». Μάλιστα κινδύνεψε να αιχμαλωτιστεί και ο μητροπολίτης Βασίλειος, καθώς αντάρτες εισήλθαν στον περίβολο της μητροπόλεως και προσπαθούσαν να «εκβιάσουν τας θύρας του Μητροπολιτικού Ναού». Τελικά ο μητροπολίτης, σύμφωνα με τον Κωνσταντινίδη, σώθηκε από τους αντάρτες όταν «σφοδρά γερμανική αντεπίθεσις εξεδίωξεν αυτούς πέραν του ποταμού»[126].

Τον Αύγουστο του 1944 θα συγκροτηθεί στο Ξινό Νερό, το επονομαζόμενο «2ο Εθελοντικό Τάγμα», επανδρωμένο από 200-250 άτομα, κυρίως «εθνικιστές της βουλγαρομακεδονικής προσφυγιάς» της περιοχής του Πιρίν, που στρατολογήθηκαν με τη συνδρομή της ΕΜΕΟ[127]. Το Τάγμα αυτό θα μείνει στο Ξινό Νερό από 19 Αυγούστου έως 15 Σεπτεμβρίου 1944[128].

Στις 22 Αυγούστου επτά Γερμανοί σκοτώθηκαν σε ενέδρα μεταξύ Βεύης και Κλειδιού. Την επόμενη ο φρούραρχος Μπούντσελ διέταξε την εκτέλεση είκοσι

---

[123] Στράτος Δορδανάς, «Τα αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στο νομό Φλώρινας: Η εκτέλεση της 23ης Αυγούστου 1944», στο Αντρέας Ανδρέου (επιμ.), *Φλώρινα 1912-2002*, ΑΠΘ/ΠΣΦ/ΤΒΣ, Φλώρινα 2004, σ. 347-348.

[124] Κοσμάς Σπανός-Αμύντας, Κοσμάς Σπανός (Αμύντας), *Εθνική Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος. Αναμνήσεις ενός Καπετάνιου*, Φιλολογική-Μπίμπης, Θεσσαλονίκη χ.χ.έ., σ. 103.

Η εφημερίδα του ΕΑΜ *Ελευθερία* θα γράψει ότι κατά την επίθεση σκοτώθηκαν 75 «Γερμανοφασίστες» και «εκτελέστηκαν απ' τους αντάρτες μας 20 καθάρματα όργανα των Γερμανών». Δικές μας απώλειες 4 τραυματίες». *Ελευθερία* [Όργανο της Παμμακεδονικής Επιτροπής του ΕΑΜ], 18.8.1944, σ. 2.

[125] Βλ. «Έκθεση της ΟΜΜ του ΕΛΑΣ: Από τη δράση των Άγγλων Συνδέσμων Αξιωματικών στον ΕΛΑΣ Δυτικής Μακεδονίας (Νοέμβριος 1944)». Παρατίθεται στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σ. 470-480, η συγκεκριμένη αναφορά, σ. 477.

[126] Βλ. Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας*, ό.π., σ. 44-45. Επιπρόσθετες πληροφορίες στο Γεώργιος Τζώρτζης, «Η Φλώρινα κατά την Κατοχή», ό.π., σ. 153, όπου και η παρατήρηση ότι «οι Γερμανοί δεν προέβησαν εις αντίποινα, διότι δεν είχαν απώλειες».

[127] Εσωτερική Μακεδονική Επαναστατική Οργάνωση. Ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Έδρασε και κατά τον μεσοπόλεμο, διασπάστηκε και διαλύθηκε. Υπολείμματά της, με επικεφαλής τον Ιβάν Μιχαήλωφ, εμφανίστηκαν κατά το τελευταίο έτος της κατοχής, συνεργαζόμενα με τους Γερμανούς.

[128] Τάσος Κωστόπουλος, «"Αξονομακεδονικό" Κομιτάτο και Οχράνα (1943-1944). Μια πρώτη προσέγγιση"», *Αρχειοτάξιο*, τεύχος 5, Αθήνα 2003, σ. 45.

ατόμων. Επελέγησαν άτομα από αυτά που ήταν φυλακισμένα στις ποινικές φυλακές της πόλης. Από τους εκτελεσθέντες τρεις διέμεναν στην πόλη της Φλώρινας και είχαν συλληφθεί την ίδια μέρα, πέντε ήταν από περιοχή Καστοριάς και οι υπόλοιποι ήταν από την ύπαιθρο της Φλώρινας και είχαν συλληφθεί κατά την προηγούμενη περίοδο. Από τα χωριά της Φλώρινας εκτελέστηκαν πέντε με καταγωγή από την Τραπεζούντα του Πόντου, ένας από την Ανάπη και ένας από το Καρς της Ρωσίας, ένας από την Ανατολική Θράκη, και τέσσερις γηγενείς από τον Πολυπόταμο και το Κρατερό Φλώρινας[129].

2.2 Στην πορεία της απελευθέρωσης

Μετά την Α΄ Περιφερειακή Συνδιάσκεψη του ΕΑΜ (τέλη Μαρτίου 1944) πολλοί νέοι και νέες θα προσχωρήσουν στον μόνιμο και στον εφεδρικό ΕΛΑΣ, ενώ η εκτέλεση των είκοσι (στις 23 Αυγούστου) θα οδηγήσει μεγάλο πλήθος Φλωρινιωτών να εγκαταλείψει την πόλη και να κινηθεί στα βουνά ζητώντας την προστασία του ΕΛΑΣ. Πλέον στον ΕΛΑΣ είχαν ενταχθεί αρκετοί μόνιμοι και έφεδροι αξιωματικοί. Ανάμεσά τους ο συνταγματάρχης Λούκαρης, που θα αναλάβει τη διοίκηση της 9ης Μεραρχίας του εφεδρικού ΕΛΑΣ, οι μόνιμοι αξιωματικοί Παύλος Τσάμης, Ηλίας Μήρτσος, Ρ. Κανέλλος, Κοΐδης κ.ά. και οι έφεδροι αξιωματικοί Τάκης Κύρου, Θανάσης Μπόκος, Βασίλης Παπαδόπουλος, Κώστας Μπορίνας κ.ά. Επίσης θα «ανεβούν στο βουνό» ο γιατρός Βασίλης Γυμνόπουλος και -μετά μετά τον Αύγουστο- οι δικηγόροι Γεώργιος Τζώρτζης, Ιωάννης Ασπιώτης, Στάθης Μαργέλης (ή Μαργέλλος), Νίκος Σιέμπης, Λεωνίδας Νέτσκος, Γεώργιος Λιάκος, Πέτρος Νεδελκόπουλος, Βασίλης Τσάμης[130].

Στα μέσα Σεπτεμβρίου είχαν ήδη γίνει κάποια πρώτα βήματα από τις εαμικές οργανώσεις στο πλαίσιο της προετοιμασίας ενόψει της απελευθέρωσης της περιοχής. Η έξοδος στο «βουνό» του πρώην Φιλελεύθερου γερουσιαστή Τζώρτζη και των αντιμοναρχικών δικηγόρων Ασπιώτη και Μαργέλλου διευκόλυναν τα δεδομένα. Οι παραπάνω, σύμφωνα με πληροφόρηση που έδωσαν στις εαμικές αρχές, συνεργάζονταν στενά με τη διοίκηση χωροφυλακής Φλώρινας. Ο διοικητής αυτός είχε επαφή με κάποιον Γερμανό αξιωματικό της φρουράς Φλώρινας. Έτσι, μετά από συζήτηση των εαμικών αρχών με τους τρεις δικηγόρους Φλώρινας, συμφωνήθηκε να σταλούν γράμματα στον δεσπότη, τον νομάρχη, τον δήμαρχο και τον αστυνομικό διοικητή, να έρθουν σε επαφή με τη γερμανική φρουρά Φλώρινας για να παραδοθεί. Τα γράμματα στάλθηκαν σε συνεργασία με τον Πολιτικό Επίτροπο της ΙΧ Μεραρχίας του ΕΛΑΣ Ρένο Μιχαλέα, που έστειλε κι αυτός επιστολή με δική του υπογραφή[131]. Ο γραμματέας της ΠΕ Θάνος (Γιώργος Φουρκιώτης, δάσκαλος από τη Σιάτιστα, παλιός κομμουνιστής και «ακροναυπλιώτης») ενημέρωνε τον Αλέκο (Λεωνίδα

[129] Στράτος Δορδανάς, «Τα αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στο νομό Φλώρινας: Η εκτέλεση της 23ης Αυγούστου 1944», ό.π., σ. 345 και 348-350.

[130] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 140-141 και Κίτσος Γιαγγιώργος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, ό.π., σ. 34.

[131] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας (Αλέκο), χωρίς ημερομηνία. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/253.

Στρίγκο, γραμματέα της Κομματικής Οργάνωσης Περιοχής Μακεδονίας, με καταγωγή από την Κύπρο) σχετικά με την επαφή με τη διοίκηση της χωροφυλακής: «Προσπαθούμε να τους πάρουμε όλους. Μας φέρνουν μικρά εμπόδια. Βγάλαμε μεμονωμένους»[132]. Η προσέγγιση με τους Γερμανούς πραγματοποιήθηκε. Στάλθηκαν κάποιες επιστολές προς αυτούς και στις 24 Σεπτεμβρίου έγινε σύσκεψη δεκαεννέα αξιωματικών και δώδεκα υπαξιωματικών, που μελέτησαν τις προτάσεις του ΕΑΜ. Απάντηση δεν υπήρξε. Τέσσερις ή πέντε Γερμανοί αυτομόλησαν και παρουσιάστηκαν στο σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Ταυτόχρονα ρίχνονταν προκηρύξεις μέσα στα πολυβολεία των Γερμανών, «όπου αυτοί βρίσκονται ταμπουρωμένοι»[133].

Στα μέσα Σεπτεμβρίου, η Κομματική Οργάνωση Περιοχής Μακεδονίας (ΚΟΠΜ) του ΚΚΕ ζητούσε από τις Περιφερειακές Επιτροπές να γνωστοποιήσουν αν προετοιμάστηκαν «για την πλαισίωση των απελευθερουμένων πόλεων». Αν έχουν δηλαδή μελετήσει «ποια πρόσωπα θα προταθούν για Δημοτικοί Σύμβουλοι και Επαρχιακοί εκεί που δεν βγήκαν». Η ΚΟΠΜ ήθελε να γνωρίζει ποια πρόσωπα έχουν υπόψη τους οι Περιφερειακές Επιτροπές και ποια είναι τα προσόντα τους, ώστε να υπάρξει και κεντρική έγκριση για την καταλληλότητά τους «για τη σοβαρή αποστολή τους». Σημείωνε επιπρόσθετα ότι οι προτεινόμενοι δεν θα έπρεπε να είναι αποκλειστικά μεταξύ των κομματικών μελών, αλλά θα μπορούσαν να προταθούν και πολίτες με υψηλό κύρος «εφ' όσον συμφωνούν πάνω στις γραμμές του Απελευθερωτικού Αγώνα σύμφωνα με την τελευταία απόφαση της ΚΕ»[134].

Για τις 14 Σεπτεμβρίου ήταν προγραμματισμένη Επαρχιακή Συνέλευση για την ανάδειξη Επαρχιακού Συμβουλίου Φλώρινας[135]. Ο Θάνος διαβεβαίωνε ότι ακολουθούσε τις οδηγίες και εντολές της ΚΟΠΜ και έλαβε όλα τα μέτρα ώστε «να μην παρουσιαστούν παρατράγουδα» εντός της πόλης της Φλώρινας[136].

Λίγες μέρες μετά, ο Θάνος ενημέρωνε τον Τάσιο (Τάσο Κοντουρέλη, στέλεχος του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ) ότι ορίστηκε Επαρχιακό Συμβούλιο:

> Έπαρχο βγάλαμε κάποιον Βελάκη απ' τη Μπάνιτσα [Βεύη] Σλαυομακεδόνα, εγγράμματο, πολύ καλό παιδί, δικό μας, πριν λίγες μέρες ήρθε απ' το Στρατόπεδο συγκέντρωσης όπου κρατιότανε επτά μήνες. Είναι γνωστός και αγαπητός τόσο από τους Σλαυομακεδόνες όσο και από τους Έλληνες.
>
> Γραμματέας του Επαρχιακού βγήκε κάποιος Λιάκος απ' το Πισοδέρι, δικηγόρος στη Φλώρινα. Τώρα βέβαια βγήκε έξω. Κρατήσαμε και στη σύνθεση του Επαρχιακού, την ίδια αναλογία με τη σύνθεση του πληθυσμού. 2/3 Σλαυομακεδόνες, 1/3 Έλληνες, πάντως η σύνθεση έφερε ικανοποίηση σε όλο τον κόσμο[137].

---

[132] Θάνος προς Αλέκο, 13.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/234.

[133] Θάνος προς Αλέκο, 25.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/236.

[134] ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς τις ΠΕ Μακεδονίας, 13.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/55.

[135] Η Επαρχιακή Συνέλευση (συνέλευση των προέδρων των κοινοτήτων) πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τον κώδικα Λαϊκής Αυτοδιοίκησης της ΠΕΕΑ και συμμετείχαν 74 πρόεδροι κοινοτήτων της επαρχίας της Φλώρινας. Βλ. αναλυτική παρουσίασή της στην εφημερίδα *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 6.10.1944, σ. 3-4.

[136] Θάνος προς Αλέκο, 13.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/234.

[137] Θάνος προς Τάσιο (Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας), 19.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/235.

Νωρίτερα, στις 10 Σεπτεμβρίου, είχε γίνει σύσκεψη «για προσωρινή Διοικητική Επιτροπή», όπου αποφασίστηκε «η προσωρινή αυτή επιτροπή να αποτελείται από τα παρακάτω πρόσωπα»:

1. Μεγαλομάστορα τραπεζ. υπάλληλος (μέλος του Κ.Κ.) πρόσωπο καλό, τίμιο και με κύρος, γνωστός στη Φλώρινα σαν Δημοκρατικός.
2. Τζώρτζη, πρώην Φιλελεύθερο γερουσιαστή, πρόσωπο με κύρος σ' όλη τη Φλώρινα.
3. Γυμνόπουλο, γιατρό, άλλοτε υποψήφιου του Αγροτικού [Κόμματος]
4. Μαργέλλο, δικηγόρο, της Δημοκρ. Ένωσης
5. Βλαδίκο, πρόεδρο Γεωργ. Συνεταιρ. Φλώρινας, μέλος του Κ.Κ.
6. Γαγάτση, σιδηροδρ. υπάλληλο, μέλος του Κ.Κ.
7. Ζούπας, ζαχαροπλάστης, μέλος του Κ.Κ.
8. Πλιάγκας, πρόεδρος του Σωματ. Ελαιοχρωματιστών Κ.Κ.
9. Μία καθηγήτρια[138].

Η επιλογή των προκρινόμενων προσώπων, σύμφωνα με τα γραφόμενα του Θάνου έγινε με κυρίαρχο κριτήριο ότι «οι παραπάνω είναι άνθρωποι τίμιοι και αγαπητοί». Για όσους δε εμφανίζει ως μέλη του ΚΚΕ, αφήνει να εννοηθεί («τα μέλη του Κ.Κ. δεν είναι όλοι τους χρωματισμένοι») ότι σίγουρα μέρος αυτών δεν ήταν από τα παλιά μέλη ή τουλάχιστον δεν ήταν από τα γνωστά, προβεβλημένα μέλη του κόμματος[139].

Ταυτόχρονα, ως κυβερνητικός επίτροπος (αργότερα θα ονομαστεί διοικητικός αντιπρόσωπος επαρχίας Φλωρίνης[140], αξίωμα αντίστοιχο του νομάρχη) προτάθηκε - και δέχθηκε να αναλάβει- ο πρώην γερουσιαστής Γεώργιος Τζώρτζης «που είναι καταλληλότατος», όπως χαρακτηριστικά σημείωνε ο Θάνος. Επίσης, οι αντιμοναρχικοί δικηγόροι Ασπιώτης και Μαργέλλος «δέχτηκαν να προσχωρήσουν» στην ΠΕ του ΕΑΜ. Ο Θάνος, καταγράφοντας την ικανοποίησή του για τις επιλογές που έγιναν, υπογράμμιζε καταληκτικά σε επιστολή του προς τον Αλέκο:

> Έτσι σήμερα μέσα στην περιφέρεια μας πετύχαμε πέρα για πέρα την Εθνική Ενότητα. Μέσα στο ΕΑΜ συνεργάζονται οι αγροτικοί (γιατρός Γυμνόπουλος), οι Δραγουμικοί (πρώην δήμαρχος Φλώρινας) Θεοδοσίου, οι Φιλελεύθεροι Τζώρτζης και Ασπιώτης, οι της Δημοκρ. Ένωσης Μαργέλλος. Όλα τα παραπάνω πρόσωπα είναι η αφρόκρεμα της περιφέρειας Φλώρινας[141].

Το ΚΚΕ απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στη σύνθεση της Εθνικής Πολιτοφυλακής (ΕΠ)[142]. Οι πληροφορίες κατά το τελευταίο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου ήταν ότι

---

[138] Θάνος προς Αλέκο, 25.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/236.

[139] Στο ίδιο.

[140] Διοικητικός Αντιπρόσωπος Επαρχίας Φλωρίνης (Γ. Τζώρτζης) προς την Διοικητικήν Επιτροπήν Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, Φλώρινα, 11.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/247.

[141] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας, χωρίς ημερομηνία. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/253.

[142] Η Εθνική Πολιτοφυλακή (ΕΠ) ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1944 με σκοπό την αστυνόμευση των περιοχών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της ΠΕΕΑ.

στην ΕΠ προσχωρούν όσοι «θέλουν να αποφύγουν τις κακουχίες και τους κινδύνους των επιχειρήσεων» και όσοι στοχεύουν «να εξασφαλίσουν μεταπολεμικά μια θέση μισθωτού και καριέρα». Η ΚΟΠΜ του ΚΚΕ ξεκαθάριζε ότι η ΕΠ έπρεπε να απαρτίζεται από «τους καλλίτερους κομμουνιστές», γιατί είχε ως σκοπό να «κατοχυρώσει τις λαϊκές ελευθερίες από κάθε δικτατορική τάση τώρα και στο μέλλον». Οι Περιφερειακές Επιτροπές του ΚΚΕ έπρεπε να εξετάσουν «ποιοι κατατάχθηκαν στην Εθνική Πολιτοφυλακή και να απολύσουν όσους από υπολογισμούς είτε από φόβο μπήκαν στην ΕΠ», καθώς «αυτοί μας κάνουν κακό και όχι καλό»[143].

Στα μέσα Σεπτεμβρίου δημιουργήθηκε η υποδιοίκηση Πολιτοφυλακής Φλώρινας. Στις 17 του ίδιου μήνα, στο πλαίσιο προετοιμασίες για την επερχόμενη απελευθέρωση της Φλώρινας και σύμφωνα με τις οδηγίες του ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, έγινε η ορκωμοσία 148 πολιτοφυλάκων, που προορίζονταν για όλη την περιφέρεια. Διοικητής τοποθετήθηκε ο Μανώλης (Εμμανουήλ) Σγουρομάλλης, δάσκαλος από το Καστέλι Κισάμμου Χανίων Κρήτης, που έμενε στην Έδεσσα (28 χρονών) και υποδιοικητής ο -επίσης δάσκαλος- Δημήτρης Μητούσης, κάτοικος Άργους Ορεστικού (25 χρονών). Ύστερα από νέα εντολή της ανωτέρας Διοίκησης ΕΠ, διοικητής της υποδιοίκησης ΕΠ Φλώρινας ανέλαβε ο Μητούσης και υποδιοικητής ο Σγουρομάλλης. Το κλίμα μεταξύ των δύο ανδρών ήταν πολύ κακό και αυτό επηρέαζε την όλη λειτουργία της τοπικής Πολιτοφυλακής[144].

Στις 24 Σεπτεμβρίου, έγινε η ορκωμοσία 40 καινούργιων πολιτοφυλάκων, στην έδρα της υποδιοίκησης Πολιτοφυλακής Φλώρινας. Οι νέοι πολιτοφύλακες, έγραφε η τοπική εφημερίδα του ΚΚΕ, που ο όρκος (όρκος της ΠΕΕΑ) έθετε ως βασικό καθήκον τους να είναι «οδηγοί και παραστάτες του λαού στον αγώνα του για τη λευτεριά», ήταν «παιδιά του Λαού, όλα ψημένα στην πάλη ενάντια στο φασισμό, μ' άψογο παρελθόν και με πίστη στα Λαοκρατικά ιδανικά»[145].

---

[143] ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς όλες τις Περιφ. Επιτροπές, Θεσσαλονίκη 23.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/62.

Στα μέσα Σεπτεμβρίου, η ΚΟΠΜ είχε στείλει στις ΠΕ υπόδειγμα εγγράφου απογραφής πολιτοφυλάκων, με σκοπό τη δημιουργία σχετικού κομματικού μητρώου. Τα στοιχεία που έπρεπε να καταγραφούν (πλην τον τυπικών) παρουσιάζονταν υπό μορφή ερωτήσεων: «Σε πιο Κόμμα ανήκε προηγούμενα», «Σε πιο Κόμμα ανήκει τώρα και από πότε», «Αν ήταν σε φασιστική οργάνωση (ΕΟΝ, ΕΣΟ, Τροτσκυστής κλπ)», «Πότε μπήκε στο ΚΚΕ», «Αν έκανε δήλωση», «Αν πήγε φυλακή ή εξορία (πού και πόσο καιρό και πότε έφυγε)», «Τι δουλειά έκανε ως τώρα στις Εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις». Βλ. «Κομματικό μητρώο για τους πολιτοφύλακες», ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς τις ΠΕ Μακεδονίας, 13.9.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/55.

[144] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς το ΚΟΠΜ, Φλώρινα, 5.1.1945. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/254.

Τα βιογραφικά στοιχεία από Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 79/45, ΓΑΚ- Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 1, ό.π.

[145] *Αγώνας* [Όργανο της ΠΕ Φλωρίνης του ΚΚΕ], 6.10.1944, σ. 4.

Από τα μέσα Σεπτεμβρίου, σημειώνουν οι Καλύβας-Μαραντζίδης, για να ελέγξει την στελέχωση της Εθνικής Πολιτοφυλακής, «το κόμμα [ΚΚΕ] τύπωσε κομματικό μητρώο πολιτοφυλάκων που παρείχε στον μηχανισμό επαρκείς πληροφορίες για το πολιτικό παρελθόν των ανδρών». Βλ. Κομματική Οργάνωση Περιοχής Μακεδονίας προς τις Περιφερειακές Επιτροπές του ΚΚΕ, 13.9.1944. Παρατίθεται στο Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 281.

Στην «ελεύθερη περιοχή» της επαρχίας Φλώρινας, στα «ελεύθερα βουνά» της (συγκεκριμένα στο Νυμφαίο) θα πραγματοποιηθεί (στα τέλη Σεπτεμβρίου[146]) η 2η Περιφερειακή Συνδιάσκεψη του ΕΑΜ Φλώρινας. Είχε προηγηθεί ενωτικό κάλεσμα της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ, για συσπείρωση «κάτω από την σημαία της Εθνικής Ενότητας»:

> Αγρότες Εργάτες, επαγγελματίες, υπάλληλοι, αστοί κάτω από μια ενιαία αποφασιστική πολιτική και στρατιωτική γραμμή, άνθρωποι όλων των πολιτικών τάσεων από τους Κομμουνιστές ίσαμε τους οπαδούς της Βασιλευομένης Δημοκρατίας, συσπειρώνονται κάτω απ' τις εντολές της Εθνικής Κυβέρνησης και του Ενιαίου Εθνικού Στρατού.
>
> Για να δώσουμε την αποφασιστική μάχη για τη λευτεριά να συντριβεί ο καταχτητής και να συνέλθη ο λαός μας από τα φριχτά βάσανα της τρίχρονης σκλαβιάς, για να αναδημιουργηθή από τα ερείπια η χώρα μας.
>
> Έλληνες και Σλαυομακεδόνες της Περιφέρειάς μας σφιχταγγαλιασμένοι κάτω από τις εντολές της Εθνικής Κυβέρνησης ας βαδίσουμε στη μάχη.
>
> Στην επίθεση για το τσάκισμα του καταχτητή, για τη διατήρησή μας στη ζωή, για την κατοχύρωση του σεβασμού της λαϊκής ετυμηγορίας.
>
> Εμείς οι εαμίτες που αντιπροσωπευόμαστε από δοκιμασμένους αγωνιστές Σβώλον, Αγγελόπουλον, Ασκούτην, δηλώνουμε πως, όπως πάντα, θα παλέψουμε για τη διατήρηση της Εθνικής μας ενότητας που με τόσους κόπους και προσπάθειες κέρδισε ο Λαός και καλούμε κάθε τίμιο πατριώτη που δεν τον μόλυνε η λέπρα του φασισμού να ταχθή κάτω από τη σημαία της Εθνικής Ενότητας για το Εθνικό και Λαϊκό θρίαμβο[147].

Η 2η ΠΣ θα αρχίσει «με τον ελληνικό εθνικό ύμνο και ένα μακεδονικό επαναστατικό τραγούδι». Σύμφωνα με τον Σταύρο Κωτσόπουλο, εαμικό στέλεχος της περιοχής, ο δικηγόρος Γ. Τζώρτζης, από την Κρήτη, πρώην γερουσιαστής και πολιτευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων στη Φλώρινα, μιλώντας στη Συνδιάσκεψη θα τονίσει την «ενότητα των ελλήνων και σλαβομακεδόνων, που πραγματοποίησε το ΕΑΜ και το ΚΚΕ»[148]. Στο ίδιο πνεύμα θα μιλήσουν και οι δικηγόροι Γιάννης Ασπιώτης από το Βόλο, Στάθης Μαργέλης από την Εύβοια, Δημοσθένης Θεοχαρίδης και άλλοι πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες της Φλώρινας, καθώς και εκπρόσωποι του κλήρου, που πήραν μέρος στη Συνδιάσκεψη.

---

[146] «Στις 24 και 25 Σεπτέμβρη συνήλθε η β΄ Επαρχιακή συνδιάσκεψη τα Φλώρινας σε ένα δροσόλουστο χωριό της λεύτερης περιοχής μας. Διακόσιοι αντιπρόσωποι Σλαυομακεδόνες και Έλληνες από όλα τα χωριά της Επαρχίας μας μεταξύ των οποίων αγρότες, αγρότισσες εργάτες-εργάτριες, υπάλληλοι και διανοούμενοι, φτωχοί βιοπαλαιστές και άνθρωποι όλων των τάξεων που αντιπροσώπευαν ουσιαστικά την Εθνική Ενότητα». Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 19.10.1944, σ. 1.

[147] *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 17.9.1944, σ. 1.

[148] Ο Σταύρος Κωτσόπουλος, παραθέτει εκτενές απόσπασμα από την ομιλία του Τζώρτζη μέσα «από τα πρακτικά της Συνδιάσκεψης». Ανάμεσα στα άλλα, ο Τζώρτζης είχε πει: «[…] Έμεινα κατάπληκτος απ' αυτό που είδα στην ελεύθερη και ελεγχόμενη από τον ΕΛΑΣ περιοχή. […] Είδα γνωστούς μου, πρώην πελάτες μου που με φόβο βγάζαν μια κουβέντα πριν, εδώ να ρητορεύουν στη μητρική τους γλώσσα. Ο φιλόπονος και φιλικός σλαβομακεδονικός πληθυσμός, έπρεπε από νωρίς να βρει το δίκαιό του, που απολαμβάνει τώρα. Το 1930, σαν παράγοντας του κόμματος των φιλελευθέρων, υποστήριξα να αναγνωριστεί το δικαίωμα της εθνικής ισοτιμίας στους σλαβομακεδόνες».

Πολλοί δε θάναι και οι σλαβόφωνοι εκείνοι που θα τοποθετηθούν μιλώντας στη μητρική τους γλώσσα[149]. Η προσχώρηση μερίδας διανοούμενων Φλωρινιωτών στο εθνικοαπελευθερωτικό μέτωπο θα προσδώσει μια αίσθηση εθνικής ενότητας στις μέρες της απελευθέρωσης της περιοχής[150]. Η εφημερίδα του ΚΚΕ *Λαϊκή Φωνή,* μεταφέροντας και το κλίμα ικανοποίησης που υπήρχε εντός της ΠΕ του κόμματος, έγραφε:

> -Ο Λαός της Φλώρινας ενωμένος παλεύει για την απελευθέρωσή του
> -Φλώρινα, Σεπτέμβρης
> […] Στην προσπάθεια της πραγματοποίησης της πλήρους εθνικής ενότητας στην πάλη για την απελευθέρωση της χώρας στη περιφέρεια της Φλώρινας σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος. Αυτές τις μέρες βγήκαν στο βουνό και προσχώρησαν στο μαχόμενο έθνος ο πρώην φιλελεύθερος γερουσιαστής Τζώρτζης και οι πολιτευτές δικηγόροι Ασπιώτης και Μαργέλλος. Έτσι στην απελευθερωτική πάλη στη Φλώρινα συμμετέχουν όλα τα κόμματα, οι Αγροτικοί, οι Δραγουμικοί, οι Φιλελεύθεροι, η Δημοκρατική Ένωση και το Κομμουνιστικό Κόμμα[151].

Ήδη, από Αύγουστο-Σεπτέμβριο 1944 τα Λαϊκά Επαρχιακά Συμβούλια Φλώρινας και Καστοριάς προετοιμάζονταν -στα πλαίσια της πολιτικής της εθνικής ισοτιμίας του «σλαβομακεδονικού πληθυσμού»- για το άνοιγμα «σλαβομακεδονικών σχολείων»[152]. Τέλη Σεπτεμβρίου-αρχές Οκτωβρίου, η Νομαρχιακή Επιτροπή Φλώρινας του ΕΑΜ θα οργανώσει σύσκεψη δασκάλων στον Πολυπόταμο, σε μια ελεύθερη πλέον περιοχή, καθώς «οι κατακτητές είχαν κλειστεί στην πόλη». Στη σύσκεψη αυτή πήραν μέρος πολλοί δάσκαλοι από τα γύρω χωριά, και ο γραμματέας του ΕΑΜ Φλώρινας Βίκτωρας Παντελής (Νίκος) ανάμεσα στα άλλα θα πει πως «στους Σλαβομακεδόνες αναγνωρίζεται το δικαίωμα να διδάσκονται τη γλώσσα τους στα σχολεία» και θα καλέσει τους δασκάλους, όσοι μιλούσαν τη γλώσσα, να τη διδάξουν στα σχολεία δίπλα στην ελληνική. Σε μερικά χωριά μάλιστα διδάσκονταν ήδη (στο Λαιμό από τον Ιωάννη Μουντούση, απόφοιτο του Διδασκαλείου Φλώρινας,

---

[149] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 144.

[150] Την ίδια περίοδο έγινε προσπάθεια από τον υπεύθυνο πόλης του ΕΑΜ για έξοδο στο βουνό και του μητροπολίτη Φλώρινας. Βλ. (μεταγενέστερο της περιόδου) χειρόγραφο σημείωμα-έκθεση του υπεύθυνου ΕΑΜ πόλης Φλώρινας, σε ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 15, ΑΕΕ Κ.5.1, ΣΑΕ 5 και 14, έγγρ. 21.

[151] *Λαϊκή Φωνή* [Όργανο της ΚΟΠΜ του ΚΚΕ], 5.10.1944, σ. 2.

[152] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 174. Ευρύτερα, για τους «θεσμούς της εκπαίδευσης των σλαβόφωνων» στη Δυτική Μακεδονία, βλ. Σοφία Ηλιάδου-Τάχου - Αντρέας Ανδρέου, «Όψεις της ΕΑΜικής εκπαιδευτικής πολιτικής στη Δυική Μακεδονία: Οι θεσμοί της εκπαίδευσης των σλαβοφώνων», στο Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Βλάσης Βλασίδης (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*, ΠΔΜ, ΠΣ/ΤΒΣ, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 235-257. Για τις «προπαρασκευαστικές εργασίες» για το άνοιγμα «σλαβομακεδονικών» σχολείων, βλ. Τάσος Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 2000, σ. 192-197. Βλ. και άρθρο του Αλεξάνταρ Ιβάνοβσκι (Αλέξανδρου Ιωαννίδη), «Πενήντα χρόνια από την έκδοση Αλφαβηταρίου Μακεδονικής γλώσσας στην Καστοριά», *Νόβα Μακεντόνια*, Σκόπια, 28.11.1994, στο Παύλος Κούφης, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς*, χ.ε., Αθήνα 1996, σ. 20-22.

στη Σιταριά από τον παπά του χωριού Πέτρο Μεράκη, που είχε φοιτήσει στο Διδασκαλείο και καταγόταν από την Κλαδοράχη και στο Μπούφι από το Γεώργιο Βασιλειάδη, με καταγωγή από το Κρατερό, απόφοιτο της Παιδαγωγικής Ακαδημίας). Υπήρξε όμως διστακτικότητα για τη διδασκαλία μιας γλώσσας «καταδιωγμένης αμείλικτα» κατά το παρελθόν, και προβλήθηκε και το ερώτημα «ποια τροπή θα πάρουν τα πράγματα μετά την απελευθέρωση». Κανείς βέβαια από τους παρευρισκόμενους δεν αντιτάχθηκε στη λειτουργία μειονοτικών σχολείων, όμως πολλοί θα ισχυριστούν ότι δεν μπορούν να διδάξουν τη γλώσσα καθώς δεν ξέρουν τη γραφή ούτε την ανάγνωσή της[153]. Τη στάση των παραπάνω δασκάλων ανέδειξε η εφημερίδα *Εκπαιδευτικός Ακρίτας*[154], το «όργανον του συλλόγου Εθνικοφρόνων Δημοδιδασκάλων Φλωρίνης», σε άρθρο της την άνοιξη του 1945. Σύμφωνα με τους συντάκτες, τον Οκτώβριο του 1944 στο γραφείο της αυτοδιοίκησης Πολυποτάμου, παραβρέθηκαν: ο έπαρχος ως επιθεωρητής, ο Παπαβασιλείου -δικηγόρος Βέροιας- ως αντιπρόσωπος της ΠΕΕΑ και μερικοί δάσκαλοι. Εκεί έφτασαν οι Σιμιτζήεφ, φιλόλογος τέως Βούλγαρος έπαρχος στην Α. Μακεδονία, Ήλο Νούσεφ, φοιτητής Πανεπιστημίου Σόφιας και Μπαμπούλωφ, τέως δάσκαλος «έλκων το γένος εξ ελληνικωτάτης οικογενείας», με σκοπό «την οργάνωσιν της σλαυομακεδονικής παιδείας στη Δ. Μακεδονία». «Φέρανε βουλγαρική γραφομηχανή, αρκετά βουλγαρικά έντυπα, προκηρύξεις και αλφαβητάριο βουλγαρικό εκδοθέν στη Σόφια το 1936», που προορίζονταν για τα «σλαυομακεδονικά σχολεία». Οι παρευρεθέντες δάσκαλοι «διεμαρτηρήθησαν πλάγια» ρωτώντας «αν το αλφαβητάριο είναι βουλγαρικό ή … σλαυομακεδονικό». Τους απάντησαν ότι θα το κάνουν «σλαυομακεδονικό». Μάλιστα, σε κείνη τη συνάντηση, ο αντιπρόσωπος της ΠΕΕΑ δήλωσε στους δασκάλους ότι «στην Ελλάδα (εννοούσε κάτω του Ολύμπου) όταν το κόμμα μας πάρη την αρχή στα χέρια του θα αντικαταστήσουμε το ελληνικό αλφάβητο με το λατινικό!!»[155].

Παρόμοια επιφυλακτική στάση θα υπάρξει εκ μέρους σλαβόφωνων δάσκαλων της Φλώρινας και σε αντίστοιχη σύσκεψη -«Παιδαγωγικό Συνέδριο»-, που θα γίνει στην Τριανταφυλλιά το τρίτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου του 1944[156]. Ειδικότερα, -σύμφωνα πάλι με άρθρο της εφημερίδας *Εκπαιδευτικός Ακρίτας*- τον Οκτώβριο του 1944 κλήθηκαν με προσωπική πρόσκληση δάσκαλοι εκ των «εντοπίων» στο χωριό

---

[153] Βλ. το άρθρο Παύλος Κούφης, «1944 στη Φλώρινα. Προσπάθεια λειτουργίας μειονοτικών σχολείων», στο Παύλος Κούφης, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς,* ό.π., σ. 24 -30.

[154] Ο *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* ήταν μια «Δεκαπενθήμερος Εκπαιδευτική εφημερίς Φλωρίνης», «φορεύς των Ιδανικών της Εθνικής διδασκαλικής ψυχής που δεν πορώθηκε και δεν κατέστη βορά του Σλαυϊκού σωβινισμού». Διευθυνόταν από συντακτική ομάδα, η οποία επαιρόταν ότι ήταν αυτή που «ωργάνωσε και επέτυχε την ματαίωσιν της προσπαθείας του ΕΑΜ-ΚΚΕ, περί ιδρύσεως και λειτουργείας "Σλαυομακεδονικών" σχολείων, εκκλησιών, και αλλοιώσεως του Εθνικού φρονήματος του πληθυσμού της περιφέρειάς μας, σαμποτάρουσα συγχρόνως την αυτονομιστικήν κίνησιν της Οχράνα και ΚΚΕ», *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 7.4.1945, σ. 1 και 7.1.1946, σ. 1.

[155] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 7.4.1945, σ. 2.

[156] Για το «Παιδαγωγικό Συνέδριο Τριανταφυλλιάς», βλ. Κωνσταντίνος Αντωνίου, *Η σλαυϊκή και κομμουνιστική επιβουλή και η αντίστασις των Μακεδόνων*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1950, σ. 15-155· Παναγιώτης Γυιόκας, *Καιροί εθνικής δοκιμασίας*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1982, σ. 70· Στέφανος Γώγος, ό.π., σ. 122-127.

Τριανταφυλλιά στις παρυφές του Βιτσίου. Μετά τη συγκέντρωση στο δημοτικό σχολείο του χωριού αναλύθηκε στους παρόντες η ύπαρξη «σλαυομακεδονικού εν Μακεδονία Έθνους, με τα ήθη τα έθιμα την γλώσσαν, την νοοτροπίαν του, την ιστορίαν του, τον πολιτισμόν και τον χαρακτήρα του», που είναι «διάφορον του Ελληνικού» και «δέον να έχη τα δικαιώματά του», τα οποία «εστερήθη λόγω της κατακτητικής τάσεως του ελληνισμού». Κατόπιν ζητήθηκε από τους «εντόπιους» δασκάλους -«ως επιτακτικόν καθήκον»- να αναγνωρίσουν την «εθνικότητά» τους και να εργαστούν «μετά ζήλου» για την «λειτουργίαν των σλαυομακεδονικών ονομασθέντων σχολείων» για τα οποία προορίζονταν ως δάσκαλοι[157]. Σύμφωνα με την εφημερίδα των εκπαιδευτικών Φλώρινας, στην Τριανταφυλλιά παρίσταντο είκοσι περίπου διδάσκαλοι, το επιτελείο του ΕΑΜ και οι Γ. Τζώρτζης (πρώην γερουσιαστής), Ι. Ασπιώτης (δικηγόρος, στέλεχος του δικηγορικού συλλόγου Φλώρινας) και Σ. Φιοράκης (δικαστικός). Μίλησε ο δάσκαλος (πρόσφυγας από το Καρς Καυκάσου Ρωσίας) Ιωάννης Καλαϊτζίδης, ως επιθεωρητής σχολείων, ο οποίος εξέθεσε τους σκοπούς του συνεδρίου, «την έννοια του αγώνος, την θέσιν αυτού έναντι του υφισταμένου … Σλαυομακεδονικού Έθνους και τας υποχρεώσεις των Σλαυομακεδόνων δασκάλων». Ο Καλαϊτζίδης πρότεινε τη συγκρότηση επιτροπής για τη συγγραφή αλφαβηταρίου, και τόνισε ότι «είναι υποχρέωσις των εντοπίων δασκάλων να διδάξουν τα νέα γράμματα και την νέαν γλώσσαν με τον χαρακτηρισμόν ότι, τούτο αποτελεί έργον υψίστης εθνικής σημασίας!!». Το λόγο πήρε κατόπιν ο εκπρόσωπος του ΕΑΜ Στ. Κωτσόπουλος, ο οποίος ταυτίστηκε με τις θέσεις του Καλαϊτζίδη. Επόμενος ομιλητής ο καθηγητής Δ. Αναστασιάδης· αναφέρθηκε στις αποφάσεις του συνεδρίου της Σιάτιστας, όπου υπήρξε διαπίστωση ότι «εις την περιοχήν των δεν υφίστανται Σλαυομακεδονικόν στοιχείον και συνεπώς η συζήτησις παρέλκει» και έτσι ο ίδιος δεν ήταν σε θέση να εκφέρει γνώμη για το παραπάνω ζήτημα. Ο επόμενος ομιλητής, ο Σ. Σίμου, Εθνοσύμβουλος της ΠΕΕΑ, αναφέρθηκε στη συνδικαλιστική οργάνωση των δημοσίων υπαλλήλων. Επιπρόσθετα αναφέρθηκε στα «δίκαια του Σλαυομακεδονικού έθνους», που αγωνίζεται «μετά των τιμίων Ελλήνων δια την συντριβήν του φασισμού». Κάλεσε τους συνέδρους να πρωτοστατήσουν στην έναρξη των «Σλαυομακεδονικών σχολείων» ως δάσκαλοι αυτών, «προς το συμφέρον του λαού, του αγώνος και της Πατρίδος!». Μετά το λόγο πήρε ο πρώην βενιζελικός γερουσιαστής Γ. Τζώρτζης, δικηγόρος Φλώρινας. Οι απόψεις του ενδιέφεραν απόλυτα, «και η προσοχή των συνέδρων εντείνεται στο έπαρκον», καθώς «δια του στόματός του ομιλεί η αστική τάξις της χώρας και ιδιαιτέρως της Φλωρίνης». Ο Τζώρτζης αγόρευσε «με την ιδιάζουσα των νομικών ευχαίρειαν» για τους σκοπούς και τις επιτυχίες του αγώνα και «κηρύσσεται υπέρ της λειτουργίας των σλαυομ. Σχολείων με την προτροπήν όπως δεχθούν οι σύνεδροι να χρησιμοποιηθούν ως διδάσκαλοι αυτών». Ανέφερε πως «και άλλοτε απησχόλησε την Κυβέρνησιν παρόμοιον ζήτημα και επέκειτο η λειτουργία Βουλγαρικών σχολείων τότε». Ζήτησε από τους παριστάμενους «εντόπιους» δασκάλους όπως χωρίς φόβο και ενδοιασμό αποδεχτούν πως είναι «Σλαυομακεδόνες», πράγμα που θα αποτελέσει «τίτλον τιμής δι υμάς». Τελειώνοντας πρότεινε να αναβληθεί για κάποιο διάστημα η

[157] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 4.3.1945, σ. 2.

έναρξη της λειτουργίας των παραπάνω σχολείων, ώστε να «δοθή περισσοτέρα προσοχή εις την προκατακτικήν εργασίαν, ίνα μη η βεβιασμένη ενέργεια, ελλείψει των μέσων, συντελέση εις την αποτυχίαν της "ωραίας" ταύτης προσπαθείας». Ο γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΚΚΕ Γεώργιος Φουρκιώτης (Θάνος) θα τοποθετηθεί κατά της θέσης του Τζώρτζη περί αναβολής λειτουργίας των «Σλαυομακεδονικών» σχολείων. Ο έπαρχος του ΕΑΜ Δημήτρης Βελάκης σημείωσε κι αυτός πως υφίσταται «Σλαυομακεδονικόν έθνος» και ως αναγνώριση των δικαιωμάτων του και αντάλλαγμα της συμβολής του στον αντιφασιστικό αγώνα δικαιούται «την ίδρυσιν Σλαυομακεδονικών σχολείων», όπου «θα διδάσκεται η γλώσσα των, ως αλφάβητον δε θα χρησιμοποιηθή το τοιούτον των άλλων Σλαυϊκών λαών προσαρμοζόμενο προς την γλώσσαν και την προφοράν του γνωστού σλαυϊκού ιδιώματος». Μάλιστα «οι εντόπιοι διδάσκαλοι, ως προερχόμενοι εκ του έθνους αυτού επιβάλλεται να εργασθούν δια την μόρφωσιν και τον εκπολιτισμόν του»[158].

Τον λόγο μετά πήραν οι παριστάμενοι δάσκαλοι. Όλοι σχεδόν οι «εντόπιοι» δάσκαλοι αντιτάχθηκαν στο εγχείρημα. Εξαίρεση ήταν ο δάσκαλος Ηλ. Λιάπτσης από το Ξινό Νερό. Έκπληξη αποτέλεσε η στάση του πρόσφυγα δασκάλου Γ. Αθανασιάδη, που δέχτηκε να διοριστεί «ως Σλαυομακεδόνας δάσκαλος»[159]. Οι περισσότεροι τελικά δάσκαλοι αρνήθηκαν τον τίτλο του «Σκαλομακεδόνος», δήλωσαν ότι «τυγχάνουν Έλληνες» και πως «Σλαυομακεδονικόν έθνος δεν υφίσταται»[160].

Την ίδια περίοδο ή λίγο αργότερα, σε «σε πολλά χωριά της Φλώρινας και Καστοριάς, όπως το Νεχωράκι κι αλλού», σημειώνει ο Σταύρος Κωτσόπουλος, «η λειτουργία στις εκκλησίες τελούνταν στα σλαβικά». Ο μητροπολίτης Φλώρινας αντέδρασε και παραπονέθηκε στους γραμματείς των Περιφερειακών Επιτροπών ΕΑΜ και ΚΚΕ. Σύμφωνα με τον Κωτσόπουλο, του δηλώθηκε ότι «αυτό είναι πόθος των σλαβομακεδόνων να ακούνε τη θεία λειτουργία στη μητρική τους γλώσσα» και ότι «βρίσκεται στα πλαίσια της αρχής της ισοτιμίας, που έχει διακηρύξει η ηγεσία του κινήματος Αντίστασης»[161].

Στις 2 Αυγούστου -μετά από διεργασίες που διήρκησαν έως και τον Ιούλιο του 1944- ιδρύθηκε το «σλαβομαδονικό τάγμα Φλώρινας-Καστοριάς» του ΕΛΑΣ, γνωστότερο ως Τάγμα Γκότσε. Εν τω μεταξύ, τμήματα του ΕΛΑΣ (ανεξάρτητη διμοιρία και τάγμα Βίτσι) θα ξεκινήσουν επιχειρήσεις κατά εξοπλισμένων χωριών. Στις 24 Ιουλίου θα γίνει επιχείρηση στα Ασπρόγεια, στις 27 Ιουλίου στο Σκλήθρο και στις 5 Αυγούστου στον Αετό. Στις 22 Αυγούστου, μετά από αιματηρή συμπλοκή στην Περικοπή παραδόθηκαν τα όπλα, την 1η Σεπτεμβρίου θα γίνει νέα επίθεση κατά των οπλισμένων στο Σκλήθρο. Την ίδια μέρα οι εξοπλισμένοι από το Βαρικό θα

[158] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 21.4.1945, σ. 1 και 2.
[159] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 2.
[160] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 3.6.1945, σ. 2.
[161] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 175-176.

παραδώσουν τα όπλα, ενώ νέα και καθοριστική επίθεση κατά του Σκλήθρου θα γίνει στις 4 Σεπτεμβρίου[162].

Η ίδρυση των σλαβομακεδονικών ταγμάτων του ΕΛΑΣ, οι επιθέσεις τμημάτων του ΕΛΑΣ κατά εξοπλισμένων χωριών, η κήρυξη της ουδετερότητας από τη Βουλγαρία (26 Αυγούστου) και η διαφαινόμενη ήττα της Γερμανίας θα δημιουργήσουν πλέον σοβαρό «πρόβλημα επιβίωσης» των Εθελοντικών Ταγμάτων και των ομάδων αυτοάμυνας. Με την είσοδο του σοβιετικού στρατού στη Βουλγαρία (9 Σεπτεμβρίου), οι Γερμανοί θα διαλύσουν οριστικά τα παραπάνω συγκροτήματα[163]. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1944, ο Άγγλος σύνδεσμος στο Βίτσι, λοχαγός Έβανς, πληροφορεί τη ΣΣΑ -και αυτή μεταδίδει την πληροφορία στο Κάιρο- πως «δεν υπάρχουν πλέον εξοπλισμένα χωριά σ' αυτή την περιοχή (Βίτσι)»[164].

Οι σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στους σλαβόφωνους και το ΚΚΕ, που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον απεγκλωβισμό μέρους αυτών από το βουλγαρικό εθνικισμό και στην περιστολή διαχωριστικών τάσεων, που καλλιεργούσαν στο εσωτερικό του σλαβόφωνου πληθυσμού γιουκοσλαβομακεδόνες εθνικιστές[165], είχαν πλέον διαρραγεί με το τέλος του καλοκαιριού του 1944. Ακόμα και κομμουνιστικά στελέχη των σλαβοφώνων αισθάνονταν ανήσυχα από τη στάση του ΚΚΕ και τους συμβιβασμούς του, όπως ήταν η Συμφωνία του Λιβάνου, η συμμετοχή σε κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και η Συμφωνία της Καζέρτας[166], με ένταξη των δυνάμεων του ΕΛΑΣ υπό τις διαταγές Βρετανού στρατηγού[167]. Δεν διαφαινόταν πλέον η προοπτική

---

[162] Κώστας Παπαναστασίου, *Το αντάρτικο στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, ό.π., σ. 104-107· Κοσμάς Σπανός (Αμύντας)*, Εθνική Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος-Αναμνήσεις ενός Καπετάνιου*, ό.π., σ. 103-106. Βλ. επίσης άρθρο της *Λαϊκής Φωνής* με τίτλο «Εξοντώνονται οι κομιτατζήδες»: «Εξαιρετική επιτυχία είχε επίθεση του τάγματος Βίτσι της ΙΧ Μεραρχίας εναντίον κομιτατζήδικων κέντρων αντιστάσεως Περικοπής-Πολυκεράσου που ενεργήθηκε στις 21.8.44. Η εξόντωση της κομιταταζήδικης αυτής φωλιάς ήταν πλήρης. Σκοτώθηκαν 20 κομιτατζήδες και 150 πιάστηκαν αιχμάλωτοι. Το τάγμα Βίτσι πήρε λάφυρα 2 πολυβόλα, 4 οπλοπολυβόλα, 105 ατομικά όπλα και 30 ζευγάρια άρβυλα, καθώς και άφθονα πυρομαχικά και άλλα στρατιωτικά είδη. Δικές μας απώλειες 8 τραυματίες». *Λαϊκή Φωνή* [Όργανο της ΚΟΠΜ του ΚΚΕ], 26.8.1944, σ. 2.

[163] Σφέτας Σπυρίδων, «Αυτονομιστικές κινήσεις των Σλαβοφώνων κατά το 1944, η στάση του ΚΚΕ και η διαφύλαξη των Ελληνο-Γιουγκοσλαβικών συνόρων», στον *Όψεις του Μακεδονικού ζητήματος στον 20ο αιώνα,* Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 120 και 125.

[164] Nicholas Hammond, ό.π., σ. 219.

[165] Μιχάλης Λυμπεράτος, «ΚΚΕ και σλαβομακεδονική μειονότητα στην κατεχόμενη Δ. Μακεδονία (1941-1944)», *Μνήμων*, τόμος 20ος, Αθήνα 1998, σ. 72.

[166] Για τα διαδραματιζόμενα σε Λίβανο και Καζέρτα, βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης*, Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 1ος*, 1936-1944*, Πάπυρος, Αθήνα 1994, σ. 386-399· Ιωάννης Ιατρίδης, *Εξέγερση στην Αθήνα. Τα γεγονότα που συγκλόνισαν την Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 1944,* Λιβάνη, Αθήνα 2013 (1η έκδ. 1973), σ. 99-128, 269-271, 285-287· Θανάσης Χατζής, *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, τόμος 3ος*, Ο λαός προχωρεί. Η ηγεσία κλονίζεται. Δύο γραμμές στο Λαϊκό επαναστατικό κίνημα*, Δωρικός, 3η έκδ., Αθήνα 1983, σ. 172-226, 227-229, 229-234, 243-278, 292-332, 403-414· ΚΕ του ΚΚΕ, *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ*, τόμος 1ος*, 1918-1949*, Σύγχρονη Εποχή, 7η έκδ., Αθήνα 2012, σ. 463-472.

[167] Ειδικότερα ο μέραρχος του ΕΛΑΣ Καλαμπαλίκης, σε έκθεσή του για «το αυτονομιστικόν», θα γράψει: «[…] ευθύς αμέσως μετά την υπογραφή του Λιβάνου μας κατηγόρησαν οι Σλαυόφωνοι, ότι τους κατεπροδώσαμεν και ότι είμεθα φασίσται. Μετά δε την υπογραφή και της Γκαζέρτας, τότε η εχθρότης έγινεν απροκάλυπτος και Έλληνες κομμουνισταί ευρισκόμενοι εις χωρία όπου επεκράτει το

μετασχηματισμού του ελληνικού κράτους σε μια Λαϊκή Δημοκρατία (δεν διαφαινόταν η επικράτηση της Λαοκρατίας), εντός της οποίας θα ήταν εφικτή η διακηρυσσόμενη από το ΚΚΕ πολιτική της ισοτιμίας της «εθνικής μειονότητας των σλαβομακεδόνων». Έτσι, τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 1944, θα υπάρξουν τριβές μεταξύ ΕΑΜ/ΚΚΕ και του Τάγματος Γκότσε, καθώς τόσο ο ίδιος ο Ηλίας Δημάκης (Γκότσε) όσο και αρκετά σλαβομακεδονικά στελέχη (πρώην στελέχη του ΣΝΟΦ), αισθανόμενοι απομονωμένοι, θα προτιμήσουν να συνδεθούν με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία και θα προσχωρήσουν στην πολιτική του γιουγκοσλαβικού μακεδονισμού. Η διοίκηση του ΕΛΑΣ Δυτικής Μακεδονίας (9η Μεραρχία), με αφορμή την άρνηση του Δημάκη να σταματήσει τη συστηματική επιστράτευση στην οποία προέβαινε -που περιλάμβανε και πλήθος σλαβοφώνων που το προηγούμενο διάστημα είχαν εξοπλιστεί από τους κατακτητές- και να μετακινηθεί προς το νότο, θα διατάξει τη διάλυση του Τάγματος.

Τέλος του πρώτου δεκαημέρου του Οκτωβρίου του 1944, ο Δημάκης θα περάσει με το Τάγμα του στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία και τα συντάγματα του ΕΛΑΣ (27ο κυρίως και 28ο) θα αναλάβουν τη φύλαξη των συνόρων, «την απαγόρευσιν εισόδου εκ Σερβίας συγκροτημάτων Τμημάτων του αποστάτου Γκότσε» και τον αφοπλισμό «των τυχών διαρρεόντων εις το Ελληνικόν έδαφος ομάδων του Γκότσε», ενώ ταυτόχρονα τίθενται σε ετοιμότητα «προς κατάληψιν της πόλεως Φλωρίνης εν καταλλήλω χρόνω»[168].

Είκοσι μέρες μετά την «έξοδο» Γκότσε, την 1η Νοεμβρίου 1944, απελευθερώνεται η πόλη της Φλώρινας από τους κατακτητές[169].

Σύμφωνα με έκθεση της επιχείρησης απελευθέρωσης της Φλώρινας, που συντάχθηκε από το διοικητή του 27ου Συνάγματος ΕΛΑΣ Στρατή Καρατάσο, στο 27ο Σύνταγμα είχε ανατεθεί τριπλή αποστολή. Έπρεπε «να προσβάλλη κινουμένας

Σλαυόφωνον στοιχείον καθυβρίζοντο και διέτρεξαν μέγιστον κίνδυνον». Η έκθεση παρατίθεται σε: Εμμανουήλ Γρηγορίου, *Το βουλγαρικόν όργιον αίματος εις την Δυτικήν Μακεδονίαν 1941-1944*, Πυρσός, Αθήνα 1947, σ. 138-140.

[168] Βλ. αντίστοιχες διαταγές του 27ου Συντάγματος της 9ης Μεραρχίας ΕΛΑΣ (διοικητής, ίλαρχος Στρατής Καρατάσος), όπως παρατίθενται στο Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου [υπασπιστής ίλαρχου Καρατάσου, διοικητή 27ου Συντάγματος ΕΛΑΣ], Ο *Αγών του Βουνού κάτω από το ζυγό του ΚΚΕ,* Ελεύθερη Σκέψις, [φωτογραφική ανατύπωση έκδοσης του 1947], Αθήνα 2009, σ. 28-37. Για μια πιο αναλυτική προσέγγιση των συγκρούσεων μεταξύ ΕΛΑΣ και αποσχιστικών ομάδων κατά το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1944, βλ. Παύλος Τσάμης [υπολοχαγός - διοικητής Αποσπάσματος Βίτσι 28ου Συντάγματος ΕΛΑΣ], «Στοιχεία δια την δράσιν των Σλαβομακεδονικών Ταγμάτων κατά την κατοχήν». Παρατίθεται στο Ευάγγελος Κωφός, «Η βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος στα χρόνια της κατοχής και της αντίστασης», στο Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος (επιμ.), *Η Ελλάδα 1936-1944, Δικτατορία-Κατοχή-Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, 2η εκδ., Αθήνα 1990, σ. 464-469. Επίσης, Σπυρίδων Σφέτας, «Αυτονομιστικές κινήσεις των Σλαβοφώνων κατά το 1944, η στάση του ΚΚΕ και η διαφύλαξη των Ελληνο-Γιουγκοσλαβικών συνόρων», ό.π.., σ. 127-155· Ευάγγελος Κωφός, «Το Μακεδονικό στις σχέσεις ΚΚΕ-ΚΚΓ κατά τα τέλη του 1944: Η αποστολή του Ανδρέα Τζήμα στον Τίτο», στο *Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944, Κατοχή-Αντίσταση-Απελευθέρωση,* ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 125-156.

[169] Αναλυτικές πληροφορίες για την απελευθέρωση της Φλώρινας (αλλά και του Αμυνταίου που προηγήθηκε), βλ. στην εφημερίδα *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 18.11.1944, σ. 1-3.

φάλαγγας επί της οδού Φλωρίνης-Κορυτσάς», να «καταλάβη την πόλιν της Φλωρίνης» και «να απαγορεύση την είσοδον εις το Ελληνικόν έδαφος τμημάτων των αυτονομιστών υπό τον Γκότση», μάλιστα δε «εις περίπτωσιν […] εισόδου [των] να αφοπλίση ταύτα». Οι πληροφορίες ήταν ότι από 30 Οκτωβρίου «δύναμις περί τους 800 με 30 οπλ/λα με τον Γκότσε ευρίσκονται εις Αγίαν Παρασκευήν-Πολυπλάτανον», ενώ και «ετέρα δύναμις ευρίσκεται εντός Σερβίας». Έτσι, «το Σύνταγμα ηναγκάσθη να διαθέση το πλείστον των δυνάμεών του δια να αποτρέψη ενδεχομένην κάθοδον προς Φλώριναν»[170].

Υπεύθυνος «για την αντιμετώπιση των αυτονομιστών», που βρίσκονταν ήδη γύρω από το χωριό Πρώτη, λίγο έξω από τη Φλώρινα, τιθόταν ο καπετάνιος του Συντάγματος Βασίλης Γκανάτσιος (Χείμαρρος). Θα πραγματοποιηθεί ένοπλη σύγκρουση γύρω από την Πρώτη που θα αναγκάσει τους «αυτονομιστές να αποσυρθούν στα σύνορα Ελλάδας-Γιουγκοσλαβίας κοντά στο χωριό Πολυπλάτανος», όπου θα πάρει διάταξη και το Ι/27 Τάγμα προς απαγόρευση κίνησής τους προς Φλώρινα, ενώ «η οριστική εκκαθάριση της παραμεθορίου από τα αυτονομιστικά τμήματα προβλεπόταν να γίνει ύστερα από την κατάληψη της Φλώρινας»[171].

Το βράδυ της 31ης Οκτωβρίου ξεκίνησε η επιχείρηση απελευθέρωσης της Φλώρινας[172]. Τμήμα ανταρτών του ΕΛΑΣ με πολιτική περιβολή μπήκε στην πόλη και κάλυψε επίκαιρες θέσεις κυρίως πίσω από τα γερμανικά πολυβολεία. Συνολικά στην επιχείρηση έλαβαν μέρος 331 άνδρες (μόνιμου, εφεδρικού ΕΛΑΣ και ΕΠΟΝ). Η μάχη ξεκίνησε στις 10 πμ, ενώ ο εχθρός, που η δύναμή του υπολογιζόταν σε 500 άνδρες, άρχισε να αποσύρεται στις 2μμ, παραμένοντας «ακόμη πολύ ισχυρός», αμυνόμενος «σθεναρώς εκ των οργανωμένων του θέσεων». Η μάχη κορυφώθηκε στις 4μμ «ότε τα τμήματά μας βοηθούμενα από πολίτας συνδέσμους και Επονίτας ως και χωροφύλακας έφθασαν εις το κέντρον της πόλεως». Οι μάχες πλέον γίνονταν «κτίριον προς κτίριον». Καθ' όλη τη μέρα ο ενθουσιασμός των Φλωρινιωτών ήταν μεγάλος:

> Μικροί και μεγάλοι κουβαλούσαν φυσίγγια εις τα αυτόματά μας ή υπεδείκνυον δρομολόγια και στόχους εις τα τμήματά μας. Η ΕΠ και μέρος χωροφυλακής της πόλεως οίτινες ήσαν συναγωνιστές, ανήκοντες από πολλού εις την οργάνωσιν του ΕΛΑΣ επέδειξαν αρίστην μαχητικότητα ίσην προς τα τμήματα του ΕΛΑΣ[173].

---

[170] Βλ. ΕΛΑΣ, ΙΧ Μεραρχία, 27ον Σύνταγμα Πεζικού, Έκθεσις επιχειρήσεως κατά της Φλωρίνης την 1.11.44, Ο Διοικητής του Συντάγματος Καρατάσος Στρατής, Ίλαρχος, ΤΤ 309 τη 8.11.44. Παρατίθεται στο Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π., σ. 40-42.

[171] Μετά την απελευθέρωση της Φλώρινας, το Ι/27 Τάγμα θα διαταχθεί από την ΙΧ Μεραρχία «να οργανώσει επιχείρηση για την εκδίωξη των αυτονομιστών από το χωριό Πολυπλάτανος». Μετά από δύο μέρες και «με ανάλογη διάταξη έκλεισε τα σύνορα βόρεια της Φλώρινας». Βασίλης Γκανάτσιος (Χείμαρρος), *Ένας Δάσκαλος Καπετάνιος καταγράφει και αξιολογεί τη δεκαετία 1940-1950,* Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 249-264.

[172] Σύμφωνα με τον υπασπιστή του διοικητή του 27ου Συντάγματος ΕΛΑΣ, «η επιχείρηση κατά της Φλώρινας ήταν από τις πιο αριστοτεχνικές και ηρωϊκές». Ο όλος δε συντονισμός της επιχείρησης είχε ανατεθεί στον διοικητή του ΙΙΙ Τάγματος, στον μόνιμο υπολοχαγό Μανώλη Νικολούδη. Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π., σ. 38-39.

[173] Έκθεσις επιχειρήσεως κατά της Φλωρίνης την 1.11.44, ό.π.

Στις 5,30 μπήκε στη μάχη και ομάδα Βρετανών και στις 6,00 «ο εχθρός είχεν αποσυρθή τελείως» και «η πόλις ήτο ελευθέρα», ενώ το συμμαχικό πυροβολικό τόσο κατά τη διάρκεια της μάχης όσο και κατά τη σύμπτυξη του εχθρού προς την Καλληνίκη έβαλε συνεχώς εναντίον τους[174]. «Ξεχύθηκε ο κόσμος στους δρόμους κι αγκάλιαζε και καταφιλούσε τους αντάρτες. Παλλαϊκός συναγερμός. Απερίγραπτη χαρά ανακατεμένη με δάκρυα αγαλλίασης»[175].

Κατά τη διάρκεια της μάχης σκοτώθηκαν πέντε Έλληνες και τραυματίστηκαν επτά, ανάμεσά τους και ο υπολοχαγός Νικολούδης. Οι Γερμανοί είχαν δεκατέσσερις νεκρούς, αρκετούς τραυματίες, ενώ αιχμαλωτίστηκαν δεκαοκτώ Γερμανοί[176] και 4.500 άοπλοι Βούλγαροι «εγκαταλειφθέντες υπό των Γερμανών εντός της πόλεως άπαντες ενδεδυμένους στρατιωτικήν στολήν», οι οποίοι μεταφέρθηκαν αργότερα στην Κοζάνη[177].

Σύμφωνα με την έκθεση της διοίκησης του 27ου Συντάγματος ΕΛΑΣ, τέτοιος ήταν ο πανικός της φυγής των Γερμανών, ώστε εγκατέλειψαν όλο το υλικό τους άθικτο: «Πυροβόλα, πολυβόλα, άφθονα πυρομαχικά, και προ πάντων τεράστιες αποθήκες τροφίμων, που δεν πρόλαβαν να τις ανατινάξουν». Ο υπασπιστής της διοίκησης του Συντάγματος θα σημειώσει: «Οι αποθήκες αυτές συντήρησαν ολόκληρη τη XI

---

[174] Στο ίδιο..

[175] Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π., σ. 39.

[176] Ο Γκανάτσιος αναφέρεται σε «σχετικό ανακοινωθέν», σύμφωνα με το οποίο οι Γερμανοί άφησαν πίσω τους 40 νεκρούς και 35 αιχμαλώτους. Βασίλης Γκανάτσιος-Χείμαρος, ό.π., σ. 259.

[177] Έκθεσις επιχειρήσεως κατά της Φλωρίνης την 1.11.44, ό.π.

Η εφημερίδα *Έθνος*, στο φύλλο της 19ης Μαρτίου 1945, έγραψε ότι την 1η Νοεμβρίου 1944, την ημέρα που οι Γερμανοί εγκατέλειπαν τη Φλώρινα, μεταφέρθηκαν από τους Γερμανούς, με φορτηγά οχήματα 5.000 περίπου Βούλγαροι στρατιώτες από το Μοναστήρι «ίνα καλύψουν την Γερμανικήν υποχώρησιν». Το αγγλικό πυροβολικό ματαίωσε το σχέδιο των Γερμανών, οι δε Βούλγαροι στρατιώτες «εκρατήθησαν υπό των ολίγων ανδρών της Ελληνικής χωροφυλακής» και την επομένη παραδόθηκαν στις Εαμικές αρχές, οι οποίες «εθεώρησαν υποχρέωσίν τους να τους εξαποστείλουν εκ νέου εις Βουλγαρίαν». Τα φορτηγά αυτά, 63 τον αριθμό, εκ των οποίων 25 ήταν ελληνικά, σερβικά και βουλγαρικά και τα υπόλοιπα γερμανικά, παρέμειναν στον ΣΣ Αρμενοχωρίου μέχρι της 25 Δεκεμβρίου, οπότε φυγαδεύτηκαν προς Μοναστήρι. Επιπρόσθετα, η εφημερίδα σημείωνε ότι τα φορτηγά ανήκαν δικαιωματικά στην Ελλάδα «ως λεία πολέμου», και γι αυτό η κυβέρνηση έπρεπε να ενεργήσει κατάλληλα ώστε να αναζητηθούν και να επιστραφούν. *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 1.

Του άρθρου αυτού του *Έθνους* είχε προηγηθεί -από 17 Φεβρουαρίου 1945- επιστολή διαμαρτυρίας του Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο προς το Foreign Office, επίσης τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη στη Μόσχα -από 22 Φεβρουαρίου- προς το σοβιετικό υπουργείο Εξωτερικών, ενώ επιστολή διαμαρτυρίας απέστειλε και η Διεύθυνση Σιδηροδρόμων Ελληνικού Κράτους προς τη Γενική Διεύθυνση των κρατικών Γιουγκοσλαβικών Σιδηροδρόμων στις 9 Ιουνίου. Οι σοβιετικοί αποδέχτηκαν το ελληνικό αίτημα για επιστροφή των φορτηγών, ενώ η γιουγκοσλαβική πλευρά παραδέχτηκε ότι είχε αφαιρέσει 56 ελληνικά βαγόνια γιατί «στη χώρα τους υπήρχε μεγάλη έλλειψη σιδηροδρομικού υλικού» και δεσμεύτηκε ότι θα επιστρέφονταν το συντομότερο. Βλ. Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Τα πρόσωπα του Ιανού. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις τις παραμονές του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1944-1946),* Πατάκη, Αθήνα 2004, σ. 37-38.

Μεραρχία, ενίσχυσαν και την Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας μέχρι της καταθέσεως των όπλων από τον ΕΛΑΣ»[178].

2.3 Συγκρότηση τοπικής εξουσίας στο όνομα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας

Το 1947, ο πρώην υπασπιστής του διοικητή του 27ου Συντάγματος ΕΛΑΣ Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ενταγμένος την εποχή εκείνη στον «κόσμο της εθνικοφροσύνης», σημείωνε σε πόνημά του:

> Αμέσως από τη δεύτερη μέρα της απελευθέρωσης, ο ενθουσιασμός του λαού μεταβλήθηκε σε οδυνηρή έκπληξη. Γέμισαν τα ντουβάρια των σπιτιών με σφυροδρέπανα και κομμουνιστικά συνθήματα. Στο γυμναστήριο της πόλης δόθηκε γιορτή για την 27η επέτειο της Οκτωβριανής Επανάστασης. Συγκεντρώθηκε κόσμος πολύς. Μόλις όμως άρχισε να μιλή ο υπεύθυνος του ΚΚΕ Φλωρίνης Θάνος και να ανεβοκατεβάζει τη γροθιά του, ο κόσμος απεσύρθηκε επιδεικτικά, άδειασε το Γυμναστήριο, για να μείνη ο ρήτορας χωρίς … ακροατήριο![179]

Το ίδιο έτος, ο διευθυντής-ιδιοκτήτης της τοπικής εφημερίδας *Έθνος* (που κυκλοφορούσε, υπό καθεστώς λογοκρισίας καθ' όλη -σχεδόν- την περίοδο της κατοχής[180]) Σταύρος Κωνσταντινίδης, φανατικός βενιζελικός κατά τον μεσοπόλεμο, περιέγραψε στην εφημερίδα του -ως υπέρμαχος πλέον του βασιλέα και στέλεχος των «εθνικοφρόνων πολιτών Φλωρίνης»- τις πρώτες μέρες μετά την απελευθέρωση της Φλώρινας:

---

[178] Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π. Να σημειωθεί ότι ο Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου κυκλοφόρησε το παραπάνω βιβλίο το Μάρτιο του 1947. Ο ίδιος πίστευε στην «ηρωϊκή και ένδοξη δράση» του ΕΛΑΣ, που «δυστυχώς δεν μπόρεσε ν' αποφύγη […] την εξάρτησή του από το ΚΚΕ» και έγραψε το βιβλίο κυρίως για να αποκαλύψει τη «συνωμοτική και αντεθνική δράση των Σλαυομακεδόνων στο κίνημα της Εθνικής Αντίστασης», την «προδοτική και εγκληματική δράση τους εναντίον της Ελλάδας», την «απροκάλυπτη εκδήλωσή τους υπέρ της Βουλγαρίας» και για να εκθειάσει «το ηρωϊκό 27ο Σύνταγμα» του ΕΛΑΣ, που κατέστειλε «την επανάσταση των αυτονομιστών» και συνετέλεσε στην «ηρωϊκή κατάληψη της Φλώρινας». Το βιβλίο του, γράφει ο ίδιος, θάθελε να διαβαστεί ιδιαίτερα «απ' εκείνους που εξακολουθούν νάναι παραπλανημένοι και να μένουν προσκολλημένοι στο ΚΚΕ», για να δούν «πόση ψευτιά και πόση υστερόβουλη αντεθνική πρόθεση κρύβεται στ' αληθοφανή συνθήματά του». Μάλιστα, την εποχή που κυκλοφόρησε το βιβλίο (1947) ο ίλαρχος Καρατάσος και ο υπολοχαγός Νικολούδης ήταν εν ενεργεία και υπηρετούσαν «στον καινούργιο Εθνικό Στρατό». Στο ίδιο, σ. 3-4.

[179] Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π., σ. 46-47.

[180] Η εφημερίδα *Έθνος* θα κατηγορηθεί από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ Φλώρινας για συνεργασία με τις κατοχικές αρχές. Απαντώντας ο ιδιοκτήτης της εφημερίδας θα ισχυριστεί πως επί κατοχής, οι συντελεστές της εφημερίδας «δεν ενεργούσαμε ως άτομα, ούτε ως επιχείρησις, αλλά εκτελούσαμε ωρισμένες εθνικές εντολές, τες οποίες εκτελέσαμε πιστά και με κίνδυνο της ζωής μας». Στην δε κατηγορία ότι η εφημερίδα «λιβάνιζε» τους κατακτητές και χαιρέτιζε την είσοδο των Βουλγάρων θα ανταπεξέλθει σημειώνοντας πως «εμείς ούτε σλαυομακεδονικά σχολεία φροντίσαμε να ανοίξωμε ούτε σλαυομακεδόνες και πράσινα άλογα να αναγνωρίσωμε». Μάλιστα θα τονίσει πως κανένας Έλληνας δεν χαιρέτισε τους Βουλγάρους παρά μόνο «κομιτατζήδες και σλαυομακεδόνες», τους οποίους «τόσον θερμά» αγκαλιάζουν οι κομμουνιστές. Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 1.

[…] Την πρωΐαν της επομένης (2 Νοεμβρίου) εισήλθον θριαμβευτικώς εις Φλώριναν εκ της οδού Σκοπιάς άπασαι αι πολιτικαί, στρατιωτικαί και αστυνομικαί αρχαί του ΕΑΜ οι οποίοι διέμενον εις Φλάμπουρον και Τριανταφυλλιάν και κατευθύνθησαν εις το Γερμαν. Φρουραρχείον (Ξενοδοχείον "Τα Βαλκάνια") απ' όπου δεκάδες ρητόρων και επί τέσσαρας συνεχείς ώρας εξεφώνησαν πυρίνους επαναστατικούς λόγους. Οι ρήτορες ενώ αφ' ενός ανεγνώριζον την Κυβέρνησιν Παπανδρέου ως νόμιμον κυβέρνησιν της χώρας και εζητωκραύγαζον υπέρ αυτής, δεν παρέλειπον αφ' ετέρου να αναπτύσσουν ίδιον πρόγραμμα και να εκτοξεύουν απειλάς εναντίον παντός αντιφρονούντος.

Αι απειλαί ούτοι δεν εβράδυνον να πραγματοποιηθούν. Ούτω την επομένην συνελήφθησαν και ενεκλείσθησαν εις τας φυλακάς πολλοί εθνικόφρονες πολίται μεταξύ των οποίων και ο Διοικητής Χωρ/κής αείμνηστος Σωτηρίου Ταγματάρχης, οι αξιωματικοί Χωρ/κής Μπακογιαννάκης, Μπαχταλιάς, Γουρνής, Τερζόπουλος, Κομπόσης, Στεργιάννης, Πασαμέρης, και 40 περίπου χωροφύλακες. 25 χωροφύλακες κατώρθωσαν να διαφύγουν την σύλληψιν καταφυγόντες εις οικίας εθνικοφρόνων πολιτών όπου παρέμεινον κρυπτόμενοι μέχρι της υπογραφής της συμφωνίας της Βάρκιζας.

Και άρχισε το κομματικό όργιο:

Αι γερμανικαί αποθήκαι τροφίμων μετεφέρθησαν νύκτωρ εις απόκρυφα μέρη. Εις τον λαόν όχι μόνον δεν εδόθη τίποτε εκ των αποθηκών αυτών αλλά και κατεσχέθη σιτάρι προοριζόμενον δια την αρτοδότησιν των κατοίκων της πόλεως. Το Δημοτ. Νοσοκομείον ελεηλατήθη την ιδίαν νύκτα, τα εργαλεία, τα φάρμακα, τα τρόφιμα καθώς και αι κλίναι και τα κλινοσκεπάσματα διηρπάγησαν και το ίδρυμα μετεβλήθη εις κέντρον οργίων.

Οι τοίχοι εγέμισαν με σφυροδρέπανα και κομμουνιστικά συνθήματα. Εις την πόλιν εγκατεστάθησαν όλαι αι κομμουνιστικαί παραφυάδες: ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ, ΕΤΑ[181], ΕΑ[182], ΕΠ κλπ. Η Νομαρχία αντεκατεστάθη δια της Επαρχίας και με Έπαρχον τον εκ Βεύης Βούλγαρον Βελάκην. Το Δημ. Συμβούλιον καθηρέθη και αντ' αυτού διωρίσθησαν - πλην δύο τριών- σύντροφοι με Δήμαρχον τον ιατρόν Β. Γυμνόπουλον. Τα Δικαστήρια αντεκατεστάθησαν δια των λεγομένων Λαϊκών τοιούτων με αξέστους και αγραμμάτους δικαστάς υποδεικνυουμένους υπό του ΚΚΕ και εκλεγομένους υπό … του λαού. Η Χωροφυλακή δια της Πολιτοφυλακής και με τους αλησμονήτους Μουτούσην και Σγουρομάλλην, η Ασφάλεια δια της Λαϊκής Ασφαλείας. Επιθεωρητής των Δημ. Σχολείων διωρίσθη ο Ι. Καλαϊτζίδης παλαιόν στέλεχος του ΚΚΕ. Τα συλλαλητήρια εις τα οποία ελάμβανον μέρος και οι Βούλγαροι της υπαίθρου με αγρίας διαθέσεις, ήσαν εις την ημερησίαν διάταξιν, αι φυλακαί ήσαν διαρκώς υπερπλήρεις. Δύο ενωμοτάρχαι οι Τσομπανόπουλος και Αρχοντίδης μετεφέρθησαν εκ των φυλακών και εξετελέσθησαν εις Πολυπόταμον. 62 σιδ. οχήματα εγκαταλειφθέντα υπό των Γερμανών εις τον Σιδ. Σταθμόν Αρμενοχωρίου παρεδώθησαν εις τον Τίτο αντί ολίγων πολυβόλων. Η τρομοκρατία ηπλώθη παντού και εάν δεν μεσολαβούσε η συμφωνία της Βάρκιζας θα εξετελούντο εκατοντάδες εθνικοφρόνων πολιτών»[183].

Μια έκθεση του -«χρηματίσαντος βραδύτερον διοικητού Διοικήσεως Φλωρίνης»- αντισυνταγματάρχη Ανδρ. Ευαγγελίου αναφέρεται στην ίδια περίοδο, εστιαζόμενη «εις την δράσιν της Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης». Σύμφωνα με την έκθεση:

[181] ΕΤΑ: Επιμελητεία του Αντάρτη.

[182] ΕΑ: Εθνική Αλληλεγγύη.

[183] *Έθνος* [Φλώρινας], 14.11.1947, σ. 1.

Από των τελευταίων ημερών του Σεπτεμβρίου του 1944, η αγωνία του εθνικόφρονος πληθυσμού του Νομού Φλωρίνης ενετάθη τα μέγιστα. Η εις Βουλγαρίαν είσοδος του Ρωσικού Στρατού και η αρξαμένη αποχώρησις των Γερμανών εκ της Ελληνικής Πατρίδος αντί χαράς και ελπίδων, επλήρουν τον λαόν φόβου και απογνώσεως. Ο εαμοκομμουνισμός διεσάλπισεν ότι, από ημέρας εις ημέραν, ανέμενε την προέλασιν των ρωσικών στρατευμάτων προς Θεσσαλονίκην, όχι βέβαια δια την απελευθέρωσιν της Μακεδονίας, αλλά δια την παροχήν αυτώ της ευκαιρίας ν' απαλλαγή των αντιπάλων του, σφάζων αυτούς ως φασίστας, όργανα του κατακτητού. Οι βουλγαρίζοντες της κατοχής, εξ άλλου, εχαιρέτιζον την ρωσικήν προέλασιν, ως ενίσχυσιν των επί της Μακεδονίας βλέψεών των, συνενωθέντες δε πάντες, εαμίζοντες, σνοφίται, και κομιτατζήδες οχρανίται, παρεσκεύαζον τον εορτασμόν της υποδοχής των Ρώσων, οίτινες, κατά τας προσδοκίας των, θα εδημιούργουν αμέσως το αυτόνομον Μακεδονικόν Κράτος.

Η αγωνία του νομιμόφρονος λαού περί της τύχης του ήτο τόσον μεγάλη, ώστε οι πάντες ουδέν πλέον της σωτηρίας των εσκέπτοντο. Η Χωροφυλακή, πιστή εις τα πεπρωμένα της Ελληνικής Φυλλής, παρέμεινεν ακλόνητος εις την θέσιν της, εκτελούσα το προς την Πατρίδα και τα τέκνα αυτής εθνικόν της καθήκον, προετοιμασμένη ψυχικώς να υποστή οιανδήποτε δοκιμασίαν.

Την 30ήν Οκτωβρίου 1944, καθ' ην απεχώρησε και το τελευταίον γερμανικόν στρατιωτικόν τμήμα εκ του Νομού Φλωρίνης, η εαμοκρατία επιβάλλεται πλήρως, τόσον εν τη πόλει της Φλωρίνης, όσον και εν τη περιοχή αυτής. Ο εαμοκομμουνισμός ασχολείται πλέον από της ημέρας ταύτης με την κατάληψιν των Αρχών, με συλλήψεις και εκτελέσεις.

Αι λειτουργούσαι μέχρι της στιγμής εκείνης Υπηρεσίαι της έδρας της Διοικήσεως και η Υποδιοίκησις Χωροφυλακής Αμυνταίου, μετά των υπ' αυτήν Σταθμών Χωροφυλακής, αντικαθίστανται υπό της κομμουνιστικής Πολιτοφυλακής και οι άνδρες αφοπλίζονται και εν συνεχεία περιορίζονται. Ένιοι εκ τούτων διέφυγον και εκρύβησαν εις διαφόρους οικίας. Ουδείς εκ των ανδρών εδέχθη να προσχωρήση εις τας τάξεις της κομμουνιστικής Πολιτοφυλακής, παρά τας επιμόνους προτροπάς και πιέσεις. Εκ των συλληφθέντων, υπό των εαμοκομμουνιστών, ανδρών Χωροφυλακής και κρατουμένων εις τας φυλακάς Φλωρίνης, δύο επίλεκτοι υπαξιωματικοί του Τμήματος Ασφαλείας Φλωρίνης, οι ενωμοτάρχαι Αρχοντίτης Αριστείδης και Τσομπάνογλου Γεώργιος, οδηγηθέντες εκ των φυλακών Φλωρίνης εις την περιοχήν Πολυποτάμου εξετελέσθησαν παρ' αυτών την 13.12.1944. Η υπόλοιπος δύμανις της Διοικήσεως αφέθη ελευθέρα μετά την συμφωνίαν της Βάρκιζας.

Αι υπό τας ανωτέρω εκτεθείσας συνθήκας διαλυθείσαι Υπηρεσίαι της Διοικήσεως, επανασυνεστήθησαν μετά την συμφωνίαν της Βάρκιζας. […][184]

Οι παραπάνω περιγραφές, που αφορούν την περίοδο της εαμοκρατίας στην περιοχή της Φλώρινας, είναι ενδεικτικές του κλίματος της συγκεκριμένης περιόδου, όπως αυτό τουλάχιστον εισπράχθηκε και ενσωματώθηκε ως άποψη από το μέρος εκείνο του πληθυσμού που βρέθηκε απέναντι από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ κατά την παραπάνω ή κυρίως κατά την αμέσως επόμενη περίοδο.

[184] Η παραπάνω έκθεση παρατίθεται στο Απόστολος Δασκαλάκης, *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής 1936-1950*, τόμος 1ος, χ.ε., Αθήνα 1973, σ. 553-554.

Με την απελευθέρωση της Φλώρινας, την 1η Νοεμβρίου, ο τοπικός ΕΛΑΣ και η Εθνική Πολιτοφυλακή παρέμεναν στις θέσεις τους[185] και οι τοπικές οργανώσεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ αναλάμβαναν, σύμφωνα με τις σχετικές οδηγίες των καθοδηγητικών τους οργάνων, να συστήσουν, στο όνομα της Εθνικής Κυβέρνησης «και όχι εν ονόματι του ΕΑΜ»[186], νέες διοικητικές δομές, στρατιωτικές αρχές και υπηρεσίες ασφαλείας, αντικαθιστώντας τις αντίστοιχες δομές και υπηρεσίες, που υπηρέτησαν τις ελληνικές κατοχικές κυβερνήσεις, και θεωρούνταν, τουλάχιστον από το ΕΑΜ και το ΚΚΕ, ύποπτες συνεργασίας με τον κατακτητή.

Οι νέες διοικητικές αρχές εντέλλονταν να εξασφαλίσουν την τάξη, να προστατέψουν τη ζωή και την ελευθερία των πολιτών και να συλλάβουν χωρίς να προβούν σε αυτοδικίες τους συνεργάτες των κατακτητών, που θα κρίνονταν από την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Όφειλαν να συνεργαστούν με τους συμμάχους και να πειθαρχήσουν στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, ώστε η τελευταία να υλοποιήσει το πρόγραμμά της, για το οποίο υπήρχε συμφωνία όλων των μερών. Πρωταρχικός βέβαια στόχος οριζόταν η ανακούφιση του λαού της πόλης και της υπαίθρου και η κάλυψη των άμεσων αναγκών του. Παραθέτοντας ένα σύνολο υποχρεώσεων που αναλαμβάνονταν από τις παραπάνω αρχές, ο Γιάννης Σκαλιδάκης σημειώνει:

> Οι νεοσύστατες αρχές είχαν να αντιμετωπίσουν τα επισιτιστικά προβλήματα, την έλλειψη χρήματος και τη διακοπή μισθοδοσίας των δημοσίων υπαλλήλων, την επανεκκίνηση των οικονομικών δραστηριοτήτων με την κατοχύρωση των εργατικών διεκδικήσεων που επαγγελλόταν η ΠΕΕΑ, την εύρεση πόρων μέσω φορολογίας και την επισκευή κτιρίων με την επιβολή προσωπικής εργασίας, τη σύνδεση των πόλεων με την ύπαιθρο μέσω των συνεταιρισμών και τη συνεργασία με τον Ερυθρό Σταυρό, τη λειτουργία υποδομών υγείας στις πόλεις και τη χορήγηση φαρμάκων, τη διασφάλιση των εβραϊκών περιουσιών, την κράτηση των κατηγορουμένων για συνεργασία με τον κατακτητή και τη συγκρότηση σχετικών δικογραφιών και άλλα ζητήματα[187].

Στις 2 Νοεμβρίου, η Φλώρινα είχε μια εορταστική-πανηγυρική όψη. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της ημέρας εκείνης, όπως αποτυπώνεται στην εφημερίδα του ΕΑΜ *Λαοκρατία*:

> Την επομένη της απελευθέρωσης, κατέβηκαν οι Πολιτικές Αρχές κι' οι Εθνικοαπελευθερωτικές Οργανώσεις της Επαρχίας ο λαός τους επεφύλαξε πρωτοφανή υποδοχή.
>
> Η πόλη παρουσίαζε πανηγυρική όψη. Οι Συμμαχικές σημαίες και η γαλανόλευκος κυματίζουν. Εαμικά συνθήματα παντού. Παλλαϊκός συναγερμός. Ομάδες Ανταρτών διατρέχουν τραγουδώντας στην πόλη. Η μπάντα της Επαρχίας παιανίζει.

---

[185] Τηλεγράφημα του ΚΚΕ προς τα επαρχιακά γραφεία επαναβεβαίωνε την εντολή που όριζε ότι ο ΕΛΑΣ έπρεπε να παραμείνει στις θέσεις του «μέχρις ότου εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για μια ομαλή εξέλιξη της καταστάσεως». Η Πολιτοφυλακή θα έπρεπε να εκτελεί κι αυτή τα καθήκοντά της «μέχρις ότου συγκροτηθή μια Εθνοφυλακή που να ανταποκρίνεται στη θέληση του λαού». Ταυτόχρονα, έπρεπε να διαλυθεί η χωροφυλακή. Βλ. τηλεγράφημα Γεώργιου Σιάντου προς τα Γραφεία ΚΚΕ Θεσσαλίας, Στερεάς, Αθήνα, 9.11.1944. Παρατίθεται στο Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 152.

[186] ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς όλες τις Περιφερ. Επιτροπές, 10.10.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/78.

[187] Γιάννης Σκαλιδάκης, ό.π., σ. 316.

Κατά τας 9½ π.μ. ένας μεγάλος λαϊκός όγκος ξεκινάει προς την Ακρόπολη μ' επικεφαλής τις θρησκευτικές αρχές με τον Σεβασμιότατον Μητροπολίτην, τις στρατιωτικές αρχές με τον Δ/την του 27ου Συν/τος ΕΛΑΣ συν. Καρατάσος την Διοίκηση της Ε.Π. και τις τοπικές Εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις με τον Γραμματέα της Ε.Ε. του ΕΑΜ συναγ. Νίκο.

Εκεί έγινε η συνάντηση με τις πολιτικές Αρχές και Εθνικοαπελευθερωτικές Οργανώσεις τον Διοικητικόν Αντιπρόσωπο συν. Γ. Τζώρτζη, το Επαρχιακό Συμβούλιο, την Ε.Ε. του ΕΑΜ την Ε.Α. της Ε.Α. το Ε. Συμβ. της ΕΠΟΝ τις Επιτροπές των Κομμάτων, την Π.Ε. του Κομμουνιστικού, τη Γραμματεία του Αγροτικού, την Ε. της Ομάδος Φιλελευθ. της Αριστεράς, και πολλούς συναγωνιστές.

Μετά τις προσφωνήσεις, έγινε η εκκίνηση για την Κεντρική Πλατεία της πόλης. Σ' όλη τη διαδρομή ακούγονταν τραγούδια χειροκροτήματα και ζητωκραυγές.

Ετηρήθη μεγάλη τάξη. Πάνω από 4 χιλ. ενθουσιώδους πλήθους συγκεντρώθηκε. Από τον εξώστη των Βαλκανίων μίλησαν προς το Λαό κατά σειράν ο Δ/κός Αντιπρόσωπος συναγ. Γ. Τζώρτζης, ο Έπαρχος συν. Δ. Βελάκης, ο Καπετάνιος του 27ου Συν/τος ΕΛΑΣ συναγ. Χείμαρος, ο Καπετάνιος του 28ου Συν/τος συναγ. Σκοτίδας ο Καπετάνιος της υποδειγμ. Διμοιρίας ΕΠΟΝ της ΙΧ Μεραρχίας, ο συναγ. Στ. Κωτσόπουλος της Γραμματείας της Ε.Ε. του ΕΑΜ, ο συναγ. Λαζ. Παπαζαχαριάδης της Ε.Ε. της Ε.Α., ο συναγ. Άρης του Ε.Σ. της ΕΠΟΝ ο συναγ. Γιάν. Ασπιώτης του Φιλελευθέρου Κόμματος (Ο.Φ.Α.), ο συναγ. Φιλ. Σαββίδης του Αγροτικού ΑΚΕ, ο συν. Θάνος γραμματέας Π.Ε. του Κομμουνιστικού Κόμματος (ΚΚΕ) και κατόπιν ο συναγ. Κολέντσης της Τομεακής Φλωρίνης ΕΑΜ έκανε προτάσεις 18 συναγωνιστών για μέλη του προσωρινού Δημοτικού Συμβ. που έγινε δεχτό από το Λαό δια βοής. Επακολούθησε παρέλαση των τμημάτων του ΕΛΑΣ υπό τους ήχους της μπάντας και η τελετή έληξε με τον Εθνικό Ύμνο στη Λευτεριά[188].

Πράγματι, στις 2 Νοεμβρίου εκλέχτηκε -«δια βοής υπό του Λαού της πόλης κατά την παλλαϊκή συγκέντρωση της απελευθέρωσης»- «Προσωρινό Δημοτικό Συμβούλιο Φλωρίνης-ΠΔΣΦ»[189], με μέλη γηγενείς και πρόσφυγες (κυρίως από τον Καύκασο), αποτελούμενο από δύο πρώην δημάρχους, έναν Λαϊκό («Δραγουμικό») και έναν Φιλελεύθερο, διανοούμενους, επαγγελματίες, εργάτες, ενώ συμμετείχαν και τρεις γυναίκες, για πρώτη φορά ως μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου[190]. Μία μέρα μετά -

---

[188] Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 18.11.1944, σ. 2.

Στις 8 Νοεμβρίου, σύμφωνα με την ίδια εφημερίδα, έγινε επίσημη δοξολογία «για την απελευθέρωση της πόλης από τους Χιτλεροφασίστες καταχτητές». Τη δοξολογία τέλεσε ο μητροπολίτης Βασίλειος και παρουσία όλων των αρχών «εκήρυξεν εμπνευσμένον λόγον». Επακολούθησε παρέλαση τμημάτων του ΕΛΑΣ και κατάθεση στεφάνων στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη. Στην όλη εκδήλωση συμμετείχε η ανδρική χορωδία του «Αριστοτέλη» και η «Επαρχιακή μπάντα». Στο ίδιο.

Για τις τελετές της απελευθέρωσης, βλ. επίσης, Θανάσης Ζιώγας, *Η Εθνική Αντίσταση στη Φλώρινα-Καστοριά 1941-1944*, Εντός, Αθήνα 2016, σ. 317-318. Ο Ζιώγας ήταν ηγετικό στέλεχος της ΠΕ Φλώρινας-Καστοριάς του ΚΚΕ.

[189] Το πλήρες αρχείο των πράξεων-αποφάσεων του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας (εφεξής: ΠΔΣ-Φ) φυλάσσεται στα ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας.

[190] Η συμμετοχή των γυναικών ήταν σύμφωνη με το άρθρο 5 του ψηφίσματος της 27ης Μαΐου 1944 του Εθνικού Συμβουλίου της ΠΕΕΑ, σύμφωνα με το οποίο: «Όλοι οι Έλληνες, άντρες και γυναίκες, έχουν ίσα πολιτικά και αστικά δικαιώματα». Βλ. το ψήφισμα στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, *Οι*

«την Παρασκευή 3 Νοεμβρίου 1944 και ώρα 4.00 μμ»[191]- πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνεδρίαση, και συγκροτήθηκε σε σώμα. Στη συνεδρίαση προήδρευε ο έπαρχος Δημήτριος Βελάκης και σε μυστική ψηφοφορία[192] δήμαρχος εξελέγη ο Βασίλειος Γυμνόπουλος[193] (17 ψήφοι στα 17 έγκυρα) με αναπληρωτές την Όλγα Σεχίδου (17 ψήφοι) και τον Ιωάννη Θεοδοσίου[194] (15 ψήφοι), ταμίας ο Ιάκωβος Σεχίδης (17 ψήφοι) και γραμματέας ο Γεώργιος Μεγαλομάστορας[195] (17 ψήφοι). Παρόντες στη συνεδρίαση ήταν οι: Τέγος Σαπουντζής[196], Νικ. Τσολιάς[197], Ιάκωβος Σεχίδης, Βασίλειος Γυμνόπουλος, Βλαδίμηρος Παυλίδης, Βόρης Τερπένου[198],

---

λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης. Ιστορική και νομική προσέγγιση, Γλάρος, Αθήνα 1989, σ. 72-74.

[191] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 1/44, 3.11.1944, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας.

[192] Η διαδικασία πραγματοποιήθηκε (προσαρμοζόμενη βέβαια στα έκτακτα-εξαιρετικά δεδομένα) βάσει του άρθρου 23 (Όργανα Διοίκησης) του κεφαλαίου Δ΄(Διοίκηση Δήμων) και του άρθρου 40 (Τρόπος και χρόνος εκλογής) του κεφαλαίου Ζ΄ (Ανάδειξη οργάνων Αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού, της Πράξης 55 (Κώδικας Τοπικής Αυτοδιοίκησης) της ΠΕΕΑ, που εγκρίθηκε στις 12 Αυγούστου 1944. Βλ. τα παραπάνω άρθρα στο Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ό.π., σ. 189-191, 195-196.

[193] Ο Β. Γυμνόπουλος ήταν από τους πρώτους διανοούμενους Φλωρινιώτες που τέθηκαν στη διάθεση του ΕΑΜ Φλώρινας. Γεννήθηκε στο Σαλούτ, της περιοχής Αρταχάν-Καρς, ήταν πολύγλωσσος (ήξερε γαλλικά, τουρκικά, ρωσικά και αρμένικα), σπούδασε γιατρός κει ειδικεύτηκε ως γυναικολόγος στο ρωσικό νοσοκομείο Θεσσαλονίκης. Κατά τον μεσοπόλεμο πολιτεύτηκε με το κόμμα του Παπαναστάση, με τους Φιλελεύθερους, ενώ από φοιτητής είχε έρθει σε επαφή και με το αριστερό κίνημα. Επί Μεταξά (το 1939) θα συλληφθεί και θα κλειστεί επί 1½ μήνα στις φυλακές. Το καλοκαίρι του 1944 θα περάσει στον ΕΛΑΣ και θα υπηρετήσει στην υγειονομική υπηρεσία των τμημάτων του Βιτσίου. Θα αναλάβει δε δήμαρχος της Φλώρινας κατά την απελευθέρωση. Βλ. ΓΑΚ- Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 15, ΑΕΕ Κ.5.1, ΣΑΕ 5 και 14, αρ. φύλλου 11 και Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 285. Ο Β. Γυμνόπουλος ήταν επί κατοχής και μέλος του «Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου» [Πρόεδρος ήταν ο Δ. Κώττας και μέλη -πλην του Γυμνόπουλου- ήταν οι: Α. Εξάρχου, Γ. Μόδης, Αν. Χατζηχρίστος, Νικ. Παπακωνσταντίνου και Απ. Οικονόμου], *Έθνος* [Φλώρινας], 17.4.1943, σ. 2.

[194] Ο πρώτος εκλεγμένος δήμαρχος της πόλης κατά την περίοδο 1925-1929. Βλ. Γεώργιος Περιβολάρης, *Φλώρινα 1912-2012. Χρονικό ενός αιώνα*, χ.ε., Φλώρινα 2012, σ. 228.

Πολιτικά ανήκε στον αντιβενιζελικό χώρο και ήταν «Δραγουμικός». Ήταν υποψήφιος γερουσιαστής με το Λαϊκό Κόμμα (δεν εκλέχθηκε), στις εκλογές του 1929. Βλ. *Μακεδονία* [Θεσσαλονίκης], 24.4.1929, σ. 4 και *Έλεγχος* [Φλώρινας], 26.4.1929, σ. 1

[195] Τραπεζικός από τη Φλώρινα. Υπήρξε ένας από τους ιδρυτές του «Αριστοτέλη». Βλ. Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, «Η ίδρυση του φιλολογικού συλλόγου Φλωρίνης «Αριστοτέλης» στη Φλώρινα την περίοδο της κατοχής», *Μακεδονικά*, τεύχος 36, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 214.

[196] Πρώην δήμαρχος της πόλης (1912-1914 και 1929-1934). Γεώργιος Περιβολάρης, ό.π., σ. 225.

Εμφαίνεται (με α/α 3) και στη χειρόγραφη κατάσταση με τα εννέα «Έμπιστα όργανα πληροφοριών (δια την εθνικήν και αντεθνικήν κίνησιν)», που διατηρούσε στο αρχείο του ο νομάρχης Φλώρινας Α. Σουλιώτης. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Αθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, Φ. 2/ΙΙ, 5, έγγρ. 124.

Με την έλευση του κυβερνητικού στρατού στην πόλη της Φλώρινας διορίστηκε ως δήμαρχος από τον Μάιο του 1945 έως τον Σεπτέμβριο του 1946 και από τα τέλη Απριλίου 1949 έως τα τέλη Αυγούστου 1950. Γεώργιος Περιβολάρης, ό.π., σ. 232-233.

Πολιτικά ανήκε στους αντιμοναρχικούς-βενιζελικούς.

[197] Πρόσφυγας «εκ Προύσσης Μικράς Ασίας». Βλ. Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (εφεξής: ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης), Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945, Ένορκος βεβαίωσις 338/1.7.1945.

[198] Γηγενής έμπορος, εξορίστηκε από τις ελληνικές αρχές τους πρώτους μήνες του 1941, καθώς είχε περιληφθεί σε λίστα «βουλγαριζόντων». Βλ. Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945, Ένορκος βεβαίωσις 536/26.9.1945. ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης.

Νικόλαος Ζιούπας, Όλγα Σεχίδου, Ιουλία Δημητροπούλου, Γεωργία Ασπιώτου, Ευάγγελος Κολέντσης, Μιχαήλ Γρηγοριάδης, Λάζαρος Χατζητύπης[199], Ιωάννης Θεοδοσίου, Γεώργιος Μεγαλομάστορας, Χρήστος Γαγάτσης, Αντώνιος Παπαβασιλείου, ενώ απουσίαζε ο Γεώργιος Μπλιάγκας[200].

Ταυτόχρονα, οργανώθηκε από το ΕΑΜ «εξουσία από τοπικούς παράγοντες, Σλαβομακεδόνες, Ποντιοκαυκάσιους, Βλάχους και Αρβανίτες». Σύμφωνα με τον δάσκαλο Κίτσο Γιαγγιώργο, μέλος του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ από τη Δροσοπηγή, η δομή της εαμικής εξουσίας στην περιοχή της Φλώρινας είχε ως εξής:

> Έπαρχος του νομού[201] ανέλαβε ο Μήτσος Βελάκης από την Άνω Βεύη. […]. Διοικητής της πολιτοφυλακής ο Μητούσης, δάσκαλος από ένα χωριό της Καστοριάς. Υποδιοικητής της πολιτοφυλακής ο Μανώλης Σγουρομάλης, δάσκαλος από την Κρήτη, που αγωνίστηκε στην περιοχή μας. Πολιτικός επίτροπος της πολιτοφυλακής, ο Στέφανος Μπάσγκας από τις Κλεινές. Διευθυντής του νοσοκομείου ο γιατρός Γεώργιος Νεδέλκος από την πόλη Φλώρινα. Γραμματέας του επαρχιακού συμβουλίου ο Γιώργος Μεγαλομάστορας, τραπεζικός από την πόλη. Λαϊκός επίτροπος της Λαϊκής Δικαιοσύνης ο δικηγόρος μέσα από την πόλη Βασίλης Τσάμης. Γραμματέας του ΕΑΜ ο Σταύρος Κωτσόπουλος από την Άνω Βεύη, με βοηθό του τη Λουκία, δασκάλα από τα Γρεβενά και τον Μιχάλη Σαρή, δάσκαλο από τη Μυτιλήνη, που αγωνίστηκε στο νομό μας. Πρόεδρος του εργατικού Κέντρου, ανέλαβε ο μυλεργάτης Παναγιώτης Μασιώτης και γραμματέας ο Πέτρος Κέντρος και οι δύο μέσα από την πόλη. Φρούραρχος της πόλης ο Παναγιωτίδης, έφεδρος λοχαγός από τους Άγιους Αναργύρους Αμυνταίου. Επιθεωρητής δημοτικών σχολείων, ο Γιάννης Καλαϊτζίδης από τις Κλεινές. Βοηθός του ο Αλέκος Χατζητάσκος, δάσκαλος από την Κατράνιτσα, που αγωνίστηκε στο νομό μας. Διευθυντής της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, ο Φίλιππας Σαββίδης από το Αρμενοχώρι. Πρόεδρος της Εθνικής Αλληλεγγύης, ο Βασίλης Σεντέζης και αντιπρόεδρος, ο Παντελής Βογιατζής, γραμματέας ο Γιώργος Σιέμπης και οι τρεις από την πόλη. Και οι άλλες υπηρεσίες καλύφθηκαν από άλλους Φλωρινιώτες[202].

Την μέρα που οι εαμίτες/ελασίτες εισήλθαν στη Φλώρινα, συνελήφθη η ηγεσία της χωροφυλακής και το ένα μεγάλο πλήθος των ανδρών της[203]. Την ίδια μέρα, και σύμφωνα με μεταγενέστερη δικογραφία, ο υποδιοικητής Εθνικής Πολιτοφυλακής Ε.

---

[199] Μέλος της Διοικούσας Επιτροπής του Δήμου Φλώρινας την περίοδο 1938-1941. Γεώργιος Περιβολάρης, ό.π., σ. 230.

[200] Ενταγμένος σε ΚΚΕ και ΕΑΜ επί κατοχής, εκπρόσωπος της εαμικής ομάδας του Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Φλώρινας την ίδια περίοδο. Βλ. Κ. Φωτιάδης - Σ. Ηλιάδου-Τάχου - Π. Πουγαρίδου, «Όψεις και οπτικές της αντιστασιακής Φλώρινας: Το παράδειγμα του Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Φλώρινας», στο Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Βλάσης Βλασίδης (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα,* ΠΔΜ, ΠΣΦ/ΤΒΣ, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 489-491.

[201] Το Επαρχιακό Συμβούλιο προβλεπόταν στο άρθρο 53 (Όργανα Διοίκησης) του κεφαλαίου Α΄ (Διοίκηση Επαρχιών) της Πράξης 55 (Κώδικας Τοπικής Αυτοδιοίκησης) της ΠΕΕΑ. Βλ. Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ό.π., σ. 198-199.

[202] Κίτσος Γιαγγιώργος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, ό.π., σ. 41-42.

[203] *Έθνος* [Φλώρινας], 14.11.1947, σ. 1.

Σγουρομάλλης[204] μαζί με άλλα τρία άτομα[205] «υπεξήγαγαν και εξηφάνισαν εκ του εν Φλωρίνη Αστυνομικού Τμήματος Ασφαλείας γνήσια δημόσια έγγραφα άλλα μεν εκδεδόμενα παρά του Τμήματος τούτου και άλλα επικεκυρωμένα παρ' άλλων δημοσίων αρχών ήτοι το αρχείον του Τμήματος τούτου, περιλαμβάνον τα αντεθνικώς δρώντα πρόσωπα»[206]. Ένας Βρετανός λοχαγός παρουσιάστηκε στην ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ και ζήτησε να μάθει σχετικά με τη διάλυση της χωροφυλακής. Η ΠΕ τον ενημέρωσε για την απόφαση Παπανδρέου περί κατάργησης της χωροφυλακής[207]. Ο Βρετανός λοχαγός «ζήτησε όπως οι χωροφύλακες παραμείνουν στη Φλώρινα 4-5 μέρες μέχρις ότου πάρει αυτός πληροφορίες από την Αθήνα». Αφού ενημερώθηκε «παραδέχθηκε το άστοχο της μεσολάβησής του και ζήτησε όπως αυτή η πράξη του μη θεωρηθή σαν επέμβαση»[208].

Από τις πρώτες αποφάσεις του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας - κατά τη δεύτερη συνεδρίασή του- ήταν η αποστολή χαιρετιστήριου τηλεγραφήματος προς την Ενιαία Εθνική Κυβέρνηση για την απελευθέρωση της χώρας, όπου δηλωνόταν η πίστη του Συμβουλίου προς την κυβέρνηση. Στο τηλεγράφημα ζητούνταν οδηγίες[209] «για την ολοκλήρωση της αποκατάστασης της χώρας ύστερα

---

[204] «Εμμανουήλ Σγουρομάλλην του Αντωνίου και της Ευαγγελίας γεννηθέντα εν Καστελίω Κισάμου και κατοικούνταν εν Εδέσση ετών 28 δημοδιδάσκαλον».

[205] Τους «Αντώνιον Κοραΐτσαν του Φιλίππου και της Ευαθαλίας γεννηθέντα και κατοικούντα εν Φλωρίνη ετών 23 ζαχαροπλάστην, Κωνσταντίνον Τσώτσον του Ιωάννου και της Μαρίας γεννηθέντα εν Αλώνοις και κατοικούντα εν Φλωρίνη ετών 25 δημοδιδάσκαλον και Δημήτριον Μητούσην ή Μήτρον κάτοικον Άργους Ορεστικού και ήδη αγνώστου διαμονής».

[206] Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 79/45, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 1, Αποφάσεις Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Φλωρίνης.

Εντός της Διοίκησης Χωροφυλακής Φλώρινας υπήρχε Γραφείο Ειδικής Ασφαλείας που, ακολουθώντας την υπ' αριθμ. 95/1/14/11 διαταγή (έτους 1941) του υπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας, διατηρούσε και ενημέρωνε -εν μέσω κατοχής- φακέλους με «ατομικά δελτία» «βουλγαροφρόνων» πολιτών της περιφέρειας Φλώρινας. Εντός δικογραφίας, δίκης δοσιλόγων Φλώρινας, που έγινε το 1945 στη Θεσσαλονίκη, υπάρχουν τέσσερα τέτοια «δελτία» του έτους 1942. Βλ. ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Αρχείο μακεδονίας (εφεξής ΙΑΜ), ΑΒΕ697/ΑΕΕ Δικ. 13.01, Φ. 436 (αταξινόμητο υλικό).

Για την Ειδική Ασφάλεια, τον ρόλο της επί κατοχής και την αντιεαμική δράσης της, βλ. Μενέλαος Χαραλαμπίδης, «Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους. Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 165-194· Φίλιππος Αρμαανίδης, «Η δράση της Ειδικής Ασφάλειας την τελευταία περίοδο της Κατοχής», στο Προκόπης Παπαστράτης - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016, σ. 271-282. Συμπληρωματικά, βλ. Παναγιώτης Δημητράκης, *Οι Γερμανικές Μυστικές Υπηρεσίες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1937-1945),* Ενάλιος, Αθήνα 2009, σ. 37-38, 91, 99, 106-107.

[207] Βλ. ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς όλες τις Περιφερ. Επιτροπές, 10.10.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/78.

[208] Βλ. ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ (Θάνος) προς την ΚΟΠΜ του ΚΚΕ, Εν Φλωρίνη τη 30.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/248.

[209] Από τα πρακτικά του ΠΔΣ-Φ δεν φαίνεται να στάλθηκαν οι ζητούμενες οδηγίες.

Από την πλευρά του ΕΑΜ, στις αρχές Νοεμβρίου οργανώθηκε η Διοικητική Επιτροπή Περιοχής Μακεδονίας, η οποία με ανακοίνωσή της καλούσε τα «Δημοτικά και Κοινοτικά Συμβούλια και τα Επαρχιακά Συμβούλια της Περιοχής Μακεδονίας» να απευθύνονται στη διεύθυνση της έδρας της

από το διώξιμο του βάρβαρου και μισητού κατακτητή», και μέριμνα εκ μέρους της κυβέρνησης για αποστολή ειδών διατροφής για ανεφοδιασμό της πόλης, «διότι η πείνα και εξαθλίωση μπορεί να οδηγήση τον λαό σε έκτροπα». Στην ίδια συνεδρίαση του προσωρινού Συμβουλίου και για την εύρυθμη λειτουργία του δήμου καταρτίστηκαν πέντε επιτροπές[210]. Είχαν ως πρόεδρο ένα μέλος του ΠΔΣ-Φ, εκπροσωπούνταν ανάλογα η Επαρχία, η Εθνική Αλληλεγγύη (ΕΑ) ή η Επιμελητεία του Αντάρτη (ΕΤΑ), ενώ απαρτίζονταν από αντιπροσώπους των αντιστοίχων επαγγελματικών φορέων και οργανώσεων της πόλης[211].

Η Επιτροπή Επισιτισμού είχε πρόεδρο τον Ιάκωβο Σεχίδη, εκ μέρους του Δημοτικού Συμβουλίου και μέλη τον μητροπολίτη Φλώρινας εκ μέρους της ΕΟΧΑ[212], τον Γεώργιο Τζώρτζη ως διοικητικό αντιπρόσωπο, τον Δημήτριο Βελάκη (έπαρχο), εκ μέρους της Επαρχίας, τον Λεωνίδα Μπεκόπουλο εκ μέρους του Ερυθρού Σταυρού, τον Λάζαρο Παπαζαχαριάδη εκ μέρους της Εθνικής Αλληλεγγύης, τον Ιωάννη Ασπιώτη εκ μέρους των επιστημόνων, τον Στυλιανό Φιοράκη εκ μέρους του Δημοσιοϋπαλληλικού Κέντρου, τον Αθανάσιο Κασμάρη εκ μέρους του Εργατικού Κέντρου, τον Γεώργιο Σίμου εκ μέρους του Εμπορικού Συλλόγου, τον Ιωάννη Θεοδοσίου εκ μέρους του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου, τον Φίλιππο Σαββίδη εκ μέρους της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, τον Πέτρο Νέσκο εκ μέρους των θυμάτων πολέμου και τον Αλέξανδρο Μυλωνά εκ μέρους αναπήρων 1940-41[213].

Επόμενη Επιτροπή που καταρτίστηκε ήταν αυτή «της στέγασης των βομβοπλήκτων και άλλων οικογενειών που είχαν άμεση ανάγκη στέγασης». Πρόεδρος ορίστηκε ο Νικόλαος Τσολιάς, εκ μέρους του ΠΔΣ-Φ και μέλη ο Γεώργιος Λιάκος εκ μέρους της Επαρχίας, ο Τρύφων Βασιλείου εκ μέρους των Τεχνικών Υπηρεσιών του Δήμου, ο Ευάγγελος Νομικός εκ μέρους του Δημοσιοϋπαλληλικού κόσμου, Ηρακλής Κεβρέκης εκ μέρους του Εργατικού Κέντρου και Συμεών Μουρατίδης εκ μέρους της ΕΑ[214].

Τρίτη Επιτροπή ήταν «της υγείας και καθαριότητας της πόλης Φλωρίνης». Εκ μέρους του Δημοτικού Συμβουλίου και Πρόεδρος, ορίστηκε ο Νικόλαος Ζιούπας και μέλη ο Ευάγγελος Μωραΐτης εκ μέρους της Επαρχίας, ο Αναστάσιος Ναούμ εκ

Επιτροπής (Κομνηνών 20, Θεσσαλονίκη), για την επίλυση όλων των ζητημάτων που αφορούν τη Λαϊκή Αυτοδιοίκηση». Βλ. *Ελευθερία* [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας], 13.11.1944, σ. 2. Δεν γνωρίζουμε αν υπήρξε σύνδεση του ΠΔΣ-Φ με την παραπάνω Επιτροπή, καθώς δεν εντοπίσαμε σχετική αναφορά ή αλληλογραφία.

[210] Η δημιουργία των Επιτροπών αυτών του δήμου εντασσόταν σ το άρθρο 24 (Αρμοδιότητες και λειτουργία του Δημ. Συμβουλίου) του κεφαλαίου Δ΄ (Διοίκηση Δήμων) της Πράξης 55 (Κώδικας Τοπικής Αυτοδιοίκησης) της ΠΕΕΑ. Βλ. Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ό.π., σ. 188-189.

[211] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 2/44, 10.11.1944, ό.π.

Βλ. τη διαδικασία συγκρότησης (συνεδρίαση -της 2ας Νοεμβρίου- της Προσωρινής Δημοτικής Επιτροπής Θεσσαλονίκης) αντίστοιχων δημοτικών επιτροπών στη Θεσσαλονίκη, στο Ελένη Πασχαλούδη - Στράτος Δορδανάς, ό.π., σ. 176.

[212] ΕΟΧΑ: Εθνικός Οργανισμός Χριστιανικής Αλληλεγγύης. Ιδρύθηκε το 1941 από τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό με σκοπό την παροχή βοήθειας προς τον λιμοκτονούντα ελληνικό λαό.

[213] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 2/44, 10.11.1944, ό.π.

[214] Στο ίδιο

μέρους του ιατρικού Συλλόγου και Άνθιμος Βογιατζής εκ μέρους του Εργατικού Κέντρου[215].

Τέταρτη Επιτροπή αυτή της «Δημοτικής Οδοποιίας, οδών, Πλατειών κλπ». Πρόεδρος ο Χρήστος Γαγάτσης, εκ μέρους του Δημοτικού Συμβουλίου. Μέλη της Επιτροπής ορίστηκαν οι Βασίλειος Τζώτζης εκ μέρους της Επαρχίας, Μιλτιάδης Αναστασιάδης, εκ μέρους Γραφείου Δημοσίων Έργων Φλώρινας, Παύλος Χατζηκουμάνης ΣΕΚ[216], Παναγιώτης Χατζημαλιάκας ΤΤΤ[217] και Ιωάννης Βασιλειάδης εκ μέρους του Εργατικού Κέντρου[218].

Τέλος, για τη διοίκηση του ιδρύματος του Δημοτικού Νοσοκομείου Φλώρινας «Ελένη Δημητρίου» ορίστηκαν πέντε πρόσωπα που αποτέλεσαν το Αδελφάτο του παραπάνω ιδρύματος. Πρόεδρος του Αδελφάτου ορίστηκε ο δήμαρχος Γυμνόπουλος και μέλη οι Απόστολος Οικονόμου, Στέργιος Πιτόσκας, Ηλίας Ηλιάδης, Εμμανουήλ Πρεβελάκης και Τερψιχόρη Χριστοδούλου[219].

Στη δεύτερη εκείνη συνεδρίαση του Συμβουλίου ο δήμαρχος ζήτησε από τους συμβούλους να καταθέσουν τις προτάσεις τους για το θέμα της εξεύρεσης πόρων «προς αντιμετώπιση των αναγκών του Δήμου αλλά και ειδικότερα για να μπορέση ο Δήμος να συνδράμη τις άπορες τάξεις του Λαού της πόλης». Η πρόταση του δημάρχου ήταν να επιβληθεί φορολογία στους εύπορους κατοίκους «και συγκεκριμένως εις εκείνους που λόγω της καταστάσεως εκέρδισαν εις βάρος του λαού». Ο δήμαρχος υπενθύμισε στους συμβούλους του ότι «ενεργούμεν σύμφωνα με τις εντολές της Κυβερνήσεως σχετικά με την επιβίωση του λαού μας», ενώ ανέφερε και το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης όπου είχαν ληφθεί ανάλογα μέτρα[220]. Ο Γ. Μεγαλομάστορας συμφώνησε να προχωρήσει ο δήμος σε «ερανική εισφορά εις εκείνους που εκέρδισαν κατά την εμπόλεμον περίοδον και ειδικότερα εις εκείνους που εδημιούργησαν περιουσίας εις βάρος του λαού», καθώς ο δήμος ήταν ο μόνος

---

[215] Στο ίδιο.

[216] ΣΕΚ: Σιδηρόδρομοι Ελληνικού Κράτους.

[217] ΤΤΤ: Τηλέφωνα, Τηλέγραφος, Ταχυδρομεία. Οι εργαζόμενοι σε έναν από τους παραπάνω κλάδους ονομάζονταν «τριατατικοί».

[218] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 2/44, 10.11.1944, ό.π.

[219] Στο ίδιο.

[220] Στη Θεσσαλονίκη, όπως γράφουν οι Πασχαλούδη - Δορδανάς, έχοντας ως πηγή τους τα πρακτικά του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Θεσσαλονίκης, ζητήθηκε η στήριξη των επιφανών πολιτών της πόλης, η οποία ήταν «προαιρετική στην αρχή και αναγκαστική στη συνέχεια». Οι παραπάνω επισημαίνουν ότι υπήρξε μεγάλος κύκλος συζητήσεων εντός του Συμβουλίου, καθώς οι όποιες αποφάσεις θα λαμβάνονταν θα είχαν «τεράστιο αντίκτυπο στη ζωή της πόλης» και παραθέτουν, ως ιδιαιτέρως χαρακτηριστική, την τοποθέτηση του στελέχους του ΚΚΕ Βαγγέλη Βασβανά στην σημαντική συνεδρίαση της 2ας Νοεμβρίου, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να υπάρχει συγκέντρωση χρυσού «όχι από επιστήμονας και μικροεμπόρους αλλά από κερδοσκοπήσαντας κατά την διάρκειαν της Κατοχής». Στην παραπάνω συνεδρίαση, αλλά και σε επόμενες, εκφράστηκε η πεποίθηση ότι έπρεπε οι βιομήχανοι, οι πλούσιοι, ακόμη και οι μαυραγορήτες της πόλης, να πειστούν και όχι να εξαναγκαστούν να συνδράμουν υπό τύπο δανείου στην κάλυψη των τρεχουσών υποχρεώσεων. Οι επιχειρηματίες όμως αρνήθηκαν να συνεισφέρουν και συγκεντρώθηκε τελικά ένα ποσό που δεν μπορούσε να καλύψει τις ανάγκες επισιτισμού ή πληρωμής των υπαλλήλων του δήμου. Αποφασίστηκε έτσι το δάνειο να μετονομαστεί σε «αναγκαστική εισφορά», η μη καταβολή της οποίας θα επέφερε κυρώσεις. Βλ. Ελένη Πασχαλούδη - Στράτος Δορδανάς, ό.π., σ. 179-182.

αρμόδιος για την ανακούφιση του λαού και ιδίως των απόρων, μέχρι να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα από την Κυβέρνηση. Πρότεινε την κατάρτιση «ερανικού καταλόγου» και καθορισμό των ποσών που ο καθένας θα συνεισέφερε «υπό τύπον υποχρεωτικής εισφοράς». Πρότεινε όπως ο καθορισμός των χρηματικών ποσών που θα αντιστοιχούσαν με την οικονομική δύναμη του καθενός εκ του καταλόγου, αποτελέσει πρωτοβουλία του Συμβουλίου. Και ο Ι. Σεχίδης επιχειρηματολόγησε υπέρ της ερανικής εισφοράς με το σκεπτικό ότι χωρίς αυτήν δε «θα μπορέσωμε να συνδράμωμε τας απόρους τάξεις της πόλης μας που κυριολεκτικά πεινάνε». Πρότεινε να κληθούν αντιπρόσωποι των διαφόρων σωματείων, των οργανώσεων και του εμπορικού κόσμου και να ζητηθεί η συνδρομή τους. Ο Τέγος Σαπουντζής δήλωσε ότι συμφωνεί με τις απόψεις των εισηγητών και ο Λαζ. Χατζητύπης πρότεινε να ανατεθεί σε επιτροπή, αποτελούμενη από δημοτικούς συμβούλους, ο καταρτισμός του καταλόγου και να τεθεί προς έγκριση στην ολομέλεια του Δημοτικού Συμβουλίου. Τελικά το ΠΔΣ-Φ αποφάσισε μετά από διαλογική συζήτηση «να επιβληθή υποχρεωτική ερανική εισφορά και να καταρτισθή ο κατάλογος»[221].

Την επομένη μέρα παρουσιάστηκε στο Συμβούλιο ο κατάλογος. Ο Τ. Σαπουντζής δήλωσε ότι δεν εγκρίνει τον ερανικό κατάλογο, ανερχόμενο στο ποσόν των 1.486 χρυσών εικοσαφράγκων, και εξέφρασε την ευχή όπως το Συμβούλιο «περιορίση τούτο εις το [.] ποσόν των 500 χρυσών εικοσαφράγκων, ως επαρκές δια την εξυπηρέτηση των προσωρινών αναγκών του Δήμου διότι και η δοθείσα εις εμάς εντολή υπό του Λαού προς διοίκησιν του Δήμου είναι υπόθεσις απολύτου προσωρινότητος». Ο Σαπουντζής αναγνώριζε ότι ήταν δίκαιο να φορολογηθούν «οι οποιοδήποτε αισχροκερδίσαντες κατά την εμπόλεμον περίοδον», αυτό όμως ήταν έργο του Δημοσίου «και εκφεύγει της αρμοδιότητος του Δήμου», ο οποίος «εν απολύτω ανάγκη δικαιούται να καταλήγη εις εράνους μεταξύ των Δημοτών του αλλά με μεγάλην φειδώ και επιείκειαν». Με τον Σαπουντζή συμφώνησε και ο Βόρις Τερπένου, ενώ ο Γρηγοριάδης πρότεινε όπως «επί του παρόντος εισπραχθούν έως 500 εικοσόφραγκα», ταυτόχρονα όμως «να ερωτηθεή η Κυβέρνησις εάν ο Δήμος δύναται να επιβάλη απεριόριστην υποχρεωτικήν εισφοράν». Πάνω στην τελευταία πρόταση ο Α. Παπαβασιλείου εξέφρασε την άποψη ότι το Δημοτικό Συμβούλιο δικαιούνταν νόμιμα να επιβάλει απεριόριστη ερανική εισφορά. Μετά από συζήτηση το θέμα τέθηκε σε ψηφοφορία.

Τελικά υπερψηφίστηκε ο ερανικός κατάλογος και η συνολική εισφορά των 1.486 χρυσών εικοσόφραγκων[222]. Υπέρ τάχθηκαν επτά μέλη του Συμβουλίου, μεταξύ τους

---

[221] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 2/44, 10.11.1944, ό.π.

Η επιβολή φορολογίας στους δημότες και οι έρανοι εντασσόταν στις αρμοδιότητες του Δημοτικού Συμβουλίου, σύμφωνα με το άρθρο 7 (Πόροι Αυτοδιοίκησης πρώτου βαθμού) του κεφαλαίου Δ΄(Διοίκηση Δήμων) της Πράξης 55 (Κώδικας Τοπικής Αυτοδιοίκησης) της ΠΕΕΑ. Βλ. Θανάσης Τσουπαρόπουλος, ό.π., σ. 194-195.

[222] Σύμφωνα με την εφημερίδα *Έθνος*, κατά τη διάρκεια της εαμοκρατίας «η Επαρχία, η Δημαρχία και οι διάφοροι ανεύθυνοι παράγοντες» εισέπραξαν από τους εμπόρους της Φλώρινας «με το σύστημα των αναγκαστικών εισφορών», δύο χιλιάδες περίπου χρυσά εικοσόφραγκα «εις μετρητά- εκτός των εμπορευμάτων», *Έθνος* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 3. Υπήρχαν περιπτώσεις όπου πολίτες αιτούνταν τη διαγραφή τους από τον ερανικό κατάλογο λόγω μη δυνατότητας πληρωμής της εισφοράς από μέρους τους. Είναι οι περιπτώσεις των Δημήτριου Κύκρου και Μενέλαου Χάσου, που απαλλάχτηκαν της

και ο δήμαρχος, ενώ πέντε μέλη (οι Σαπουντζής, Θεοδοσίου, Χατζητύπης, Τερπένου και Γρηγοριάδης) ψήφισαν υπέρ του να περιοριστεί η συνολική εισφορά στα 500 εικοσόφραγκα. Η Γεωργία Ασπιώτου και η Ιουλία Δημητροπούλου ψήφισαν όπως περιοριστεί το ποσόν του καταλόγου στα 1.000 εικοσόφραγκα, ενώ απουσίαζαν οι Χ. Γαγάτσης, Γ. Μπλιάγκας, Βλ. Παυλίδης και Όλγα Σεχίδου. Κάποιοι από τους διαφωνούντες (οι Σαπουντζής, Θεοδοσίου και Χατζητύπης) θα εκφράσουν την αντίθεσή τους με τη μη συμμετοχή τους σε επόμενο συμβούλιο όπου συζητιόταν το σχέδιο κανονισμού λειτουργίας του «ειδικού λογαριασμού διαχείρισης της ερανικής υποχρεωτικής εισφοράς σε χρήμα ή σε είδος»[223]. Τελικά ο απολογισμός των χορηγήσεων από τον «ειδικό λογαριασμό» ερχόταν στο Δημοτικό Συμβούλιο προς έλεγχο και εγκρινόταν μετά από σχετικές συζητήσεις[224].

Σε επόμενες συνεδριάσεις του το ΠΔΣ-Φ ασχολήθηκε με το επισιτιστικό πρόβλημα. Έτσι αποφάσισε το δανεισμό 2.000 οκάδων σιταριού από την Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Φλώρινας για τις ανάγκες του δήμου[225]. Επίσης, αφού έλαβε υπόψη την απόφαση της Επισιτιστικής Επιτροπής, ενέκρινε ομόφωνα, όπως «τα δεσμευμένα άλατα υπό της Πολιτοφυλακής Φλώρινας, διανεμηθώσιν εις το κοινόν υπό των παντοπωλών βάσει των υπαρχόντων δελτίων τροφίμων»[226]. Τέλος, όρισε Επιτροπή, αποτελούμενη από τους Σεχίδη, Παπαβασιλείου και Σαπουντζή, στην οποία ανέθεσε «να μεταβή στη Θεσσαλονίκη, μαζύ με αντιπροσώπους που θα ορίσουν αι Οργανώσεις και Σωματεία της πόλεις, εάν θελήσουν να αποστείλουν, για να ενεργήσουν στες αρμόδιες αρχές για την αποστολή το ταχύτερον τροφίμων για την πολήν Φλωρίνης και της περιφερείας»[227]. Ταυτόχρονα απέρριψε αιτήματα φορέων ή συλλόγων (της Ηλεκτρικής Εταιρίας, των Αναπήρων κλπ) για δανεισμό σιταριού από την Ένωση με εγγύηση του δήμου, με το αιτιολογικό ότι δεν είχε ανάλογη αρμοδιότητα να μεσολαβήσει ως εγγυητής, ή ανέβαλε αιτήματα οικονομικής ενίσχυσης (όπως των μουσικών της Φιλαρμονικής του συλλόγου «Αριστοτέλης»[228] ή

εισφοράς μετά από απόφαση του ΠΔΣ-Φ, Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 8/44, 20.12.1944, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας.

[223] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/44, 4.12.1944, ό.π.

[224] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 1/45, 3.1.1945, ό.π.

[225] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 3/44, 14.11.1944, ό.π.

[226] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 4/44, 21.11.1944, ό.π.

[227] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 4/44, 21.11.1944, ό.π.

[228] Ο Μεγαλομάστορας είχε εισηγηθεί να δοθούν στους μουσικούς του «Αριστοτέλη» από 50 οκάδες σιτάρι στον κάθε ένα. Νέο αίτημα του «Αριστοτέλη», αρχές Ιανουαρίου 1945 θα πάρει και πάλι αναβολή. Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 1/45, 3.1.1945. Στον «Αριστοτέλη» θα δοθούν τελικά 100 οκάδες σιτάρι. Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/45, 20.2.1945, ό.π.

Σύμφωνα με έγγραφο, του έτους 1948, του Γενικού Επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης Φλωρίνης Ι. Σταματέλου, η δράση του παραπάνω Συλλόγου «υπήρξε κατά τα έτη 1941-1943 ως εξ ιδίας αντιλήψεως γνωρίζομεν λίαν εθνική». Αυτό οφειλόταν στο «ιδιαίτερον ενδιαφέρον του Νομάρχη Κ. Μπόνη του δημάρχου -αποθανόντος κατόπιν- Φλωρίνης Χάσιου και του καθηγητού της Ωδικής του Γυμνασίου Αρρένων Παντελή Τριανταφύλλου». Από τις αρχές όμως του 1943 τα δεδομένα άλλαξαν. Σύμφωνα με τον Σταματέλο, το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου κατελήφθη από κομμουνιστές και η δράση του συλλόγου σταμάτησε. Ο Γενικός Επιθεωρητής σημείωνε συγκεκριμένα: «Κατά τας αρχάς του 1943 αντεκαταστάθη το Διοικητικόν Συμβούλιον υπό άλλου, του οποίου τα μέλη ήσαν οι 1) Ιωάννης Δαφίλης, Δ/τής της Γεωργικής Σχολής Φλωρίνης χαρακτηριζόμενος ως κομμουνιστής 2)

του Σωματείου των Δημοτικών Υπαλλήλων), ενώ ενέκρινε ομόφωνα[229] τη χορήγηση 150 οκάδων σιταριού στην οικογένεια της Βικτωρία Κέντρου «ως οικονομική ενίσχυσις, από τον ειδικό λογαριασμό διαχείρισης της ερανικής υποχρεωτικής εισφοράς», καθώς η παραπάνω οικογένεια «πραγματικά εδεινοπάθησε και ευρίσκεται σε άθλια οικονομική κατάσταση»[230] και τη χορήγηση 20 οκάδων σιταριού σε κάθε άτομο από «τας αποδεδειγμένως απόρους οικογενείας» της πόλης Φλώρινας, με τη δυνατότητα να αυξάνεται η ποσότητα αυτή κατά την κρίση της Δημαρχιακής Επιτροπής[231].

Τέλη Νοεμβρίου το ΠΔΣ-Φ ενέκρινε την απόφαση του Αδελφάτου του Δημοτικού Νοσοκομείου «δι ης ενεκρίθη η παραχώρησις του κτιρίου του Δημοτικού Νοσοκομείου μετά των του εν αυτώ παντός είδους υλικού εις το 27 Σύνταγμα δι αναρρωτήριον αυτού εις ο θα εξυπηρετούνται και οι πολίται» και συνέστησε τριμελή Επιτροπή «δια την απογραφήν του παντοειδούς υλικού και την παράδοσιν τούτου και κτιρίου εις το 27 Σύνταγμα έναντι πρωτοκόλλου παραλαβής και παραδόσεως»[232].

Τον ίδιο μήνα, θα γίνει εκ μέρους του ΕΑΜ προσπάθεια πραγματοποίησης του πρώτου διδασκαλικού συνεδρίου και ανάδειξης αντιπροσώπων του κλάδου. Ομάδα δασκάλων, που θα συσπειρωθούν αργότερα γύρω από την εφημερίδα *Εκπαιδευτικός Ακρίτας*, θα οργανώσουν «ψηφοδέλτιον των εθνικοφρόνων διδασκάλων», γεγονός που -όπως οι ίδιοι θα ισχυριστούν- υποχρέωσε τους «Εαμοκομμουνιστάς αντιπροσώπους» να αναβάλουν τις εκλογές γιατί «ωσφράνθησαν παταγώδη την ήτταν των υποψηφίων των μετά την αποκάλυψιν του υφισταμένου ψηφοδελτίου των "διασπαστών" όπως μας ονόμασαν!». Είχαν ήδη κατορθώσει να συστήσουν μια πρώτη ομάδα «εθνικοφρόνων εκπαιδευτικών», αποτελούμενη από σαράντα μέλη, η οποία «εν κρυπτώ και παραβύστω» έδρασε «συνωμοτούσα εναντίον του Εαμισμού»,

---

Γεώργιος Μεγαλομάστορας υπ. της Τραπέζης Ελλάδος. Ούτος ήτο κομμουνιστής και ήδη ευρίσκεται εις τας φυλακάς, καθ' όσον επί Εαμοκρατίας διενήργησε τας υπέρ του ΕΑΜ παρά των εμπόρων εισφοράς εις χρυσόν. Η αδελφή του κατά τα έτη της κατοχής ήτο υπάλληλος του Υγειονομικού Κέντρου Φλωρίνης και απελύθη μετά ταύτα ως κομμουνίστρια. 3) Νικ. Αποστολίδης της Τραπέζης της Ελλάδος κομμουνιστής ως λέγεται και ούτος και 4) Κων. Παπαδάφος σημαίνων κομμουνιστής. Το νέον Δ. Συμβούλιον προσέλαβε κατά το 1943 τη εισηγήσει του εκ Καβάλλας κομμουνιστού καθηγητού Χαρ. Λαλένη, κατ' απόσπασιν υπηρετούντος εν Φλωρίνη, τον γνωστόν του εκ προηγηθείσης εν Καβάλλα συνεργασίας, Θωμαΐδην κομμουνιστήν, ως διδάσκαλον της μουσικής. Κατόπιν της προσλήψεως του Θωμαΐδου, ο καθηγητής Π. Τριανταφύλλου απεχώρησε του Συλλόγου. Κατά μήνα Αύγουστον του έτους 1943 οι Γερμανοί απηγχόνησαν μετ' άλλων τον Θωμαΐδην, ο δε Σύλλογος προσέλαβε κυρίαν τινά ως διδ/σαν του Πι[.]νου, ήτις μετά τρίμηνον ανεχώρησεν. Έκτοτε ο Σύλλογος ουδεμίαν δράσιν εσημείωσεν. […]».Βλ. Γενική Επιθεώρησης Μέσης Εκπαιδεύσεως προς το Υπουργείον Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, Αν Φλωρίνη τη 1 Σεπτεμβρίου 1948. ΓΑΚ-Αρχεία Φλώρινας, ΑΒΕ 96, Συλλ. «Αριστοτέλης» 1.2.

Βλ. συμπληρωματικά το θετικό σχόλιο για τη δράση του «Αριστοτέλη» των ετών 1943-1945 στην εφημερίδα *Νίκη* [Όργανο του Πολιτικού Συνασπισμού των Κομμάτων του ΕΑΜ Νομού Φλώρινας], 27.10.1945, σ. 2.

[229] Απόντες της συνεδρίασης ήταν οι Θεοδοσίου, Σαπουντζής, Γρηγοριάδης, Παυλίδης και Σεχίδης.

[230] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 5/44, 29.11.1944, ό.π.

[231] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/44, 4.12.1944, ό.π. Βλ. και ικανοποίηση επιπρόσθετων αιτημάτων μεμονωμένων απόρων σε Πρακτικόν αριθμ. 3/45, 24.1.1945 , 4/45, 5.2.1945 και 6/45, 20.2.1945, ό.π.

[232] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 5/44, 29.11.1944, ό.π.

κυκλοφορώντας προκηρύξεις «μεταξύ στενωτάτου κύκλου», στις οποίες καλούνταν οι εκπαιδευτικοί «εις αντίδρασιν, εναντίον των κηρυγμάτων του Εαμοκομμουνισμού»[233].

Από αρχές Νοεμβρίου φαινόταν ότι ενισχυόταν η θέση του εαμικού κινήματος στον στρατό, ενώ η προστασία της υπαίθρου αποτελούσε ευθύνη της Εθνικής Πολιτοφυλακής, στην οποία αναγνωρίστηκε προσωρινώς η παραπάνω αρμοδιότητα μετά από απόφαση της κυβέρνησης. Στις 6 Νοεμβρίου ο στρατηγός Αλέξανδρος Οθωναίος επισκέφθηκε τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης και υπουργό των Στρατιωτικών Παπανδρέου και δήλωσε ότι δέχεται την αρχηγία του ελληνικού στρατού, που ανατέθηκε σ' αυτόν. Την ίδια μέρα ο Παπανδρέου προέβη σε δηλώσεις για το ζήτημα της ασφάλειας της χώρας. Ο Παπανδρέου μεταφέροντας ομόφωνη απόφαση της κυβέρνησης ανακοίνωνε πως η Εθνική Πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ τιθόταν πλέον υπό τις διαταγές της κυβέρνησης έως την αποστράτευσή της την 1η Δεκεμβρίου[234]. Πέντε μέρες μετά ανακοινώθηκε ο διορισμός του Στέφανου Σαράφη ως υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού[235]. Ο Οθωναίος, προκειμένου να ασκήσει τα καθήκοντά του ζήτησε να περιοριστεί η δικαιοδοσία του Σκόμπυ και να έχει αυτός το απόλυτο δικαίωμα στις ένοπλες δυνάμεις, σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους[236]. Στις 13 Νοεμβρίου ο στρατηγός Σκόμπυ -έχοντας εξουσία επί όλων των ελληνικών δυνάμεων μέσα από τη Συμφωνία της Καζέρτας- θα καταφέρει να εμποδίσει τον Οθωναίο (που έχαιρε ευρύτατου σεβασμού και οι εαμικοί τον θεωρούσαν σύμμαχό τους) να αναλάβει τα νέα του καθήκοντα «και κανόνισε να μεταφερθεί ο έλεγχος του διορισμού των νέων αξιωματικών σε αντικομμουνιστές, ανάμεσά τους τον Βεντήρη και το Σπηλιωτόπουλο». Μια βδομάδα αργότερα ο Παπανδρέου, προσπαθώντας να κατευνάσει τις υποψίες των κομμουνιστών, θα «προσφέρει» τη διάλυση της Ορεινής Ταξιαρχίας, δίνοντας άδεια σε όλα τα μέλη της και απομακρύνοντας τους Βεντήρη και Σπηλιωτόπουλο. Με παρέμβαση όμως των Βρετανών, η Ορεινή Ταξιαρχία δεν θα διαλυθεί. Τελικά το Υπουργείο Πολέμου θα προβεί στο διορισμό «πρώην ταγματασφαλιτών» στη διοίκηση οκτώ εκ των δεκατεσσάρων σχεδιαζόμενων νέων ταγμάτων. Η δημοσιοποίηση των διορισμών αυτών στις 24 Νοεμβρίου, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε την αγανάκτηση του εαμικού κόσμου[237]. Ο Οθωναίος είχε ήδη παραιτηθεί[238].

---

[233] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 7.1.1946, σ. 1.

[234] *Ριζοσπάστης*, 7.11.1944, σ. 2. Βλ. επίσης, Ντέιβιντ Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2003, σ. 204.

[235] «Ο αρχιστράτηγος κ. Οθωναίος έστειλε στον αρχηγό των δυνάμεων του ΕΛΑΣ συναγ. Στρατηγό Στέφανο Σαράφη το παρακάτω τηλεγράφημα: "Προς τον αρχιστράτηγο του ΕΛΑΣ. Ευχαρίστως σας πληροφορώ ότι διωρίσθητε υπαρχηγός του Γενικού Επιτελείου και περιμένω την ταχείαν έλευσίν σας δια να συνεργασθώμεν. Αλέξανδρος Οθωναίος". Όπως είνε γνωστό αρχηγός του Επιτελείου είνε ο ίδιος ο αρχιστράτηγος κ. Οθωναίος». *Ριζοσπάστης*, 11.11.1944, σ. 1. Βλ. επίσης, Ντέιβιντ Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 205.

[236] Τάσος Σακελλαρόπουλος, «Μέση Ανατολή, Λίβανος, Απελευθέρωση: η οδός προς την εμφύλια σύγκρουση στην Αθήνα μέσα από τα βήματα του Ελληνικού Στρατού», στο Θανάσης Σφήκας - Λουκιανός Χασιώτης - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 154.

[237] Ντέιβιντ Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 211-212.

Τον Σεπτέμβριο του 1944, ο Θεμιστοκλής Τσάτσος, ως υπουργός Δικαιοσύνης της κυβέρνησης Παπανδρέου, ετοίμασε τη Συντακτική Πράξη (ΣΠ) αριθ. 1, «Περί επιβολής κυρώσεων κατά των προδοτών», η οποία καθόριζε τις διαδικασίες βάσει των οποίων θα δικάζονταν οι δοσίλογοι στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Η ΣΠ αριθ. 1 δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 36/14.10.1944. Μετά την απελευθέρωση και την ορκωμοσία της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, δόθηκε αυτούσια προς έγκριση στο νέο υπουργικό συμβούλιο και δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 12/6.11.1944, με μια μικρή μόνο διαφορά στον τίτλο, ως ΣΠ αριθ. 1 «Περί επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού». Ο νόμος ήταν αναλυτικός, προέβλεπε διάφορους βαθμούς συνεργασίας και αντίστοιχες ποινές. Τα ειδικά δικαστήρια που θα αναλάμβαναν την εκδίκαση των υποθέσεων δοσιλόγων θα είχαν μικτή σύνθεση και περιγράφηκαν επίσημα ως «Λαϊκά Δικαστήρια». Η παραπάνω ΣΠ αναθεωρήθηκε τον Ιανουάριου του 1945 με τη ΣΠ 6/45, η οποία ανάμεσα στις λοιπές αλλαγές απάλειψε και το άρθρο 1 της ΣΠ 1/44, που περιείχε ως προϋπόθεση της διάπραξης του ποινικού αδικήματος την «πρόθεσιν» συνεργασίας μετά του εχθρού. Δημιούργησε έτσι, η νέα ΣΠ, δυσμενέστερες συνθήκες για τους κατηγορούμενους[239].

Ως ένοχοι του αδικήματος της συνεργασίας μετά του εχθρού, σύμφωνα με το άρθρο 2 της ΣΠ 1/44 ορίζονταν:

> α) Όσοι διετέλεσαν Πρόεδροι ή μέλη Κυβερνήσεων Κατοχής.
>
> β) Όσοι κατέχοντες δημοσίαν θέσιν, στρατιωτικήν, διοικητικήν, δικαστικήν ή άλλην, εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού και ήσκησαν το λειτούργημά των κατά τρόπον πιεστικόν δια τον Λαόν ή διευκολύνοντα το έργον της Κατοχής.
>
> Ως ιδιάζουσα επιβαρυντική περίπτωσις θεωρείται η ανάληψις του αξιώματος διαρκούσης της Κατοχής.
>
> Η διάταξις αύτη ισχύει και δια τα όργανα της αυτοδιοικήσεως αιρετά ή μη, ως και τους διοικητάς, διευθυντάς και υπαλλήλους Νομικών Προσώπων Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου.
>
> γ) Όσοι ανέλαβον υπηρεσίαν παρά ταις Αρχαίς Κατοχής και ενήργησαν κατά τρόπον πιεστικόν δια τον Λαόν ή διευκολύνοντα το έργον της Κατοχής.
>
> δ) Όσοι εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του, εξαίροντες το έργον του κατακτητού ή προκαλούντες την ηττοπάθειαν παρά των Ελληνικώ Λαώ ή την περιφρόνησιν του Εθνικού ή συμμαχικού αγώνος. Η ιδιότης του δράστου ως εκδότου, διευθυντού Εφημερίδος ή Περιοδικού ή δημοσιογράφου αποτελούν ιδιαιτέραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν.
>
> ε) Όσοι κατέδοσαν εις τον εχθρόν έλληνας ή ξένους υπηκόοους εργαζομένους χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνος ή ενήργησαν δια την ανακάλυψιν ή σύλληψίν των.

---

[238] Τάσος Σακελλαρόπουλος, ό.π., σ. 154.

[239] Βλ. Στράτος Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011, σ. 66-75· Σπύρος Γασπαρινάτος, ό.π., σ. 175-194· Mark Mazower, «Τρεις μορφές δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-45», στο Mark Mazower (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, μτφρ. Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου, Αλεξάνδρεια, 2η έκδ., Αθήνα 2004, σ. 42-43· Δημήτρης Κουσουρής, *Δίκες των Δοσιλόγων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 142-152, 234-245.

Αποτελεί ιδιαιτέραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν η τυχόν καταδίκη του καταδοθέντος ή συλληφθέντος.

στ) Όσοι προέβησαν εις πράξεις βίας εν συμπράξει ή μη μετά των οργάνων των Αρχών Κατοχής εις βάρος Ελλήνων ένεκα της δράσεώς των κατά του εχθρού.

Ιδιαιτέρα επιβαρυντική περίπτωσις θεωρείται ο εξοπλισμός του δράστου παρά των Αρχών Κατοχής.

Αποτελεί ιδιαιτέραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν δια τα αδικήματα των εδαφίων 5 και 6 του παρόντος άρθρου η ιδιότης του δράστου ως ανήκοντος εις τας ενόπλους δυνάμεις της χώρας ή τα Σώματα Ασφαλείας.

Εάν εκ πράξεων προβλεπομένων εις τα άνω εδάφια επήλθε θάνατος Έλληνος ή Συμμάχου, αποκλείται η παροχή ελαφρυντικών περιστάσεων κατά το άρθρον 3.

ζ) Όσοι παρέσχον συστηματικώς εις τον εχθρόν πληροφορίας περί κινήσεων ατόμων ή οργανώσεων εργαζομένων δια τον Εθνικόν ή Συμμαχικόν αγώνα.

η) Όσοι παρημπόδισαν δι' οιουδήποτε μέσου Εθνικήν ή Συμμαχικήν πολεμικήν εν γένει ενέργειαν.

θ) Όσοι εν συνεργασία και με την βοήθειαν του εχθρού εγένοντο αρχηγοί ή οδηγοί κινήσεως τεινούσης εις προσβολήν της ακεραιότητος της χώρας.

Ι) Όσοι επί σκοπώ πλουτισμού εκμεταλλευθέντες την μετά του εχθρού οικονομικήν αυτών συνεργασίαν προ[.]κάλεσαν ζημίας εις τον Ελληνικόν Λαόν ή Έλληνας πολίτας και υπεβοήθησαν ουσιωδώς την πολεμικήν του εχθρού προσπάθειαν[240].

Ήδη, το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου, η καθοδήγηση του ΚΚΕ στη Μακεδονία απέστειλε στις περιφερειακές οργανώσεις του κόμματος οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε τα στρατοδικεία να παύσουν να λειτουργούν προσωρινά. Η Εθνική Πολιτοφυλακή όμως έπρεπε να συνεχίσει τις συλλήψεις και τον καταρτισμό φακέλων για πρόσωπα «ενεχόμενα σε εγκλήματα εσχάτης προδοσίας και πολέμου» και να παραπέμπει τα πρόσωπα αυτά στην Εθνική Κυβέρνηση. Υπήρχε διαταγή της Γραμματείας Εσωτερικών της κυβέρνησης προς την ΕΠ, σύμφωνα με την οποία απαγορευόταν «κάθε δίωξη για πολιτικά φρονήματα», όμως, αυτό δε σήμαινε, διευκρίνιζε η καθοδήγηση του ΚΚΕ, πως «οι προδότες που κάτω από τη μάσκα της διαφοράς πολιτικών αντιλήψεων κρύβουν την συνεργασία τους με τον καταχτητή, πρέπει να μένουν ανενόχλητοι». Αυτοί θα συλλαμβάνονται «χωρίς ενδοιασμό αμέσως» και θα παραδίδονται στην Εθνική Κυβέρνηση. Ιδιαίτερα η καθοδήγηση ξεκαθάριζε ότι «σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να γίνη οποιαδήποτε εκτέλεση στις

[240] Βλ. Άρθρον 2, Συντακτική Πράξις υπ' αριθ. 1, Περί επιβολής ποινικών κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού, Εν Αθήναις τη 3 Νοεμβρίου 1944, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, τεύχος πρώτον, αριθμός φύλλου 12, Εν Αθήναις τη 6.11.1944, σ. 31-36.

Η παραπάνω ΣΠ στάλθηκε στις Περιφερειακές Επιτροπές Μακεδονίας του ΚΚΕ στις 23 Νοεμβρίου. Βλ. ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς όλες τις Περιφ. Επιτροπές, Θεσσαλονίκη 23.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/109.

Ένα μέρος της δημοσιεύθηκε νωρίτερα στην εφημερίδα *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 18.11.1944, σ. 2.

απελευθερούμενες περιοχές», καθώς αυτό «θα ισοδυναμούσε με πρόκληση και συμφέρει μόνο στους καταχτητές και τα όργανά τους»[241].

Αμέσως μετά την απελευθέρωση της Φλώρινας, ο δικηγόρος Νικόλαος Λαζ. Μουχτάρης, με καταγωγή από τα Τρίκαλα, εντέλλεται από το δικαστικό της 9ης Μεραρχίας του ΕΛΑΣ να ενεργήσει ανακρίσεις «περί της δράσεως του Βουλγαρομακεδονικού κομιτάτου», και ευρύτερα των συνεργατών των κατακτητών στην περιοχή[242]. Οι ανακρίσεις διεξήχθησαν επί δίμηνο. Έτσι δημιουργήθηκε ένας σημαντικός φάκελος με καταθέσεις μαρτύρων και κατηγορουμένων για συνεργασία με το γερμανικό φρουραρχείο και τους Βούλγαρους συνδέσμους. Πολλοί συνελήφθησαν, αλλά οι φερόμενοι ως πρωταγωνιστές-δοσίλογοι απλά αναζητήθηκαν καθώς εγκαίρως είχαν εγκαταλείψει τη Φλώρινα. Ο φάκελος του Μουχτάρη παραδόθηκε αργότερα στις κυβερνητικές αρχές και χρησιμοποιήθηκε από αυτές μόνο ως προς τους «βουλγαρόφρονες» συνεργάτες των κατακτητών, στις εναντίον τους δίκες κατά τα έτη 1945 και 1946[243].

Μεταξύ των εγγράφων που έχουν διασωθεί[244] είναι και μία κατάθεση του διευθυντή του *Έθνους* Σταύρου Κωνσταντινίδη. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της

---

[241] ΚΚΕ, ΚΟΠΜ προς όλες τις Περιφερ. Επιτροπές, 10.10.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/78· ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς όλες τις Περιφ. Επιτροπές, 11.10.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/82.

Βλ. επίσης, Μιχάλης Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006, σ. 100 και 113.

[242] Στα μέσα Νοεμβρίου υπήρξε γνωστοποίηση -εκ μέρους της Εθνικής Πολιτοφυλακής Φλώρινας- σύστασης προανακριτικού γραφείου και ταυτόχρονα έκκληση προς τους κατοίκους της Φλώρινας και της επαρχίας να σπεύσουν «να καταθέσουν στοιχεία για τους Εθνοπροδότες, εγκληματίες πολέμου, για κείνους που πλούτισαν παράνομα με τη μαύρη αγορά σε βάρος του Λαού και γενικώτερα για όσους συνεργάστηκαν με τον καταχτητή ή υπεκίνησαν και συγκρότησαν Φασιστικούς συνασπισμούς στην περίοδο της κατάχτησης». Η σύσταση της ΕΠ ήταν «πως τα στοιχεία πρέπει νάναι αντικειμενικά έξω από προσωπικούς υπολογισμούς και εκδικήσεις». Βλ. Εθνική Πολιτοφυλακή Υποδιοίκησης Φλώρινας, «Γνωστοποίηση», αριθ. 3/11/10, Φλώρινα 9 Νοεμβρίου 1944, ο Διοικητής Μ. Σγουρομάλλης. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 18.11.1944, σ. 4.

[243] Βλ. ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, ΑΒΕ697/ΑΕΕ Δικ. 13.01, Φ. 436 (αταξινόμητο υλικό), ανακριτικά έγγραφα -Νοεμ. 1944- Δικαστικού 9ης Μεραρχίας ΕΛΑΣ για «βουλγαρομακεδονικό κομιτάτο Φλώρινας».

[244] Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Μουχτάρης έλαβε κατάθεση και «του παραμείναντος ενταύθα Γερμανού ανθυπασπιστού της κραϊς κομαντατούρ Μιχαήλ Γεωργίου Έμπνερ, συντάξας μάλιστα τοιούτην ιδιοχείρως». Η κατάθεση ήταν εντός φακέλου συγκεκριμένου κατηγορούμενου και παραδόθηκε, με όλους τους άλλους φακέλους, στις κυβερνητικές αρχές. Όταν ξεκίνησαν οι ανακρίσεις για το «βουλγαρικό κομιτάτο» Φλώρινας (τον Απρίλιο του 1945), η κατάθεση Έμπνερ έλειπε από το συγκεκριμένο φάκελο. Ζητήθηκαν εξηγήσεις από τον Μουχτάρη, ο οποίος είχε «την πρόνοιαν» να κρατήσει αντίγραφο, το οποίο και παρέδωσε στις ανακριτικές αρχές. Στο ΙΑΜ, στον ίδιο φάκελο, και συγκεκριμένα στον φάκελο εγγράφων που προσκομίστηκαν στη 2η δίκη Μενελάου Γέλε (του φερόμενου ως αρχηγού του Βουλγαρικού Κομιτάτου Φλώρινας), υπάρχει λίστα όπου φαίνεται ότι προσκομίστηκε και η «έκθεσις του Γερμανού Ανθ/του Μιχαήλ Έμπνερ της 4.11.1944». Ο γράφων δεν μπόρεσε να εντοπίσει την Έκθεση Έμπνερ μεταξύ των εγγράφων του συγκεκριμένου φακέλου. Βλ. «Ένορκος εξέτασις μάρτυρος» Νικόλαος Λαζάρου Μουχτάρης, Εν Φλωρίνη τη 12η Απριλίου 1945 και «Φάκελος Διαφόρων εγγράφων, εκθέσεων κλπ κατά Μενελάου Γέλε» στο ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, ΑΒΕ697/ΑΕΕ Δικ. 13.01, Φ. 436 (αταξινόμητο υλικό), ό.π.

παραπάνω κατάθεσης, που δεν είναι γνωστό κάτω από ποιες συνθήκες δόθηκε, αν δηλαδή ο ίδιος ήταν κατηγορούμενος ή απλός πληροφορητής και αν προσήλθε βιαίως ή αυτοβούλως να καταθέσει, είναι οι αναφορές στις οποίες προέβη ο παραπάνω μάρτυρας για την πολιτεία του νομάρχη Φλώρινας επί κατοχής Κωνσταντίνου Μπόνη. Προηγούνταν -της συγκεκριμένης κατάθεσης[245]- επώνυμες καταγγελίες για τα στελέχη της «φιλοβουλγαρικής κίνησης Φλώρινας». Συγκεκριμένα για τον Μπόνη, ο Κωνσταντινίδης κατέθεσε:

> Ο Κων/νος Μπόνης διορίστηκε νομάρχης Φλώρινας τους πρώτους μήνες της κατοχής. Ικανότατος άνθρωπος και γερμανομαθής αν χρησιμοποιούσε καλά τις ιδιότητές του μπορούσε να σώση το λαό της Φλώρινας[·] αυτός όμως ησχολήθη κυρίως με την εξυπηρέτηση των ατομικών του συμφερόντων χρησιμοποιώντας ασύστολα κάθε μέσο που διέθεται. Έτσι κάμνοντας λογοκρισία μου απηγόρευσε να καταγγείλω με την εφημερίδα μου Έθνος τις ανωμαλίες[246], που γίνονταν εις βάρος του λαού όταν είχε διαταχθή η συγκέντρωση γάλακτος, την οποία είχε αναθέσει ο νομάρχης σε ανθρώπους του. Συνυπεύθυνος στην κατάσταση αυτή πρέπει να θεωρηθεί και ο Παντελής Παπαλαζάρου[247]

[245] Από το υλικό που υπάρχει εντός του συγκεκριμένου φακέλου (του ΙΑΜ) μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο αυτό υλικό αποτελεί επιλογή εγγράφων από το σύνολο των ανακρίσεων που έγιναν από τον Μουχτάρη, καθώς οι καταγγελίες που παρατίθενται αφορούν πολίτες της περιοχής Φλώρινας που κυρίως συνεργάστηκαν με τους Βούλγαρους συνδέσμους-αξιωματικούς και θεωρήθηκε ότι αποτελούσαν το λεγόμενο «βουλγαρομακεδονικό κομιτάτο Φλώρινας». Αυτό φαίνεται λογικό, καθώς ενυπάρχουν σε δικογραφία που αναζητούσε τεκμήρια ενοχής αυτής της συγκεκριμένης μορφής δοσιλογισμού. Να σημειωθεί ότι σε κάθε έγγραφο (χειρόγραφο ή δακτυλογραφημένο αντίγραφο), υπάρχουν υπογραμμίσεις (έγχρωμες, συνήθως κόκκινες) μόνο κάτω από τα ονόματα των υποδίκων «βουλγαροφρόνων».

Εντός βέβαια των ανακριτικών αυτών εγγράφων, εμφανίζονται (επιπρόσθετα των καταγγελιών για συνεργασία με τους Βούλγαρους συνδέσμους-αξιωματικούς) και καταγγελίες για πολίτες που συνεργάσθηκαν με το γερμανικό φρουραρχείο ή προέβησαν γενικότερα σε μη ενδεδειγμένες εθνικά ενέργειες.

[246] Παρά το καθεστώς λογοκρισίας κάτω από το οποίο εκδιδόταν, η εφημερίδα *Έθνος* είχε προβεί σε κριτική ή και καταγγελίες κατά της Διεύθυνσης Επισιτισμού Φλώρινας και εναντίον αυτών που θησαύριζαν από τη μαύρη αγορά (χωρίς να παραθέτει συγκεκριμένα ονόματα). Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 6.6.1942, σ. 1· 20.6.1942, σ. 1· 27.6.1942, σ. 1· 4.7.1942, σ. 1· 19.9.1942, σ. 1· 13.2.1943, σ. 3. Μια πρώτη πτώση των τιμών, την άνοιξη του 1943, θα αναγκάσει το *Έθνος* να δηλώσει ότι αδίκησε τον Μπόνη, πως η στάση της εφημερίδας απέναντι στο έργο του ήταν αδικαιολόγητη και πως «αργά ή γρήγορα η πατριωτική του εργασία και η Εθνική του προσπάθεια θα αναγνωρισθούν αδιστάκτως και ομοφώνως». *Έθνος* [Φλώρινας], 8.5.1943, σ. 3. Αυτό όμως θα διαρκέσει λίγο διάστημα, καθώς θα οξυνθεί για άλλη μια φορά η μαύρη αγορά, και το *Έθνος* θα συνεχίσει τις δημόσιες καταγγελίες του. *Έθνος* [Φλώρινας], 21.8.1943, σ. 1, 3· 15.9.1943, σ. 3.

[247] Βλ. και «Έκθεσις εξετάσεως μάρτυρος» υπολοχαγού πεζ. Τσιάμη Παύλου του Λαζ. ετών 33, εκ Πισοδερίου Φλώρινας (Φλώρινα, 1.2.1947). ΥΣΑ, ατ.έ. (ατομικά έγγραφα) Κανέλλου Ρήγα. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, *Μόνιμοι αξιωματικοί στον ΕΛΑΣ Μακεδονίας*, ό.π., σ. 42.

Για τα διάφορα σκάνδαλα του Γραφείου Επισιτισμού Φλώρινας (υπεύθυνος του Γραφείου ο Παπαλαζάρου) που απασχόλησαν την προϊσταμένη υπηρεσία του (που είχε έδρα τη Θεσσαλονίκη), αλλά και για την κάλυψη που παρείχε ο Μπόνης στον Παπαλαζάρου, βλ. ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Αυτόνομη Υπηρεσία Επισιτισμού Μακεδονίας 1941-1945, Έγγραφα του Γραφείου Επισιτισμού Φλώρινας, Φ.24.6, όπου και πληθώρα εγγράφων για το παραπάνω θέμα κατά τους μήνες Φεβρουάριο, Μάρτιο και Απρίλιο του 1944. Ειδικότερα βλ. τα έγγραφα: 46, 47, 69, 70, 72, 73, 77, 79, 80, 83- 87, 89

διευθυντής του επισιτισμού. Ως νομάρχης δεν έχει να επιδείξη καμμιά εθνική ή φιλολαϊκή ενέργεια ούτε καν παρουσιάστηκε ποτέ στους γερμανούς σαν νομάρχης για να διαμαρτυρηθεί ή να παρακαλέση για την κατάπαυση της τρομοκρατίας και την αποφυγή εκτελέσεων. Κυρία ασχολία του ήταν η μαύρη αγορά για την οποία χρησιμοποιούσε το αυτοκίνητό του. Δεν εδίστασε, μολονότι ήξερε το ποιόν και τις ενέργειες του Γκέλε, να συνεργαστή ανοιχτά μ' αυτόν, με σκοπό την ενέργεια εμπορικών ατομικών πράξεων δεχόμενος τακτικά επισκέψεις του στη Νομαρχία[248].

Στον ίδιο φάκελο υπάρχει και κατάθεση του δασκάλου Παναγιώτη Νικολαΐδη, που αναφέρεται στην προσπάθεια οργάνωσης Ταγμάτων Ασφαλείας, στην περιοχή της Φλώρινας το καλοκαίρι του 1944. Ο Νικολαΐδης κατέθεσε:

Κατά το θέρος ε.έ. οι γερμανοί επρότειναν εις τον Παν. Παπαλαζάρου να δεχθή να σχηματίση μια ένοπλο ομάδα εντός της Φλώρινας παίρνων όπλα απ' τους γερμανούς, για την ασφάλεια της πόλεως και του Ελληνικού στοιχείου διότι αν δεν εδέχετο να οπλισθή και ήρχοντο βούλγαροι οι οποίοι εδέχοντο να αναλάβουν την φρούρηση της πόλεως. Ο Παπαλαζάρου κατ' αρχάς εδέχθη και ηθέλησε να βρη συνεργάτες[249]. Συνεργάται του ήσαν οι αξ/κοί Πυλαρινός, ο υπαξ/κός Ζυγομάνης και ο Ευάγγελος Κικιλίντζας[250]. […] Ο Παπαλαζάρου παρά τις προσπάθειές του δεν μπόρεσε να σχηματίση ένοπλον ομάδα γιατί αι προτάσεις του δεν εγένοντο δεκταί[251].

Εν των μεταξύ, η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας διόρισε Αντιπρόσωπο της Κυβέρνησης (με βαθμό και αποδοχές Γενικού Διοικητή) στην Κεντρική Μακεδονία (με περιφέρεια τους νομούς Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πέλλης και Χαλκιδικής και έδρα τη Θεσσαλονίκη) τον Φλωρινιώτη πολιτευτή Γεώργιο Μόδη[252], που έφτασε στη

και 93. Να σημειωθεί ότι η εφημερίδα *Έθνος*, δεν κάλυψε (ή δεν της επιτράπηκε να καλύψει) δημοσιογραφικά το θέμα, που ταλάνισε τότε την τοπική κοινωνία για μεγάλο χρονικό διάστημα.

[248] Βλ. την κατάθεση Σταύρου Κωνσταντινίδη στο ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, ΑΒΕ697/ΑΕΕ Δικ. 13.01, Φ. 436, (αταξινόμητο υλικό), ό.π.

Η κατάθεση αυτή φέρει υπογραμμισμένο μόνο το όνομα του υπόδικου (το 1945) «βουλγαρόφρονα» Παντελή Λαζένκα.

[249] Βλ. και ΥΣΑ, ατ.έ. Παπαλαζάρου Παντελή, ΑΜ 18869. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 40-43.

[250] Για την εμπλοκή του Κικιλίντζα -και- στη «μαύρη αγορά», βλ. ΥΣΑ, ατ.έ. Κικιλίντζα Ευαγγέλου, ΑΜ 18427. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 39-40.

[251] Βλ. κατάθεση Παναγιώτη Νικολαΐδη, Φλώρινα, 22.11.1944, στο ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, ΑΒΕ697/ΑΕΕ Δικ. 13.01, Φ. 436, ό.π.

Η κατάθεση αυτή φέρει υπογραμμισμένο μόνο το όνομα του υπόδικου (το 1945) «βουλγαρόφρονα» Νικόλαου Βόικου.

[252] Γεώργιος Χ. Μόδης, «Πολιτικός από το Μοναστήρι. Διοικητικός Επίτροπος Καϊλαρίων το 1912, Νομάρχης Κοζάνης το 1923, Βουλευτής των Φιλελεύθερων από 1925, Γενικός Διοικητής Μακεδονίας από Νοέμβριο 1944 έως Μάρτιο 1945, Υπουργός Παιδείας το 1951 και Βουλευτής έως 1956». Γ.Χ. Μόδης, *Αναμνήσεις*, επ. Μ. Πυροβέτση, Ι. Μιχαηλίδης, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004, σ. χχ.

Ο Γ. Μόδης εμφαίνεται (με α/α 4) και στην χειρόγραφη κατάσταση με τα εννέα «Έμπιστα όργανα πληροφοριών (δια την εθνικήν και αντεθνικήν κίνησιν)», που διατηρούσε στο αρχείο του ο νομάρχης Φλώρινας (1934) Α. Σουλιώτης. Βλ. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αρχείο Αθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη, Φ. 2/ΙΙ, 5, έγγρ. 124.

Θεσσαλονίκη στις 13 Νοεμβρίου[253]. Μαζί του ήταν και ο Ζήσης Παπαλαζάρου, που είχε διοριστεί Αντιπρόσωπος στη Δυτική Μακεδονία (με περιφέρεια τους νομούς Καστορίας, Κοζάνης και Φλωρίνης και έδρα της Κοζάνη)[254]. Λίγες μέρες νωρίτερα, στην ίδια πόλη αφίχθηκε νέος στρατιωτικός διοικητής, το επιτελείο του και μέρος βρετανικής μεραρχίας (περίπου 5.000 άνδρες)[255].

Ο Μόδης είχε φύγει από τη Θεσσαλονίκη για τη Μέση Ανατολή τον Μάιο του 1944, επέστρεψε με την κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας, και πήρε εντολή από τον Παπανδρέου να κατευθυνθεί στη Θεσσαλονίκη αναλαμβάνοντας «"Κυβερνητικός Επίτροπος", δηλαδή Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης». Μετά από πολλές περιπέτειες, έφτασε με πλοίο στη Θεσσαλονίκη, όπου «μια μεγάλη παρέα Φλωρινιωτών και Μοναστηριώτες» τον περίμεναν με λουλούδια[256]. Από αυτούς πληροφορήθηκε ότι στη Φλώρινα «οι Κομμουνισταί είχαν συγκεντρώσει πρώτα στον Πολυπόταμο και έπειτα στην Τριανταφυλλιά όλους τους εντοπίους δημοδιδασκάλους και τους υποχρέωναν ν' ανοίξουν "Μακεδονικά" ή "Σλαυομακεδονικά" σχολεία». Όμως οι δάσκαλοι, «παρά τον άμεσο κίνδυνο της ζωής των, επρόβαλαν κατηγορηματικήν και ομαδικήν άρνησιν». Ο Μόδης απευθύνθηκε στον «κομμουνιστή καθοδηγητή του ΕΑΜ Θεσσαλονίκης» Δηλαβέρη, με τον οποίο είχε τακτική επικοινωνία. Στη συζήτησή του με το παραπάνω στέλεχος του ΕΑΜ, αντιλήφθηκε ότι για τους εαμίτες και τους κομμουνιστές, το άνοιγμα μειονοτικών σχολείων ήταν συνυφασμένο, «με τας φιλελευθέρας Ελληνικάς παραδόσεις και τας σοσιαλιστικάς και δημοκρατικάς αντιλήψεις». Τις θέσεις αυτές αντέκρουσε ο Μόδης, εστιάζοντας την κριτική του στη λανθασμένη λογική των εαμιτών να θεωρούν τους σλαβόφωνους ως ενιαίο σύνολο. «Οι άνθρωποι αυτοί με το ανάμικτον ιδίωμα», τόνισε στον Δηλαβέρη, «ήσαν άλλοι Έλληνες και πολύ καλοί μάλιστα Έλληνες και άλλοι Βούλγαροι, πολύ φανατικώτεροι από τους Βούλγαρους της Βουλγαρίας». Έθεσε δε -χωρίς να πάρει απάντηση- στο εαμικό στέλεχος μια σειρά ερωτημάτων:

---

[253] *Ελευθερία* [Αθηνών], 7.11.1944, σ. 2· 19.11.1944, σ. 2.

[254] Πράξις Υπουργικού Συμβουλίου υπ' αριθ. 2, Περί διορισμού αντιπροσώπων της Κυβερνήσεως των Νήσων Αιγαίου, Δυτ. Μακεδονίας, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης, Εν Αθήναις τη 9.11.1944, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, τεύχος πρώτον, αριθμός φύλλου 19, Εν Αθήναις τη 15.11.1945, σ. 59.

Ο Παπαλαζάρου ήταν προπολεμικός βουλευτής Καστοριάς. Βλ. Αθανάσιος Καλλιανιώτης, *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946),* ό.π., σ. 405-406.

Το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου, ο Παπαλαζάρου, συνοδευόμενος από τον διοικητή της 4ης Ινδικής Ταξιαρχίας στρατηγό Χόλγουορθ, έφτασε στην Κοζάνη και συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για τον αφοπλισμό των εξοπλισμένων από τους Γερμανούς χωρικών της περιοχής. Βλ. την αντίστοιχη -εκτενή- έκθεση του Χόλγουορθ, όπως παρατίθεται στο Γρηγόρης Φαράκος, *Ο ΕΛΑΣ και η εξουσία*, τόμος 2ος, *Μυστική έκθεση [1946] και άλλα ντοκουμέντα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σ. 339-342.

[255] Ιωάννης Στεφανίδης, ό.π., σ. 362.

Το ΕΑΜ υποδέχθηκε τους Βρετανούς με τρίστηλο διθυραμβικό άρθρο: «Καλώς ήλθατε δοξασμένα παιδιά της σύμμαχης Αγγλίας – Ο ελληνικός λαός σας χαιρετίζει με χαρά», *Ελευθερία* [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας], σ. 1.

[256] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις*, ό.π., σ. 413-421.

Διατί λοιπόν τους βάζετε όλους μαζύ στο ίδιο καζάνι και μάλιστα εν αγνοία της κυβερνήσεως εις την οποίαν συμμετέχετε; Διατί δεν αναγνωρίζετε ως Βουλγάρους αυτούς που απέδειξαν καθ' όλην την διάρκειαν της κατοχής έως χθες, με τας λυσσαλέας φιλοβουλγαρικάς και ανθελληνικάς εκδηλώσεις των, ότι είνε βούλγαροι ψυχή και σώματι; Δεν θα ήτο τούτο συμφωνότερο με τας φιλελευθέρας παραδόσεις και τας σοσιαλιστικάς αντιλήψεις;[257]

Ο Μόδης φαίνεται πως προσπάθησε να δημιουργήσει μια σχέση ισορροπίας με το τοπικό ΕΑΜ, και μάλλον κατόρθωσε, τουλάχιστον κατά το πρώτο διάστημα συνύπαρξης μαζί του, να τύχει της αποδοχής του. Όταν με την έλευσή του στη συμπρωτεύουσα τον επισκέφθηκε η Επιτροπή Αυτοδιοίκησης του ΕΑΜ και του έθεσε το ερώτημα «αν η Ελλάδα διατρέχει κίνδυνο από μέρους της αντίδρασης ή του Γλύξμπουργκ», ο ίδιος φέρεται να δήλωσε ότι «συμφωνεί απόλυτα στην ανάγκη συνένωσης των δημοκρατικών δυνάμεων ενάντια στον κίνδυνο της μοναρχίας», καθώς «έτσι μονάχα εξασφαλίζουμε την ασφάλεια, την τάξη και το ομαλό πέρασμα στη δημοκρατική ζωή». Σε τηλεγράφημα που έστειλε τότε προς το κέντρο, σημείωσε ότι «απόλυτη τάξη επικρατεί στη Θεσσαλονίκη» και μιλώντας σε αντιπροσώπους του Τύπου στη Θεσσαλονίκη, είπε μεταξύ άλλων ότι «η τάξη και η ασφάλεια που τηρεί η Εθνική Πολιτοφυλακή είνε εξαιρετική». Σε ερώτηση για τον ΕΛΑΣ απάντησε ότι «ο ΕΛΑΣ είνε ο εθνικός μας στρατός και οι λαμπροί αγώνες του είνε γνωστοί στο πανελλήνιο. Προ των αγωνιστών του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ οφείλει να αποκαλυφθεί κάθε Έλληνας». Για «τους εθνοπροδότες, τους εγκληματίες πολέμου και συνεργάτες του καταχτητού», ο Μόδης δήλωσε πως άποψη της κυβέρνησης είναι «να τιμωρηθούν αμείλικτα και συντριπτικά όλοι, ψηφίστηκε δε και ο σχετικός νόμος που προβλέπει ειδική και σύντομος διαδικασία». Η επίσημη άποψη της Κυβέρνησης, πρόσθεσε ο Μόδης, είναι «ότι η τιμωρία τους θάναι σκληροτάτη και απηνής». Μάλιστα, τελειώνοντας, «εξύμνησε το έργο της Αυτοδιοίκησης». Δήλωσε συγκεκριμένα:

Με χαρά μου είδα στη Δημοτική Επιτροπή πρόσωπα ικανά και γνωστά. Η εντολή που είχα από την Κυβέρνηση ήταν να φροντίσω να σχηματιστή Δημοτικό Συμβούλιο από αντιπροσώπους όλων των τάξεων. Τώρα όμως βλέπω με χαρά ότι αυτό που υπάρχει αντιπροσωπεύει όλα τα στρώματα και εργάζεται για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του λαού.

---

[257] Γεώργιος Μόδης, *Η Μακεδονία μας και η μακεδονική μειονότης*, χ.ε., Αθήνα 1962, σ. 7-8.

Οι συζητήσεις με τον Μόδη ανησύχησαν πιθανόν το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ, το οποίο είχε υπόψη του και τις σχετικές αγωνίες εαμικών στελεχών των παραμεθορίων περιοχών (όπως ήταν η επιστολή του Τζώρτζη προς τη Διοικητική Επιτροπή μακεδονίας). Η ανησυχία αυτή μεταφέρθηκε στο ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ: «Γύρω από το ζήτημα των σλαυομακεδόνων γίνεται πάλη στη Δυτ. Μακεδονία. Η αντίδραση προσπαθεί να πάρει μαζύ της τους έλληνες, εδώ τώρα μόλις άρχισε να πιάνει το ζήτημα η αντίδραση, αλλά όπως βλέπομε θα μας ανοίξουν μεγάλη πάλη αυτές τις μέρες. Γι' αυτό είναι ανάγκη οι συνεννοήσεις με τον Τίτο να λήξουν το συντομώτερο. Δόστε μεγάλη προσοχή στο ζήτημα αυτό γιατί θα το εκμεταλλευθή η αντίδραση και θα μας δημιουργήσει πολλά ζητήματα». Βλ. ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Θεσσαλονίκη 14.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/108.

Η τάξη και η ασφάλεια θα τηρηθή από την Εθνική Πολιτοφυλακή που θα βρίσκεται κάτω από τη διαταγή μου.

Εγώ ήμουν πάντοτε υπέρ της αυτοδιοίκησης και της αποκέντρωσης και ο θεσμός όπως τον βλέπω μου αρέσει πολύ[258].

Μετά τη συνάντηση με τον Μόδη, το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ ενημέρωσε το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ ότι ο Μόδης και οι Βρετανοί αναγνωρίζουν και συνεργάζονται με την Εθνική Πολιτοφυλακή και τη Δημαρχιακή Επιτροπή. Ο Μόδης μάλιστα, αν και είχε εντολή του πρωθυπουργού να συγκροτήσει Δημοτικό Συμβούλιο, ήταν ικανοποιημένος από το εαμικό Συμβούλιο και δεν προτίθετο να αλλάξει κανένα πρόσωπο. Το Γραφείο Μακεδονίας σημείωνε επιπρόσθετα ότι είχε οριστεί από το ίδιο Διοικητική Επιτροπή Μακεδονίας[259] (Καραμαούνης, Παπαδόπουλος, Καλιδόπουλος) και γινόταν προσπάθεια να αναδειχθεί αυτή ως όργανο αυτοδιοίκησης, «που [να] έχει επαφές με όλα τα Επαρχ. Συμβούλια»· για το δυνάμωμα της κομματικής οργάνωσης της πόλης Θεσσαλονίκης, πληροφορούσε το Γραφείο Μακεδονίας, ορίστηκε ως γραμματέας ο γιατρός Θανάσης Χατζής, πρώην γραμματέας του ΕΑΜ με καταγωγή από το Αμύνταιο Φλώρινας. Τέλος, τόνιζε ότι η ΟΜΜ «ανέλαβε και επιλύει όλα τα ζητήματα της Μακεδονίας και μαζύ της είναι υποχρεωμένος να συνεργάζεται ο Μόδης»[260].

Με την παραπάνω Διοικητική Επιτροπή ήρθε σε άμεση επαφή ο Διοικητικός Αντιπρόσωπος Επαρχίας Φλωρίνης Γ. Τζώρτζης. Ο πρώην γερουσιαστής ανησυχούσε ιδιαίτερα για την ασφάλεια της περιφέρειάς του αλλά και της περιφέρειας Καστοριάς, καθώς «η γνωστή ανταρσία του τάγματος Γκότση έχει προκαλέσει μια αναστάτωση πνευμάτων με αποτέλεσμα τη διάσταση του Βουλγαρίζοντος στοιχείου και του Ελληνικού πληθυσμού». Η αγωνία του πολλαπλασιαζόταν από το γεγονός ότι η υπάρχουσα δύναμη της Εθνικής Πολιτοφυλακής ήταν ανεπαρκής. Δεν απέκλειε μάλιστα «συγκρούσεις κατά τόπους και διαταράξεις της τάξεως»:

Εξ' άλλου η καθημερινή ενίσχυσις του στασιαστού Γκότση υπό του Βουλγαρίζοντος στοιχείου εις άνδρας είναι λίαν πιθανόν να παράσχη εις αυτόν δύναμιν και τα μέσα όπως ζητήση δι' αιφνιδιασμού να εισέλθη εις τας πόλεις της Φλώρινας και της Καστοριάς ίνα καταλύση τας αρχάς πραγματοποιών ούτω τους σκοπούς του εις βάρος της Ελληνικής κυριαρχίας[261].

Ο Τζώρτζης γνώριζε ότι ο ΕΛΑΣ είχε λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα «δια την ματαίωσιν» των σχεδίων του Γκότσε, προέβλεπε όμως ότι υπήρχε το ενδεχόμενο

---

[258] *Ελευθερία* [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας], 13.11.1944, σ. 2· 14.11.1944, σ. 1, 2· *Ριζοσπάστης,* 23.11.1944, σ. 2· 24.11.1944, σ. 1.

[259] Αντίστοιχο όργανο της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας.

[260] Βλ. ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς το ΠΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, Θεσσαλονίκη 14.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/108.

[261] Διοικητικός Αντιπρόσωπος Επαρχίας Φλωρίνης (Γ. Τζώρτζης) προς την Διοικητικήν Επιτροπήν Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, στην Φλώρινα τη 11.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/247.

Να σημειωθεί ότι ο τύπος του εγγράφου πάνω στο οποίο δακτυλογράφησε το κείμενό του ο Τζώρτζης ήταν της Νομαρχίας Φλώρινας.

«λίαν συντόμως να μη επαρκή προς τούτο». Ζητούσε λοιπόν την προσοχή του Γενικού Στρατηγείου και της κυβέρνησης

> ίνα αμέσως διαταχθή η μετακίνησις σοβαρών στρατιωτικών δυνάμεων προς την περιφέρειαν Φλωρίνης και Καστορίας με την εντολήν όπως κτυπήσουν και διαλύσουν την ανταρσίαν αυτήν η οποία, ως είρηται, εγκυμονεί κινδύνους σοβαρούς[262].

Στη Θεσσαλονίκη, μαζί με τον Μόδη κατέφθασαν και αξιωματικοί της ML (Military Liaison), της συμμαχικής εκείνης υπηρεσίας που είχε αναλάβει την ανακούφιση των πληθυσμών των περιοχών που απελευθερώνονταν. Στη Θεσσαλονίκη, την περίοδο εκείνη υπήρξε ουσιαστικά ένα είδος διαρχίας, που εμπεριείχε κυβερνητικές και εαμικές αρχές. Ο Μόδης, θέλοντας να δείξει ποια ήταν η πραγματική εξουσία στην πόλη, σημειώνει χαρακτηριστικά: «Ήμουν Κυβερνήτης με "ευρύτατην αρμοδιότητα και εξουσίαν", χωρίς όμως καμμιά θετική δύναμι!». Κυριότερη απασχόλησή του ήταν, σύμφωνα με τον ίδιο, η αποστολή και διανομή τροφίμων και εφοδίων της ML. Είχε διαπιστώσει ότι υπήρχε μεγάλη ανάγκη σε πολλές πόλεις, όπως γράφει, σημειώνοντας ενδεικτικά -μόνο- την πόλη της Φλώρινας, καθώς είχαν μείνει χωρίς φως από έλλειψη πετρελαίου. Δυστυχώς, ο Μόδης δεν δίνει πληροφορίες αν ενήργησε ώστε να σταλεί πετρέλαιο (ή άλλο αναγκαίο εφόδιο ή τρόφιμα) και στην πόλη που τον ανέδειξε ως πολιτικό[263].

Να σημειωθεί ότι μέχρι την αποχώρηση του κατακτητή, η διανομή της ανθρωπιστικής βοήθειας ήταν στα χέρια του ελβετικού και του σουηδικού Ερυθρού Σταυρού, που βρίσκονταν στη χώρα από την εποχή του πολέμου. Με την απελευθέρωση, ήρθε στην Ελλάδα αποστολή της UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), ενός οργανισμού βοηθείας που ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1943 από 44 κράτη (μεταξύ αυτών και τη Ελλάδα) και είχε σκοπό την αποστολή βοήθειας σε χώρες που επλήγησαν από τον πόλεμο. Μέχρι τον Απρίλιο του 1945, την ευθύνη για τη διαχείριση της ανθρωπιστικής βοήθειας στην Ελλάδα είχε η Joint Relief Commission (διάδοχο σχήμα της Επιτροπής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού) και η Military Liaison (ML), μια αγγλο-αμερικανική υπηρεσία αρωγής, επανδρωμένη με στρατιωτικό προσωπικό, που υπαγόταν στη βρετανική διοίκηση των μονάδων που βρίσκονταν στην Ελλάδα. Η αποστολή της UNRRA ενσωματώθηκε ουσιαστικά στη βρετανική στρατιωτική διοίκηση. Ο Πολυμέρης Βόγλης σημειώνει ότι για τους Βρετανούς, «η διαχείριση της επισιτιστικής βοήθειας, με δεδομένες τις πιεστικές και άμεσες ανάγκες του πληθυσμού, ήταν ένα μέσο για να ενισχύσουν τα φιλοβρετανικά αισθήματα στην κοινή γνώμη και να δημιουργήσουν πολιτικά ερείσματα, τα οποία θα μπορούσαν αργότερα να κεφαλαιοποιήσουν». Όταν ξέσπασαν τα Δεκεμβριανά, οι απεσταλμένοι της UNRRA ανακλήθηκαν στην Αίγυπτο, και σταμάτησαν και οι υπηρεσίες της Joint Relief Commission σε Αθήνα και Πειραιά. Σταμάτησε επίσης και η διανομή τροφίμων στην επαρχία. Η ML διένειμε τρόφιμα μόνο στην αστυνομία, την εθνοφρουρά και τους εργαζόμενους για τον βρετανικό

[262] Στο ίδιο.

[263] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις*, ό.π.

στρατό. Μετά τα Δεκεμβριανά, η επισιτιστική κατάσταση ομαλοποιήθηκε στην πρωτεύουσα και αργότερα στη Θεσσαλονίκη[264]. Το Φεβρουάριο του 1945 είχε δημοσιοποιηθεί ότι η ML δεν είχε αποστείλει τρόφιμα «στις περιοχές υπό τον έλεγχο του ΕΛΑΣ, οι οποίες αποτελούσαν τα τρία τέταρτα της Ελλάδας», επειδή, όπως ισχυριζόταν η ίδια η ML, το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ δεν θα τα μοίραζε δίκαια[265].

Για την περιοχή της Φλώρινας, που ήταν περιοχή «υπό τον έλεγχο του ΕΛΑΣ», οι πληροφορίες που έχουμε σχετικά με την επισιτιστική βοήθεια είναι ελάχιστες. Σύμφωνα με την Αντιγόνη Τσάμη, ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός (ΔΕΣ) απέστειλε στη Φλώρινα σκόνη γάλακτος. Δημιουργήθηκαν συσσίτια στο ΠΙΚΠΑ[266], και σε ένα άλλο σημείο της πόλης για τα μικρά παιδιά, για ασθενείς και απόρους. Υπήρχε, προσθέτει, μεγάλη έλλειψη βασικών τροφών (ζάχαρη, τυρί, βούτυρο, σιτάρι για την παραγωγή ψωμιού) και έλλειψη φαρμάκων. Όπως γράφει, «στα χωριά εύρισκε κανείς ευκολότερα [σιτάρι], αλλά το πουλούσαν στη μαύρη αγορά». Μέσω του Επαρχιακού Κέντρου Φλωρίνης[267] διανεμήθηκαν, σημειώνει η ίδια (χωρίς όμως να είναι ξεκάθαρο σε ποια περίοδο αναφέρεται και την πηγή προέλευσης των αγαθών) μουρουνόλαδο, σκόνη γάλακτος, αλεύρι και φάρμακα. Η διανομή γινόταν από τις εθελόντριες του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού (ΕΕΣ). Επίσης οι εθελόντριες του ΕΕΣ Φλώρινας είχαν αναλάβει τη διανομή ρούχων (δεν αναφέρεται για άλλη μια φορά η περίοδος διανομής) σε δεινοπαθούντα χωριά (Φλάμπουρο, Κρατερό, Πρώτη κλπ)[268]. Είναι

---

[264] Βόγλης Πολυμέρης, ό.π., σ. 92-94· Katerina Kralova, *Οι ελληνογερμανικές σχέσεις την περίοδο 1940-2010*, μτφρ. Κωνσταντίνος Τσίβος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013, σ. 137-144· Φλώρα Τσιλάγα, «Δράσεις και αντιδράσεις μεροληψίας: η αποστολή της UNRRA στη Ελλάδα, 1945-1947», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 149-151· Αναστασία Κούκουνα, *Επιβίωση στην κατεχόμενη Ελλάδα. Οι αποστολές του Ελβετικού Ερυθρού Σταυρού 1942-1945*, Historia, Αθήνα 2016, σ. 110-111, 131.

[265] Αναφέρεται στο Λευτέρης Σταυριανός, *Η Ελλάδα σε επαναστατική περίοδο (σαράντα χρόνια αγώνες),* μτφρ. Π. Λαμπρόπουλος, Κάλβος, Αθήνα 1974, σ. 167, με πηγή: *Washington Post*, 24.2.1945, που αναπαρήγαγε αναφορά του *Ηνωμένου Τύπου* των Αθηνών, της 23ης Φεβρουαρίου. Ο Σταυριανός σημειώνει επιπρόσθετα: «Ο λαός ήταν κουρασμένος και πεινασμένος, ιδιαίτερα στις περιοχές που ήταν υπό τον έλεγχο του ΕΛΑΣ. Οι Άγγλοι είχαν χρησιμοποιήσει τα τρόφιμα ως πολιτικό όπλο».

[266] ΠΙΚΠΑ: Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας (και) Αντιλήψεως. Ιδρύθηκε το 1914 για τη φροντίδα των θυμάτων του πολέμου. Εξελίχθηκε σε οργανισμό πρόνοιας για τη φροντίδα και την προστασία των παιδιών.

[267] Σύμφωνα με απόρρητη έκθεση της UNRRA, της 2ας Ιανουαρίου 1945, το ΕΑΜ «κατανόησε πως η ανάγκη αρωγής ήταν τόσο σημαντική […] και έτσι έθεσε υπό τον έλεγχό του όλες σχεδόν τις περιοχές των επιτροπών διανομής του Ερυθρού Στρατού που βρίσκονταν στην περιοχή του. […] Σε όλες σχεδόν τις περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, τα κανάλια διανομής ανήκουν ουσιαστικά στα κανάλια του ΕΑΜ. Αφού οι Γερμανοί εκκένωσαν τις μεγάλες πόλεις, το ΕΑΜ μπήκε μέσα και μέχρι στιγμής η διαχείρισή τους ανήκει ολοκληρωτικά σε αυτό. […] είναι ξεκάθαρο από το παρελθόν και το παρόν του ΚΚΕ πως οι προμήθειες αρωγής αποτελούν ένα από τα ισχυρότερα όπλα του». Βλ. UNRRA, Αρχηγείο βαλκανικής αποστολής. Τμήμα πληροφοριών, Έκθεση των μυστικών Υπηρεσιών, 2 Ιανουαρίου 1945. Παρατίθεται στο Κώστας Γιαννακόπουλος, Νίκος Μισολίδης, Αλεξάνδρα Περχανίδου (επιμ.), *Στα ερείπια της κατεστραμμένης Ελλάδας. Έγγραφα από το αρχείο της UNRRA (1944-1946*), μτφρ. Κώστας Γιαννακόπουλος, Νίκος Μισολίδης, Αλεξάνδρα Περχανίδου, ΕΜΣ - Εξάντας, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 228-229.

[268] Αντιγόνη Τσάμη, *Η δράση των Εθελοντριών Αδελφών του Παραρτήματος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Φλωρίνης στην πολεμική και ειρηνική περίοδο*, ό.π., σ. 25-27.

χαρακτηριστικός πάντως, ο πίνακας που παραθέτει για τη διανομή γάλακτος που παραχωρήθηκε από τον ΔΕΣ, από 1 Απριλίου 1944 έως 15 Ιανουαρίου1945, ο οποίος παρουσιάζει ένα κενό μεταξύ 18 Σεπτεμβρίου και 14 Δεκεμβρίου και δεν συνεχίζεται μετά τα μέσα Ιανουαρίου[269].

Στα ίδια τα αρχεία της UNRRA, τα σχετικά με την Ελλάδα που παρέλαβε ο Ιάκωβος Μιχαηλίδης για λογαριασμό της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών (ΕΜΣ), η πόλη της Φλώρινας δεν φαίνεται να λαμβάνει κάποια βοήθεια. Μικρή βοήθεια έφτασε στο Αμύνταιο και σημαντική στην Καστοριά στα μέσα Δεκεμβρίου και την 1η βδομάδα του Φεβρουαρίου. Σύμφωνα με τα παραπάνω αρχεία, που καλύπτουν το διάστημα από τον Ιούλιο του 1944 έως τα μέσα Φεβρουαρίου 1945, οι καιρικές συνθήκες Δεκεμβρίου-Ιανουαρίου έκαναν τους δρόμους αδιαπέραστους. Όμως κομβόι τροφίμων κινήθηκε στις αρχές Ιανουαρίου προς Γιαννιτσά, Λαγκαδά, Έδεσσα, Αριδαία, Νέα Απολλωνία και Πολύγυρο και αναμενόταν ότι «30 φορτηγά θα ταξιδέψουν στην Καστοριά για μεταφορά τροφίμων και άλλων ειδών». Έκθεση της UNRRA της 14ης Φεβρουαρίου ανέφερε ότι από τη 2η βδομάδα του Δεκεμβρίου του 1944 έως και την 1η βδομάδα του Φεβρουαρίου του 1945 «οι διανομές στη Μακεδονία πραγματοποιήθηκαν σε ευρεία κλίμακα» και υποστήριζε ότι οι παραπάνω διανομές «αποτέλεσαν κύριο παράγοντα στη διατήρηση της ειρήνης». Πιο συγκεκριμένα, σε συνημμένο πίνακα της ίδιας έκθεσης, αναφέρεται (ειδικότερα για τη Δυτική Μακεδονία) ότι τη 2η βδομάδα του Δεκεμβρίου στάλθηκαν 134.400 λίβρες εφοδίων στην Καστοριά και την 3η βδομάδα του ίδιου μήνα στάλθηκαν σε Γρεβενά 164.600 λίβρες και σε Σιάτιστα 168.000 λίβρες. Μέχρι και την 3η βδομάδα του Ιανουαρίου δεν στάλθηκε τίποτε σε καμία πόλη της Δυτικής Μακεδονίας. Την 4η βδομάδα του Ιανουαρίου στάλθηκαν 3.185 λίβρες στην Κοζάνη. Την 1η βδομάδα του Φεβρουαρίου στάλθηκαν 240.800 λίβρες στην Καστοριά και 41.375 στο Αμύνταιο. Η Φλώρινα δεν αναφέρεται -στα συγκεκριμένα έγγραφα της UNNRA- να παραλαμβάνει βοήθεια, έως εκείνη την περίοδο[270]. Εμφανίζεται σε έγγραφο της 17ης Φεβρουαρίου, στο οποίο δίνεται η ενημέρωση ότι «την προηγούμενη εβδομάδα δύο αυτοκινητοπομπές [14ης και 15ης Φεβρουαρίου] στάλθηκαν στο Αμύνταιο» και πως «με αυτόν τον τρόπο μεταφέρονται προμήθειες στο Αμύνταιο, την Πτολεμαΐδα και τη Φλώρινα»[271].

Το πιθανότερο λοιπόν είναι ότι η Φλώρινα έμεινε αβοήθητη για το μεγαλύτερο διάστημα της εαμοκρατίας. Ο επισιτισμός της πόλης, από τα στοιχεία που

Σε εφημερίδα του ΕΑΜ Φλώρινας *Λαοκρατία* υπάρχει η πληροφορία (αφορά τα μέσα Δεκεμβρίου 1944) ότι στο χωριό Λέχοβο λειτουργούσε συσσίτιο του Ερυθρού Σταυρού, που το διεύθυναν οι δάσκαλοι και «εκεί τρώνε 450 παιδιά». Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 22.12.1944, σ. 2.

[269] Στο ίδιο, σ. 27.

[270] Πιθανόν η Φλώρινα να λάμβανε κάποιες ποσότητες από Καστοριά, αλλά αυτό δεν φαίνεται στα έγγραφα της UNRRA και ο γράφων δεν έχει εντοπίσει άλλες πηγές που να επιβεβαιώνουν ή να απορρίπτουν αυτή την υπόθεση. Η πιο πιθανή οδός για αποστολή εφοδίων προς Φλώρινα ήταν αυτή μέσω Αμυνταίου. Οι ποσότητες όμως που έφτασαν στο Αμύνταιο, τουλάχιστον μέχρι τον Φεβρουάριο, δεν ήταν σημαντικές, όπως βέβαια εμφαίνονται στους σχετικούς πίνακες.

[271] Κώστας Γιαννακόπουλος, Νίκος Μισολίδης, Αλεξάνδρα Περχανίδου (επιμ.), ό.π., σ. 315, 319, 361-363, 371.

διαθέτουμε, αναλήφθηκε σχεδόν αποκλειστικά από το Προσωρινό Δημοτικό Συμβούλιο Φλωρίνης, μέσω των αντιστοίχων Επιτροπών τις οποίες το ίδιο επόπτευε, και εθελοντικών σωματείων, όπως το τοπικό παράρτημα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.

2.4 Αλλαγή των δεδομένων στη σκιά των Δεκεμβριανών

-Οι απόψεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ συμπίπτουν με το Κυβερνητικό πρόγραμμα
-Δηλώσεις του πρωθυπουργού κ. Παπανδρέου

Ύστερα από τις ανακοινώσεις του Προέδρου της Εθνικής Κυβέρνησης κ. Παπανδρέου σχετικά με την αποστράτευση των ανταρτικών ομάδων ο γραμματέας της ΚΕ του ΕΑΜ συν. Δ. Παρτσαλίδης, ο γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ συν. Γ. Σιάντος κι' ο υπουργός της γεωργίας συν. Γ. Ζέβγος επεσκέφθηκαν τον κ. Πρωθυπουργό και του ανέπτυξαν τες απόψεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ για το στρατιωτικό ζήτημα καθώς και για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την εξασφάλιση της ομαλής Δημοκρατικής εξέλιξης και τη ματαίωση κάθε προσπάθειας δικτατορικού πραξικοπήματος. Ο κ. Πρωθυπουργός απαντώντας είπε ότι η άποψη του ΕΑΜ και του ΚΚΕ για το στρατιωτικό στηρίζεται σε απόλυτα λογική βάση και ότι τον βρίσκει σύμφωνον δεδομένου μάλιστα ότι συμπίπτει με το Κυβερνητικό πρόγραμμα. Ο κ. Πρωθυπουργός ανεκοίνωσε ότι συναντήθηκε με τους συν. Γ. Σιάντο γραμμ. της ΚΕ του ΚΚΕ τον Γ. Ζέβγο υπουργό Γεωργίας και Δ. Παρτσαλίδη γραμμ. Της ΚΕ του ΕΑΜ και πρόσθεσε: Διεπιστώθη εκ νέου ταυτότης απόψεων.

Ο Ραδιοφωνικός σταθμός Αθηνών ανήγγειλε χθες ότι με Κυβερνητικό διάταγμα καλούνται να παρουσιασθούν την 24/11/44 οι ικανοί και γεγυμνασμένοι των κλάσεων 1936 για το σώμα της προσωρινής Εθνοφυλακής. Θα εκδοθούν σχετικές διαταγές που θα ρυθμίζουν τες λεπτομέρειες της κατάταξης

Σε συγκέντρωση των αντιπροσώπων του πολιτικού κόσμου της Αθήνας τόνισε ο κ. Παπανδρέου ότι το σύνθημα όλων πρέπει να είναι Εθνική Ενότητα. Όσον αφορά το πρόγραμμα της Εθνικής Κυβέρνησης ο κ. Παπανδρέου είπε ότι η Κυβέρνηση αγωνίζεται για τα συμφέροντα του Έθνους και του Λαού, για Λαοκρατία και για ικανοποίηση των Εθνικών δικαίων. Ασφάλεια και διαρρύθμιση των συνόρων. Επίσης τόνισε ότι η Κυβέρνησης θα προβή στην τιμωρία όλων των εγκληματιών πολέμου που δεν πρέπει να θεωρούνται καν Έλληνες[272].

Το τελευταίο δεκαήμερο του Νοεμβρίου θα οξυνθεί το πρόβλημα με τη διαδικασία αποστράτευσης των ανταρτικών δυνάμεων, τη δημιουργία του νέου εθνικού στρατού και του νέου σώματος ασφαλείας, της Εθνοφυλακής. Στις 20 Νοεμβρίου πάντως φαινόταν ότι η κρίση μπορούσε να αποφευχθεί, καθώς υπήρξε προφορική συμφωνία μεταξύ Παπανδρέου και Σιάντου[273].

Ο γραμματέας του ΚΚΕ Σιάντος ήταν αποφασισμένος να κινηθεί σύμφωνα με τις τρέχουσες συμφωνίες, και έδειχνε ιδιαίτερη προσοχή στη διατήρηση του οπλισμού του ΕΛΑΣ, μέχρι τουλάχιστον την επίτευξη οριστικής συμφωνίας, σχετικής με τη

[272] *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 18.11.1944, σ. 4.

[273] George Alexander, «Η κρίση αποστράτευσης του Νοεμβρίου 1944», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση,* μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 270.

διαδικασία αποστράτευσης τω ενόπλων αντιστασιακών οργανώσεων. Στις 22 Νοεμβρίου, λίγες μέρες μετά το κάλεσμα της κυβέρνησης για τη δημιουργία της Εθνοφυλακής[274], απέστειλε σχετικές οδηγίες προς όλες τις καθοδηγήσεις του ΚΚΕ στη χώρα, δίνοντας ουσιαστικά εντολή στα μέλη του κόμματος, της κλάσεως 1936, «να καταταγούν πρώτοι στην προσωρινή Εθνοφυλακή». Στη συνέχεια διευκρίνιζε:

> Τα μέλη του ΕΛΑΣ και της Πολιτοφυλακής, της κλάσεως του 1936, πρέπει να παραδώσουν τα όπλα τους στον ΕΛΑΣ προτού καταταχθούν στην Εθνοφυλακή. Τα υπόλοιπα μέλη της Πολιτοφυλακής, μετά την παράδοση των καθηκόντων τους στην Εθνοφυλακή, πρέπει να καταταχθούν στον ΕΛΑΣ με όλο τον οπλισμό και τα εφόδιά τους. Θα σας κρατούμε ενήμερους για οποιαδήποτε μεταβολή της καταστάσεως[275].

Μία μέρα μετά, το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ ενημέρωνε τις Περιφερειακές Επιτροπές του κόμματος σχετικά με την κλήτευση της κλάσης 1936. Επαναλάμβανε τις οδηγίες και εντολές που είχε δώσει ο Σιάντος και καθιστούσε σαφές ότι «το σώμα της Εθνοφυλακής θα παίζει τεράστιο ρόλο για τη στερέωση της Λαοκρατίας». Κατ' αυτή την έννοια, οι κομματικές οργανώσεις έπρεπε να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή ακολουθώντας συγκεκριμένες τακτικές και να κρατάνε ενήμερο το Γραφείο «για την πορεία της δουλειάς μέσα στην Εθνοφυλακή». Έπρεπε συγκεκριμένα:

> 1. Να οργανώσουν καλά τις κομματικές οργανώσεις μέσα στα τμήματα της Εθνοφυλακής.
> 2. Τις Εαμικές και
> 3. Να κάνουν διαφωτιστική δουλειά όχι μόνο στους εαμίτες μα σ' όλους τους Εθνοφύλακες[276].

Ελάχιστες μέρες μετά οι πληροφορίες ήταν ανησυχητικές για το ΚΚΕ. Είχε επισημανθεί ότι ο τέως υφυπουργός Στρατιωτικών, παρά τις αποφάσεις της κυβέρνησης, διόρισε ως στελέχη του υπό συγκρότηση σώματος Εθνοφυλακής «ανάμεσα σ' άλλους και πολλούς φασίστες και άλλους που βαρύνονται με αντεθνικές πράξεις». Το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ έστειλε μια «αυστηρώς εμπιστευτική - μόνο για τους Γραμματείς» των Περιφερειακών Επιτροπών επιστολή, δίνοντας εντολή να ελέγχεται το παρελθόν των διοριζόμενων από την κυβέρνηση στελεχών της Εθνοφυλακής:

> Να εξετάσετε με επιμέλεια αν αυτοί που έφθασαν ή θα φθάσουν στις Περιοχές σας, δεν βαρύνονται με αντεθνικές και αντιλαϊκές πράξεις στα τελευταία 8 χρόνια, τότε μπορούν

---

[274] Στα μέσα Νοεμβρίου δημοσιεύθηκε διάταγμα «για την πρόσκληση στα όπλα των εφέδρων αξιωματικών και οπλιτών των όπλων της κλάσεως 1936 ολόκληρης της χώρας». Βλ. *Ελευθερία* [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας], 13.11.1944, σ. 2.

[275] Τηλεγράφημα Σιάντου προς τις διοικήσεις του ΚΚΕ σε Πελοπόννησο, Στερεά, Μακεδονία, Ήπειρο, Αθήνα 22.11.1944. Παρατίθεται στο Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 163-164.

[276] ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς όλες τις Περιφ. Επιτροπές, Θεσσαλονίκη 23.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/109.

να αναλάβουν υπηρεσία το σώμα της Εθνοφυλακής που θα συγκροτηθεί. Σε αντίθετη περίπτωση ο ΕΛΑΣ, η ΕΠ και ο Λαός να τους ειδοποιήσει ότι είναι απαράδεκτοι και πρέπει να γυρίσουν πίσω στις θέσεις τους, οπότε η Εθνική Πολιτοφυλακή θα παραμείνη στις θέσεις της[277].

Το «σχέδιο» Παπανδρέου «περί αποστρατεύσεως» εγκαταλείφθηκε λόγω της άρνησης των Βρετανών να το δεχτούν. Νέα διευθέτηση του στρατιωτικού ζητήματος φαινόταν ότι προέκυψε μετά από συνάντηση εαμικών υπουργών και Παπανδρέου στις 27 Νοεμβρίου. Την επομένη όμως επήλθε οριστική εμπλοκή καθώς οι εαμικοί υπουργοί κατήγγειλαν τον Παπανδρέου ότι τη μέρα εκείνη υπέβαλε στο υπουργικό συμβούλιο σχέδιο που παρουσίαζε ως δικό τους, αλλά στην πραγματικότητα είχε τροποποιηθεί από τον πρωθυπουργό. Μια μέρα μετά, ο Παπανδρέου κάλεσε τους εαμικούς υπουργούς να υπογράψουν το παραπάνω σχέδιο, υποστηρίζοντας ότι ήταν δικό τους σχέδιο, στο οποίο ο ίδιος δεν είχε επιφέρει τροποποιήσεις. Η ρήξη ήταν δεδομένη. Την 1η Δεκεμβρίου, ο στρατηγός Σκόμπη ανέλαβε πρωτοβουλία έκδοσης διαταγής αφοπλισμού των ανταρτικών σωμάτων. Το ΕΑΜ αντέδρασε άμεσα. Το Α΄ Σώμα Στρατού του ΕΛΑΣ Αθηνών διέταξε να τεθεί σε εφαρμογή σχέδιο κατάληψης της Αθήνας. Την ίδια μέρα παραιτήθηκαν οι υπουργοί του ΕΑΜ. Το βράδυ της 2ας Δεκεμβρίου υπογράφηκε βασιλικό διάταγμα αποστράτευσης του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ, που όριζε ως ημερομηνία έναρξης του αφοπλισμού την 10η Δεκεμβρίου. Την ίδια στιγμή, έκτακτη συνεδρίαση της ΚΕ του ΕΑΜ αποφάσιζε την ανασύσταση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΛΑΣ, την υπαγωγή σ' αυτήν του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ και του Αρχηγείου της Εθνικής Πολιτοφυλακής. Αποφασίστηκε επίσης η διενέργεια συλλαλητηρίου στις 3 Δεκεμβρίου στην πλατεία Συντάγματος και η κήρυξη γενικής απεργίας για την επομένη. Τα γεγονότα που ακολούθησαν θα καταγραφούν στην ελληνική ιστορία ως Δεκεμβριανά[278].

Ελάχιστες μέρες πριν τα Δεκεμβριανά ο επικεφαλής Βιτσίου της Συμμαχικής Στρατιωτικής Αποστολής Βρετανός Έβανς εγκαταλείπει τη Φλώρινα και βρίσκεται στην Αθήνα. Στις 2 Δεκεμβρίου αναχωρούν και οι υπόλοιποι Βρετανοί. Στη Φλώρινα θα παραμείνει -καθόλο τον Δεκέμβριο- μόνο ένα μικρό κλιμάκιο Αμερικανών αξιωματικών και οι συνεργάτες τους[279].

---

[277] ΚΚΕ, Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας προς όλες τις Περιφ. Επιτροπές (Αυστηρώς εμπιστευτική. Μόνο για τους Γραμματείς), Θεσσαλονίκη 26.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/112.

[278] George Alexander, ό.π., σ. 263-284· Μενάλαος Χαραλαμπίδης, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας*, Αλεξάνδρεια, 2η έκδ., Αθήνα 2014, σ. 53-64· Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ό.π., σ. 252-259.

Για τα Δεκεμβριανά υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία. Βλ. ενδεικτικά τις «βιβλιογραφικές κατευθύνσεις» που δίνονται στο Στάθης Καλύβας – Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 252-254.

[279] Κώστας Τσώτσος, *Άδοξη δόξα 1940-1945. Πολεμική περιπέτεια στα βουνά, στους κάμπους, στα χωριά και στις πόλεις της Λυγκηστίδος*, χ.ε., Τορόντο 1999, σ. 371.

Στις 30 Νοεμβρίου, η ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ ενημέρωσε την ΚΟΠΜ του ΚΚΕ ότι «ο επί κεφαλής εδώ των Άγγλων Έβανς ανεχώρησε για την Αθήνα». Βλ. ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ (Θάνος) προς την ΚΟΠΜ του ΚΚΕ, Εν Φλωρίνη τη 30.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/248.

Οι παραπάνω πληροφορίες αντλούνται από ένα βιβλίο αναμνήσεων και ιστορικών αφηγήσεων που εξέδωσε ο Κώτσας Τσώτσος[280] (νεαρός δάσκαλος τα χρόνια της κατοχής) το 1999 στο Τορόντο του Καναδά, όπου διέμενε με την οικογένειά του από το 1951. Από την άνοιξη του 1944, ο Τσώτσος ήταν δίπλα στον Βρετανό αξιωματικό Έβανς, σύνδεσμός του στην περιοχή της Φλώρινας, μετά από εντολή του ΕΛΑΣ και κατόπιν εκπαίδευσης από τη ΣΣΑ. Ένα μήνα πριν την απελευθέρωση της Φλώρινας μετακινήθηκε στην Εθνική Πολιτοφυλακή[281]. Με την εγκαθίδρυση των κυβερνητικών αρχών κατηγορήθηκε ότι συμμετείχε, με μια ομάδα που διηύθυνε ο υπεύθυνος της Πολιτοφυλακής, στην απαλλοτρίωση ευαίσθητων και λοιπών εγγράφων του αρχείου της αστυνομίας Φλώρινας[282]. Μπόρεσε να απαλλαγεί των κατηγοριών λόγω της προσφοράς του στη ΣΣΑ, από την οποία μπόρεσε και πήρε αντίστοιχες βεβαιώσεις[283]. Η άποψη που καταθέτει στο βιβλίο του για την εμπλοκή του Έβανς στο Μακεδονικό Ζήτημα, ιδιαίτερα για τη σχέση του με το αποσχιστικό κίνημα Γκότσε, έρχεται σε αντίθεση με αφηγήσεις-εκτιμήσεις πολλών εαμικών συγγραφέων και του ίδιου του Ζαχαριάδη, που από τα έτη 1945-1945 κατηγορούσε ευθέως σε άρθρα του τον Έβανς ως κύριο υπεύθυνο της εμφάνισης φαινομένων «αυτονομισμού» στην περιοχή Φλώρινας-Καστοριάς. Ο ίδιος ο Τσώτσος μάλιστα, υποστηρίζει ότι την περίοδο που ήταν στρατιώτης στην Αθήνα (1946) ήρθε σε επαφή με στελέχη του ΚΚΕ (Ρένο Μιχαλέα, Μήτσο Παρτσαλίδη, Γιώργο Σιάντο) και τον ίδιο τον Ζαχαριάδη, στους οποίους εξέθεσε τις απόψεις του, που συνοψίζονταν στη θέση ότι ο Έβανς δεν είχε καμιά σχέση με τη δημιουργία του «διασπαστικού κινήματος»[284].

Ιδιαιτέρως ενδιαφέροντα είναι τα αποσπάσματα εκείνα στο βιβλίο του Τσώτσου, όπου ο συγγραφέας -δάσκαλος, σύνδεσμος με τους Βρετανούς, φίλος με τα στελέχη της αμερικανικής αποστολής που βρίσκονταν στη Φλώρινα, πολιτοφύλακας τις μέρες της απελευθέρωσης της Φλώρινας, μετακινούμενος λίγες μέρες μετά στις Πρέσπες- περιγράφει στιγμιότυπα από τη ζωή στη Φλώρινα, όπως ο ίδιος τα παρατήρησε ή τα βίωσε, τόσο κατά την απελευθέρωση όσο και κατά τη διάρκεια των συχνών

[280] Ο Κώστας Τσώτσος γεννήθηκε στις 18 Ιανουαρίου του 1920 στα Άλωνα Φλώρινας. Ο παππούς του Κώστα, σύμφωνα με τον ίδιο, «ήταν πρόεδρος του Ελληνικού πληθυσμού των Αλώνων». Επί κατοχής εισήλθε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Φλώρινας, απ' όπου αποφοίτησε το 1943. Εκεί γνωρίστηκε και με τη μέλλουσα σύζυγό του (δασκάλα με καταγωγή εκτός Φλωρίνης, που βρέθηκε στην πόλη καθώς ο πατέρας της ήταν συνταγματάρχης, διοικητής του στρατολογικού γραφείου Φλώρινας). Την ίδια περίοδο, ο Τσώτσος ήταν μέλος του συλλόγου «Αριστοτέλης», ανήκε στο μορφωτικό τμήμα του και έγραφε ποιήματα που δημοσιεύθηκαν στην τοπική εφημερίδα *Έθνος*. Βλ. Κώστας Τσώτσος, ό.π., σ. 16, 69, 70 και «Βιογραφία του Συγγραφέα» στην ιστοσελίδα http://ktsotsos.com/, ημ. επίσκ. 5.2.2017.

[281] Κώστας Τσώτσος, ό.π., σ. 133-141, 353.

[282] Ο Τσώτος δεν αναφέρει στο βιβλίο του τις κατηγορίες που του αποδόθηκαν και τις δικαστικές του περιπέτειες το 1945. Σημειώνει απλά ότι άμεσα, μετά την απελευθέρωση, αναχώρησε από τη Φλώρινα και πήγε στον Άγιο Γερμανό, όπου πλέον ήταν η βάση του, «αφού τακτοποίησα τις υποθέσεις μου στη Φλώρινα». Για τις εναντίον του κατηγορίες, βλ. Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 79/45, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 1, Αποφάσεις Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Φλωρίνης.

[283] Βλ. φωτοαντίγραφα των παραπάνω βεβαιώσεων, στο βιβλίο του Τσώτσου, στις σελ. vii και ix.

[284] Κώστας Τσώτσος, ό.π., σ. 291-295. Για τον Έβανς και τις κατηγορίες που του αποδόθηκαν από το εαμικό κίνημα, βλ. σε επόμενο κεφάλαιο του παρόντος τόμου.

επισκέψεών του στην πόλη, μέχρι τα Χριστούγεννα του 1944. Παρά το γεγονός ότι ο Τσώτσος έγραψε το βιβλίο σε μεταγενέστερο χρόνο, τα γραφόμενά του αποτελούν μοναδική παράθεση ευρύτερων κοινωνικών πτυχών της συγκεκριμένης περιόδου. Αποτυπώνουν λεπτομέρειες και αναπαριστούν πραγματικότητες που είναι πολύ χρήσιμες να τις έχει υπόψη του ο μελετητής της περιόδου. Για όλα τα παραπάνω, ο γράφων θεωρεί ότι δεν θα ήταν αδόκιμη η παράθεση εκτενών αποσπασμάτων από το αναφερόμενο πόνημα.

Ο Τσώτσος λοιπόν, επανεκτιμώντας ουσιαστικά με τον δικό του τρόπο την περίοδο της εαμοκρατίας και μέσα φυσικά από τις δικές του προσλήψεις και τα όποια φίλτρα αναδιαμόρφωσαν αυτές στο διάβα των χρόνων, γράφει:

> […] Ύστερα απτό τους πανηγυρισμούς στην Φλώρινα τα πράγματα άρχισαν να παίρνουν άλλη τροπή· δουλειές δεν υπήρχαν και ο κάθε πολίτης προσπαθούσε να βολευτεί όπως μπορούσε και όπως είχε συνηθίσει στα χρόνια της κατοχής. Σε λίγο θα έφθανε ο χειμώνας και όλα θα ήσαν πιο δύσκολα με φόβο ότι θα έπεφτε μεγάλη πείνα λόγω της έλλειψης τροφίμων πράγμα που κανείς δεν θα μπορούσε να λύσει παρά όλες τις προσπάθειες της Νέας Κυβέρνησης στην Αθήνα. […]
>
> Και οι μέρες περνούσαν σαν να μη γινόταν τίποτε, σαν να μην υπήρχε κάτι να γίνει που θα μπορούσε να φέρει, επί τέλους, κάποια ανακούφιση στον τόσο τυραννισμένο τόπο και πληθυσμό και ιδιαίτερα στα παιδιά που είχαν στερηθεί την παιδική τους ζωή.
>
> Και όμως γίνονταν πολλά και διάφορα αλλά κανείς δεν τα μάθαινε.
>
> Οι ηγεσίες της Κυβέρνησης και του ΕΑΜ δεν έλεγαν τίποτε σε κανέναν. Όσα οι μεγάλοι γνώριζαν τα κρατούσαν για τον εαυτόν τους. Δεν έπρεπε οι αντάρτες και ο λαός να μάθουν την αλήθεια, που για τους πιο πολλούς θα ήταν πικρό φαρμάκι, ενώ θα ήταν λύτρωση για άλλους που ήθελαν να πετάξουν τα όπλα τους και να ορκισθούν να μη τα ξαναπιάσουν, παρά μόνον σε ώρα που θα ήταν ανάγκη να σώσουν την πατρίδα και νουθετημένοι να αρχίσουν ξανά τον αγώνα αλλά πιο λογικά και πιο πρακτικά.
>
> Διαδόσεις κυκλοφορούσαν αρκετές, αλλά χωρίς λογικές βάσεις και νόημα, φαντασίες μερικών που προσπαθούσαν να πουλήσουν εξυπνάδα.
>
> Εφημερίδες δεν εκδίδονταν ούτε είχαμε ραδιοφωνικές συσκευές.
>
> Ήταν σαν να ζούσαμε στο σκοτάδι, που από μέρα σε μέρα γινόταν πιο πυκνό και πιο αποπνικτικό και μάλιστα σε εποχή, που γίνονταν πολιτικές ζυμώσεις στην Αθήνα πολύ ανησυχαστικές για όλους τους Έλληνες, που με κόπο ανάπνευαν τον αγέρα της λευτεριάς των. […]
>
> Στην Φλώρινα κανείς δεν γνώριζε τι γινόταν έξω από τα σύνορά της γιατί κανείς από εκείνους που ήσαν στα πράγματα και ήξερε, δεν μιλούσε.
>
> Στις 2 Δεκεμβρίου έτυχε να βρίσκομαι στην Φλώρινα και ύστερα από την πρόσκληση ενός Αμερικανού αξιωματούχου της ΟΣΣ (Office of Strategic Services) Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών, πήγα στο διαμέρισμα του, στο δεύτερο πάτωμα του κτιρίου της Εθνικής Τραπέζης.
>
> Όταν άνοιξε η θύρα βρέθηκα μπροστά από έναν νεαρό που συστήθηκε με το όνομα Ιπποκράτης, διερμηνέας του Αμερικανού λοχαγού John Daniels. Με συνόδευσε στο γραφείο του λοχαγού του, στον οποίον με παρουσίασε με το πραγματικό μου όνομα και ως φίλο του λοχαγού Πάτρικ Έβανς. […] Μου είπε [ο Daniels] ότι στην Φλώρινα δεν γνώριζε κανέναν και επιθυμία του ήταν να γνωρίσει μερικούς και μάλιστα μια και είχαμε καλές σχέσεις με τον λοχαγό Έβανς για πολύν χρόνο, το θεωρούσε απαραίτητο να γνωρίσει εμάς πρώτα, πριν κάνει άλλες γνωριμίες.

Πριν φύγω μου είπε ότι οι Βρετανοί που ήσαν στην Φλώρινα είχαν προβλήματα και ίσως να έφευγαν από την Φλώρινα. Η είδηση αυτή με παρότρυνε να πάω στο Ξενοδοχείο Αίγλη να ζητήσω τον Έβανς, αλλά δεν τον πρόλαβα γιατί είχε φύγει.

Το γραφείο του λοχαγού Κόλλινς [Βρετανός της ΣΣΑ] ήταν αρκετά κοντά στην Αίγλη και σε λίγα λεπτά της ώρας είμουν μπροστά από τον λοχαγό και τον φίλο του Μπομπ [Βρετανός της ΣΣΑ]. Μάζευαν τα πράγματά τους και τα φόρτωναν στα αυτοκίνητά τους με σκοπό να φύγουν αμέσως.

Ο λοχαγός Κόλλινς μου πρότεινε να πάω μαζύ τους στην Αθήνα πράγμα που αρνήθηκα, όπως ήταν φυσικό και όταν τον ρώτησα γιατί φεύγετε, μου είπε ότι δεν μπορούσε να μου πει το γιατί, αλλά να έχω υπομονή, πολύ γρήγορα θα μάθαινα πιο πολλά και θα τους δικαιολογούσα γιατί έφυγαν και γιατί δεν μου είπαν το γιατί.

Όταν ήσαν έτοιμοι, αναχώρησαν για την Αθήνα, αφήνοντάς με να βασανίζω το μυαλό μου να βρω το γιατί. […]

Ήταν εποχή κατά την οποίαν οι Φλωρινιώτες ετοιμάζονταν να γιορτάσουν τις γιορτές των Χριστουγέννων, τις πρώτες γιορτές σαν ελεύθεροι και προσπαθούσαν να τα βολέψουν με τον καλύτερο τρόπο τους, και να εφοδιαστούν με ό,τι μπορούσαν κάτω από τις συνθήκες για Καλά Χριστούγεννα κι Ευτυχισμένο το Έτος 1945.

Κατά τις μέρες εκείνες βρισκόμουν στην Φλώρινα και σαν ο μεγαλύτερος που είμουν στην οικογένεια σχεδίαζα το πρόγραμμά μου για τις γιορτές. Περπατούσα στην οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου περιεργαζόμενος τις βιτρίνες των καταστημάτων με απώτερο σκοπό να ψωνίσω κάτι για το σπίτι.

Κατά σύμπτωση μπροστά μου βρέθηκε ο [Αμερικανός] λοχαγός Ντάνιελς με τον διερμηνέα του, τον Ιπποκράτη και μετά από τις συνηθισμένες χαιρετούρες με κάλεσε στο διαμέρισμά του να γιορτάσομε τα Χριστούγεννα 5 μέρες νωρίτερα από την 25 Δεκεμβρίου πράγμα που μου φάνηκε παράξενο αλλά δέχτηκα με ευχαρίστηση. […] Την συμφωνημένη μέρα και ώρα βρεθήκαμε στο διαμέρισμα του λοχαγού Ντάνιελς, στον δεύτερο όροφο της Εθνικής Τραπέζης. Καλεσμένοι του λοχαγού ήσαν πρώτοι και καλύτεροι ο Διευθυντής της Τράπεζας, κύριος Μπακόπουλος με την σύζυγό του, δύο κοπέλες γνωστές του λοχαγού και του Ιπποκράτη και δύο άλλες γνωστές μου και η αδελφή μου. Υπήρχαν πολλά ορεκτικά, ποτά, ουΐσκυ, μπύρα, κρασί και νόστιμα φαγητά, αρνί ψητό και ζαμπόν και διάφορων ειδών φρούτα, μήλα, καρύδια, αμύγδαλα. Όλα ήταν ωραία τακτοποιημένα με γούστο, που και να μην είχες όρεξη, με μια ματιά σου πάνω τους, σου άνοιγε η όρεξη.

Ήταν μια βραδυά ξέγνοιαστη που μας έκανε να ξεχάσουμε τις σκοτούρες και να ασχοληθούμε με ζητήματα ευχάριστα και κάπως εξευγενισμένα σε σύγκριση με ό,τι υπήρχε έξω από το σαλόνι του λοχαγού, στην Φλώρινα και σε ολόκληρη την Ελλάδα. Φύγαμε πολύ αργά, […] Μετά μερικές μέρες τον επισκέφθηκα ξανά στο γραφείο του, έτσι να πιούμε μαζύ ένα καφέ και να κουβεντιάσουμε για την ζωή στην Αμερική. Ποτέ δεν είχαμε μεταξύ μας πολιτική συζήτηση και αυτό ήταν ευχάριστο. Όταν έφευγα μου έδωσε 10 ζευγάρια αρβύλες Αμερικάνικες τις οποίες έδωσα σε άνδρες της ομάδος μου. Είχαν περάσει τα Χριστούγεννα, αλλά δεν είχε περάσει και η άγνοιά μας· δεν γνωρίζαμε τι γινόταν έξω από την Φλώρινα και ιδιαίτερα στην Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. […]

Εκείνη την εποχή στο κτίριο του Δικαστηρίου κρατιούνταν αρκετοί συλληφθέντες, μερικοί επιβαρυνόμενοι για συνεργασία με τους Γερμανούς, άλλοι με τους Βουλγάρους και άλλοι, οι περισσότεροι, για κανένα λόγο. Από τους τελευταίους μερικοί εθεωρούντο επικίνδυνοι για πιθανή δράση εναντίον του ΕΑΜ και οι υπόλοιποι κρατιούνταν για την ασφάλεια τους.

Πολλοί πολίτες όχι κρατούμενοι θα εύχονταν να ανήκαν στην τελευταία κατηγορία γιατί δεν θα υπήρχε τίποτε εις βάρος τους, θάχαν ήσυχη την συνείδησή τους και όταν θα

διαλυόταν η Εαμοκρατία και θα επικρατούσε το νόμιμο κράτος θα ήσαν τα χαϊδεμένα παιδιά της Κυβέρνησης Πλαστήρα καθώς και των μετέπειτα ιθυνόντων. […]

Είναι πολύ λυπηρόν που στον ζήλο τους για σωστή εκτέλεση των καθηκόντων των, μερικοί Ελασίτες συλλάβανε και ανθρώπους αθώους, για λόγους προστασίας, ή για λόγους προληπτικούς ή για εκδίκηση λόγω προσωπικών διαφορών. Θα ήταν ευτύχημα εάν αυτός ο ζήλος έλειπε και εάν δεν είχε εκφρασθεί με τον τρόπο που εκφράσθηκε.

Στην Φλώρινα έγινε περίπου το ίδιο με πρόσθετο το ατύχημα να φονευθεί από άγνωστον, αργότερα στις αρχές του 1945, ο καθηγητής του Γυμνασίου Φλωρίνης Σπύρος Βαρβαρρήγος χωρίς κανένα λόγο, πράγμα που αμαύρωσε κατά πολύ την υπόληψη της Φλώρινας για την μετακατοχική περίοδο από την απελευθέρωσή της μέχρι την Συμφωνία της Βάρκιζας. Από όλες τις πόλεις της Ελλάδας, είναι η πόλη που είχε τα λιγότερα αθώα θύματα που δημιουργήθηκαν από παραστρατημένους αντάρτες και κακοποιούς. […][285].

Μετά την έκρηξη των Δεκεμβριανών, ένα μέρος του ΕΛΑΣ της περιοχής κινήθηκε προς την Ήπειρο[286] και ταυτόχρονα έγιναν στη Φλώρινα προληπτικές συλλήψεις παραγόντων που θεωρούνταν επικίνδυνοι για δράση κατά του ΕΑΜ[287] και αξιωματικών που αρνήθηκαν να κινηθούν κατά του Ζέρβα[288], ενώ ο νομάρχης και το δεξί του χέρι, ο υπεύθυνος Επισιτισμού, λαϊκών συσσιτίων κλπ, είχαν ήδη καταφύγει στη Θεσσαλονίκη, όπου όμως αναγνωρίστηκαν και συνελήφθηκαν[289]. Ανάμεσα σ' αυτούς που συνελήφθηκαν -«ως αντιδραστικοί»- ήταν και οι ενωμοτάρχες Αριστείδης Αρχοντίδης και Γεώργιος Τσομπάνογλου. Μετά από εντολή του διοικητή της

---

[285] Στο ίδιο, σ. 352-353, 359, 371, 381-382, 385.

[286] Μια περιγραφή της «εκστρατείας» της ΙΧ Μεραρχίας στην Ήπειρο και την επιστροφή της, βλ. στο Βάσος Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου, ό.π., σ. 48-52.

[287] Κίτσος Γιαγγιώργος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, ό.π., σ. 42· Κώστας Τσώτσος, ό.π., σ. 385.

Των παραπάνω συλλήψεων είχε προηγηθεί απόρρητη διαταγή του Γενικού Στρατηγείου του ΕΛΑΣ (Σαράφης – Άρης) της 2ας Δεκεμβρίου, σύμφωνα με την οποία, υπήρχε υποψία ότι «ενδεχομένως αντίδρασης επιχειρήσει πραξικόπημα […] Ίνα επιτύχη βιαίαν επιβολήν της επί ελληνικού λαού». Έπρεπε, σύμφωνα με την ίδια διαταγή, να προσανατολιστούν «ηρέμως» οι διοικήσεις και να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για να μην αιφνιδιαστούν. Μεταξύ άλλων σημειωνόταν: «[…] 2ον) Αντιλαϊκοί κυβερνητικοί αντιπρόσωποι Νομάρχες κλπ δέον συλληφθώσιν αμέσως». Η εκτέλεση της παραπάνω διαταγής θα γινόταν «άμα ενάρξεως επιθέσεως αντιδράσεως». Βλ. Σ.Δ. Γεν. Στρατηγείου (Σαράφης – Άρης), Απόρρητη προσωπική για την Διοίκησιν, Αριθ. ΕΠΕ 2088. Διαταγή, 2.12.44. Παρατίθεται στο Γρηγόρης Φαράκος, *Άρης Βελουχιώτης, Το χαμένο Αρχείο. Άγνωστα κείμενα*, Ελληνικά Γράμματα, 2η έκδ., Αθήνα 1997, σ. 313.

[288] Τέτοια ήταν η περίπτωση του ανθυπολοχαγού Ανδρέα Κοΐδη Σε «απολογία» του -το 1945- για την ένταξή του στον ΕΛΑΣ, ο υπολοχαγός -τότε- πεζικού Ανδρέας Κοΐδης κατέθεσε: «Εξήλθον την 6ην Σεπτ. 1944 και ενετάχθην εις τας τάξεις του ΕΛΑΣ, καθότι η παραμονή μου εν Φλωρίνη ήτο αδύνατος λόγω της τότε εκρύθμου καταστάσεως και των κινδύνων συλλήψεώς μου παρά των Γερμανών. Εις την τοιαύτην απόφασίν μου συνέτεινε κυρίως το γεγονός ότι εθεώρησα καθήκον μου όπως εξέλθω προς ενίσχυσιν του απελευθερωτικού αγώνος μετά την συμφωνίαν του Λιβάνου, δι' ης ο ΕΛΑΣ ανεγνωρίζετο από της νομίμου κυβερνήσεως Παπανδρέου». Σύμφωνα με κατάθεσή του όταν έλαβε διαταγή από τον ΕΛΑΣ να λάβει μέρος εναντίον του στρατηγού Ζέρβα, αυτός αρνήθηκε και κλείστηκε στις φυλακές «ως αντιδραστικός» μέχρι της 25ης Δεκεμβρίου 1944. Βλ. «Απολογία» Κοΐδη Ανδρέα του Πέτρου, που γεννήθηκε στο Πισοδέρι Φλώρινας το 1913, (Φλώρινα 18.9.1945), ΥΣΑ, ατ.έ. Α. Κοΐδη. Παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 109, 284.

[289] Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας*, ό.π., σ. 46-49.

πολιτοφυλακής Αναστάσιου Δημ. Μουτούση ή Μητούση ή Μήτρου και του υποδιοικητή Εμμανουήλ Αντ. Σγουρομάλλη, σύμφωνα με μεταγενέστερη δικογραφία, οι ενωμοτάρχες μεταφέρθηκαν -στις 12 Δεκεμβρίου- στον Πολυπόταμο, όπου και εκτελέστηκαν την επομένη[290].

Στις 4 Δεκεμβρίου τα πράγματα φαίνονταν ήρεμα στη Φλώρινα. Σε συνεδρίαση της ίδιας μέρας, το ΠΔΣ-Φ ενέκρινε την επισκευή των Δημοτικών Σχολείων, Νηπιαγωγείων και του Γυμνασίου Αρρένων της πόλης «προκειμένου να αρχίση η λειτουργία αυτών»[291], ενώ στο ίδιο συμβούλιο πάρθηκαν αποφάσεις σχετικά με τις περιουσίες των εκδιωχθέντων ισραηλιτών της πόλης. Ειδικότερα το Συμβούλιο, μετά από εισήγηση της Επιτροπής Στέγασης, αποφάσισε να εκκενωθούν όλα τα ισραηλιτικά καταστήματα τα οποία «οι σημερινοί κάτοχοι τα πήραν με τη μεσολάβηση των Γερμανών» και «όσα τα υπενοικίασαν από τους μεσεγγυούχους στους οποίους τα παρέδωσεν η επιτροπή διαχείρισης ισραηλιτικής περιουσίας». Μπορούσαν να παραμείνουν στα καταστήματα «όσοι ιδιοκτήται τα πήραν απ' ευθείας από την επιτροπή διαχείρισης ισραηλιτικών καταστημάτων και τα έχουν ενοικιάσει ή τα κατέχουν οι ίδιοι» και όσοι μεσεγγυούχοι παρευρίσκονται εις τα καταστήματα αυτά». Αποφασίστηκε επίσης ότι τα καταστήματα που θα εκκενωθούν θα παραχωρηθούν στην Επιτροπή Στέγασης, στην οποία έπρεπε να παραδοθούν τα κλειδιά[292].

---

[290] Για την εκτέλεση αποδόθηκε κατηγορία για φόνο στους πολιτοφύλακες Ιωάννη Ασπροκλησιώτη και Λάζαρο Δημητριάδη ή Σπινθήρα, ενώ οι Σγουρομάλλης και Μητούσης κατηγορηθήκαν «επί ηθική αυτουργία εις την ανωτέρω πράξιν του φόνου». Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 92/27.2.1946, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π.

[291] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/44, 4.12.1944, ό.π..

[292] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/44, 4.12.1944, ό.π..

Για την Υπηρεσία Διαχειρίσεως Ισραηλιτικών Περιουσιών, που «ήταν προκάλυμμα νομιμότητας πίσω από το οποίο κρυβόταν ένας πολύ απλός μηχανισμός που, όπως αποδείχθηκε, και λειτουργικός ήταν, αλλά κυρίως πολύ επικερδής», με επικέντρωση στη Θεσσαλονίκη, βλ. Στράτος Δορδανάς, «Εκόντωση και λεηλασία: Η Υπηρεσία Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ)», στο Γιώργος Αντωνίου, Στράτος Δορδανάς, Νίκος Ζάικος, Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 331-352· Ρένα Μόλχο, *Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων. Μελέτες ιστορίας και μνήμης,* Πατάκη, Αθήνα 2015, σ. 74-87.

Για την τύχη των περιουσιών των Εβραίων της Φλώρινας, βλ. σχετικές πληροφορίες στο Κωνσταντίνος Σεχίδης, «Η Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας», στο Αντρέας Ανδρέου (επιμ.), *Φλώρινα 1912-2002*, ΑΠΘ/ΠΣΦ/ΤΒΣ, Φλώρινα 2004, σ. 287-292.

Για τους Εβραίους της Φλώρινας επί κατοχής, βλ. και Γιώργος Νεδέλκος (Μακεδόνας), ό.π., σ. 14-15· Θανάσης Ζιώγας, ό.π., σ. 172-173. Για την εξόντωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού τους, βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 10.5.1946, σ. 2. Τις πληροφορίες της η εφημερίδα τις άντλησε από την μνημόσυνη τελετή που πραγματοποίησαν οι επιζήσαντες ισραηλίτες Φλώρινας, στις 9 Μαΐου του 1946, στο χώρο του ισραηλιτικού νεκροταφείου της πόλης. Σύμφωνα με την εφημερίδα «οι ισραηλίται της Φλωρίνης ανήρχοντο εις 400 περίπου, μετά τον διωγμόν επέζησαν μόνον 64». Οι ίδιοι αριθμοί παρουσιάζονται και σε πίνακα με «τας απωλείας του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδος εκ του γερμανικού διωγμού των ετών 1943 και 1944», που συνέταξε το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο. Ο πίνακας παρατίθεται στο Πολυχρόνης Ενεπεκίδης, *Οι διωγμοί των Εβραίων εν Ελλάδι 1941-1944. Επί τη βάσει των Μυστικών Αρχείων των ΕΣ-ΕΣ*, Παπαζήση, Αθήνα 1969, σ. 170.

Ένας από τους επιζήσαντες Εβραίους της Φλώρινας ήταν ο Ιωσήφ Κοέν. Μεταγενέστερα ο Κοέν «ισχυρίσθηκε ότι η Αντίσταση έσωσε το 25% των Εβραίων της Φλώρινας και βοήθησε 90 από αυτούς να ξεφύγουν προς τους Ιταλούς στην Καστοριά». Η κατάθεση του Κοέν είναι από «υλικό που

Το γεγονός ότι οι συγκρούσεις στην Αθήνα εντείνονταν, με τη συμμετοχή όλο και περισσότερων βρετανικών στρατευμάτων που σε τακτικά διαστήματα αποβιβάζονταν στην πρωτεύουσα, δεν άφησε ανεπηρέαστο το Προσωρινό Δημοτικό Συμβούλιο Φλώρινας.

Στα μέσα του μήνα το ΠΔΣ-Φ αποφάσιζε την συμμετοχή του στην εικοσιτετράωρη απεργία και το συλλαλητήριο της 15ης Δεκεμβρίου[293], που οργάνωνε το ΕΑΜ Φλώρινας μαζί με σωματεία και οργανώσεις της πόλης, «για να διαδηλώσουν την αποδοκιμασίαν των προς τα Αγγλικά Στρατεύματα που ευρίσκονται στο Ελληνικό έδαφος» και «για να εκφράσουν την απαίτησή τους να αποσυρθούν αυτά και να αφήσουν τον Ελληνικό Λαό να λύση μόνος του τα εσωτερικά ζητήματα»[294]. Το συλλαλητήριο, σύμφωνα με τους οργανωτές του, συγκέντρωσε πλήθος κόσμου, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι το ψήφισμα της εκδήλωσης παραδόθηκε στην αμερικανική αποστολή[295], ένα μέλος της οποίας μίλησε στους παρευρισκόμενους, εκφράζοντας

συγκεντρώθηκε στο Τελ Αβίβ τον Μάρτιο του 1997», και παρατίθεται στο Steven Bowman, *Η Αντίσταση των Εβραίων στην κατοχική Ελλάδα*, μτφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, ΚΙΣΕ, Αθήνα 2012, σ. 42.

Μεταξύ των διασωθέντων Εβραίων της Φλώρινας χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μωής Καμχή. Ήταν από τους πρώτους που συνελήφθη (τον Απρίλιο του 1945, μετά την έλευση των κυβερνητικών αρχών) «δι αυτονομιστικάς ενεργείας» ως υπεύθυνος του ΚΚΕ Φλώρινας. Κατηγορήθηκε ιδιαίτερα ότι «εξεδήλωσε δια λόγων ή δια έργων αντεθνικήν τινά κίνησιν» και επιπρόσθετα «ηκούσθη λέγων ότι πρέπει να προσασρτησθή η Μακεδονία η ελληνική εις γειτονικόν κράτος ή να γίνη αυτόνομος». Οι μάρτυρες υπεράσπισής του δήλωσαν πως ο Καμχή κατηγορήθηκε για τα παραπάνω μόνο για το γεγονός ότι είχε «κομμουνιστικάς ιδέας και αρχάς», τις οποίες «εξεδήλωσε κατά την περίοδον της εαμοκρατίας» και πως δεν αντιλήφθηκαν «να εκινήθη κατά της ελληνικής ακεραιότητος και ελληνικής ανεξαρτησίας». Ως ισραηλίτης μάλιστα δεν ήταν δυνατόν «να έχη γίνη όργανον ξένης προπαγάνδας». Βλ. Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945, Έκθεσις Ενόρκου Βεβαιώσεως 84/14.5.1945, ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης.

[293] Είχε προηγηθεί η γενική απεργία που κήρυξε το ΕΑΜ Θεσσαλονίκης στις 6 Δεκεμβρίου, η οποία ανεστάλη μετά από τέσσερις ημέρες, και η κήρυξη, πάλι από το ΕΑΜ Θεσσαλονίκης, νέας εικοσιτετράωρης γενικής απεργίας. Βλ. Γιάννης Στεφανίδης, ό.π., σ. 372.

[294] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 7/44, 14.12.1944, ό.π.. Από τις 11 Δεκεμβρίου, το ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας ανακοίνωση την «κήρυξη 24ωρης Παλλαϊκής Απεργίας σ' ολόκληρη την περιοχή Μακεδονίας», ενάντια στην «συνεχιζόμενη σφαγή του λαού της Αθήνας και του Πειραιά που γίνεται με αυξανόμενη αγριότητα από μέρος των Άγγλων […]». Βλ. «Ανακοινωθέν του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας», Θεσσαλονίκη, 11.12.1944, στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σ. 134-135.

[295] Στην Ελλάδα, από τον Απρίλιο του 1944, έδρασαν οκτώ αποστολές του αμερικανικού Office of Strategic Services (το OSS ήταν προκάτοχος της CIA). Οι Αμερικανοί πράκτορες συμπαθούσαν και κρατούσαν φιλική στάση προς το ΕΑΜ, σε αντίθεση με τους περισσότερους από τους Βρετανούς συναδέλφους τους που έδρασαν στην ίδια περιοχή και ανήκαν στην SOE (Special Operations Executive). Βλ. Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 350-356, 368-371.

Η συμπάθεια των πρακτόρων του OSS στην Ελλάδα, καταγράφεται ευκρινώς στο ημερολόγιο του αρχηγού μιας εκ των μυστικών αποστολών του OSS στην Ελλάδα, αλλά και στο αρχείο της ίδιας αποστολής. Βλ. Κώστας Κουβαράς, ό.π.· Ηλίας Θερμός (επιμ), *Αποστολή «Περικλής». Τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (OSS) των ΗΠΑ στην κατεχόμενη Ελλάδα*, μτφρ. Ηλίας Θερμός, Καστανιώτη, Αθήνα 2016.

Να σημειωθεί ότι την περίοδο των Δεκεμβριανών, η αριστερά, εκτός από τη συμπάθεια των Αμερικανών του OSS, είχε την υποστήριξη μεγάλης μερίδας του βρετανικού και αμερικανικού τύπου, γεγονός που, όπως επισημαίνει ο Gerolymatos, «τόνωνε το ηθικό των στρατευμάτων του ΕΛΑΣ και των οπαδών του ΚΚΕ, ενώ από την άλλη έφερνε σε δύσκολη θέση τον Παπανδρέου και τον

θαυμασμό «για τους αγώνες του Ελληνικού Λαού» και για τους Έλληνες. Η εφημερίδα *Λαοκρατία,* της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ, έγραψε σχετικά:

> Στις 15 του Δεκέμβρη έγινε στη πόλη μας Πανεπαρχιακό Συλλαλητήριο διαμαρτυρίας ενάντια στον δολοφόνο Παπανδρέου και ενάντια στην ανοιχτή ένοπλη επέμβαση των Άγγλων. Σύγχρονα κηρύχτηκε και Γενική Απεργία 24ωρος.
>
> Όλοι οι ομιλητές τόνισαν τις κρίσιμες στιγμές που περνάει ο Ελληνικός Λαός και ξεσκέπασαν τις ολοφάνερες διαθέσεις της αντίδρασης ν' αφοπλίση το αγωνιζόμενο Έθνος και να του περάση τις χειροπέδες μιας νέας δικτατορίας με επικεφαλής τον Γλύξμπουργ.
>
> Το πλήθος, πάνω από 20 χιλιάδες κόσμος, διαδήλωσε την αγανάχτησή του για τις σφαγές της Αθήνας, για την αντισυμμαχική και δολοφονική συμπεριφορά των Άγγλων και για τον οικονομικό αποκλεισμό, μα σύγχρονα διετράνωσε τη θέλησή του να ζήση ελεύθερος και ανεξάρτητος.
>
> Τα πλήθη κατευθύνθηκαν στο μέγαρο όπου παραμένει η Αμερικανική αντιπροσωπία και ζητωκραύγασαν υπέρ της Αμερικανικής Κυβερνήσεως και του Αμερικανικού Λαού. Αμερικανός αντιπρόσωπος ομιλών στο κοινό εξεδήλωσε τον θαυμασμόν του για τους αγώνες του Ελληνικού Λαού προς τους Έλληνας και δέχτηκε ψήφισμα διαμαρτυρίας από την Οργανωτική Επιτροπή[296].

Για τη μέρα του συλλαλητηρίου είχε προγραμματιστεί να οριστεί η Ενιαία Επιτροπή Εράνου, που θα συνέλεγε είδη διατροφής ή χρήματα για να σταλούν προς υποβοήθηση του «ηρωικού λαού της Αθήνας και του Πειραιά»[297]. Όλη τη μέρα όμως έβρεχε με αποτέλεσμα να χωριστεί η συγκέντρωση σε τρία μέρη και να οριστεί μια προσωρινή επιτροπή εράνου. Τρεις μέρες μετά η επιτροπή αυτή ανασυγκροτήθηκε και ανέλαβε δράση, αποτελούμενη πλέον από τον μητροπολίτη Βασίλειο, τους προέδρους του Δικηγορικού και του Ιατρικού Συλλόγου, τον πρόεδρο του Εργατικού Κέντρου, από αντιπροσώπους των εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων, του Δήμου, της Ενώσεως Συνεταιρισμών και άλλων οργανώσεων[298].

Τσώρτσιλ». Βλ. Andre Gerolymatos, *Κόκκινη Ακρόπολη, Μαύρος τρόμος. Από την Αντίσταση στον Εμφύλιο 1942-1949,* Κοχλίας, Αθήνα 2005, σ. 198-199.

[296] *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 22.12.1944, σ. 1.

[297] Το ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας, με το «Ανακοινωθέν» της 11ης Δεκεμβρίου καλούσε όλες τις οργανώσεις της Μακεδονίας «Ν' ανοίξουν […] παλλαϊκό έρανο σε είδη διατροφής για να αποσταλούν στον ηρωικό λαό της Αθήνας και του Πειραιά». Βλ. «Ανακοινωθέν του ΕΑΜ Περιοχής Μακεδονίας», Θεσσαλονίκη, 11.12.1944, στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης,* τόμος 1ος, ό.π., σ. 134-135

Επιπρόσθετα, η ΚΕ του ΕΑΜ απηύθυνε έκκληση προς τον ελληνικό λαό: «[…] Ενισχύσατε τους μαχητές του ΕΛΑΣ. […] Κάθε επαρχιακή πόλη, κάθε χωριό, κάθε καλύβα πρέπει να στείλει ψωμί και τρόφιμα στο Λαό της Αθήνας και του Πειραιά. Φτιάχτε παντού επιτροπές βοήθειας […]. Όλη η Ελλάδα πρέπει να στείλει με κάθε μεταφορικό μέσο ό,τι μπορεί για την Αθήνα και τον Πειραιά, που δίνουν το αίμα της καρδιάς τους για την εσωτερική και εξωτερική λευτεριά της Πατρίδας μας». Βλ. «Έκκληση της ΚΕ του ΕΑΜ προς τον ελληνικό λαό», Αθήνα, 13.12.1944, στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, ό.π., σ. 137.

[298] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας προς την ΚΟΠΜ, 18.12.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/250.

Λίγες μέρες μετά το συλλαλητήριο, ο δήμαρχος ενημέρωνε τα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου ότι «λόγω των διεξαγομένων πολεμικών επιχειρήσεων εις τας Αθήνας και τον Πειραιά και του γενομένου αποκλεισμού υπό των Άγγλων, οι κάτοικοι των Αθηνών και Πειραιώς ευρίσκονται σε απόγνωση από την έλλειψη τροφίμων», και καθώς γινόταν έρανος για την περίθαλψη των παραπάνω κατοίκων[299], ο δήμαρχος πρότεινε «όπως και ο Δήμος Φλώρινας έλθη αρωγός προς τους δεινοπαθούντας οι οποίοι αγωνίζονται για την ελευθερία της Ελλάδος». Έτσι αποφασίστηκε ομόφωνα «όπως ο Δήμος καταβάλη στην επιτροπή εράνου για την περίθαλψιν των δεινοπαθούντων λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων και αποκλεισμού κατοίκων Αθηνών και Πειραιώς, δέκα (10) χρυσά εικοσόφραγκα». Οι Σαπουντζής και Θεοδοσίου δεν προσυπέγραψαν την παραπάνω απόφαση[300].

Την ίδια περίοδο, ο ΕΛΑΣ Αθηνών αποφάσισε να προβεί σε μαζικές συλλήψεις αντιπάλων του[301], επικαλούμενος ανάλογες συλλήψεις του κυβερνητικού στρατοπέδου που ξεκίνησαν από τις πρώτες ακόμη ημέρες των συγκρούσεων και συνεχίστηκαν καθ' όλη τη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Οδηγίες αντίστοιχων συλλήψεων δόθηκαν από το ΚΚΕ και στις κομματικές οργανώσεις της επαρχίας[302]. Άμεσα ξεκίνησαν αντίστοιχες συλλήψεις και στην περιοχή της Φλώρινας. «Πράγματι», γράφει ο Σταύρος Κωνσταντινίδης, «ένοπλα ανταρτικά αποσπάσματα, εισερχόμενα νύκτωρ εις τας οικίας συνελάμβανον τους άνδρας και έρριπτον αυτούς, άνευ άλλης διατυπώσεως, εις τας φυλακάς, εις τρόπον ώστε, εντός ελαχίστων ημερών, υπερεπληρώθησαν αι φυλακαί και ήρχισαν να χρησιμοποιώνται και άλλα κτίρια». Γινόταν φανερό πως «ουδείς θα έμενεν ασύλληπτος» και αναμενόταν «και

---

[299] Η *Λαοκρατία* έγραφε ότι το Επαρχιακό Συμβούλιο Φλώρινας είχε ορίσει «Επιτροπή Βοήθειας για τον αδούλωτο Λαό της Αθήνας-Πειραιά», και ήδη είχαν προσφερθεί 1.000 οκάδες σιτάρι από την Επαρχιακή Επιτροπή ΕΑΜ, 2.000 οκάδες από το Επαρχιακό Συμβούλιο και 5.000 οκάδες από την Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών. Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 22.12.1944, σ. 1.

[300] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 8/44, 20.12.1944, ό.π..

[301] Για το κύμα των συλλήψεων εκ μέρους του ΕΛΑΣ μετά τα Δεκεμβριανά και την ομηρία των συλληφθέντων, από τη στιγμή της σύλληψής τους, τις κακοποιήσεις και εκτελέσεις πολλών από αυτούς, με εστίαση στον χώρο της Μακεδονίας, βλ. Στράτος Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη*, ό.π., σ. 51-66. Για το ίδιο θέμα, με εστίαση στην περιοχή των Αθηνών, βλ. Τάσος Κωστόπουλος, *Κόκκινος Δεκέμβρης. Το ζήτημα της επαναστατικής βίας*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2016, σ. 181-223.

[302] Σύμφωνα με ραδιοτηλεγράφημα του Σιάντου προς την Επιτροπή Περιοχής Πελοποννήσου (17.12.1944), σκοπός των συλλήψεων ήταν η «εξασφάλιση [της] ζωής [των] δικών μας κρατουμένων και αιχμαλώτων». Ο Σιάντος ξεκαθάριζε επιπρόσθετα ότι «στρατοδικεία και εκτελέσεις δέον [να] αποφευχθούν αυτή [τη] στιγμή». Αναφέρεται στο Τάσος Κωστόπουλος, *Κόκκινος Δεκέμβρης,* ό.π., σ. 185.

Λίγους μήνες αργότερα το ΚΚΕ θα υιοθετήσει επικριτική στάση απέναντι στην απόφασή του να προβεί σε σύλληψη ομήρων. Συγκεκριμένα, στην «Απόφαση» της 11ης Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (5-10.4.1945) σημειώνονταν τα εξής: «Η σύλληψη αμάχων, έστω και σαν μέτρο άμυνας κατά του άγριου διωγμού και της ομηρίας από μέρους των Παπανδρέου - Σκόμπυ, ήταν σοβαρό πολιτικό λάθος, που έδωσε την ευκαιρία στην αντίδραση να ξεσηκώσει συκοφαντική εκστρατεία με σκοπό να σκεπάσει τα δικά της εγκλήματα». Βλ. «Απόφαση της 11ης Ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ», στο Παπαπαναγιώτου Αλέκος (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 369-379, η συγκεκριμένη παράγραφος στη σελ. 373.

αυτή η σύλληψις του Μητροπολίτου». Μετά τις συλλήψεις ακολούθησε, σημειώνει ο Κωνσταντινίδης, κλίμα απόλυτης τρομοκρατίας[303].

Σύμφωνα με την αφήγηση του Κωνσταντινίδη, παραμονή των Χριστουγέννων, ομάδα προκρίτων της πόλης επισκέφτηκε τον μητροπολίτη και του ζήτησε να μεσολαβήσει για την απελευθέρωση των κρατουμένων από την Εθνική Πολιτοφυλακή. Η παρέμβαση του μητροπολίτη στέφθηκε με επιτυχία, και απολύθηκαν όλοι οι κρατούμενοι[304], εκτός από λίγους «καθ' ων είχον σχηματισθεί φάκελλοι»[305]. Ο μητροπολίτης συνέστησε κατόπιν στους πολίτες να αποφεύγουν τις προκλήσεις, τηρώντας «παθητικήν αντίστασιν» και διεμήνυσε σ' αυτούς πως ο ίδιος θα τους ενημέρωνε «πότε θα εξεδήλωνον εμφατικώς τα πατριωτικά αυτών αισθήματα», καθώς έπρεπε να εξαγοραστεί χρόνος, «διότι αι ημέραι είνε πονηραί». Έτσι, «την προτέραν όθεν οξύτητα διεδέχθη σχετική ηρεμία»[306].

Οι συλλήψεις πολιτών στην περιοχή της Φλώρινας μετά τα Δεκεμβριανά, και η απελευθέρωση των περισσοτέρων, εκείνων εναντίον των οποίων δεν είχε σχηματιστεί φάκελος, στα τέλη Δεκεμβρίου, φαίνεται να ακολουθούν μια αντίστοιχη λογική προληπτικών συλλήψεων, υποβοηθητικών των συλλήψεων στις οποίες προέβη ο ΕΛΑΣ στην Αθήνα, ως αντιστάθμισμα των διενεργούμενων συλλήψεων ελασιτών/εαμιτών στην Αθήνα. Συγκεκριμένα, και σύμφωνα με ανακοίνωση της ΚΕ του ΕΛΑΣ, από τις πρώτες μέρες της σύγκρουσης στην Αθήνα «τόσον αι Βρετανικαί Στρατιωτικαί Αρχαί όσον και τα όργανα της αντιδράσεως, υπεύθυνα και ανεύθυνα, προέβησαν σε συλλήψεις αμάχων πολιτών ανδρών - γυναικών - γερόντων ακόμα και παιδιών χωρίς κανένα λόγο». «Προ της καταστάσεως αυτής», συνεχίζει το ανακοινωθέν της ΚΕ του ΕΛΑΣ, «αι δυνάμεις αντιστάσεως ευρέθησαν με λύπην των εις την ανάγκην να προβούν εις παρόμοια μέτρα, κυρίως μεταξύ των δοσιλόγων και των συνωμοτούντων εις βάρος των λαϊκών ελευθεριών, εφ' ενός δια να εξαναγκάσουν την αντίθετον παράταξιν να σταματήση τας αθρόας και αδικαιολογήτους συλλήψεις αμάχων πολιτών και αφ' ετέρου δια να εξασφαλίσουν κάποια στοιχειώδη εγγύηση δια την ζωήν και ασφάλειαν των συλληφθέντων αμάχων οπαδών μας». Για να είναι τα παραπάνω μέτρα λιγότερα οδυνηρά, η ΚΕ του ΕΛΑΣ, με την υπ' αριθμ. 712/28.12.1944 διαταγή της «διέταξε την απόλυση όλων των κατηγορουμένων που δε βαρύνονται ατομικά με έκνομες πράξεις», ενώ δια του τύπου «εκάλεσε τους αρμοδίους της δεξιάς», όπως «σταματήσουν οι εκατέρωθεν

---

[303] Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας*, ό.π., σ. 46-49.

[304] Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία, στην οποία κάνει αναφορά ο Καλλιανιώτης, οι κρατούμενοι στη Φλώρινα κατά την περίοδο των Δεκεμβριανών άγγιζαν τα 170 άτομα. Αθανάσιος Καλλιανιώτης, *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946),* ό.π., σ. 425.

[305] Οι 27 παραμένοντες κρατούμενοι μεταφέρθηκαν αργότερα στην Έδεσσα. Ανάμεσά τους ο διοικητής χωροφυλακής Φλώρινας Σωτηρίου και ο διοικητής ασφαλείας Μπακογιάννης. Τον Μάρτιο του 1945 το δικαστήριο Έδεσσας τους απάλλαξε (όλους πλην τριών «οι οποίοι παραπέμθησαν ίνα δικασθώσι») και επέστρεψαν στη Φλώρινα, όπου, συγκεκριμένα ο Σωτηρίου, «κατά την άφιξίν του έγινεν αντικείμενον ενθουσιωδών εκδηλώσεων εκ μέρους του λαού της πόλεώς μας. *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2. Βλ. επίσης, Στράτος Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη*, ό.π., σ. 55, 65 και 79.

[306] Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας*, ό.π., σ.46-49.

συλλήψεις» και «απολυθούν όλοι οι συλληφθέντες άμαχοι από τας δύο παρατάξεις»[307].

Εν τω μεταξύ, το πρώτο δεκαήμερο του Δεκεμβρίου ολοκληρώθηκε η συγγραφή του «Αλφαβηταρίου», που είχε ανατεθεί στον φοιτητή της νομικής Αλ. Ιωαννίδη και προοριζόταν να διδαχτεί στο σλαβόφωνο πληθυσμό της περιοχής Καστοριάς-Φλώρινας. Σύμφωνα με τον Ιωαννίδη, το Αλφαβητάρι αναπαράχθηκε σε πολύγραφο, σε περισσότερα από 500 αντίτυπα και έφερε τον τίτλο «Αλφαβητάριο της Μακεδονικής γλώσσας, πόλη της Καστοριάς, 1944»[308]. Τις τελευταίες μέρες του 1944 θα γίνει άλλη μια σύσκεψη δασκάλων για το Εποπτικό Συμβούλιο Λαϊκής Παιδείας Φλώρινας. Ο δάσκαλος Πέτρος Κούφης, που μόλις είχε στρατολογηθεί στο ΚΚΕ από τον Γ. Καλαϊτζίδη, συμμετείχε και καταθέτει:

> Στο Ε΄ Δημοτικό Σχολείο της Φλώρινας έγινε άλλη μια σύσκεψη δασκάλων. Εκεί εκλέχτηκε τριμελές Εποπτικό Συμβούλιο Λαϊκής παιδείας. Πρόεδρος του Συμβουλίου ο Γιάννης Καλαϊτζίδης, δάσκαλος, εγκατεστημένος στις Κάτω Κλεινές, παλαίμαχος κομμουνιστής, πρόσφυγας από τον Καύκασο. Μέλη του Συμβουλίου ο Παύλος Κούφης, δάσκαλος από τα Άλωνα και ο Περικλής Κουτούλας, δάσκαλος στο Αμύνταιο, απόφοιτος του Διδασκαλείου Φλώρινας. Τα γραφεία του Συμβουλίου εγκαταστάθηκαν στο κτίριο της

---

[307] Βλ. ειδικότερα: «Επιστολή του ΕΑΜ στον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό», 28.12.1944, «Ανακοίνωση της ΚΕ του ΕΛΑΣ», 29.12.1944, «Επιστολή του ΕΑΜ στον ΔΕΣ», 3.1.1945 και «Ανακοινωθέν της ΚΕ του ΕΛΑΣ», 14.1.1945, στο Ιστορικό Τμήμα ΚΕ ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, ό.π., σ. 141-142, 149, 468-469 και 485-486.

Οι Κάραμποτ και Πατρικίου, σε σχετικό άρθρο τους μελέτησαν ένα συγκεκριμένο όγκο καταθέσεων συλληφθέντων από τον ΕΛΑΣ Αθηνών την περίοδο του Δεκεμβρίου και κατέγραψαν ένα υψηλό ποσοστό συλλήψεων μη ενστόλων που πραγματοποιήθηκε το πρώτο εικοσαήμερο του παραπάνω μήνα. Έτσι, σημειώνουν, «ελέγχεται ο ισχυρισμός ότι το μέτρο της ομηρίας ξεκίνησε να εφαρμόζεται ως αντίποινο των αντίστοιχων βρετανικών συλλήψεων […]» και «σε κάθε περίπτωση πάντως, ο εαμικός ισχυρισμός ότι η ομηρία αποτελούσε απάντηση στις εντεινόμενες συλλήψεις από τη βρετανική και την κυβερνητική πλευρά είναι τουλάχιστον μονοδιάστατος». Βλ. Φίλιππος Κάραμποτ - Αλεξάνδρα Πατρικίου, «Η πρακτική της ομηρίας και οι προσλήψεις της: Μια πρώτη προσέγγιση», στο Πολυμέρης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Δεκέμβρης 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σ. 202, 208.

[308] Ο Αλ. Ιωαννίδης (Αλεξάντερ Ιβάνοβσκι) προσθέτει: «Το Αλφαβητάρι μοιράστηκε στα συμβούλια των χωριών Καστοριάς και Φλώρινας. Οι Μακεδόνες όλων των χωριών με μεγάλο ενθουσιασμό και χαρά δέχτηκαν το πρώτο μακεδονικό Αλφαβητάριο. Έτσι πραγματωνόταν ο προαιώνιος πόθος τους να διδάσκονται και να γράφουν στη δική τους, στη μητρική τους γλώσσα. Και, ενώ για τους Μακεδόνες η έκδοση του Μακεδονικού Αλφαβηταρίου αποτελούσε μεγάλη αναγνώριση της συμβολής τους στον κοινό αγώνα ενάντια στους κατακτητές, οι διάφοροι Έλληνες σοβινιστές και αντιδραστικοί μιλούσαν για προδοσία της ελληνικής πατρίδας. Δεν μπορούσανε να αποδεχτούν το γεγονός ότι οι Μακεδόνες αποκτούσαν το δικαίωμα να διδάσκονται και να γράφουν στη δική τους τη μητρική γλώσσα με τα ποτάμια αίμα που χύσανε». Βλ. Αλεξάνταρ Ιβάνοβσκι, «Πενήντα χρόνια από την έκδοση Αλφαβηταρίου Μακεδονικής γλώσσας στην Καστοριά», στο Παύλος Κούφης, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς*, ό.π., σ. 22. Ο Ιβάνοβσκι επισημαίνει ότι η πιστότητα των γραφέντων του ενισχύεται από αντίστοιχη αναφορά της ΚΟ Καστοριάς του ΚΚΕ προς τον γραμματέα του γραφείου τη ΚΕ του ΚΚΕ Μακεδονίας-Θράκης, που φυλάσσεται στα αρχεία Σκοπίων.

Νομαρχίας. Ο Κουτούλας δεν παρουσιάστηκε. Στη θέση του τοποθετήθηκε ο Αλέκος Χατζητάσκος. Εκεί δουλέψαμε ως τη Συμφωνία της Βάρκιζας[309].

Στο Συμβούλιο Λαϊκής Παιδείας θα αποφασιστεί η λειτουργία, στο Άργος Ορεστικό, ως τα τέλη Φεβρουαρίου 1945, του Ταχύρρυθμου Φροντιστηρίου για σλαβόφωνους δασκάλους, που θα χρησιμοποιηθούν στα «σλαβομακεδονικά» σχολεία που θα λειτουργήσουν τον επόμενο μήνα. Πράγματι τα «σλαβομακεδονικά» σχολεία λειτούργησαν υπό την αιγίδα του ΕΑΜ[310] για πολύ μικρό όμως χρονικό διάστημα - κατά το Μάρτιο 1945- και σε αρκετά περιορισμένη έκταση. Σε τρία χωριά της Καστοριάς Δενδροχώρι, Τειχιό, Κοντορόπη και σε αρκετά της Φλώρινας: Λαιμός, Μπούφι, Υδρούσα, Σιταριά, Νεοχωράκι, Βεύη, Τριανταφυλλιά, Ξινό Νερό και Άγιος Παντελεήμονας[311]. Υπήρχαν βέβαια και χωριά που αρνήθηκαν τη λειτουργία των παραπάνω σχολείων, καθώς, όπως σημειώνει ο Κούφης, έρχονταν στη μνήμη τους οι διαχωρισμοί της οθωμανικής περιόδου, οι διαμάχες «σε Πατριαρχικούς και Εξαρχικούς, για Βουλγαρικό ή Ελληνικό σχολείο και εκκλησία». Έτσι, όταν ο ίδιος μετέβη στο χωριό Πρώτη, ως απεσταλμένος του Εποπτικού Συμβουλίου για το Πρόγραμμα Λαϊκής Παιδείας, απευθύνθηκε στους κατοίκους λέγοντάς τους «πως για πρώτη φορά μας αναγνωρίζεται το δικαίωμα να καλλιεργούμε τη γλώσσα μας» και καλώντας τους «να δηλώσουν όσοι θέλουν να τη διδάσκονται τα παιδιά τους δίπλα στα Ελληνικά». Οι κάτοικοι όμως της Πρώτης δεν δέχτηκαν[312].

Την ίδια περίοδο, σύμφωνα πάλι με τον Κούφη, «με πρωτοβουλία των τοπικών οργανώσεων σε ορισμένα χωριά άρχισαν να διεξάγονται στη σλαβική γλώσσα οι τελετουργίες της εκκλησίας». Επίσης, «με πρωτεργάτες τους ΕΠΟνίτες οργανώθηκαν θεατρικοί όμιλοι στα Άλωνα, Ξυνό Νερό, Άγιο Παντελεήμονα Φλώρινας, στο Βαρυκό Καστοριάς». Μάλιστα, «το θεατρικό έργο "Ματωμένος Μακεδονικός

---

[309] Παύλος Κούφης, «1944 στη Φλώρινα. Προσπάθεια λειτουργίας μειονοτικών σχολείων», στο Παύλος Κούφης, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς,* ό.π., σ. 27.

[310] Το πρώτο «σλαβομακεδονικό» σχολείο λειτούργησε (πιθανόν το πρώτο δεκαήμερο του Δεκεμβρίου) στο χωριό Σιταριά. Στην εφημερίδα του ΕΑΜ Φλώρινας *Λαοκρατία* προβλήθηκε η παρακάτω είδηση: «Σιταριά – Ο προοδευτικός παπάς Πέτρος Μεράκης, εφημέριος του χωριού μας, είναι ο δάσκαλος του σλαυομακεδονικού σχολείου. Τιμή του γιατί συνέδεσε τη ζωή του με την ιστορία του πρώτου σλαυομακεδονικού σχολείου. Οι Σλαυομακεδόνες πρόθυμα και μέσα σε 7 μέρες επισκεύασαν το διδαχτήριο, το γέμισαν με έπιπλα κι' έγινε η κυψέλη που βομβούν 130 χαρούμενα παιδάκια μαθαίνοντας τη μητρική τους γλώσσα». Η εφημερίδα παρέθεσε και σχόλιό της: «Με ιδιαίτερη χαρά χαιρετίζουμε το πρώτο σλαυομακεδονικό σχολείο που ανοίγει το δρόμο για το άνοιγμα και άλλων σχολείων για να γίνουν οι βασικοί παράγοντες για τη συναδέλφωση Ελλήνων και Σλαυομακεδόνων στα πλαίσια μιας λεύτερης, ανεξάρτητης, ακέραιας Δημοκρατικής Ελλάδας». Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 22.12.1944, σ. 2.

Να σημειωθεί ότι στο ίδιο φύλλο, στη σελίδα όπου παρουσιαζόταν η πρόοδος στην πορεία επιδιόρθωσης και λειτουργίας σχολείων της περιφέρειας Φλώρινας, γράφεται πως στο χωριό Νυμφαίο, παράλληλα με το ελληνικό σχολείο που άρχισε να λειτουργεί από 28 Οκτωβρίου, λειτουργούσε (από την 1η Νοεμβρίου) και «Ρουμανικό σχολείο που θα ελέγχεται απ' το Διοικητικό γραφείο Δημοτικής Εκπαίδευσης Φλώρινας». Στο ίδιο.

[311] Τάσος Κωστόπουλος, *Η απαγορευμένη γλώσσα,* ό.π., σ. 192-195.

[312] Παύλος Κούφης, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς,* ό.π., σ. 27.

Γάμος", γραμμένο στην τοπική σλαβική διάλεκτο, με υπόθεση από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας παίχτηκε σε πολλά χωριά της περιοχής»[313].

Στις 2 Ιανουαρίου 1945 πραγματοποιήθηκε Επαρχιακή Συνέλευση, την οποία συγκάλεσε με επιστολή της (από 24 Δεκεμβρίου) το Επαρχιακό Συμβούλιο Φλώρινας. Στη συνέλευση συμμετείχαν αντιπρόσωποι των δήμων και των κοινοτήτων του νομού. Τον δήμο Φλώρινας εκπροσωπούσαν οι Γυμνόπουλος και Μεγαλομάστορας[314]. Την επομένη το ΠΔΣ-Φ αποφάσισε την κατάρτιση νέου καταλόγου ερανικής εισφοράς, με 83 άτομα, από τα οποία 63 όφειλαν το 1/3 της προηγούμενης υποχρέωσής τους και 21 άτομα όφειλαν, ως οι πλέον εύποροι της πόλης, να συνδράμουν με νέα ποσά (απαλλασσόμενοι αυτοί του υπολοίπου 1/3 της προηγούμενης οφειλής τους), σύμφωνα με τις αποφάσεις του δήμου, που ήλπιζε -με τον νέο κατάλογο- να εισπράξει επιπλέον 424,14 χρυσά εικοσόφραγκα. Το Συμβούλιο επικαλούνταν επιπρόσθετες ανάγκες που προέκυπταν από αιτήματα επιχορήγησης των λαϊκών συσσιτίων, του δημοτικού νοσοκομείου, από ανάγκες των σχολείων σε καύσιμη ύλη και τοποθέτηση υαλοπινάκων, για την καταβολή αποδοχών σε δημοτικούς υπαλλήλους και άλλα απρόβλεπτα έξοδα. Ουσιαστικά στο νέο αυτό κατάλογο καλούνταν να φορολογηθούν επιπρόσθετα -σύμφωνα με τον δήμαρχο Γυμνόπουλο- μόνο «οι έμποροι οι οποίοι εκέρδισαν καθ' όλον το διάστημα της εμπολέμου καταστάσεως» και κανένας μικροεπαγγελματίας[315]. Εννέα πολίτες, από τους υπόχρεους της νέας ερανικής εισφοράς θα υποβάλουν ένσταση στο Δήμο με το αιτιολογικό ότι η νεοεπιβληθείσα εισφορά ήταν υπερβολική και δεν ήταν σε θέση να ανταποκριθούν στην νέα υποχρέωσή τους. Η ένστασή τους θα απορριφθεί[316]. Νέες ενστάσεις θα υποβληθούν λίγες μέρες μετά. Κάποιες ικανοποιήθηκαν, κάποιες απορρίφθηκαν ενώ για άλλες αναβλήθηκε η συζήτησή τους[317].

Καθώς το Δημοτικό Συμβούλιο επιχορηγούσε με μεγάλα ποσά τα Λαϊκά Συσσίτια αποφασίστηκε -το πρώτο δεκαήμερο του Ιανουαρίου- όπως οριστεί Επιτροπή Λαϊκών Συσσιτίων με πρόεδρο τον δήμαρχο και μέλη τον σύμβουλο Αντ. Παπαβασιλείου και τους Λεωνίδα Μπεκόπουλο, Ιωάννη Ασπιώτη, Λάζαρο Παπαζαχαριάδη και Φίλ. Σαββίδη[318]. Η Επιτροπή δεν λειτούργησε καθώς τα περισσότερα μέλη της δεν προσέρχονταν στις προγραμματισμένες συσκέψεις της. Ορίστηκε έτσι νέα Επιτροπή αποτελούμενη από τον Έπαρχο, τον Δήμαρχο, τους Παπαβασιλείου, Παυλίδη και Μπλιάγκα εκ μέρους του Δημοτικού Συμβουλίου και τον Νικόλαο Τσολιά εκ μέρους της Εθνικής Αλληλεγγύης[319].

---

[313] Στο ίδιο, σ. 28.

[314] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 9/44, 28.12.1944, ό.π..

[315] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 1/45, 3.1.1945, ό.π..

[316] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 3/45, 24.1.1945, ό.π..

[317] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 4/45, 5.2.1945, ό.π..

[318] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 2/45, 9.1.1945, ό.π..

[319] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικών αριθμ. 4/45, 5.2.1945, ό.π..

Στις 24 Ιανουαρίου το ΠΔΣ-Φ αποφάσισε να ικανοποιήσει αίτημα των δικηγόρων Φλώρινας που υποβλήθηκε στο δήμο από επιτροπή τους[320] στις 30 Δεκεμβρίου. Το Συμβούλιο έκρινε πως οι δικηγόροι «έχουσι άμεσον ανάγκην οικονομικής ενισχύσεως καθόσον λόγω της στασιμότητας των εργασιών των ευρίσκονται σε δυσμενή οικονομική θέσιν και επομένως ο Δήμος έχει υποχρέωσιν να βοηθήση την πάσχουσαν ταύτην τάξιν». Εγκρίθηκε έτσι η χορήγηση 2.000 οκάδων σιταριού στην αιτούσα Επιτροπή, η οποία θα τα διένειμε στους δικηγόρους Φλώρινας «αναλόγως της απορίας και των μελών οικογενείας εκάστου εξ αυτών». Ο Στ. Σαπουντζής εξέφρασε τη γνώμη να γίνει η χορήγηση του παραπάνω σίτου μόνο αν «η αποθήκη έχει διαθέσιμον σιτάρι και αφού εξοικονομηθή η απαιτουμένη ποσότης δια τα Λαϊκά Συσσίτια». Στο ίδιο Συμβούλιο αποφασίστηκε η ίδρυση «Οργανισμού ψυχαγωγίας-υγείας παιδιού», που σκοπός του ήταν η ίδρυση και λειτουργία παιδικού σταθμού για άπορα παιδιά. Εγκρίθηκε δε και η χορήγηση 2.000 οκάδων σιταριού για τον παραπάνω οργανισμό[321].

Στις 5 Ιανουαρίου, είχαν ήδη επικρατήσει στην πρωτεύουσα οι βρετανικές και κυβερνητικές δυνάμεις και είχε σχηματιστεί κυβέρνηση υπό τον στρατηγό Νικόλαο Πλαστήρα. Λίγες μέρες μετά, στις 11 Ιανουαρίου, υπογράφηκε ανακωχή μεταξύ του ΕΛΑΣ και των Βρετανών. Στις 16 Ιανουαρίου το επιτελείο της ΟΜΜ εγκατέλειπε τη Θεσσαλονίκη και όριζε τη Βέροια ως νέα έδρα του[322]. Στις 16 Ιανουαρίου συνεδρίασε για τελευταία φορά η Προσωρινή Δημοτική Επιτροπή Θεσσαλονίκης. Μία μέρα μετά αποχώρησαν τα τελευταία τμήματα του ΕΛΑΣ[323], και το ΕΑΜ παρέδωσε τη διοίκηση στον εκπρόσωπο -και- της κυβέρνησης Πλαστήρα, τον Φλωρινιώτη Γεώργιο Μόδη[324].

---

[320] Την Επιτροπή των δικηγόρων αποτελούσαν οι Μιχαήλ Βαβουλίκας από το Μοναστήρι, Ευστάθιος Μαργέλης από τη Χαλκίδα, Γεώργιος Ανδρεάδης από τη Φλώρινα, Ιωάννης Γακίδης από το Λέχοβο, Νικόλαος Βαρβέρης από το Μοναστήρι και Λεωνίδας Νέτσκος από το Μοναστήρι.

[321] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 3/45, 24.1.1945, ό.π..

[322] Ιωάννης Στεφανίδης, ό.π., σ. 374-375.

[323] Νωρίτερα ο ΕΛΑΣ μετέφερε τους κρατούμενούς του πεζή στην Αριδαία. Το ζήτημα με τους παραπάνω κρατούμενους αναπτύσσεται στο Στράτος Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, ό.π., σ. 59-66.

Σύμφωνα με αναφορά της UNRRA: «Όταν ο ΕΛΑΣ εκκένωσε την πόλη, πήρε μαζί του όλα τα διαθέσιμα Ελληνικά φορτηγά και άλογα και μετέφεραν μαζί τους μεγάλες ποσότητες τροφίμων, επίπλων κτλ. Επίσης, έθεσαν δυσκολίες στον τρόπο με τον οποίο οι σοδιές έρχονται μέσα στην πόλη. Αυτό έχει προκαλέσει μία σημαντική αύξηση στο κόστος των τροφίμων, του ξύλου και του κάρβουνου στη Θεσσαλονίκη». Βλ. UNNRA, Γραφείο του Αρχηγού της Βαλκανικής Αποστολής προς τον Γενικό Διευθυντή του Γραφείου των Περιοχών, 20 Ιανουαρίου 1945. Παρατίθεται στο Κώστας Γιαννακόπουλος, Νίκος Μισολίδης, Αλεξάνδρα Περχανίδου (επιμ.), ό.π., σ. 340.

[324] Στράτος Δορδανάς – Βάιος Καλογρηάς, ό.π., σ. 374.

Ο Βρετανός πρέσβης Ρέτζιναλντ Λήπερ και ο υπουργός αρμόδιος για τη Μεσόγειο Χάρολντ Μακμίλαν θεωρούσαν ότι η εκπροσώπηση της κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη δεν ήταν ισχυρή και χρειαζόταν ενίσχυση. Ο Πλαστήρας συμφωνούσε μαζί τους και από τα μέσα Ιανουαρίου δρομολόγησε την αντικατάσταση του διορισμένου από την κυβέρνηση Παπανδρέου Γ. Μόδη από τον Στυλιανό Γονατά. Οι Βρετανοί αναγνώριζαν την ικανότητα του Γονατά, θεωρούσαν ότι θα ήταν ιδανικός αντικαταστάτης του Μόδη, όμως η σύνδεση του ονόματός του με τα Τάγματα Ασφαλείας καθιστούσαν τον διορισμό του «πολιτικά αδύνατο προς το παρόν». Ο Πλαστήρας συνέχιζε να πιέζει για τον διορισμό Γονατά και ταυτόχρονα φρόντισε να ενισχύσει τον Μόδη στέλνοντας στη Θεσσαλονίκη τον

Η σχέση ισορροπιών που κρατούσε ο Μόδης με το ΕΑΜ Θεσσαλονίκης διακόπηκε άμεσα. Με επείγον τηλεγράφημά του, της 18ης Ιανουαρίου, ο Β΄ γραμματέας του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ Βαγγέλης Βασβανάς κατήγγειλε ότι κατελήφθησαν τα γραφεία της Γενικής Διοίκησης (τα γραφεία της εαμικής ΔΕΜ-Διοικητικής Επιτροπής Μακεδονίας) «από αγγλικά στρατεύματα, από Μπουραντάδες, τάγματα αλητικά αγγλοφορεμένα». Παρεμποδίστηκε η είσοδος της ΔΕΜ και ταυτόχρονα διορίστηκε Γενικός Διοικητής ο Μόδης από τους Βρετανούς. Ο Μόδης ακύρωσε άμεσα όλες τις πράξεις της ΔΕΜ. Καθαίρεσε επίσης την Προσωρινή Δημοτική Επιτροπή Θεσσαλονίκης και διόρισε με έγγραφό του νέο δήμαρχο[325]. Τον νέο Γενικό Διοικητή προσπάθησε να συναντήσει επιτροπή εργατών και να του παραδώσει υπόμνημα. Νέο «ραδιογράφημα» του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ σημειώνει:

> Μόδης έξαλλος ώρμησε κατά προέδρου Οικοδόμων Μάγκου και πιάνοντάς τον από τον λαιμό του κατάφερε ισχυρό ράπισμα ενώ ταυτόχρονα ο ενωμοτάρχης ακόλουθός του κτυπούσε κατακέφαλα τον ίδιο εργάτη με αυτόματό του. Υπουργός μετά κατόρθωμά του έφυγε οπότε από τριγύρω μέγαρα άρχισαν ρίπτονται κατά αναπήρων και εργατών πέτρες και ξύλα. Ταυτόχρονα μπουραντάδες άρχισαν πυροβολούν. Ανάπηρος Αλβανικού πολέμου […] σκοτώνεται. […] Επιτροπή αναπήρων πήγε Μόδη διαμαρτυρηθεί. Μόδης δεν εδέχθη. Μπουραντάδες φωνάζουν "Μακρυά Βούλγαροι". Λαός ζήτησε αντικατάσταση Μόδη δολοφόνου και υμνητή Χίτλερ[326].

Την επομένη έγινε εαμική συγκέντρωση στο σημείο που σκοτώθηκε ο ανάπηρος και ο «λαός ζήτησε αντικατάσταση Μόδη δολοφόνου και υμνητή Χίτλερ». Σε άλλο σημείο της πόλης πραγματοποιήθηκε «συγκέντρωση της δεξιάς»[327]. Σύμφωνα με έκθεση της ΚΟΠΜ, κύριος ομιλητής στη συγκέντρωση που πραγματοποίησε «η αντίδραση υπό την προστασία ταγματαλητών και αγγλικών όπλων» στην Πλατεία Ελευθερίας ήταν ο Μόδης. Τα συνθήματα που ακούστηκαν ήταν «Σόφια-Μόσχα-Μεγάλη Ελλάδα-Βασιληά». Ακολούθησε πορεία κατά τη διάρκεια της οποίας, «η αντίδραση λιθοβόλησε τα γραφεία του ΚΚΕ και ΕΑΜ και έσχισε τη σοβιετική σημαία και την ταμπέλα του Κόμματος». Οι Βρετανοί έκαναν ακολούθως έρευνα στα γραφεία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Το ΚΚΕ και το ΕΑΜ ανταπάντησαν με διαδηλώσεις, πανεργατικά συλλαλητήρια και δόθηκαν ψηφίσματα «στον Άγγλο και Αμερικανό Πρόξενο». Όμως «οι συλλήψεις, [οι] έρευνες, και [η] τρομοκρατία

υπουργό Πρόνοιας Πέτρο Λεβαντή και τον υφυπουργό Στρατιωτικών Λεωνίδα Σπαή. Βλ. Θανάσης Σφήκας, *Με τον Μέτερνιχ ή με τον Πάλμερστον; Οι Βρετανοί και ο Δεκέμβριος του 1944*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 107.

[325] Τηλεγράφημα Βαγγέλη προς Αλέκο, 18.1.1945. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/154.

Καταγγελία από τη Θεσσαλονίκη, με ημερομηνία 18 Ιανουαρίου, που δημοσίευσε ο *Ριζοσπάστης* την επομένη, ανέφερε: «Ο Γεν. Διοικητής Μόδης αρνείται πλέον να δεχθεί λαϊκές επιτροπές και άρχισε να καθαιρεί τους προέδρους των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, που εξέλεξε ο λαός και να επαναφέρει τους παλιούς κοινοτάρχες, που είχε διορίσει ο Ράλλης». Βλ. *Ριζοσπάστης,* 19.1.1945, σ. 2.

[326] Ραδιογράφημα του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/158.

[327] Στο ίδιο.

εξακολουθούν και διαρκώς μεγαλώνουν». Μάλιστα, «όλα τα γραφεία του Κόμματος και [του] ΕΑΜ τα κατέχουν δυνάμεις Μπουραντάδων»[328].

Η στάση αυτή του Μόδη δεν θα μείνει αναπάντητη. Οι εφημερίδες *Λαϊκή Φωνή* και *Ελευθερία* δημοσίευσαν σε φωτοτυπία «χειρόγραφα του Μόδη από άρθρα που είχε στείλει να δημοσιευθούν στη γερμανοφυλλάδα "Νέα Ευρώπη"[329] στον καιρό της κατοχής». Στα άρθρα αυτά, σύμφωνα με σχετικό τηλεγράφημα του Γραμματέα της ΚΟΠΜ Λεωνίδα Στρίγκου, «ο Μόδης υμνεί τον Χίτλερ, χλευάζει την Αγγλία και λέγει ότι η Αγγλία είναι η αιτία της κήρυξις του πολέμου»[330].

Ο Μόδης θα στείλει στη *Λαϊκή Φωνή* επιστολή, μη αρνούμενος τις σχετικές αναφορές σε λόγο του που εκφωνήθηκε στις 19 Νοεμβρίου του 1942 στη Φλώρινα, στη γιορτή της απελευθέρωσης της πόλης[331], αλλά δικαιολογούμενος «λέγοντας πως μίλησε υπέρ του Χίτλερ γιατί φοβήθηκε να μην τον πιάσουν»[332]. Λίγες βδομάδες μετά, στη «Λευκή Βίβλο», μια χρονική παράθεση υλικών-τεκμηρίων από τη

---

[328] Ενημερωτικό δελτίο, από Θεσσαλονίκη, 25.1.1945. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 410, Φ=23/2/256α.

[329] «[…] τα χειρόγραφα [εις] χείρας μας».

[330] Σε επόμενο, πιο αναλυτικό τηλεγράφημα σημειώνεται: «Η εφημερίδα "Ελευθερία" δημοσιεύει φωτοτυπία χειρογράφου άρθρου Μόδη που έγραψε κατά την κατοχή με τίτλο "Ο πόλεμος και το Ντάντσιχ" [·]ο Μόδης έγραφε μεταξύ άλλων: "Η Μεγάλη Βρετανία αποφάσισε ελαφρά τη καρδία να προκαλέση έναν τρομερό πόλεμο, χάριν δικαιωμάτων της Πολωνίας επί μιας Γερμανικής πόλεως. Δια κάθε καλής πίστεως τρίτον είναι πρόδηλον ότι αγγλική πολιτική εν γνώσει και εκ προθέσεως ώθησεν εις την καταστροφήν ένα πτωχόν λαόν, επενέβη όμως Μουσολίνι όστις και εν έτος ενωρίτερον εις το Μόναχον έσωσε δια της επεμβάσεώς του την Ευρωπαϊκήν ειρήνην. Αλλά ο Ευαγγελικός χριστιανός λόδρος Χάλιφαξ επρόβαλλε την υπερφίαλον αξίωσιν να επιστρέψη ο νικηφόρος Γερμανικός Στρατός εις τας αρχικάς θέσεις". […]».Τηλεγραφήματα, από Θεσσαλονίκη, 26.1.1945. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/159α.

[331] Η σχετική αποστροφή του Μόδη, ήταν από πανηγυρικό λόγο που εκφώνησε «επί τη τριακοστή επετείω της Απελευθερώσεως Φλωρίνης». Αποτελούσε κατάληξη της ομιλίας του και στην εφημερίδα *Έθνος* ήταν αποτυπωμένη ως εξής: «Εορτάζουμε εφέτος τη σημερινή επέτειο με συνθήκες εξαιρετικές. Ο πόλεμος μαίνεται και στες πέντε Ηπείρους. Όλη η ανθρωπότης υποφέρει απ' τα δεινά του πολέμου που ημείς τόσες φορές εδοκιμάσαμεν. Αλλ' εις το βάθος του σκοτεινού ορίζοντος θα γλυκοχαράξει αργά ή γρήγορα η αυγή της ειρήνης. Θ' ανατείλουν τότε καλλίτερες μέρες για όλο τον κόσμο και για μας. Κατά τον πόλεμον του 1912-13, που αποτέλεσμά του η επέτειός μας είνε, ο Γερμανός Αυτοκράτωρ εις αναγνώρισιν των άθλων του ελληνικού στρατού απένειμεν την ράβδο του Γερμανού Στρατάρχου εις τον τότε στρατηγόν και βασιλέα των Ελλήνων. Και όταν εκρίνετο η τύχη της Καβάλας, έρριξε όλο το βάρος στην πλάστιγκα για να μείνη η μαρτυρική πόλλις ελληνική όπως πάντοτε ήταν. Στον παρόντα πόλεμο ο Αδόλφος Χίτλερ στο λόγο του της 5 Μαΐου 1941 ετόνισε ύμνους στην ελληνική ανδρεία. Έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι στη νέα τάξι του κόσμου η πατρίδα μας θα καταλάβη την αρμόζουσα θέσι ανάλογα με την ιστορία, τη συνεισφορά και τες θυσίες της. Η καλυτέρα γι αυτό εγγύησις είναι ο θαυμασμός του Αδόλφου Χίτλερ προς την αρχαία Ελλάδα, η αγάπη του προς τη νέα, η αφοσίωση ολόκληρου του Γερμανικού λαού προς το αρχαίον ελληνικόν ιδεώδες και η ιστορία μας, ιστορία 40 αιώνων. Η Ελλάς προώρισται να ζήση. Και θα ζήση τιμημένη και ένδοξος. (Παρατεταμένα χειροκροτήματα εκάλυψαν τον λόγον του κ. Μόδη)». Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 14.11.1942, σ. 1 και 2.

[332] Τηλεγραφήματα, Λεωνίδας [Στρίγκος] από Θεσσαλονίκη, 26.1.1945. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 410, Φ=23/2/256β.

Συμφωνία του Λιβάνου ως την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας που εξέδωσε το ΕΑΜ[333], γράφονταν τα εξής:

> […] δ) Κυβερνητικός αντιπρόσωπος στη Μακεδονία διορίζεται ο κ. Μόδης. Να τι επροπαγάνδιζε ο κ. Μόδης στην περίοδο της κατοχής:
>
> Αριθμός 17
>
> Η καλλίτερη εγγύηση για την Ελλάδα είναι ο θαυμασμός του Αδόλφου Χίτλερ προς την χώρα μας. Έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι στη Νέα Τάξη η πατρίδα μας θα καταλάβει την καλλίτερη θέση…
>
> (Από το άρθρο του κ. Μόδη, δημοσιευμένο στην εφημερίδα της Φλώρινας «Έθνος» της 14-11-1942)[334]

2.5 Αναμένοντας την έλευση των κυβερνητικών αρχών

Στις 10 Ιανουαρίου 1945, η ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ υπέβαλε προς το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας έκθεση δράσης για τον μήνα Δεκέμβριο. Ιδιαίτερη αναφορά γινόταν για το Επαρχιακό και το Δημοτικό Συμβούλιο Φλώρινας[335]. Το Επαρχιακό Συμβούλιο είχε τοποθετήσει 33 δασκάλους του «Φροντιστηρίου Καστοριάς και Ακαδημίας», που ανέλαβαν αμέσως δουλειά. Είχε επίσης φροντίσει να πληρωθούν από το δημόσιο ταμείο τόσο οι παραπάνω δάσκαλοι όσο και οι λοιποί δημόσιοι υπάλληλοι. Πολλοί επαρχιακοί δρόμοι και δρόμοι χωριών διορθώνονταν, ενώ με προσωπική εργασία φτιάχνονταν γκρεμισμένες γέφυρες. Το Δημοτικό Συμβούλιο φρόντισε να επιδιορθωθούν όλοι οι δρόμοι της πόλης, «που είχαν μετατραπεί σε οχυρά και χαρακώματα από τους Γερμανούς». Μάλιστα, το Δημοτικό Συμβούλιο, από τις 4 Δεκεμβρίου, έθεσε σε κίνηση το εργοστάσιο ηλεκτροφωτισμού και «δίδει φως στο λαό 3 ώρες τη βραδειά». Επίσης, με τη βοήθεια της Εθνικής Αλληλεγγύης (ΕΑ) «δίδει συσσίτια σε 2.000 φτωχούς περίπου ημερησίως». Η ΕΑ μάλιστα μπόρεσε και κινητοποίησε και τον μητροπολίτη Βασίλειο. Δημιουργήθηκε μια επιτροπή από εμπόρους, διανοούμενους και άλλους, η οποία, έχοντας επικεφαλής τον μητροπολίτη, γύρισε όλη την πόλη και έκανε έκτακτο έρανο για λογαριασμό της ΕΑ, βελτιώνοντας έτσι τις συνθήκες ζωής των μη εχόντων τα προς το ζην. Στον επισιτισμό του πληθυσμού είχε συνδράμει και η Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών, που μοίρασε σπόρο στα ορεινά και στους πυροπαθείς. Έκαμε μάλιστα και ανταλλαγές, φέρνοντας για τους συνεταίρους λάδι, σαπούνι, πετρέλαιο και μαρμελάδα[336].

---

[333] Ανατυπώθηκε με συμπλήρωμα τον Μάρτιο του 1945, όταν η ηγεσία του ΕΑΜ επέστρεψε στην Αθήνα.

[334] ΕΑΜ, *Λευκή Βίβλος. Μάης 1944-Μάρτης 1945*, Τρίκκαλα, 1 Φλεβάρη (ανατύπωση Αθήνας), σ. 17. Το κείμενο της *Λευκής Βίβλου* υπάρχει δημοσιευμένο σε διάφορους τόμους, εδώ από φωτοαντιγραφική ανατύπωσή του από τις εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 2009.

[335] Ένας πρώτος -εκτενής- απολογισμός, τόσο του Επαρχιακού όσο και του Δημοτικού Συμβουλίου παρουσιάστηκε δημόσια στην εφημερία του ΕΑΜ Φλώρινας *Λαοκρατία*. Βλ. *Λαοκρατία* [Εφημερίδα της Επαρχιακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 22.12.1944, σ. 2.

[336] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας, Φλώρινα τη 10.1.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/258.

Να σημειωθεί ότι σε βιβλιαράκι που εξέδωσε το 1945 η Εθνική Αλληλεγγύη, παρουσιάζοντας το έργο της από την ίδρυσή της έως τον Φεβρουάριο του 1945, συμπεριέλαβε τον μητροπολίτη Φλώρινας

Στην ίδια έκθεση σημειωνόταν ότι και στα 97 χωριά της επαρχίας Φλώρινας λειτουργούσαν Λαϊκά Δικαστήρια, ενώ υπήρχαν και τρία Αναθεωρητικά που ήταν στελεχωμένα με δικηγόρους, Λαϊκούς Επιτρόπους και με γραμματείς. Σχετικά με τις «Εθνικοαπελευθερωτικές Οργανώσεις», υπήρχε πρόβλημα στο ΕΑΜ, το οποίο είχε ανάγκη «από Ντόπια στελέχη για να μπορέσουμε να αγκαλιάσουμε όλο τον κόσμο και προπάντων τους υπαλλήλους και τους διανοούμενους μέσα στους οποίους καθυστερούμε». Πρόβλημα υπήρχε και στην ΕΠΟΝ. Τρία μέλη του προεδρείου και τρία κατώτερα στελέχη προσχώρησαν στον Γκότσε, ενώ ιδιαίτερα αδυνάτισε η οργάνωση από τη μυστική δράση της «Αντιφασιστικής Μακεδονικής Οργάνωσης». «Τα παιδιά που έμειναν είναι καλά μα στερούνται πείρας οργανωτικής»[337].

Λίγες μέρες νωρίτερα, ο γραμματέας της ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ (Θάνος – Γιώργος Φουρκιώτης) είχε στείλει έγγραφο προς την ΚΟΠΜ, όπου αναδείκνυε το πρόβλημα που υπήρχε στη διοίκηση της Υποδιοίκησης Πολιτοφυλακής Φλώρινας· παράλληλα όμως αποκάλυπτε μια σειρά ευρύτερων προβλημάτων που υπήρχαν εντός της κομματικής οργάνωσης Φλώρινας, την οποία ουσιαστικά παρουσίαζε να έχει μειωμένη ισχύ εντός της περιοχής και περιορισμένη δυναμική εντός της κυρίαρχης τοπικά πληθυσμιακής ομάδας των σλαβοφώνων.

Σύμφωνα με τον Θάνο, δημιουργήθηκε αρχικά μεγάλο πρόβλημα όταν ξέσπασαν «τα γεγονότα του Γκώτσε». Οι άνδρες του Γκότσε, σημείωνε ο Θάνος, «προσπάθησαν χρησιμοποιώντας όλα τα μέσα και μέχρι ξυλοδαρμού και βιαίας απαγωγής να παρασύρουν ορισμένους πολιτοφυλάκους». Πολλοί λιποτάκτησαν και προέκυψε έτσι ανάγκη αντικατάστασής τους, καθώς και απόλυσης «ορισμένων που φαινόντουσαν φιλοΓκωτσικοί». Έγινε νέα στρατολογία «με καλά παιδιά». Ως πρόβλημα παρέμενε όμως η σύγκρουση μεταξύ διοικητή (Μητούση) και υποδιοικητή (Σγουρομάλλη) της ΕΠ. Η θέση του Θάνου ήταν ξεκάθαρα υπέρ του Σγουρομάλλη:

> Ο συν. Μητούσης ήρθε στην περιφέρειά μας πριν 3 μισή μήνες.
>
> Ήρθε σαν υποδιοικητής της Υποδ/σης ΕΠ Φλώρινας με Διοικητή τον συν. Σγουρομάλλη. Εν τω μεταξύ, ύστερα από εντολή της ανωτέρας Διοίκησης ΕΠ ανέλαβε τη Διοίκηση της Υποδ/σης ΕΠ.
>
> Ο απότομος χαρακτήρας έφερε αυτόν σ' αντίθεση τόσο με τον Σγουρομάλλη μα και άλλο τόσο με πολιτοφύλακες.
>
> Ψυχική επαφή μεταξύ Διοικητή και Υποδιοικητή δεν υπάρχει. Πολλά παράπονα μας υποβλήθηκαν από μέρους πολιτοφυλάκων, ακόμα και εγγράφως. Ακόμα το απότομο του χαρακτήρα του συν. Μητούση εκδηλώνεται σε πολλές συζητήσεις με πολίτες.
>
> Για όλα αυτά του έγιναν υποδείξεις πολλές φορές. Ίσως την κριτική να την φοβάται. Πριν να φύγει από δω η 9η Μεραρχία με το επιχείρημα ότι ό,τι γίνεται, γίνεται σε στενή συνεργασία Μεραρχίας και ΕΠ, έκανε διάφορες ενέργειες (συλλήψεις κλπ) που μας ζημιώναν. Προκαταρκτικά λέγαμε σ' αυτόν τη γνώμη μας που ήταν και αντίθετη με τη

ως έναν από τους οκτώ μητροπολίτης που «υποστηρίζουν το έργο της». Οι άλλοι μητροπολίτες ήταν οι Κοζάνης, Ηλείας, Χίου, Χαλκίδας, Βόλου, Σπάρτης και Δρυϊνουπόλεως. Βλ. Πέτρος Κόκκαλης (πρόλ.), *Μια προσπάθεια κι ένας άθλος. Το έργον της Εθνικής Αλληλεγγύης Ελλάδος*, εκδ. "Να υπηρετούμε το Λαό", Αθήνα 1977 (1η έκδοση: εκδ. Καραβία, Αθήνα Αύγουστος 1945), σ. 21.

[337] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας, Φλώρινα τη 10.1.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/258.

γνώμη του. Χρειάστηκε να πατήσουμε πόδι για να πεισθεί πως έτσι ενεργώντας βλάπτει τον αγώνα μα και πως χρειάζεται να ακούεται όχι μόνο η γνώμη της Μεραρχίας μα και η γνώμη της ΠΕ[338].

Να σημειωθεί ότι, λίγες μέρες νωρίτερα, ο Μητούσης είχε καταγγείλει στην ΚΟΠΜ πως στην περιοχή Φλώρινας υπήρχε καθεστώς «κομματοκρατίας ή Θανοκρατίας». Ο Θάνος, ενημερώθηκε για τις εις βάρος του καταγγελίες και απάντησε:

Η Κ.Ο. [Κομματική Οργάνωση] Φλώρινας είναι νεαρή, έχει λίγους μήνες ζωής. Και τα στελέχη είναι νεαρά. Ως εκ τούτου και οι εθνικοαπελευθερωτικές οργανώσεις ήσαν πολύ νεαρές, χρειαζότανε στενή παρακολούθηση.

Έπειτα οι Σλαυομακεδόνες δυσπιστούσαν λίγο στο ΚΚΕ μπορεί κανένας να σκεφθεί πόσο δυσπιστούσαν στο ΕΑΜ – ΕΠΟΝ – ΕΑ.

Αυτές τις οργανώσεις στην αρχή τις έβλεπαν σαν ξένες προς τον αγώνα.

Γι' αυτό εδώ πάνω παρουσιάζονταν το κόμμα πιο ανοιχτά στους Σλαυομακεδόνες.

Μ' αυτό γινότανε πριν. Τώρα αυτό όχι μόνο έπαψε να παρουσιάζεται μα απόκτησαν τέτοια οντότητα οι εξωκομματικές οργανώσεις που να επιβληθούν ακόμα και στους πιο δύσπιστους Σλαυομακεδόνες[339].

Στην Αθήνα, στις 2 Φεβρουαρίου θα ξεκινήσουν, υπό την επιτήρηση των Βρετανών, οι διαπραγματεύσεις των αντιπάλων πολιτικών παρατάξεων και στις 12 του ίδιου μήνα θα υπάρξει η Συμφωνία της Βάρκιζας[340].

Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας πολλά μέλη του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας έπαψαν να προσέρχονται στις συνεδριάσεις του. Εκτός από τον Λάζαρο Χατζητύπη, που προσήλθε μόνο στην πρώτη συνεδρίαση του ΠΔΣ-Φ, εγκατέλειψαν το Δημοτικό Συμβούλιο και οι Τέγος Σαπουντζής, Ιωάννης Θεοδοσίου, Βόρης Τερπένου, Μιχαήλ Γρηγοριάδης, Γεωργία Ασπιώτου και Ιουλία Δημητροπούλου, που ήταν και οι σύμβουλοι με τις περισσότερες απουσίες στις προηγούμενες συνεδριάσεις του. Αναφερόμενος ο δήμαρχος στο παραπάνω θέμα υπενθύμισε στους απόντες συμβούλους πως και μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας «παραμένει ως τοπική Αρχή το Δημοτικόν Συμβούλιον και αι άλλαι αρχαί», που «πρέπει να λαμβάνουν μέτρα ασφαλείας» έως ότου «αναλάβουν αι νόμιμαι αρχαί την διοίκησιν της πόλεως», καθώς «αι λοιπές οργανώσεις ως πολιτικαί και κομματικαί ουδεμίαν ευθύνην φέρουν δι οιονδήποτε έκτροπον και αν συμβή στην πόλιν»[341].

---

[338] ΚΚΕ, ΠΕ Φλώρινας (Θάνος) προς ΚΟΠΜ, Φλώρινα τη 5.1.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 415, Φ=23/8/254.

[339] Στο ίδιο.

[340] Για τη Συμφωνία της Βάρκιζας έχουν καταγραφεί πολύπλευρες αναγνώσεις της. Βλ. ενδεικτικά, Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 255-270· Δημήτριος Κούσουλας, *Επιβουλή και αποτυχία. Η ιστορία του ΚΚΕ 1918-1949*, Καμπανά, Αθήνα 1971, σ. 177-178· Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 2ος, *1944-1951*, ό.π., σ. 97-98· Heinz Richter, *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα. Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο. Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1946*, μτφρ. Περικλής Βαλλιάνος, Γιώργος Γιάνναρης, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1997, σ. 78-93· Θανάσης Σφήκας, ό.π., σ. 109-122· Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 233, 238.

[341] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/45, 20.2.1945, ό.π..

Τις μέρες εκείνες, κάποιοι έμποροι της πόλης σταθμίζοντας τα δεδομένα αποφάσισαν να αρνηθούν την καταβολή της ερανικής εισφοράς. Σύμφωνα με μεταγενέστερες δικογραφίες που σχηματίστηκαν μετά από καταγγελίες παθόντων, μέλη Επιτροπών του ΕΑΜ πίεζαν τους εμπόρους Αλέξανδρο και Θωμά Σιάμκουρη να τους παραδώσουν ερανική εισφορά αξίας 500 εικοσόφραγκων. Οι παραπάνω έμποροι αρνήθηκαν αρχικά να παραδώσουν το ποσό και πιεζόμενοι αναγκάστηκαν να παραδώσουν σ' αυτούς τα κλειδιά του εμπορικού τους καταστήματος. Οι εαμίτες -σύμφωνα με τις καταγγελίες- προέβησαν σε εκποίηση μέρους του εμπορεύματος σε διάφορα πρόσωπα προς είσπραξη του παραπάνω ποσού. Καθώς τα προϊόντα πωλούνταν σε τιμές γύρω στο 40% της αξίας τους και για να μη ζημιωθούν πλήρως οι έμποροι αποφάσισαν στις 13 Φεβρουαρίου και πλήρωσαν στους εαμίτες 360 γαλλικά χρυσά εικοσόφραγκα, ενώ πολλά γεωργικά εργαλεία μεγάλης αξίας αφαιρέθηκαν από το κατάστημα «υπό το πρόσχημα δήθεν της διαθέσεως αυτών υπέρ των γεωργών»[342]. Επίσης και ο έμπορος Περικλής Μιλώσης αρνήθηκε την καταβολή της ερανικής εισφοράς και -σύμφωνα με καταγγελία του- στις 16 Φεβρουαρίου, εαμικά στελέχη «ήνοιξαν τα ενταύθα εμπορικά καταστήματα αυτού και αφήρεσαν τα εν αυτοίς εμπορεύματα (γεωργικά εργαλεία, σιδηρικά είδη, χρώματα κλπ) εξ ων άλλα μεν επώλησαν εισπράττοντες το αντίτιμον άλλα δε διέθεσαν εις τρίτους»[343].

Εν τω μεταξύ, μέσα στην πόλη, «στο φρουραρχείο των ελασιτών στη Φλώρινα», θα δολοφονηθεί, στις 18 Φεβρουαρίου 1945, ο Σπύρος Βαρβαρρήγος, καθηγητής Φλώρινας από τα Φιλιατρά Τριφυλλίας[344]. Ο Βαρβαρρήγος ήταν αρχισυντάκτης της εφημερίδας *Εκαπιδευτικός Ακρίτας*, το πρώτο φύλλο της οποίας εκδόθηκε κατά την περίοδο των Δεκεμβριανών και διανεμόταν «κρυφίως εν πλήρει επαναστάσει». Σύμφωνα με τους συναδέλφους του, ο Βαρβαρρήγος ήταν από αυτούς που παρέμειναν στη θέση τους κατά την αποχώρηση των ελληνικών αρχών, φυλακίστηκε δύο φορές από τους Γερμανούς, και «αντέδρασε φανατικά ενεργητικά κατά των καταχθονίων αυτονομιστών και σλαυϊστικών σχεδίων του ΕΑΜ». Ιδιαίτερα «ενεψύχωνε και συγκρατούσε τους μαθητάς από την επίδραση της έκφυλης ΕΠΟΝ, εν πλήρει εαμική επανάστασει και τις βραδυνές ώρες, μυστικά, μαζύ μας έγραφε τη

[342] Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 142/26.11.1945, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 1, ό.π.. Κατηγορήθηκαν οι Δημήτριος Βελάκης από τη Βεύη, Γεώργιος Λιάκος δικηγόρος από το Πισοδέρι, Σπύρος Σίμου του Σίμου κάτοικος Ανταρτικού, Χρήστος Ιωάννου Μήτρε κάτοικος Πολυποτάμου, Γεώργιος Ιωάννου Μεγαλομάστορας κάτοικος Φλώρινας, Παναγιώτης Αθ. Μασιώτης από την Προύσσα της Μ. Ασίας κάτοικος Φλώρινας, μηχανικός και Φίλιππος Σαββίδης κάτοικος Φλώρινας. Οι παραπάνω, κατηγορούνταν επιπρόσθετα ότι προέβησαν στις πράξεις που τους αποδίδονταν για προσωπικό τους όφελος.

[343] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 132/28.10.1945, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ό.π. Κατηγορούμενοι ήταν οι Π. Μασιώτης, Δ. Βελάκης, Γ. Λιάκος και Μιχαήλ Μπάλκος, «οι τρεις τελευταίοι κάτοικοι Φλωρίνης και ήδη αγνώστου διαμονής».

[344] Κωνσταντίνος Μπάλλας (επιμ.), ό.π., σ. 215-216. Τον Μάρτιο του 1945 «εξεδόθη ένταλμα συλλήψεως», εναντίον του Σγουρομάλλη, υποδιοικητή Πολιτοφυλακής Φλώρινας, «ως ενεχομένου εις τον φόνον του αειμνήστου καθηγητού του Γυμνασίου Φλωρίνης Σπύρου Βαρβαρρήγου και δι άλλας εγκληματκάς πράξεις. Ούτος συλληφθείς κρατείται εις τας φυλακάς Εδέσσης». Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2. Σύμφωνα με τον Στ. Γώγο, δολοφόνος του καθηγητή ήταν συμπολίτης του κρεοπώλης-φουστανελοφόρος, καπετάνιος του ΕΛΑΣ, που έφερε το ψευδώνυμο «Ντόμπρης». Βλ. Στέφανος Γώγος, ό.π., σ. 69.

μοναδική επί εαμοκρατίας εθνική εφημερίδα "Εκπ. Ακρίτας"». Για τους συντάκτες της εφημερίδας ήταν ένας εθνικός ήρωας που «έπεσε μάρτυς στις επάλξεις του εθνισμού και του καθήκοντος», ενώ «μπορούσε να βρίσκεται στη ζωή μεταξύ των "γαλαζοαίμων λιποτακτών του καθήκοντος"»[345]. Το Δημοτικό Συμβούλιο χαρακτήρισε τη δολοφονία ως «θλιβερόν επεισόδιον» και ανέθεσε στο δήμαρχο να έρθει σε συνεννόηση με τον Έπαρχο και την Εθνική Πολιτοφυλακή, για να «βγάλουν ανακοίνωσιν η οποία ν' αναφέρη ότι όλοι οι πολίται υποχρεούνται να συμμορφώνονται προς το πνεύμα της υπογραφείσης συμφωνίας μεταξύ Κυβερνήσεως και ΕΑΜ» και ότι σε περίπτωση που παρατηρηθούν έκτροπα θα «παταχθούν και τιμωρηθούν οι ταραξίαι»[346].

Δύο μέρες νωρίτερα από τη δολοφονία Βαρβαρρήγου, στις 16 Φεβρουαρίου, υπογράφτηκε η «Ημερήσια διαταγή διάλυσης του ΕΛΑΣ» με την οποία γινόταν ο επίσημος «αποχαιρετισμός στα όπλα», ενώ η 28η Φεβρουαρίου είχε οριστεί ως η καταλυτική ημερομηνία παράδοσης των όπλων του ΕΛΑΣ στα κέντρα συγκέντρωσης αυτών. Η παράδοση των όπλων του ΕΛΑΣ της περιοχής Φλώρινας συνοδεύτηκε από τελετή αποχαιρετισμού, κατά την οποία ο καπετάνιος «Λευτέρης»[347] απηύθυνε αποχαιρετισμό προς τον λαό της Φλώρινας εκ μέρους του ΕΛΑΣ[348].

Στις 18 Φεβρουαρίου συνήλθαν τα όργανα της ΚΕ ΚΚΕ, του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ και αποφασίστηκε όπως «ένας αριθμός στελεχών και στρατιωτικών του ΕΛΑΣ, να εγκαταλείψουν τη χώρα, να πάνε στη Γιουγκοσλαβία "προσωρινά", ώσπου να περάσει η μπόρα». Το Μακεδονικό Γραφείο του ΚΚΕ, που τότε είχε έδρα τη Βέροια, ανέθεσε στον γεωπόνο και στέλεχος του ΕΑΜ Θεσσαλονίκης Στρατή Αναστασιάδη να οργανώσει άμεσα «την αποστολή στη Γιουγκοσλαβία όλων των αγωνιστών της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, που ήταν εκτεθειμένοι». Ο Αναστασιάδης πήρε εντολή να μεταβεί στη Φλώρινα και να συναντηθεί με τον Ανδρέα Τζήμα (Σαμαρινιώτη), που ήδη βρισκόταν στην πόλη από την επομένη της Συμφωνίας της Βάρκιζας. Οι Αναστασιάδης και Τζήμας κανονίσαν να οργανώσουν μαζί μια γιάφκα στο Ξινό Νερό Φλώρινας, που θα αποτελούσε τον τελευταίο σταθμό προώθησης των στελεχών προς το Μοναστήρι. Υπεύθυνος της γιάφκας ανέλαβε ο Κυριάκος Πυλάης (Πέτρος). Ταυτόχρονα συγκροτήθηκε στη πόλη της Φλώρινας μηχανισμός που «θα βοηθούσε καταρχήν τους φυγάδες στη Φλώρινα» και κατόπιν τους υπόλοιπους, από τις άλλες περιφέρειες. Υπεύθυνος ορίστηκε ο Σίμος Μουρατίδης από τη Φλώρινα, με την ομάδα της ΕΤΑ, συνεπικουρούμενος από τον Μηνά Στυλιάδη από τη Δροσοπηγή, τον Θανάση Γκίζα από τον Πολυπόταμο και άλλους. Στην άλλη μεριά των συνόρων είχε οργανωθεί -κατόπιν εντολής της ΠΕ του ΚΚΕ και της διοίκησης της 9ης

[345] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 20.7.1945, σ. 2 και 7.1.1946, σ. 1.

[346] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 6/45, 20.2.1945, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας.

[347] Λευτέρης: Θεόδωρος Μαργιόλης, από Οίτυλο Λακωνίας. Πρώην υπενωμοτάρχης του αστυνομικού τμήματος Φλώρινας, στο οποίου υπηρετούσε ενώ ταυτόχρονα ήταν μέλος του ΕΑΜ. Στα μέσα της κατοχής τοποθετήθηκε, αφού εγκατέλειψε την υπηρεσία του, ως γραμματέας της ΠΕ Καστοριάς του ΕΑΜ.

[348] Στέφανος Γώγος, ό.π., σ. 68. Ο Γώγος Στέφανος, που υπηρετούσε στον ΙΧ Συνοριακό τομέα του εφεδρικού ΕΛΑΣ, βρισκόταν στη Φλώρινα κατά την τελετή, από όπου πήρε και το απολυτήριό του από τον ΕΛΑΣ.

Μεραρχίας του ΕΛΑΣ- ειδικός μηχανισμός υποδοχής, με υπεύθυνο τον Στράτο Κέντρο. Στο Ξινό Νερό είχε ήδη φτάσει και η πρώτη ομάδα «εκτεθειμένων» μέσα σε μεγάλα κλειστά φορτηγά αυτοκίνητα, που προωθήθηκαν, με τη βοήθεια των συνδέσμων, στο Μοναστήρι. Οι αποστολές πραγματοποιούνταν η μία πίσω από την άλλη «χωρίς δυσκολία». Ως το τέλος του Φεβρουαρίου-αρχές Μαρτίου το εγχείρημα ολοκληρώθηκε. Ο Αναστασιάδης, κατ' εντολή του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ, μετέβη κι αυτός στο Μοναστήρι ως επικεφαλής των πεντακοσίων περίπου «αγωνιστών της Μακεδονίας» που είχαν ήδη μεταφερθεί εκεί[349].

Από 27 Φεβρουαρίου, ο Άρης Βελουχιώτης υπέγραψε, μαζί με τον Σαράφη, την υπ' αριθμ. 2697/15.2.1945 «Γενική Διαταγή» του ΓΣ του ΕΛΑΣ:

> […] κάθε Μεραρχία […] θα υποδεχθή αφιχθησομένας περιοχήν ΕΛΑΣ αγγλικάς δυνάμεις προς παραλαβήν περιοχής […] την 27η Φεβρουαρίου αι Μεραρχίαι θα αναφέρουν ανυπερθέτως, ραδιογραφικώς ή τηλεφωνικώς, εις γενικόν αριθμόν παραδοθέντος οπλισμού κατά κατηγορίας[350].

Την ίδια μέρα, ο Γιάννης Ιωαννίδης, στέλεχος του ΚΚΕ, με ραδιοτηλεγράφημά του προς όλες τις κομματικές οργανώσεις, επεσήμανε:

> […] Οργανώσεις μας με προσωπική ευθύνη γραμματέων περιοχής και σε συνεργασία με καπεταναίους διαφυλάξουν σημαντικό μέρος οπλισμού […][351].

Ήδη από τα μέσα Φεβρουαρίου του 1945 από το χωριό Σκοπιά Φλώρινας μεταφέρονταν -με μεταγωγικά- όπλα και πυρομαχικά στη Δροσοπηγή για απόκρυψη, συνοδεία του Λευτέρη, καπετάνιου του εφεδρικού ΕΛΑΣ. Επίσης, τις ίδιες μέρες, μεταφέρονταν και άλλα αντίστοιχα κιβώτια από Πολυπόταμο και Φλώρινα προς Δροσοπηγή. Οι μεταφορές αυτές συνεχίστηκαν έως και τα μέσα του επόμενου μήνα[352]. Την ίδια περίοδο, Φεβρουάριος 1945, μεταφέρθηκε -με έντεκα κάρα- στην Αχλάδα μεγάλη ποσότητα όπλων, που είχε αποθηκευτεί στα ορυχεία της Βεύης μετά

---

[349] Βλ. Στρατής Αναστασιάδης, *Από την αντίσταση στη διάψευση. Θεσσαλονίκη-Μπούλκες-Βίτσι*, επ.-πρόλ. Μιλτιάδης Δ. Πολυβίου, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 99-101, 107· Νίκος Κέντρος, *Ο Εμφύλιος στη Φλώρινα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2011, σ. 22-23, 26· Κυριάκος Πυλάης (Πέτρος), *Μνήμες - Βιώματα - Στοχασμοί 1870-1990*, χ.ε., Αθήνα 1990, σ. 229-230.

[350] Παπαπαναγιώτου Αλέκος (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, ό.π., σ. 357· Γρηγόρης Φαράκος, *Άρης Βελουχιώτης, Το χαμένο Αρχείο. Άγνωστα κείμενα*, Ελληνικά Γράμματα, 2η έκδ., Αθήνα 1997, σ. 89.

[351] Στο ίδιο.

[352] Εμμανουήλ Γρηγορίου, *Το βουλγαρικόν όργιον αίματος εις την Δυτικήν Μακεδονίαν 1941-1944*, ό.π., σ. 134-135. Ο Γρηγορίου εξέδωσε το παραπάνω βιβλίο το 1947, περιλαμβάνοντας σ' αυτό άρθρα του που δημοσίευε στις στήλες του *Ασύρματου*, συμπληρούμενα από εμπιστευτικές εκθέσεις που στέλνονταν στο Κάιρο, αλλά και με πηγές από την ανέκδοτη -τότε- μελέτη του αξιωματικού Αντωνίου, που αναφέρονταν αναλυτικά στην απόκρυψη οπλισμού που έχει γίνει στα χωριά αυτά με συμμετοχή των κατοίκων τους «ωργανωμένων ήδη κομμουνιστικώς».

την αποχώρηση των Γερμανών. Ένα μέρος αυτού του οπλισμού θα μεταφερθεί αργότερα και θα αποκρυβεί σε πετρώδη περιοχή έξω από τον οικισμό[353].

Όσα συνεργεία ασχολήθηκαν με την απόκρυψη όπλων έφυγαν, όπως γράφει και ο Νίκος Κέντρος, «με εντολή για τη Γιουγκοσλαβία και στη συνέχεια για το Μπούλκες»[354]. Ο ΕΛΑΣ ουσιαστικά παρέδωσε μόνο τα άχρηστα όπλα, παλιά μάνλιχερ και ιταλικές αραβίδες, άχρηστα όπλα γιατί δεν είχαν σφαίρες. Τα καλά όπλα, γερμανικά λάφυρα και εγγλέζικα είχε φροντίσει να τα κρύψει[355]. Από τις 28 Φεβρουαρίου ο ΕΛΑΣ έπαψε να υπάρχει.

Στις 4 Μαρτίου κυκλοφόρησε, για πρώτη φορά δημόσια η εφημερίδα *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* (4ο φύλλο), πάλι όμως με το φόβο «ανακαλύψεώς του υπό της πολιτοφυλακής». Στο φύλλο εκείνο γινόταν μια ιστορική αναδρομή της θέσης του εκπαιδευτικού κατά το μεσοπόλεμο, τη δικτατορία και την κατοχή. Για την κοινοβουλευτική περίοδο του μεσοπολέμου, η παραπάνω εφημερίδα έγραφε:

> Η τύχη και το μέλλον όλων μας ήτο εις την διάθεσιν του πρώτου "τσορμπατζή" ή κομματάρχου, τα καπρίτσια και τους πόθους του οποίου είμεθα υποχρεωμένοι ως δούλοι, να εξυπηρετούμε διότι άλλως θα είχωμεν ν' αντιμετωπίσωμεν την μήνιν και την εκδικητικότητα του ψηφοθήρα πολιτευτού[356].

Για την περίοδο της βασιλομεταξικής δικτατορίας σημείωνε:

> […] διεσκορπίσθημεν "σαν παιδιά του λαγού" εις τα τέσσερα σημεία του ορίζοντος της ελληνικής πατρίδος εχάσαμεν τα πάντα και μας επεβλήθη ως αρχή η δουλοπρέπεια. Τα πάντα αυτή εθεώρη πάρεργα και ως κύριον έργον μας έθεσεν την οργάνωσιν των φασιστικών ταγμάτων της ΕΟΝ. Παρ' όλα όμως αυτά και παρά τας προγραμματικάς της δηλώσεις έδειξε κλασικήν αδιαφορίαν δια την από πάσης απόψεως εξύψωσιν των εκπαιδευτικών τους οποίους ήθελεν απλώς ως όργανα δια την επιβολήν των σκοπών της[357].

Για την κατοχή ανέφερε πως

---

[353] Ζίσο Καράλιεβ - Τάσκο Γιοβάνοβ, *Ραζγκόρενο Κρουσσόραντι. Το Κρουσσόραντι-Αχλάδα στις φλόγες,* μτφρ. Δημήτριος Ιωάννου, Σύλλογος των Σέτιντσι, Ποπάντιντσι και Κρουσόραντσι από το Λέριν στη Μακεδονία, Σκόπια 2009, στα ελλην. 2011, σ. 60-61.

[354] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 69.

Για τη μετακίνηση στελεχών του ΚΚΕ και του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ εκτός επικράτειας και την εγκατάστασή τους στο Μπούλκες, βλ. Μίλαν Ρίστοβιτς, *Το πείραμα Μπούλκες. "Η Ελληνική Δημοκρατία" στη Γιουγκοσλαβία 1945-1949,* μτφρ. Αδριανός Παπαδριανός, Πασχαλίνα Σπυρούδη, Αφοί Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2006· Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, *Από τη Βάρκιζα στο Μπούλκες. Διαδρομές ζωής ή θανάτου (μέσα από το αρχείο του Ν. Τσιρώνη),* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014· Χρήστος Καινούργιος, *Στα άδυτα του Εμφυλίου. Στρατόπεδα Ρουμπίκ και Μπούλκες*, Ιωλκός, Αθήνα 2003· Κώστας Γκριτζώνας, *Ανθρωποθυσίες στο βωμό των ειδώλων*, χ.ε., Λάρισα, χ.χ.έ.

[355] Άγγελος Ελεφάντης, *Μας Πήραν την Αθήνα. Ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σ. 117.

[356] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 4.3.1945, σ. 1. Βλ. και το φύλλο 7.1.1946, σ. 1.

[357] Στο ίδιο.

όταν ηκούσθη ο πρώτος πυροβολισμός εκ των βουνοκορφών των ελληνικών μας ορέων, ημείς εδέχθημεν αυτόν […]. Οι απελπισμένοι ανεθάρρησαν και όλοι εστρέψαμεν ατενίζοντες προς τα όρη. Ηλπίσαμεν ότι από εκεί θα κατήρχετο η ελευθερία και μετ' αυτής η σωτηρία μας! Αλλά οποία πλάνη! … Εις τα όρη δεν ητοιμάζετο το άρμα της ελευθερίας, αλλά εχαλκεύετο η άλυσσος φοβερωτέρας σκλαβιάς. […] Οι "αγωνιστές και φύλακες των ελευθεριών μας" μας εφίμωσαν και μας έρριψαν χειρότερον πάσης άλλης καταστάσεως, εις την πλέον σκληράν τρομοκρατίαν. Ενεπιστεύθησαν την τύχην και το μέλλον της εθνικής -λαϊκής όπως έλεγον- παιδείας εις χείρας αναξίων και υπόπτων διευθυνόντων. […] Σκοπός των μοναδικός ήτο να επιβληθούν και επιβάλλουν τας αντεθνικάς και απάτριδας θελήσεις των αλλά ευτυχώς ητύχησαν. […]»[358].

Κάνοντας αυτή την αναδρομή, η εφημερίδα παρότρυνε τους εκπαιδευτικούς όπως αναλογιζόμενοι «τας ταλαιπωρίας μας», «να ενωθώμεν», «να αναλάβωμεν τας επάλξεις του κλάδου μας» και «να πυκνώσωμεν τας γραμμάς των εθνικών μας συλλόγων» ώστε «να λάβωμεν την θέσιν η οποία μας ανήκει εις την κοινωνίας[359].

Στις 14 Μαρτίου φτάνουν στη Φλώρινα τα βρετανικά στρατεύματα[360]. Την επομένη, το ΕΑΜ Φλώρινας πραγματοποίησε πανεπαρχιακό συλλαλητήριο κατά της αφίξεως των βρετανικών στρατευμάτων[361]. Στις 17 Μαρτίου συνήλθαν «άπαντες οι Εθνικόφρονες φοιτηταί πόλεως Φλωρίνης» και αποφάσισαν ομοφώνως τη ίδρυση στην πόλη παραρτήματος της Μορφωτικής Ενώσεως Εθνικοφρόνων Φοιτητών (ΜΕΕΦ). Δύο μέρες μετά, επανακυκλοφόρησε η τοπική εφημερίδα *Έθνος* (ιδιοκτησίας του Σταύρου Κωνσταντινίδη, που διέκοψε την έκδοσή της τον Αύγουστο του προηγούμενου έτους), η οποία, στο πρώτο εκείνο φύλλο της αναφέρθηκε εκτενώς στην είσοδο των βρετανικών στρατευμάτων στη Φλώρινα, σημειώνοντας ότι αυτά έτυχαν «αποθεωτικής υποδοχής» από τον λαό της πόλης που «διετράνωσε την ευγνωμοσύνην του προς τα στρατεύματα της Μεγάλης μας Συμμάχου που μας απήλλαξαν από τον εφιάλτην του Εαμοκομμουνισμού»[362]. Σύμφωνα με το *Έθνος*,

---

[358] Στο ίδιο

[359] Στο ίδιο.

[360] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2. Κάποιες μέρες νωρίτερα πιθανόν, το ΕΑΜ φρόντισε να μεταφέρει από τη Φλώρινα και να αποθηκεύσει στην Κολχική, διάφορα είδη που είχαν εγκαταλείψει οι Γερμανοί κατά την αποχώρησή τους και χρησιμοποιούνταν από τις οργανώσεις ΕΑΜ και ΕΠΟΝ της Φλώρινας. Περιλαμβάνονταν γραφομηχανές, γραφεία, ντουλάπες, οικιακά σκεύη, κιβώτια της γερμανικής στρατιωτικής υπηρεσίας, αδιάβροχα, σανίδες, υλικά κάρων και σέλλες, χάλκινα καζάνια κλπ, τα περισσότερα κατεστραμμένα. Τα αποκρυμμένα ανακαλύφθηκαν από τις αστυνομικές αρχές στις 2 Οκτωβρίου 1945. Αποδόθηκε τότε κατηγορία για αδικαιολόγητη κατοχή αντικειμένων «ανήκοντα άλλοτε (επί κατοχής) εις την κυριότητα, νομήν και κατοχήν των Γερμανικών στρατιωτικών αρχών κατοχής από της απελευθερώσεως δε εις το Δημόσιον», τα οποία έπρεπε να δηλωθούν στον αρμόδιο οικονομικό έφορο. Παραπέμφθηκαν οι κάτοικοι Κολχικής: Αλέξανδρος Τρ. Σαχινίδης, Γεώργιος Κων. Σαχινίδης, «γεννηθέντες εν Καρς Καυκάσου», Χρήστος Ισαάκ Κοϊμτσίδης, «γεννηθείς εν Πόντω» και Σάββας Λαζ. Κεσσίδης, «γεννηθείς εν Κολχική». Στην οικία του Αλέξανδρου Σαχινίδη είχαν βρεθεί επιπλέον και 100 βιβλία «υπό τον τίτλον αποφάσεις της 12 ολομέλειας της ΚΕ του ΚΚΕ, εν δέμα προκηρύξεων "ο Αγώνας" της 20.7.45, έτερον δέμα τοιούτον δια την αχτίδα Πρεσπών και εν δέμα δηλώσεων της ΚΟΒ […]». Βλ. Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 113/12.3.1946, ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1., ΣΑΕ 2, ό.π..

[361] *Έθνος* [Φλώρινας], 29.3.1945, σ. 2.

[362] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2.

στις φάλαγγες των αγγλικών αυτοκινήτων επέβαιναν και Εδεσίτες[363] «οι οποίοι είχον εκδράμη μέχρι Αρμενοχωρίου ίνα στεφανώσωσι τα νικηφόρα Αγγλικά όπλα». Στην είσοδο τη πόλης, έγινε η επίσημη υποδοχή, από όλες τις αρχές της πόλης ενώ ταυτόχρονα η φιλαρμονική του δήμου «ανέκρουεν τον Αγγλικόν Ύμνον». Το καλωσόρισμα του Άγγλου ταξίαρχου είχε ανατεθεί στον μητροπολίτη Φλώρινας[364].

Το *Έθνος*, στο ίδιο φύλλο, πληροφορούσε ότι κατά το διάστημα της γερμανικής κατοχής, ιδρύθηκε στην πόλη της Φλώρινας «Παράρτημα της Εθνικιστικής Οργανώσεως ΕΔΕΣ»· σκοπός της παραπάνω «Οργανώσεως ΕΔΕΣ» ήταν «η αφύπνισις του εθνικού αισθήματος, η συνένωσις όλων των αγνών πατριωτών και η αποτελεσματική αντιμετώπισις του κομμουνιστικού κινδύνου». Κατά «την περίοδον της Εαμοκρατίας», ο αριθμός των μελών της οργάνωσης «ηυξήθη καταπληκτικώς», με αποτέλεσμα να αποτελείται -τότε- «από μερικάς εκατοντάδας μελών» και να έχει παρατήματα σε μερικά χωριά. Κατά την άφιξη των βρετανικών στρατευμάτων, το Παράρτημα ΕΔΕΣ Φλωρίνης, σύμφωνα με το *Έθνος,* «αριθμεί χιλιάδας μελών και [έχει] παραρτήματα σε όλα σχεδόν τα χωριά της περιφερείας μας»[365].

Την περίοδο της κατοχής ή της εαμοκρατίας, η ύπαρξη οργάνωσης ΕΔΕΣ στη Φλώρινα δεν συναντάται σε άλλη πηγή (στις πηγές ειδικότερα που ο γράφων συμβουλεύτηκε). Ακόμη και ο Σταύρος Κωνσταντινίδης, που παρουσίασε και κατέγραψε στην εφημερίδα του ως αυθεντικό τον πληθυσμό των «χιλιάδων» εδεσιτών, που προϋπάντησαν τους Βρετανούς αρχικά και τον νομάρχη λίγες μέρες αργότερα, σε πόνημά του, το1957, όπου διέρχεται αναλυτικά τη δεκαετία του ’40 (μέσω της βιογραφίας του μητροπολίτη Βασιλείου), δεν προέβη σε ανάλογη αναφορά[366]. Το πιθανότερο είναι ότι η «Οργάνωσις ΕΔΕΣ» Φλωρίνης αποτέλεσε το πρώτο προσωρινό όχημα ενσωμάτωσης στο νέο καθεστώς. Προσωρινό όμως, καθώς σε πολύ μικρό διάστημα θα προκύψουν διάφορες οργανώσεις και θα σχηματιστούν κομματικοί μηχανισμοί που θα εγγυώνται -και αυτοί- την ακώλυτη προσχώρηση των μελών τους στο νέο αυτό καθεστώς.

Άμεσα, και με την είσοδο των βρετανικών στρατευμάτων, πρέπει να άρχισε και η συστηματική διανομή επισιτιστικής βοήθειας από την ML και την UNRRA. Άμεσα πιθανόν άρχισαν -ή τουλάχιστον διαφάνηκαν- και οι αποκλεισμοί, καθώς η Επαρχιακή Επιτροπή (ΕΕ) ΕΑΜ Φλώρινας κατήγγειλε τα μέλη της Επιτροπής του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού (του Παραρτήματος Φλωρίνης του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού) Αργυρόπουλο και Εξάρχου, ότι «κηρύττουν το μίσος και τη διχόνοια μεταξύ Ελλήνων και Σλαυομακεδόνων» και ότι δηλώνουν πως «τα τρόφιμα που στέλνει η Εμ-Ελ και η Ούνρα είναι προορισμένα μόνον δια τους Έλληνες και όχι δια

---

[363] Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, ο ΕΔΕΣ έπαψε να υπάρχει, ο Ζέρβας ζήτησε την αποστράτευσή του και προχώρησε στη δημιουργία νέου κομματικού σχηματισμού (του Εθνικού Κόμματος Ελλάδος-ΕΚΕ), η πρώτη παρουσία του οποίου έγινε στην Αθήνα στις 30 Μαρτίου. Για το ΕΚΕ της περιόδου 1945-1950, βλ. Νίκος Βαφέας - Βαγγέλης Τζούκας, «Η πολιτική κληρονομιά του ΕΔΕΣ: Το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος (1945-1950)», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 255-257.

[364] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2.

[365] Στο ίδιο, σ. 1, 2.

[366] Βλ. Σταύρος Κωνσταντινίδης, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας*, ό.π., σ. 57-58.

τους Βούλγαρους». Το *Έθνος* ανέλαβε να απαντήσει στην ΕΕ του ΕΑΜ «ξάστερα και καθαρά»:

> Τα τρόφιμα που στέλνουν οι Σύμμαχοί μας, σας το δηλώνωμεν ξάστερα και καθαρά, είναι μόνον δια τους Έλληνας. Οι εχθροί μας και εχθροί των Συμμάχων μας δεν έχουν κανένα δικαίωμα. Πρέπει να αποκλεισθούν. Ας το καταλάβουν μια για πάντα. Θέλετε να σας το επαναλάβωμεν; Τα Αγγλικά και Αμερικανικά τρόφιμα που έρχονται εις την Ελλάδα είναι προορισμένα μόνον δια τους Έλληνας[367].

Στις 20 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε η τελευταία συνεδρίαση του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας. Από τους απόντες των προηγούμενων Συμβουλίων προσήλθε ο Στ. Σαπουντζής. Πρώτο θέμα που απασχόλησε το Συμβούλιο ήταν ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου. Πρόταση του δημάρχου ήταν να ληφθεί απόφαση για εορτασμό και να καθοριστεί ο τρόπος εορτασμού, ενώ κάλεσε και τους παριστάμενους προέδρους του Εμπορικού-Βιοτεχνικού και Ιατρικού Συλλόγου να εκφράσουν τη γνώμη τους. Ο Μ. Φίσκας, πρόεδρος του Εμπορικού και Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου τάχθηκε υπέρ του «να εορτασθή και τώρα η Εθνική Εορτή», όπως κάθε έτος. Εξέφρασε όμως τον φόβο του «μήπως προκληθούν επεισόδια καθόσον και από τις δύο παρατάξεις υπάρχουν θερμόαιμοι». Με τη γνώμη του Φίσκα συμφώνησε και ο εκπρόσωπος του Ιατρικού Συλλόγου Αναστάσιος Ναούμ. Ο Σαπουντζής θεώρησε ότι δεν έπρεπε να γίνει τελετή, «καθόσον λόγω της εξάψεως των πνευμάτων των αντιμαχομένων παρατάξεων, θα δημιουργηθούν έκτροπα και επεισόδια». Πρότεινε δε να αναβληθεί η λήψη απόφασης για τον εορτασμό μέχρι την άφιξη του νέου νομάρχη «και αφού έλθει αυτός ας αναλάβη την πρωτοβουλίαν του εορτασμού». Ενδοιασμούς προέβαλε και ο Νικόλαος Τσολιάς που πρότεινε αναβολή της συνεδρίασης «και να κληθούν όλοι οι αντιπρόσωποι των σωματείων και να αποφασίσωμεν ομού». Οι υπόλοιποι σύμβουλοι τάχθηκαν υπέρ του να γίνει η τελετή. Τελικά το Συμβούλιο αφού έλαβε υπ' όψη του την επικείμενη έλευση του νομάρχη, τις προτάσεις του δημάρχου, των συμβούλων και των προέδρων των συλλόγων, ανέβαλε «το ζήτημα της λήψεως αποφάσεως δια τον εορτασμό της Εθνικής Εορτής», σε μεταγενέστερο χρόνο[368].

Όμως ο κύκλος του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας είχε πλέον ολοκληρωθεί, καθώς στην περιοχή είχαν ήδη εγκατασταθεί βρετανικά στρατεύματα, λίγο αργότερα κατέφθασε ο νομάρχης και αναμένονταν και οι υπόλοιπες κυβερνητικές αρχές στις οποίες έπρεπε να μεταβιβαστεί η διοίκηση της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, τις απογευματινές ώρες της 23ης Μαρτίου αφίχθη στη Φλώρινα ο νέος νομάρχης Α. Μαυρίδης. Τον νέο νομάρχη υποδέχτηκε η «Δ. Επιτροπή του ΕΔΕΣ, οι προϊστάμενοι διαφόρων υπηρεσιών και σύμπας ο λαός της Φλωρίνης»[369]. Ο νομάρχης θα αναθέσει τα καθήκοντα του δημάρχου στον Ανέστη Καντζιά (ή Καντζά) με καταγωγή από την Τραπεζούντα. Έτσι, «ο Νομάρχης […] απεκατέστησε το

[367] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 1, 2.

[368] Πρακτικά ΠΔΣ-Φ, Πρακτικόν αριθμ. 8/45, 20.3.1945, ό.π..

[369] «Εις τον κ. Νομάρχην η πόλις μας επεφύλαξε ενθουσιώδη υποδοχήν. Η πόλις έπλεε εις το κυανόλευκον ενώ οι κώδωνες έκρουον χαρμοσύνως». *Έθνος* [Φλώρινας], 29.3.1935, σ. 1.

παραβιασθέν επί Εαμοκρατίας δίκαιον. Ούτως ο Δήμος από κομματικού κτήματος κατέστη και πάλιν πραγματικός προστάτης και αντιλήπτωρ των δεινών του πάσχοντος λαού»[370]. Τη μέρα της άφιξης του κυβερνητικού νομάρχη στη Φλώρινα, δημοσιευόταν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το κείμενο της Συμφωνίας της Βάρκιζας, με συνοδά κείμενα την εισήγηση του προέδρου της κυβερνητικής αντιπροσωπείας Ι. Σοφιανόπουλου και την εισήγηση του προέδρου της αντιπροσωπείας του ΕΑΜ Γ. Σιάντου. Έτσι η Συμφωνία της Βάρκιζας αποκτούσε ισχύ και επιπρόσθετο κύρος ως κείμενο ενταγμένο πλέον στο θεσμικό δίκαιο του κράτους[371]. Η συγκεκριμένη όμως διατύπωση του άρθρου 3 της Συμφωνίας περί «αμνηστίας», άφηνε εκτεθειμένους όλους τους άνδρες του ΕΛΑΣ στην κατηγορία ότι είχαν διαπράξει «κοινά ποινικά εγκλήματα»[372]. Όπως γράφει ο Ι. Ιατρίδης:

> Η ιδιότης του μέλους του ΕΛΑΣ ή των βοηθητικών του οργανώσεων, αποτελούσε επαρκή λόγο για διώξεις, ξυλοδαρμούς, συλλήψεις και παρατεταμένες φυλακίσεις. Έτσι τα πάθη εντείνονταν ακόμη περισσότερο και πιο πολύ που η κυβέρνηση κατέβαλλε αδύναμες μόνον προσπάθειες να καταστείλη την δραστηριότητα των αντικομμουνιστών, οι οποίοι διψούσαν για εκδίκηση[373].

Η παραβίαση της Συμφωνίας της Βάρκιζας είχε ξεκινήσει ήδη στις περιοχές που έλεγχε η κυβέρνηση[374]. Τη «δίψα για εκδίκηση», όπως τη χαρακτήρισε ο Ιατρίδης, των αντικομμουνιστών θα τη γνώριζε λίγες μέρες αργότερα και η περιοχή της Φλώρινας. Επιπρόσθετα στοιχεία που θα όπλιζαν τη «δίψα» των τοπικών αντικομμουνιστών ήταν ότι οι τοπικοί κομμουνιστές δεν ήταν παρά «υπολείμματα Βουλγάρων» και ένα «σημαντικόν μέρος» των σλαβαφώνων της περιοχής «παρεσύρθη», και πολλοί από αυτούς «έγιναν υπηρέται, συνεργάται, καταδόται, σύμμαχοι των Γερμανών κατακτητών».

Πιο συγκεκριμένα, λίγες μέρες μετά την άφιξη της εθνοφυλακής στη Φλώρινα[375] ο Φίλιππος Δραγούμης, τοπικός αντιμοναρχικός πολιτευτής κατά τον μεσοπόλεμο, που

---

[370] *Έθνος* [Φλώρινας], 29.3.1945, σ. 2.

[371] Συντακτική Πράξις υπ' αριθ. 23, Περί κυρώσεως της Συμφωνίας της Βάρκιζας, *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, τεύχος πρώτον, αριθμός φύλλου 68, Εν Αθήναις τη 23.3.1945, σ. 235-241.

[372] Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π., σ. 238. Βλ. επίσης Heinz Richter, *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα,* ό.π., σ. 90-92

[373] Ιωάννης Ιατρίδης, ό.π.

[374] Βλ. την επιστολή διαμαρτυρίας που έστειλε η ΚΕ του ΕΑΜ στις 5 Μαρτίου προς τον αντιβασιλέα, την ελληνική κυβέρνηση και τους πρεσβευτές Μ. Νρετανίας, ΗΠΑ, Γαλλίας, το σημείωμα της ΚΕ του ΕΑΜ της 12ης Μαρτίου, που απευθυνόταν στον υπουργό Δικαιοσύνης και το υπόμημα της ΚΕ του ΕΑΜ, της ίδιας μέρας, που απευθυνόταν στις κυβερνήσεις Μ. Βρετανίας, ΗΠΑ, ΕΣΣΔ και Γαλλίας. Παρατίθενται στο ΕΑΜ, *Λευκή Βίβλος. Μάης 1944-Μάρτης 1945*, Τρίκκαλα, 1 Φλεβάρη (ανατύπωση Αθήνας), ό.π. σ. 105-113.

Αναλυτική παρουσίαση των παραβιάσεων της Συμφωνίας της Βάρκιζας, βλ. στο Heinz Richter, *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα,* ό.π., σ. 154-214.

[375] Η εθνοφυλακή αφίχθη στη Φλώρινα και ανέλαβε υπηρεσία στις αρχές Απριλίου. *Έθνος* [Φλώρινας], 19.4.1945, σ. 2. Επιπρόσθετο Τάγμα Εθνοφυλακής θα αφιχθεί στη Φλώρινα στις 23

ποτέ του δεν είχε έδρα τη Φλώρινα, αλλά εκλεγόμενος στην περιοχή διαδραμάτιζε ενίοτε σημαίνοντα ρόλο στην κεντρική πολιτική σκηνή, ως στέλεχος τώρα των βασιλοφρόνων και εκ των κύριων συνομιλητών του βασιλιά[376], αναλάμβανε να συστήσει την κοινή γνώμη της επικράτειας το διαχρονικό ποιόν των τοπικών κομμουνιστών[377], αυτών δηλαδή που ανέλαβαν τα ηνία της εξουσίας για ένα βραχύ διάστημα στην περιοχή της Φλώρινας. Έγραφε σχετικά στην *Πολιτική Επιθεώρηση*:

> Από τούτη πάλι την μεριά των συνόρων, στην ιδική μου πχ εκλογικήν περιφέρεια της Φλώρινας και της Καστοριάς, οι κομμουνιστές έπαιρναν με τ' αναλογικόν εκλογικό σύστημα συνήθως το ένα δέκατο των ψήφων· ξέραμε πάντα πως το ποσοστό αυτό αντιπροσώπευε το φανατικό βουλγαρικό στοιχείο. Γιατί ο νομός μας είναι ορεινός και αγροτικός με κεφαλοχώρια, χωρίς τσιφλίκια, και δίχως βιομηχανία, που θα εξηγούσε κάπως την παρουσία κομμουνιστών· από τ' αποτελέσματα λοιπόν εβλέπαμε πως οι ψήφοι αυτές προέρχονταν από χωριά, που προηγουμένως, κατά τον μακεδονικόν αγώνα, χρησίμευαν ως φωλιές κομιτατζήδων. Δεν μπορούσαν λοιπόν τα ελάχιστα αυτά υπολείμματα Βουλγάρων να εκδηλώσουν αλλιώς το μίσος των ενάντια στο ελληνικό καθεστώς, παρά εμφανιζόμενοι ως κομμουνιστές, που, ως τέτοιοι, ζητούσανε συγχρόνως και την αυτονόμηση της Μακεδονίας.

Απριλίου. *Έθνος* [Φλώρινας], 26.4.1945, σ. 2. Για τον ερχομό των Βρετανών και της εθνοφυλακής στη Φλώρινα, βλ. και Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 29-32.

[376] Ο Δραγούμης είχε διατελέσει υφυπουργός Εξωτερικών στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό τον Γ. Παπανδρέου. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών, πριν την υιοθέτηση της πρότασης αντιβασιλείας από τον Δαμασκηνό, ο Παπανδρέου είχε προτείνει σύσταση τριμελούς αντιβασιλείας με συμμετοχή του Δαμασκηνού, του Πλαστήρα και του «υποστηρικτή του βασιλιά» Φίλιππου Δραγούμη. Την περίοδο εκείνη υπήρξε τακτική αλληλογραφία μεταξύ Δραγούμη και βασιλιά. Όπως σημειώνει ο Ριζάς, ο βασιλιάς αποσκοπούσε τότε στο σχηματισμό μιας νέας κυβέρνησης «είτε υπό τον Παπανδρέου είτε υπό έναν αδιαμφισβήτητο βασιλόφρονα όπως ο Φίλιππος Δραγούμης». Ο Δραγούμης συμμετείχε στη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών που έγινε στο υπουργείο Εξωτερικών, στις 26 Δεκεμβρίου 1944, υπό την προεδρία του Δαμασκηνού, παρουσία Βρετανών αξιωματούχων, του Ρώσου τοποτηρητή και του ίδιου του Τσώρτσιλ, και ενημέρωσε σχετικά τον βασιλιά. Προτάθηκε, σύμφωνα με τον Ριζά, από τον Πλαστήρα -μαζί με τον Μαρκεζίνη και τον Θεοτόκη- να συμμετέχει στην κυβέρνησή του, αλλά υπήρξε άρνηση λόγω «του προδιαγραφόμενου συμβιβασμού» δηλαδή της «αμνηστίας για τα πολιτικά αδικήματα», που θεωρούσαν ότι προωθούσε ο Πλαστήρας. Ο Μαρκεζίνης θα υποστηρίξει ότι ο Πλαστήρας δεν είχε αντίρρηση για την υπουργοποίηση του Δραγούμη, όμως ο τελευταίος «επέμενε για το Υπουργείο Εξωτερικών ή υπό τον Πρόεδρο», αίτημα που δεν ήταν διατεθειμένος να ικανοποιήσει ο πρωθυπουργός. Τον Ιούνιο του 1945, σύμφωνα με ενημέρωση του Μαρκεζίνη προς τον βασιλιά, ο Δραγούμης ήταν ενταγμένος σε -μυστική- επιτροπή (που οργάνωνε κεντρικά τον αγώνα των βασιλοφρόνων) και συγκεκριμένα στο επιτελείο του Τομέα Διαφώτισης της επιτροπής αυτής. Βλ. Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 2ος, *1944-1951*, ό.π., σ. 17-18, 42-59, 67-68· Σωτήρης Ριζάς, ό.π., σ. 83, 85-86, 93, 98, 193· Θανάσης Σφήκας, ό.π., σ. 66-67, 88-89.

[377] Ο Δραγούμης είχε και προσωπικούς λόγους να καταφέρεται γενικότερα εναντίον των κομμουνιστών. Κατά τη διάρκεια των ομηριών στις οποίες προέβη ο ΕΛΑΣ Αθηνών την περίοδο των Δεκεμβριανών, συνελήφθη και η αδελφή του με το σύζυγό της και δύο από τα παιδιά τους. Η αδελφή του Δραγούμη και η μία της κόρη επέστρεψαν είκοσι πέντε μέρες αργότερα, ενώ ο σύζυγός της και η άλλη της κόρη εκτελέστηκαν και τα πτώματά τους βρέθηκαν στις αρχές Μαρτίου του επόμενου έτους. Βλ. την αφήγηση της ομηρίας της αδελφής του Δραγούμη μέσα «από το ημερολόγιό» της, όπως παρατίθεται στο Σπύρος Μαρκεζίνης, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 2ος, *1944-1951*, ό.π., σ. 70-92.

[…] οι κομμουνοκομιτατζήδες συμμάχησαν με τους ελασίτες και καταδίωξαν, κατάστρεψαν, κάψαν, έσφαξαν ό,τι ελληνικό προφτάσαν· και μετά την αποχώρηση των βουλγαρικών και γερμανικών στρατευμάτων προς στιγμήν ενόμισαν πως εκυριάρχησαν τρομοκρατικά […]

[…] μετά την ήττα των ελασιτών, το στρατηγείο των ελασοκομιτατζήδων (του περίφημου «ΣΝΟΦ», δηλαδή του βουλγαρικού και αυτονομιστικού ΕΑΜ) μεταφέρθηκε στην περιοχή του Μοναστηριού στο σερβικόν έδαφος, όπου ορίστηκε κ' η έδρα της «Αυτόνομης» Μακεδονίας. […]

Η προχώρηση των αγγλικών και ελληνικών στρατευμάτων και τμημάτων της χωροφυλακής ίσαμε τα βουλγαρικά, σερβικά και αλβανικά σύνορα διαλύει, χωρίς άλλη επέμβαση, την αυτονομιστική σκευωρία κ' η έξαλλη χαρά και ο εθνικός ενθουσιασμός των δυστυχισμένων πληθυσμών της Μακεδονίας για την επανεμφάνιση του ελληνικού κράτους, που τόσο αυθόρμητα ξεσπούνε μπροστά στους ανίσχυρους πια τρομοκράτες, κάνουν τους ελασοκομιτατζήδες να σκυλιάζουν και να καταταράζονται. Βλέπουν πια το έργο των, που με τόσους κόπους είχανε σκαρώσει, να καταρρέει μονομιάς. Αισθάνονται το τέλος των αρπαχτικών των σχεδίων να πλησιάζει και δεν θέλουν να το πιστέψουν[378].

Το Ιούνιο του ίδιου έτους, ο τοπικός πολιτευτής Γ. Μόδης εισάγει στην κεντρική σκηνή το ζήτημα των «βουλγαριζόντων». Με άρθρο του, στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Ελληνικός Βορράς*, που φέρει το εύγλωττο τίτλο «ανάγκη εκκαθαρίσεως»[379] , αλλά και σε επόμενα άρθρα του, απόρροια μιας συζήτησης που διεξήχθη μεταξύ του Μόδη και της Φλωρινιώτικης εφημερίδας *Φωνή του Λαού* επ' αφορμής του αρχικού του άρθρου, ο Μόδης συστήνει -με τη σειρά του- στην κοινή γνώμη της επικράτειας τους σλαβόφωνους εκείνους της Φλώρινας που έδειξαν αντεθνική στάση κατά τη διάρκεια της κατοχής, καταγράφει ταυτόχρονα την τρέχουσα διεθνή εμπειρία σχετικά με τις «απομακρύνσεις» αλλοεθνών πληθυσμών και θέτει το ερώτημα της ανοχής του κράτους απέναντί τους, δηλαδή του δικαιώματος παραμονής τους στον τόπο τους ή της απομακρύνσεώς τους. Το ζήτημα θα επανέρχεται έκτοτε στις τοπικές και όχι μόνο εφημερίδες και θα απασχολεί ενδοϋπηρεσιακά τις υπηρεσίες ασφαλείας, όχι πλέον ως ερώτημα αλλά ως πρόταση προς τις κεντρικές αρχές. Η κατακλείδα των θέσεων του Μόδη έχει ως εξής:

Ποίος ημπορεί να λησμονήση τας εκατοντάδας και χιλιάδας Σλαυοφώνων που επί Τουρκοκρατίας ακόμη ηγωνίσθησαν και εθυσιάσθησαν δια την Ελληνικήν ιδέαν. […]

Είναι κοινόν μυστικόν επίσης, ότι μέχρι του 1904 η μέγιστη πλειονότης των Σλαβοφώνων μας ήσαν καλοί και πιστοί Έλληνες. Εδέησε να επέμβουν έκτοτε η βία των Κομιτατζήδων και η δράσις της προπαγάνδας δια να επιχειρήσουν την αλλοίωσιν της ψυχής των.

Δυστυχώς τον Απρίλιον του 1941 με την Γερμανικήν εισβολήν εσημειώθη φαινόμενον που δεν ημπορεί να λησμονηθή. Σημαντικόν μέρος των συμπατριωτών μας παρεσύρθη από κακούς αρχηγούς εις εκδηλώσεις που δεν έχουν κανένα ελαφρυντικόν. Έγιναν

[378] Φίλιππος Δραγούμης, «Έστιν Ελλάς και η Μακεδονία», *Πολιτική Επιθεώρησις*, τεύχος 3, 1 Μαΐου 1945. Παρατίθεται στο Φίλιππος Δραγούμης, *Προσοχή στην Βόρειαν Ελλάδα 1945-1948*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1949, σ. 8-10.

[379] Ο Μόδης υποστήριξε στη συνέχεια ότι δεν ήταν δικός του ο τίτλος αλλά εγγράφηκε πρωτοβουλία της εφημερίδας.

υπηρέται, συνεργάται, καταδόται, σύμμαχοι των Γερμανών κατακτητών, και δεν παρέλειψαν κανένα από τα στοιχεία που απαρτίζουν κατά τον ποινικόν νόμον το έγκλημα της προδοσίας. Έτσι κατέστησαν και αδύνατον εις ευαυτούς την συμβίωσιν με τους Έλληνας συμπολίτας των. Εφ' όσον λοιπόν ζητείτε την γνώμην μου, δεν διστάζω να δηλώσω, ότι εκείνοι που επρωτοστάτησαν τουλάχιστον, δεν ημπορούν να έχουν θέσιν ανάμεσά μας. Δια την ησυχίαν του εαυτού των και του τόπου οφείλουν ν' αλλάξουν κλίμα. Οι Πολωνοί και Τσέχοι εκδιώκουν από τα εδάφη των πολλά εκατομμύρια Γερμανών, και όχι ολίγας εκατοντάδας χιλιάδων Ούγγρων. Από την Βοϊβοδίναν της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο έχουν ήδη απομακρυνθή 500.000 Γερμανών. Μεταξύ αυτής της Σοβιετικής Ρωσσίας και της υπό Σοβιετικήν εξάρτησιν Πολωνίας υπεγράφη προχθές μόλις σύμβασις ανταλλαγής πληθυσμών.

Ημπορεί να παραμείνουν εις μίαν χώραν άνθρωποι που συνεμάχησαν με τους κατακτητάς της, έγιναν όργανα όλων των εχθρών της, και μόνον το κακόν και την καταστροφήν της έχουν σκοπόν;;…[380]

Το τελευταίο λοιπόν δεκαήμερο του Μαρτίου πραγματοποιήθηκε η αλλαγή εξουσίας, η παράδοση δηλαδή της εξουσίας από το ΕΑΜ στις κυβερνητικές αρχές. Η εξουσία των κυβερνητικών αυτών αρχών θα στηριχτεί για ένα βραχύβιο διάστημα αποκλειστικά στο βρετανικό στρατό. Τότε είναι που για πρώτη φορά θα χαρακτηριστεί -δημόσια, στην περιοχή της Φλώρινας- η περίοδος κατοχής της εξουσίας από το ΕΑΜ ως «Εαμοκρατία», η οποία θα οριστεί πρωταρχικά, από τους εισάγοντες τον όρο, ως περίοδος παραβίασης του δικαίου και διαμόρφωσης συνθηκών κομματικής κτήσης των διοικητικών θεσμών. Δημιουργήθηκε έτσι εξ αρχής μια αφήγηση που έτεινε να σβήνει τις ευρύτερες μνήμες του απώτερου παρελθόντος (βασιλομεταξική δικτατορία και κατοχή) ή τις προσέγγιζε επιλεκτικά, και εστιαζόταν στα εγγύτερα δεδομένα, κρίνοντάς τα έξω από το πλαίσιο των ιδιαίτερων εκείνων εκτάκτων συνθηκών εντός των οποίων υπήρξαν. Η αφήγηση αυτή, που θα εμπλουτιστεί με τις αποφάνσεις σημαινόντων τοπικών παραγόντων και θα τείνει να ταυτίζει «βουλγαρίζοντες» ή «αυτονομιστές» με εαμίτες και κομμουνιστές, ορίζοντας ως κοινό εχθρό τον «εαμοβούλγαρο»-«αυτονομιστή»-«κομμουνοκομιτατζή», αποτέλεσε το προοίμιο μιας πολιτικής άποψης, που θα εξελιχθεί σε πολιτική στάση και προοπτικά θα ενώσει όλες τις αντιεαμικές δυνάμεις, αλλά και πολίτες μετέχοντες στις εαμικές διαδικασίες που θα αποφασίσουν να αλλάξουν στρατόπεδο, ορίζοντας κατ' αυτόν τρόπο ένα σύνολο πολιτών, που σε σύντομο διάστημα θα αποτελέσει τον λεγόμενο «κόσμο της εθνικοφροσύνης».

[380] Βλ. *Φωνή του Λαού* [Φλώρινας], 8.7.1945, σ. 1 (όπου και ο σχολιασμός του άρθρου του Μόδη, της 20ης Ιουνίου στην εφημερίδα *Ελληνικός Βορράς*)· 29.7.1945, σ. 1· 12.8.1945, σ. 1 και 2 (όπου και ο διάλογος που ακολούθησε).

Κεφάλαιο 3ο
Η εθνικοφροσύνη στον αντίποδα της εαμοκρατίας

3.1 Οργάνωση της εθνικοφροσύνης, οριοθέτηση του «εθνικού» και του «αντεθνικού»

> Ύστερα από τετράχρονη σκλαβιά εκ μέρους των κατακτητών και των Εαμοκομμουνιστών, εορτάσθη την παρελθούσαν Κυριακήν 25 Μαρτίου η επέτειος της εθνικής μας Απελευθερώσεως μετά πάσης μεγαλοπρεπείας και επισημότητος ανά το Πανελλήνιον.
>
> Αφ' εσπέρας η πόλις μας είχε σημαιοσθολισθή προσδίδουσα πανηγυρικήν όψιν. […] Την 10.30΄ π.μ. χοροστατούντος του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας εψάλη δοξολογία εις τον Μητρ. Ναόν Αγίου Παντελεήμονα, εις ην παρέστησαν άπασαι οι Αρχαί, Βρετανική και Αμερικανική Αντιπροσωπεία, τα σχολεία, Σύλλογοι, Σωματεία, Οργανώσεις, κλπ ως και άπας ο λαός της πόλεως. […]
>
> Και οι Εαμίται
>
> Χάριν καμουφλαρίσματος των αδυσωπήτων στυγερών εγκλημάτων και εθνικών προδοσιών, εώρτασαν σαν … παλαιοημερολογίται οι ελάχιστοι … Κουκουέδες των διαλυθεισών οργανώσεων του ΕΑΜ κλπ, εξεφώνησαν … πυρίνους λόγους και έψαλαν τραγούδια της … μητρός των Βουλγαρίας, κατ' εξοχήν αντεθνικά το απόγευμα της ιδίας ημέρας. Η εορτή των δεν είχε τίποτε το ελληνικόν[381].

Μετά την εγκαθίδρυση των ελληνικών κυβερνητικών και αστυνομικών αρχών και της εθνοφρουράς στη Φλώρινα, και με τη συνδρομή τους, τα βρετανικά στρατεύματα κατέλαβαν τα γραφεία της ΠΕ της ΚΟ του ΚΚΕ Φλώρινας και εγκατέστησαν εκεί το φρουραρχείο τους. Όμοια και στη Βεύη, όπου στα γραφεία του ΕΑΜ εγκαταστάθηκαν αρχικά βρετανικές δυνάμεις και σύντομα παραχωρήθηκαν στην εθνοφυλακή. Βρετανικά στρατιωτικά τμήματα είχαν πλέον εγκατασταθεί στα χωριά Άγιοι Ανάργυροι, Αμύνταιο, Κέλλη, Βεύη, Λόφοι, Κλαδοράχη και αλλού και παρέμειναν εκεί μέχρι το καλοκαίρι του 1945[382].

Από το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Μαρτίου του 1945, στη Φλώρινα οργανώνονται ή επαναδραστηριοποιούνται σύλλογοι, σύνδεσμοι ή παραρτήματα παρατάξεων που είχαν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Απαρτίζονταν από ακραιφνή εθνικόφρονα στοιχεία και συνέτειναν στην ανοικοδόμηση του «κόσμου της εθνικοφροσύνης»[383] της περιοχής Φλώρινας. Έτσι στις 17 Μαρτίου ιδρύεται η

---

[381] *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 8.4.1945, σ. 2.

[382] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 30.

[383] Σύμφωνα με την Δ. Παπαδημητρίου, από τον Οκτώβριο του 1935 οριζόταν -από τον αστικό Τύπο- ως «εθνικόφρονες» πολίτες αυτοί που είχαν καθαρά αστική συνείδηση (δηλαδή το 90% των υποστηρικτών της βενιζελικής και αντιβενιζελικής παράταξης) και δεν ήθελαν να συνάψουν συμμαχία με τους «εχθρούς της Ελλάδας, της θρησκείας, των ιδανικών» τους. Μη «εθνικόφρονες» ήταν οι κομμουνιστές, που χαρακτηρίζονταν «εκπρόσωποι της κοινωνικής επανάστασης» και της ανατροπής. Κατά τη δεκαετία του 1940, συμπληρώνει η ίδια, «η λέξη "εθνικόφρων" συναντάται ως δηλωτική του αντικομμουνιστικού πατριωτισμού και εμφανίζεται κυρίως στην έκφραση "εθνικόφρονα κόμματα" και ως τίτλος σε ποικιλώνυμους τοπικούς συλλόγους και επαγγελματικά σωματεία». Δέσποινα Παπαδημητρίου, ό.π., σ. 143-144 και 209-210.

«Μορφωτική Ένωσις Εθνικοφρόνων Φοιτητών- ΜΕΕΦ»[384], ενώ τέλη Μαρτίου ενημερώνονται οι έφεδροι αξιωματικοί νομού Φλώρινας πως συστήθηκε, με έδρα τη Φλώρινα, «Σύνδεσμος Εφέδρων Εθνικοφρόνων Αξιωματικών»[385]. Από αρχές Απριλίου δραστηριοποιείται ο «Σύλλογος Εθνικοφρόνων Εφέδρων Αξιωματικών»[386] και στις 26 του ίδιου μήνα ανακοινώνεται στο λαό της Φλώρινας ότι ιδρύθηκε «Εθνικός Σύνδεσμος Εθνικοφρόνων Υπαξιωματικών»[387].

Στις 2 Μαΐου 1945 πραγματοποιείται σύσκεψη των δασκάλων της περιφέρειας Φλώρινας με σκοπό την ίδρυση συλλόγου. Μοναδικό ζήτημα διαφωνίας ήταν αν θα έπρεπε το σωματείο να ονομαστεί «Σύλλογος Εθνικοφρόνων Διδασκάλων». Θεωρήθηκε ότι η λέξη «Εθνικόφρων» ήταν περιττή, καθώς «εις την περιφέρειάν μας εκ των 250 διδ/λων μόνον 5 είναι αυτονομισταί ή κομμουνισταί, οι οποίοι έδρασαν αντεθνικώς και δεν πρόκειται ως εκ τούτου να ανήκουν εις τον κλάδον μας». Όλοι δε οι άλλοι ήταν εθνικόφρονες, ενώ δεν υπήρχε και δεν μπορούσε να υπάρξει σύλλογος μη εθνικοφρόνων δασκάλων, που θα δικαιολογούσε τη διακριτή προσωνυμία του συλλόγου[388].

Στις 8 Μαΐου γίνονται οι αρχαιρεσίες ανάδειξης νέου ΔΣ του παραρτήματος της «Παρατάξεως Εθνικοφρόνων "Βασιλεύς Γεώργιος Β΄"»[389] και την επομένη πραγματοποιείται η Γενική Συνέλευση του «ενταύθα Συνδέσμου Μοναστηριωτών και των πέριξ "Η Ελπίς"»[390]. Είχαν προηγηθεί, αρχές Απριλίου, οι αρχαιρεσίες για την ανάδειξη νέου ΔΣ του «Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου "Αριστοτέλης"»[391] ενώ στα μέσα Ιουλίου θα εκλεγεί και το ΔΣ της «Εθνικής Οργανώσεως "Παύλος Μελάς"»[392]. Οι έφεδροι πολεμιστές του αλβανικού μετώπου καλούνταν να γραφούν στα μητρώα του «Εθνικού Συνδέσμου Εφέδρων Πολεμιστών 1940-41»[393], ενώ το Σεπτέμβριου του ίδιου έτους γίνονταν και οι αρχαιρεσίες του «Συνδέσμου Φίλων του Στρατού»[394].

Για το ίδιο θέμα, ο Η. Νικολακόπουλος υποστηρίζει ότι ο όρος «εθνικόφρονες» υπήρξε δημιούργημα της παράταξης των βασιλοφρόνων αμέσως μετά τα Δεκεμβριανά και «υποδήλωνε τη διαμόρφωση μιας ευρύτερης παράταξης στην οποία εντάσσονταν αυτοδικαίως [και] οι συνεργασθέντες, τουλάχιστον από τα μέσα του 1943, με τις αρχές Κατοχής». Ηλίας Νικολακόπουλος, «Αμφισβητώντας τα όρια της "εθνικοφροσύνης": Οι συνεργάτες της ΕΔΑ με τον ρευστό χώρο της Κεντροαριστεράς», στο Παύλος Σούρλας (επιμ.), *Δολοφονία Λαμπράκη. Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά,* Πρακτικά Ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία - εκδ. Ευρασία, Αθήνα 2016, σ. 119- 126.

«Έπρεπε να ανοικοδομηθεί ιδεολογικά ο κόσμος της εθνικοφροσύνης», γράφει ο Μ. Λυμπεράτος, «που του αντιστοιχούσε ένα κράτος το οποίο θα απέκλειε από τον εθνικό κορμό τη μερίδα εκείνη των πολιτών που πρότασσαν διεθνιστικά ενδιαφέροντα, "υποκινούνταν" από ξένες δυνάμεις, ήταν με άλλα λόγια οι "εαμοβούλγαροι"». Μιχάλης Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου,* ό.π., σ. 319.

[384] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.3.1945, σ. 2.

[385] *Έθνος* [Φλώρινας], 29.3.1945, σ. 2

[386] *Έθνος* [Φλώρινας], 12.4.1945, σ. 2.

[387] *Έθνος* [Φλώρινας], 26.4.1945, σ. 2.

[388] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 2.

[389] *Έθνος* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 4· 7.6.1945, σ. 2.

[390] *Έθνος* [Φλώρινας], 7.6.1945, σ. 2.

[391] *Έθνος* [Φλώρινας], 12.4.1945, σ.2.

[392] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.7.1945, σ. 3.

[393] *Έθνος* [Φλώρινας], 15.6.1945, σ. 2· 12.7.1945, σ. 2.

[394] *Έθνος* [Φλώρινας], 13.9.1945, σ. 2.

Με τη συμμετοχή του στις παραπάνω οργανώσεις καλούνταν ο «εθνικόφρων κόσμος» της Φλώρινας να αποδείξει τα εθνικά του εχέγγυα και να διαχωρίσει τη θέση του από τον «βουλγαρόφιλο» ή «εαμοκομμουνιστή» συντοπίτη του.

Σύντομα θα αναδειχτεί και ένας ιδιότυπος ανταγωνισμός μεταξύ των εθνικοφρόνων οργανώσεων. Ο *Εκπαιδευτικός Ακρίτας*, κάνοντας μια πρώτη ανάγνωση των νεόδμητων οργανώσεων, θα ορίσει την ΜΕΕΦ ως «πρώτην μεταξύ των διαφόρων Οργανώσεων, Εθνικοφρόνων, περιοριζομένων μόνον εις θορύβους αγώνους και εις το "Εθνικόφρων" των τίτλων των»[395].

Τα «εθνικόφρονα» σωματεία Φλώρινας αρχίζουν να οργανώνουν τη δράση τους[396]. Στην κοινή προσπάθεια των Οργανώσεων πρωταγωνιστικό ρόλο θα διαδραματίσουν κυρίως τα στελέχη της Παράταξης Εθνικοφρόνων «Βασιλεύς Γεώργιος Β΄», με πρωτεργάτες τον φαρμακοποιό Γεώργιο Αργυρόπουλο[397] και τον δάσκαλο Στέργιο Τριανταφυλλίδη[398], και ο πρώην εθνοσύμβουλος Γεώργιος Μόδης[399]. Τον Ιούνιο του 1945, ο συνομιλητής του Δραγούμη Αργυρόπουλος, θα ορίσει -σε ιδιωτική επιστολή του προς τον υπουργό- την κύρια διαιρετική τομή μεταξύ του «κόσμου της εθνικοφροσύνης» και των «άλλων»: «Από τη μια είναι οι βουλγαροκομμουνισταί και από την άλλη οι Έλληνες και μόνον οι Έλληνες»[400].

Ο ορισμός που έδωσε ο Αργυρόπουλος είχε μια προβληματική. Περιείχε μια κάθετη διαίρεση μεταξύ «βουλγαροκομμουνιστών» και «Ελλήνων», όμως υπήρχαν στη Φλώρινα πολίτες που συμμετείχαν στις εαμικές διαδικασίες, αλλά δύσκολα θα

---

[395] *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 23.6.1945, σ. 2.

[396] Σύμφωνα με τον Μ. Λυμπεράτο: «Με βάση την πάγια ιδεολογική υποδομή, η νέα κυρίαρχη ιδεολογία έπρεπε να εμφανίζει τον χώρο της εθνικοφροσύνης ομοιογενή, απαλλαγμένο από ανυπέρβλητες κοινωνικές αντιθέσεις, έτοιμο να θυσιάσει τις περιορισμένες πολιτικές του διαφορές προς όφελος των εθνικών αιτημάτων», σε αντίθεση με τις εαμικές ή κομμουνιστικές οργανώσεις που προσέβλεπαν -σύμφωνα με τον «κόσμο της εθνικοφροσύνης»- στην υποταγή της χώρας στον πανσλαβισμό και αποτελούσαν «έναν ανειρήνευτο αντίπαλο της εθνικής υπόστασης των Ελλήνων». Μιχάλης Λυμπεράτος, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου,* ό.π., σ. 319.

[397] Με καταγωγή από την Κλεισούρα, φανατικός αντιβενιζελικός κατά τον μεσοπόλεμο, ήταν υποψήφιος στις εκλογές του 1936 με την «Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση», που αποτελούσε συνασπισμό των κομμάτων του Κονδύλη, του Θεοτόκη και του Ι. Ράλλη. Βλ. Ανδρέας Αθανασιάδης, *Στη σκιά του «βουλγαρισμού»*, ό.π., σ. 332.

Υπήρξε δραστήριο μέλος της ΠΑΟ Φλώρινας επί κατοχής. Βλ. «Έκθεση» Κανέλλου Ρήγα (Μάρτιος 1945) και «Απολογία κατηγορουμένου» Κανέλλου Ρήγα (Φλώρινα 15.12.1945), ΥΣΑ, ατ.έ. Κανέλλου Ρήγα, παρατίθεται στο Γιάννης Πριόβολος, ό.π., σ. 46-47.

[398] Καταγόταν από το χωριό Μπόρσια [Κορυφή Βοΐου Κοζάνης] και πρωτοδιορίστηκε δάσκαλος στο χωριό Νεγοβάνη [Φλάμπουρο Φλώρινας] το 1918.

Ο Τριανταφυλλίδης είχε εγκαταλείψει τη Φλώρινα τον Αύγουστο του 1944, μετέβη στην Αθήνα και επανήλθε στα μέσα Μαΐου του 1945. *Φωνή του Λαού* [Φλώρινας], 20.5.1945, σ. 2.

Υπήρξε τοπικό στέλεχος της «εθνικοφροσύνης» κατά τον μεσοπόλεμο και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την καταγραφή και υπόδειξη σχεδίων κατάλυσης της σλαβοφωνίας στην περιοχή. Ήταν στυλοβάτης του προσκοπισμού και μέλος του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου του Παραρτήματος Φλώρινας της ακραίας, αντιεβραϊκής εθνικιστικής οργάνωσης «Εθνική Ένωσις "Η Ελλάς"» (γνωστής ως «Τρία Έψιλον» ή ΕΕΕ). Βλ. Ανδρέας Αθανασιάδης, ό.π., σ. 92, 93, 115, 237-239.

[399] *Έθνος* [Φλώρινας], 15.6.1945, σ. 1· 19.7.1945, σ. 3.

[400] Γ. Αργυρόπουλος προς Φ. Δραγούμη, Φλώρινα, 25.6.1945. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη (εφεξής ΓΒ), Αρχείο Φίλιππου Δραγούμη (εφεξής ΑΦΔ), Φ. 88.1, έγγρ. 34.

μπορούσαν να οριστούν ως «βουλγαροκομμουνιστές». Οι τελευταίοι μάλιστα φαινόταν να συμμετέχουν και να διεκδικούν οφίτσια και στο νέο καθεστώς. Σύντομα θα υπάρξουν προστριβές, καθώς πολιτευτές και πολιτικές παρατάξεις πίεζαν και διεκδικούσαν τον έλεγχο στις νεοδιοριζόμενες διοικητές δομές και τα σωματεία. Εξάλλου σε σύντομο διάστημα αναμένονταν και οι εθνικές εκλογές. Η αντιπαράθεση, ανάμεσα στα στελέχη της «Παράταξης Εθνικοφρόνων "Βασιλεύς Γεώργιος Β΄"» και στους αντιμοναρχικούς διανοούμενους της Φλώρινας, ιδιαίτερα με όσους συμμετείχαν στις εαμικές διαδικασίες το τελευταίο διάστημα της κατοχής, θα οδηγήσει σε ανταλλαγή επιστολών που συνοδεύονταν από σκληρούς και απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς. Μια πρώτη αφορμή δόθηκε όταν διορίστηκε ως δήμαρχος Φλώρινας ο Τέγος Σαπουντζής[401], «από τους ηρωϊκούς πρωτεργάτες του Μακεδονικού Αγώνος»[402], αγγλόφιλος και «αρχηγός των ενταύθα Φιλελευθέρων» κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο οποίος «εξεπατρίσθη» το 1916 για τα ιδεώδη του, «καταφυγών μετά της οικογενείας του εις Κοζάνην». Θα αντιδράσει άμεσα το Παράρτημα Εθνικοφρόνων "Βασιλεύς Γεώργιος Β΄" και ο πρόεδρός του Γεώργιος Αργυρόπουλος, φαρμακοποιός Φλώρινας από την Κλεισούρα Καστοριάς, θα αποστείλει επιστολή διαμαρτυρίας προς τον υπουργό Βορείου Ελλάδος, η οποία θα δημοσιευθεί στην τοπική εφημερίδα *Ελληνική Φωνή* στις 27 Μαΐου 1945. Ο Αργυρόπουλος, ανάμεσα στα άλλα, κατήγγειλε τον Σαπουντζή πως συμμετείχε στο εαμικό δημοτικό συμβούλιο της πόλης και συνυπέγραψε ψήφισμα του δήμου κατά των Άγγλων. Ο τελευταίος θα απαντήσει ότι συμμετείχε «ηγηθείς εν αυτώ της αστικής αντιπολιτεύσεως σθεναρώς» και ότι με τη συμμετοχή του αυτή περιφρούρησε συνειδητά τα συμφέροντα του δήμου και απάλλαξε «τους εμπόρους της πόλεώς μας από σοβαράς αφαιμάξεις». Οι ενέργειές του αυτές αναγνωρίστηκαν από τους εμπόρους και λοιπούς δημότες, ενώ επέσυραν «την δυσφορίαν των τότε κρατούντων». Για το κατά των Άγγλων ψήφισμα, ο Σαπουντζής ανέφερε πως είχε αποχωρήσει από εκείνη την συνεδρίαση και συνεπώς το ψήφισμα δεν έφερε την υπογραφή του. Απέδωσε δε την επίθεση του Αργυρόπουλου σε κομματική εμπάθεια[403].

Τον διορισμό -ως δημάρχου- του Τέγου Σαπουντζή απέδιδε (παρασκηνιακά) ο Αργυρόπουλος σε κομματική παρέμβαση του Μόδη, εξ' αιτίας της οποίας, δήλωνε απευθυνόμενος στον υπουργό Δραγούμη, «τον παρατήσαμε [τον Μόδη] με κάπως άσχημο τρόπο ώστε αναγκάσθηκε να φύγη γρήγορα απ' εδώ». Ο Αργυρόπουλος πίστευε ότι η διάσταση που προέκυψε με τον Μόδη, δεν θα έθιγε «το ζήτημα της ενότητος του Εθνικιστικού αγώνος», καθώς, όπως τόνιζε στον Δραγούμη, «αναμένομεν και από σας πολλά πράγματα διότι γνωρίζομεν πολύ καλά πως και σεις είσθε σύμφωνος μαζί μας». Καταθέτοντας τα παραπάνω, εξηγούσε:

> Δυστυχώς η μωρία του Μόδη μας δυσαρέστησε με το ζήτημα του Δημάρχου Τέγου Σαπουντζή Εαμίτη αλλ' ελπίζουμε πως η Κυβέρνησις θα θελήση ν' αποκαταστήση τα πράγματα ορίζουσα ως Δήμαρχον τον […] Καντζάν τέως Φιλελεύθερον αλλά καλό και

[401] *Έθνος* [Φλώρινας], 24.5.1945, σ. 2.
[402] Κωνσταντίνος Μπάλλας (επιμ.), ό.π., σ. 124.
[403] *Έθνος* [Φλώρινας], 31.5.1945, σ. 2· *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 3.6.1945, σ. 2.

τίμιο παιδί. Η πράξις αυτή του Μόδη του εστέρισεν τελείως των φίλων του προσφύγων οίτινες ούτε να τον ιδούν δεν θέλουν. Δεν γνωρίζω αν θελήση ποτέ να πολιτευθή εδώ[404].

Νέα αφορμή για σύγκρουση θα δοθεί κατά τη διαδικασία αρχαιρεσιών ανάδειξης νέου διοικητικού συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Φλώρινας. Διαφαινόταν η ανάδειξη δικηγόρων εμπλεκόμενων επί κατοχής με το ΕΑΜ[405]. Ο Αργυρόπουλος θα επιτεθεί -πάλι μέσω της εφημερίδας *Ελληνική Φωνή*- στους δικηγόρους Φλώρινας Ευστάθιο (Στάθη) Μαργέλη από τη Χαλκίδα και Γεώργιο Τζώρτζη, από την Κριτσά Κρήτης, πρώην γερουσιαστή Φλώρινας, στέλεχος των Φιλελευθέρων. Τους κατήγγειλε δε ως «ανθρώπους που θεωρούνται αναμιχθέντες με τους Βουλγαροκομμουνιστάς» επί κατοχής. Ο Μαργέλης θα αντεπιτεθεί υπενθυμίζοντας πως ο Αργυρόπουλος, ως πρόεδρος του Φαρμακευτικού Συλλόγου Φλώρινας επί κατοχής, υπέγραψε στις 22 Μαΐου 1943 ψήφισμα «σωζόμενον έκτοτε αυτούσιον προς τας Γερμανικάς Αρχάς Κατοχής», στο οποίο «εξέφραζεν […] την ακλόνητον πίστιν αυτού και ολοκλήρου του Ελληνικού Λαού εις την νίκην της Γερμανίας προς σωτηρίαν του Ευρωπαϊκού πολιτισμού κλπ»[406]. Ο Τζώρτζης, θα σημειώσει τις σχέσεις που είχε ο Αργυρόπουλος τόσο με τις ιταλικές αρχές Αθηνών όσο και με το ΕΑΜ. Από τις ιταλικές αρχές ο Αργυρόπουλος, σύμφωνα με τον Τζώρτζη, θα πάρει «άδειαν αναχωρήσεως εξ Αθηνών», τις πρώτες μέρες του Μαΐου του 1941 και θα επανέλθει πρώτος στην Φλώρινα «καθ' όν χρόνον όλοι οι άλλοι (μεταξύ των οποίων και εγώ οικογενειακώς) Έλληνες προσφυγόντες εις τας Αθήνας εκ του φόβου της Γερμανοβουλγαρικής εισβολής δεν ηδύναντο καν να σκεφθώσι περί επανόδου εις Φλώρινα τας ημέρας εκείνας ουδέ εχορηγούντο καν εις Έλληνας άδειαι ταξειδίου». Όσο για τη σχέση του Αργυρόπουλου με το ΕΑΜ, ο Τζώρτζης θα γράψει πως ο κατήγορός του ενίσχυε τον αγώνα του ΕΑΜ με ποσότητες φαρμάκων, «επέτυχε να μη φορολογθή από τους Εαμίτας όταν εισήλθον εις την Φλώριναν» και «ενώ συνελήφθη μετ' άλλων πολλών κατά την έκρηξιν του Δεκεμβριανού κινήματος δεν εφυλακίσθη αλλά αφέθη αμέσως ελεύθερος, ενώ όλοι οι άλλοι εφυλακίσθησαν»[407].

Για τις σχέσεις τους με τους «Βουλγαροκομμουνιστάς» του ΕΑΜ, οι Μαργέλης και Τζώρτζης θα κρατήσουν μια απολογητική στάση. Ο Μαργέλης θα ισχυριστεί πως συμμετέχοντας στο ΕΑΜ διακινδύνευσε τη ζωή τη δικιά του και της οικογένειάς του «προς χάριν της πατρίδος […]» και «ούτως συνετέλεσα όπως η πόλις της Φλωρίνης διασωθή εκ της καταστροφής λόγω σχεδιαζομένων καθημερινών ανταρτικών εισβολών κατά τον 8/βριον του 1944 διαρκούσης της Γερμανικής Κατοχής». Επίσης πως με την ένταξή του επέτυχε όπως «και οι άνδρες της Χωροφυλακής Φλωρίνης

[404] Βλ. Γ. Αργυρόπουλος προς Φ. Δραγούμη, Φλώρινα, 25.6.1945, ό.π.

[405] Οι αρχαιρεσίες στον Δικηγορικό Σύλλογο έγιναν στις 8 Ιουλίου 1945 και «επί 27 ψηφισάντων πρόεδρος εξελέγη ο Ιωάννης Ασπιώτης [από τη Λάρισα]. Σύμβουλοι οι κκ Αναγνωστόπουλος [Γεώργιος Αναγνωστόπουλος από τον Πύργο Ηλείας], Ν. Βαρβέρης [Νικόλαος Βαρβέρης από το Μοναστήρι], Ε. Μαργέλης [Ευστάθιος Μαργέλης από τη Χαλκίδα] και Β. Τσάμης [Βασίλειος Τσάμης από το Πισοδέρι]». *Έθνος* [Φλώρινας], 12.7.1945, σ. 2· Κωνσταντίνος Μπάλλας (επιμ.), ό.π., σ. 131. Πράγματι, οι Ασπιώτης, Μαργέλης και Τσάμης είχαν συνεργαστεί με το ΕΑΜ κατά την κατοχή.

[406] *Έθνος* [Φλώρινας], 12.7.1945, σ. 2.

[407] *Έθνος* [Φλώρινας], 1.11.1945, σ. 1 και 2.

περιφρουρηθώσιν (πράγμα όπερ μόνο εις την Φλώριναν κατορθώθη, ουδαμού δε αλλού της Ελλάδος) εκ του ερυθρού κύματος». Για τα παραπάνω δε γεγονότα, κατέληγε ο Μαργέλης, είχε πλήρη γνώση η υπηρεσία ασφαλείας Φλωρίνης[408]. Ο Τζώρτζης, θα «απολογηθεί» πως η «στράτευσή» του στο ΕΑΜ έγινε «κατ' επιταγήν εν συνενοήσει δε και τη αδεία της ειδικής ασφαλείας», για να βοηθήσει «εις την αποτροπήν της απειλούσης την πόλιν της Φλωρίνης καταστροφής εκ της σχεδιαζομένης υπό των ανταρτών επιθέσεως» και για να υπάρξει εκ των έσω αντίδραση στην «αξίωση [των ανταρτών] περί εξόδου ολοκλήρου της χωροφυλακής της πόλεως», πράγμα «εθνικώς επιζήμιον». Είχε μάλιστα ως σκοπό «την αποτροπήν του κινδύνου τον οποίον διέτρεχεν η περιφέρεια από τον εξοπλισμόν των κομιτατζήδων υπό του Κάλτσεφ και του οργανωμένου υπ' αυτού κινήματος δια την κατάλυσιν των Ελληνικών Αρχών». Σημείωσε, τέλος, ότι οι όποιες κινήσεις του έγιναν κατά την περίοδο της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητος του Καΐρου, «ότε και ανεκοινούτο υπό ραδιοφώνου και επανηγυρίζετο ως ευχάριστον εθνικόν γεγονός η συνεννόησις του πολιτικού κόσμου και εθεωρείτο ότι αι ανταρτικαί δυνάμεις, οίτινες εξικνούντο μέχρι των παρυφών της πόλεως Φλωρίνης απετέλουν τας προφυλακάς του Ελληνικού Στρατού!»[409].

Αν τα παραπάνω διαμείβονταν κατά κύριο λόγο δημοσίως, στο παρασκήνιο τα δεδομένα ήταν πιο δραματικά. Ο κόσμος της εθνικοφροσύνης θα έπρεπε να έχει ξεκάθαρο -αντιεαμικό- παρελθόν, και φιλίες του παρελθόντος δεν θα μπορούσαν να αποκαθάρουν τις όποιες αντεθνικές κηλίδες. Στα τέλη Ιουνίου 1945, το στέλεχος της εθνικοφροσύνης της περιοχής Φλώρινας, ο φαρμακοποιός Γ. Αργυρόπουλος, ενημέρωνε τον φίλο του πρώην υπουργό Δραγούμη για το παρελθόν ενός κοινού τους φίλου, του γιατρού Τραϊανού Μήρτσου:

> Ο κοινός μας φίλος Τραϊνός καθ' όλον το τετραετές διάστημα έδειξε μεγάλην ολιγοψυχίαν αν και πολλά μπορούσε να προσφέρη λόγω του ότι και την γερμανικήν εγνώριζε και εις το σπίτι [του] εκάθησαν οι εκάστοτε στρατιωτικοί διοικηταί. Στο σπίτι του μαζεύονταν όλοι οι Γκεσταπίται και Βούλγαροι της πόλεως[410].

Δεν ήταν όμως τα παραπάνω τόσο επιλήψιμα όσο το γεγονός ότι ο προαναφερόμενος γιατρός, σύμφωνα με τον Αργυρόπουλο, συμμετείχε στις εαμικές διεργασίες κατά την εαμοκρατία:

> Στην Εαμοκρατίαν προσεχώρησεν εκ των πρώτων και εδέχθη να εκπροσωπή τον επιστημονικόν κόσμον, χωρίς φυσικά να του αναθέση κανείς τον ρόλον αυτόν. Υπέγραψε εκ μέρους του επιστημονικού κόσμου το ψήφισμα «Να φύγουν οι Άγγλοι από την Ελλάδα» και τα τοιαύτα ενώ μπορούσε όπως πολλοί εξ ημών να καθήση στο σπίτι του με κάποιαν δικαιολογίαν, χωρίς να πιεσθή καθόλου[411].

---

[408] *Έθνος* [Φλώρινας] 5.7.1945, σ. 2.
[409] *Έθνος* [Φλώρινας], 25.10.1945, σ. 1.
[410] Γ. Αργυρόπουλος προς Φ. Δραγούμη, Φλώρινα, 25.6.1945, ό.π.
[411] Γ. Αργυρόπουλος προς Φ. Δραγούμη, Φλώρινα, 25.6.1945, ό.π.

Ο Δραγούμης θα απευθυνθεί προς τον φίλο του Μήρτσο με βαρείς χαρακτηρισμούς, γεγονός που θα αναγκάσει τον τελευταίο να αποστείλει στον πρώτο εκτενή επιστολή για να απαντήσει στις «συκοφαντίες» που του καταλογίζονταν. Αποκάλυπτε έτσι ο Μήρτσος στον Δραγούμη ότι από τα τέλη του 1941 ήταν αυτός που «μαζί με άλλους ειλικρινείς πατριώτας» σχηματίσανε μυστικά την Πολιτικήν Διοικούσαν Επιτροπήν Φλωρίνης της Εθνικής Οργανώσεως ΥΒΕ (Υπερασπισταί Βορείου Ελλάδος), και απέτρεψαν τον πληθυσμό «από ομαδικές εκδηλώσεις και σε αντεθνικά κινήματα». Αργότερα, αυτή η οργάνωση, που «ως Κέντρο είχε τη Θεσσαλονίκη», μετονομάσθηκε σε ΠΑΟ (Πανελλήνιος Απελευθερωτική Οργάνωσις) και «πήρε πανελλήνιο χαρακτήρα». Παράλληλα, στην ΥΒΕ/ΠΑΟ είχαν οργανωθεί και οι αξιωματικοί της πόλης της Φλώρινας. «Μεταξύ αυτών, Εδέσσης και Κέντρου Θεσσαλονίκης σύνδεσμος υπήρξα εγώ», τόνιζε ο Μήρτσος στον φίλο του[412]. Όσο για την καταγγελία περί προσχώρησής του εις την «Εαμοκρατίαν», έγραφε ο ίδιος, «θεωρώ περιττό να σε διαβεβαιώσω πως τόσον προ του μαρτυρικού Δεκεμβρίου, όσον και μετά, ουδεμίαν σχέσιν είχα, ούτε μπορούσα να έχω με το ΕΑΜ». Υπήρξε βέβαια εμπλοκή των αδελφών του με το ΕΑΜ, αυτό δεν σήμαινε όμως ότι ο ίδιος παρασύρθηκε από κάποιο «αλλοπρόσαλλο ρεύμα»:

> Αν τα αδέλφια μου αναγκάσθησαν, από αγνό πατριωτισμό, ν' ανέβουν στο βουνό, για να εναντιωθούν στον κατακτητή, δεν είναι τούτο επαρκές για να πιστέψεις πως εγώ και τα αδέλφια μου παρασυρθήκαμε από "αλλοπρόσαλλα ρεύματα". Δεν πρόκειται εδώ και τώρα να γίνω απολογητής για τις πράξεις των αδελφών μου. Τα αδέλφια μου ανδρώθηκαν ήδη και δεν νομίζω πως είναι δυνατόν να είμαι υπεύθυνος δι' οιονδήποτε πολιτικόν προσανατολισμόν τους[413].

Οι μομφές που εισέπραξε ο Μήρτσος από την ομάδα Αργυρόπουλου, θα τον ταλαιπωρήσουν έως και τον Δεκέμβριο του 1947, οπότε και θα υπάρξει οριστική κατάπτωση των καταγγελιών[414].

---

[412] Τα λεγόμενά του επιβεβαιώνει και ένας εκ των ιδρυτών της ΥΒΕ. Βλ. Παρμενίων Παπαθανασίου, *Για τον ελληνικό Βορρά. Μακεδονία 1941-1944. Αντίσταση και τραγωδία. Το ανέκδοτο αρχείο-ημερολόγιο του (τότε) Ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου*, τόμος 1ος, Παπαζήση, Αθήνα 1988, σ. 313-319.

[413] Τραϊανός Μήρτσος προς Φίλλιπο Δραγούμη, Φλώρινα, 25.8.1945. ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 88.1, έγγρ. 36.

[414] Στον Τραϊνό Μήρτσο, τον γιατρό που καταγόταν από το Ανταρτικό, θα αποδοθούν κατηγορίες και ο ίδιος θα αναγκαστεί να απολογηθεί έναντι του πρωτοβάθμιου ανακριτικού συμβουλίου. Κατηγορούνταν μεταξύ άλλων ότι «κατά την διάρκειαν της κατοχής είρχετο εις στενήν επαφήν μεθ' όλων των Αξιωματούχων των στρατών κατοχής Ιταλών-Γερμανών-Βουλγάρων ως επίσης διετήρησε μέχρι της απελευθερώσεως στενοτάτας σχέσεις με εξέχοντας βουλγάρους προπαγανδιστάς. […] το ιατρείον του κατεκλύζετο υπό βουλγαροφρόνων κατοίκων ους και μόνον εξυπηρέτει και τέλος μετά την υποχώρησιν του στρατού κατοχής συνειργάζετο μετά των κομμουνιστών, και βουλγαριζόντων[·] γενικώς δε έδωσε εντύπωσιν επισήμου εκπροσώπου των βουλγαρικών εν Ελλάδι συμφερόντων και βλέψεων». Τραϊανός Μήρτσος (έφεδρος υπίατρος) προς Πρόεδρον Πρωτοβ. Ανακριτικού Συμβουλίου (ενταύθα), Φλώρινα, 9.11.1947. ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 88.1, έγγρ. 38.

«Η περίφημος υπόθεσις έληξε όπως έπρεπε με παμψηφεί απαλλαγή μου», καθώς ήταν «καθαρά συκοφαντική», ενημέρωνε ο Μήρτσος τον φίλο του Δραγούμη τον Δεκέμβριο του 1947. «Οι

Στις 12 Απριλίου η εφημερίδα *Έθνος* ενημέρωνε πως καθημερινώς υποβάλλονται μηνύσεις στον Εισαγγελέα και την εθνοφυλακή «κατά δοσιλόγων και κατά εγκληματιών και Εαμοκομμουνιστών». Την ίδια μέρα ο Φίλιππος Δραγούμης σε επιστολή του σημείωνε πως «τώρα αφήνοντες κατά μέρους κάθε απολογισμό είτε κομματικό είτε ατομικό, πρέπει να φροντίσωμε να διωχθούν όσοι συνεργάσθησαν με τον εχθρό»[415]. Ανακρίσεις γίνονταν κυρίως για «την αγρίαν εκτέλεσιν των ενωμοταρχών Α. Αρχοντίτη και Γ. Τσομπάνογλου», που έγινε το Δεκέμβριο του 1944 «παρά της Πολιτοφυλακής εν τη περιφερεία Φλωρίνης». Ο ανακριτής εξέδωσε εντάλματα σύλληψης κατά των υπευθύνων αυτής Σγουρομάλλη και Μητούση, και των συνεργατών τους. Επίσης γινόταν ανάκριση και για την εκτέλεση του δικηγόρου Σταμπουλίδη, που εκτελέστηκε στη Μελίτη τον Αύγουστο του 1944. Εκδόθηκαν εντάλματα κατά πολλών «Εαμοκομμουνιστών», από τους οποίους, «ο πλέον σημαίνων Λαζαρίδης συνελήφθη ήδη». Τέλος ανάκριση γινόταν και για την αποκάλυψη των δραστών της εκτέλεσης του καθηγητή Βαρβαρρήγου[416].

Η εφημερίδα *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* θα αναλάβει να «αποκαθάρει» τον χώρο των εκπαιδευτικών, καθώς, από το πρώτο δημόσιο φύλλο της ακόμα, αποκάλυπτε λεπτομέρειες από το «συνέδριο της Τριανταφυλλιάς» και ονομάτιζε τους δασκάλους εκείνους που «έδρασαν αντεθνικώς», μετέχοντας στην διαδικασία ίδρυσης «σλαβομακεδονικών» σχολείων στην περιοχή. Στόχος της εφημερίδας θα αποτελέσει ο «καθοδηγητής του ΣΝΟΦ» Μιχαήλ Παπασπύρος Μπάλκος, ο «διδάσκων την Βουλγαρικήν γλώσσαν εις τον Άγιον Γερμανόν» Ιωάννης Μουντούσης, ο Ηλίας Λιάπτσης, που «ησπάσθη τον Βουλγαρισμόν», η νηπιαγωγός Σοφία Σεχίδου που δημοσία δήλωνε ότι «είναι αποφασισμένη να πεθάνη για το αγαπημένο της κόμμα εν ανάγκη θα ανεβή και πάλιν στα βουνά», ο καθηγητής γυμνασίου Ι. Τζωρτζίδης, που «χωρίς ντροπή» διαλαλεί ότι «του αρέσουν οι γενικές γραμμές του ΕΑΜ» και «προσπαθεί να πείση εκπαιδευτικούς ακόμη και σήμερα ότι "δεν υπάρχει καλυτέρα λύσις από την Λαοκρατικήν λύσιν των προβλημάτων μας"», η «συναγωνίστρια» νηπιαγωγός Δ. Παπάζογλου, που «απομακρύνθηκε εκ Φλωρίνης», ο πρόσφυγας Γ. Αθανασιάδης, που δέχτηκε να διοριστεί «ως Σλαυομακεδόνας δάσκαλος» και διάφοροι άλλοι φιλοεαμικοί δάσκαλοι και δασκάλες. Κυρίως όμως η εφημερίδα θα στραφεί κατά των υπευθύνων της «Λαϊκής Παιδείας» του ΕΑΜ, των «Σλαυμακεδόνων» Παύλου Κούφη και Αλέκου Χατζητάσκου και του «Σλαύου» ή

πρωταγωνισταί της υποθέσεως Σιάκος – Αργυρόπουλος […] δεν ετόλμησαν να παρουσιασθούν». Βλ. Τραϊανός Μήρτσος προς Φίλλιπο Δραγούμη, Φλώρινα, 12.12.1947. ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 88.1, έγγρ. 45.

Είχε προηγηθεί «τρισεπείγον-βουλευτικόν» τηλεγράφημα του Δραγούμη, ώστε να το προσκομίσει υπερασπιστικά ο Μήρτσος, σύμφωνα με το οποίο, ο βουλευτής δήλωνε τη θλίψη του «δια ανακίνησιν ζητημάτων τεινόντων παραστήσουν εξέχοντα μέλη επιστημονικού κόσμου και κοινωνίας Φλωρίνης […] ως δήθεν μη εμφορούμενα υπό ελληνικών φρονημάτων (στοπ). Τούτο δε καθ' ην στιγμήν απαιτείται αμοιβαία εμπιστοσύνη και σύμπραξις πάντων προς αντιμετώπισιν εκ βορρά απειλής (στοπ). Φαινόμενον τούτο αναμφιβόλως χαροποιεί ολοκληρωτικούς εχθρούς Πατρίδος (στοπ) Δύνασθε καταθέσετε τηλεγράφημά μου τούτο εις Συμβούλιον». Βλ. Φίλιππος Δραγούμης προς Τραϊανό Μήρτσο και Αναστάσιο Νταλίπη, Αθήνα, 28.11.1947. ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 88.1, έγγρ. 45.

[415] *Έθνος* [Φλώρινας], 12.4.1945, σ. 2.

[416] *Έθνος* [Φλώρινας], 29.4.1945, σ. 2.

«υπερσλαυόφιλου» πρόσφυγα Γιάννη Καλαϊτζίδη[417]. Οι αποκαλύψεις του *Εκπαιδευτικού Ακρίτα* θα συμβάλουν στο να στοιχειοθετηθούν κατηγορίες εναντίον των παραπάνω, και οι περισσότεροι από αυτούς θα συλληφθούν το επόμενο διάστημα. Ήδη, από αρχές Απριλίου, είχαν αρχίσει γενικότερες συλλήψεις στην περιοχή[418].

Οι συλλήψεις που ξεκίνησαν στη Φλώρινα με τον ερχομό των κυβερνητικών και βρετανικών δυνάμεων, εμπεριείχαν μέσα τους συγκεκριμένα στοιχεία. Οι συλληφθέντες, δοσίλογοι, «εκτεθέντες»-βουλγαρόφιλοι, εαμίτες, ελασίτες, κομμουνιστές αλλά και «ουδέτεροι» πολίτες, κατηγορούνταν συλλήβδην -γηγενείς και πρόσφυγες- για «βουλγαρισμό» ή «αυτονομισμό». Κύρια κατηγορία αυτή της «εσχάτης προδοσίας», ή πιο αναλυτικά ότι οι συλληφθέντες «συνώμοσαν εντός του Κράτους δια την αυτονόμησιν της Μακεδονίας και μετέσχον εις προδοτικάς ενώσεις εχούσας τον αυτόν σκοπόν», πράξεις που συντελέστηκαν κυρίως κατά τα έτη 1941 και 1944-1945. Άλλοι κατηγορούνταν ότι ήταν μέλη της «Οχράνα» ή συνεργάζονταν μ' αυτήν, ότι προπαγάνδιζαν υπέρ «της αυτονομήσεως της Μακεδονίας», καταφέρονταν κατά της Ελλάδας και υπέρ ξένου κράτους, κατέδωσαν Έλληνες ή ότι προέβησαν σε άλλες αντεθνικές πράξεις[419].

Ανάμεσα στους πρώτους συλληφθέντες ήταν και τα εαμικά μέλη του Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας, ο προσωρινός δήμαρχος Βασίλης Γυμνόπουλος και ο γραμματέας του ΠΔΣ-Φ Γεώργιος Ι. Μαγαλομάστορας, κατηγορούμενοι «επί εκβιάσεσι, παρανόμω κατακρατήσει και αντιποιήσει αρχής»[420].

Ήδη, από 20 Απριλίου 1945 περιήλθε στα χέρια των αρχών η κατάσταση 650 περίπου πολιτών της Φλώρινας «ευνοούντων την βουλγαρικήν διοίκησιν», που αποτελούσε συλλογή υπογραφών Φλωρινιωτών, που -την άνοιξη του 1941- επεδίωξαν αλλαγή στη διοίκηση του δήμου. Η κατάσταση βρέθηκε στην οικία του αποθανόντος -δημάρχου επί κατοχής- Νικόλαου Χάσου και χρησιμοποιήθηκε από τις αρχές για τη σύλληψη κατοίκων της πόλεως Φλώρινας, κατηγορούμενων «δια την προσάρτισιν της Μακεδονίας εις την Βουλγαρίαν» ή ως μέλη της «Οχράνα»[421].

---

[417] Βλ. *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 4.3.1945, σ. 2· 22.3.1945, σ. 2· 21.4.1945, σ. 1, 2· 6.5.1945, σ. 2· 3.6.1945, σ. 2· *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 19.8.1945, σ. 2.

[418] Για τις ομαδικές συλλήψεις, που άρχισαν στις 10 Απριλίου στη Φλώρινα και στην ύπαιθρο, τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές, καθώς και για τη διαφορετική αντιμετώπιση της πτέρυγας των δοσιλόγων, βλ. Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 35 έως 38.

[419] Βλ. γενικότερα διάφορες ένορκες καταθέσεις ή βεβαιώσεις στο Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945, ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης.

[420] Συμβούλιον των εν Φλωρίνη Πλημμελειοδικών, αρ. απόφ. 14-15/3.5.1945. ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας, ΑΒΕ 27, Δικ. 1.1, ΣΑΕ 1, ό.π..

Σύμφωνα με έκθεση του τοπικού κλιμακίου της Στρατιωτικής Αντιπροσωπείας των ΗΠΑ, όπως τη μεταφέρει ο Π. Βόγλης, «στην πόλη της Φλώρινας συνελήφθησαν στις 8 Απριλίου δώδεκα νέοι της ΕΠΟΝ, την επόμενη ημέρα έκλεισαν με διαταγή του διευθυντή εθνοφυλακής τα γραφεία του ΕΑΜ και συνελήφθη ο γραμματέας και τη μεθεπόμενη συνελήφθη ο δήμαρχος της πόλης κατά την "εαμοκρατία", μαζί με δύο γιατρούς και μια δασκάλα την ώρα που επέστρεφαν από τα γραφεία της Βρετανικής Αποστολής». Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, ό.π., σ. 116.

[421] ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 69.6, έγγρ. 446γ· Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945, Αίτησις Ενόρκου Καταθέσεως …/5.9.1945 και Έκθεσις Ενόρκου Βεβαιώσεως 471/7.9.1945, ό.π.·

Στις 26 Απριλίου η εφημερίδα *Έθνος* δημοσίευε μια πρώτη κατάσταση συλληφθέντων από την αστυνομία και την εθνοφυλακή στην περιφέρεια Φλώρινας, οι οποίοι κατηγορούνταν: «Δι αδικήματα Ποινικού Δικαίου [12 άτομα]. Δι αυτονομιστικάς ενεργείας [4 άτομα]. Δια την προσάρτισιν της Μακεδονίας εις την Βουλγαρίαν [14 άτομα]. Ως μέλη της Οχράνα [15 άτομα]. Άπαντες κάτοικοι Φλωρίνης. […]». Άλλα οκτώ άτομα συνελήφθησαν «εις Βεύην υπό της Εθνοφυλακής [ως] μέλη της "Οχράνα"»[422].

Νέες συλλήψεις ανακοινώνονται αρχές Μαΐου[423]. Τα «δελτία εγκλημάτων και συμβάντων» της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής, βρίθουν πλέον από συλλήψεις «επικινδύνων κακοποιών», κυρίως για πράξεις τους επί κατοχής ή και νωρίτερα. Στις 12 Ιουνίου συνελήφθηκαν δύο κάτοικοι Σκλήθρου, «διότι προέκυψεν εξ ενεργηθείσης προανακρίσεως, ότι υπηρετούντες την 6ην Ιανουαρίου 1941 εις το εν Αλβανία 28ον Σύνταγμα Πεζικού αυτομόλησαν εις τον εχθρόν (Ιταλούς) προς ον παρέσχον πληροφορίας περί σχεδιαζομένης Ελληνικής επιθέσεως, των κινήσεων και της συνθέσεως των Ελληνικών Στρατευμάτων»[424]. Επίσης, σε επτασέλιδο δελτίο της 15ης Ιουνίου 1945 αναφέρεται πως στις 5 Ιουνίου συνελήφθηκαν από το τμήμα Ασφαλείας Φλώρινας τρία άτομα ως ηθικοί αυτουργοί «του υπό των ανταρτών διαπραχθέντος φόνου του Μοιράρχου Καζάνα Γεωργίου λαβόντα χώραν εις Σκόπια Σερβίας την 28.5.44». Την ίδια μέρα είχαν συλληφθεί από την υποδιοίκηση χωροφυλακής (ΥΧ) Αμυνταίου οκτώ άτομα, ως μέλη της «Οχράνα» κατηγορούμενοι για αυτονομιστικές ενέργειες. Παραπέμφθηκαν στον εισαγγελέα Φλώρινας καθώς «εις χείρας τούτων κατεσχέθησαν πολλά έντυπα». Στις 12 Ιουνίου συνελήφθησαν από την ίδια υποδιοίκηση 41 άτομα από το χωριό Ασπρόγεια «διότι επί κατοχής συνειργάσθησαν με τους Γερμανούς και Βουλγάρους, βαρυνόμενοι ούτω με το αδίκημα της εσχάτης προδοσίας». Συνελήφθησαν επίσης 25 άτομα από το Σκλήθρο, καθώς «άπαντα τα άτομα ταύτα» αποτελούσαν «τον πυρήνα του Βουλγαρικού Κομιτάτου» του χωριού[425].

Σύμφωνα με αναφορά του τοπικού κλιμακίου της Στρατιωτικής Αντιπροσωπείας των ΗΠΑ, ο διοικητής της εθνοφυλακής Φλώρινας, αντισυνταγματάρχης Κούβελας, επαίρετο ότι επέτυχε τη σύλληψη 240 ατόμων από 10 Μαΐου έως και 15 Ιουνίου[426].

Τέλη Ιουνίου ανακοινώνεται η μεταγωγή του διοικητή Πολιτοφυλακής Φλώρινας Σγουρομάλλη και του γραμματέα της ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ Γ. Φουρκιώτη ή

Κωνσταντίνος Μπόνης, *Η Φλώρινα κατά την Κατοχήν 1941-1944*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1982, σ. 20· *Μακεδονία*, 14.11.1959, σ. 3 (κατάθεση μαρτύρων Θεοδ. Τζώτζη και Πίζα στη «Δίκη Γέλε»).

[422] Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 26.4.1945, σ. 2, όπου και τα ονόματα των συλληφθέντων.

[423] *Έθνος* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ.4, όπου και τα ονόματα των συλληφθέντων και οι κατηγορίες που τους αποδίδονταν.

[424] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 8.7.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ.92.

[425] Βλ. Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή, ΑΔΧ Δ. Μακεδονίας, Γραφείον Δημοσίας Ασφαλείας προς Γενικήν Διοίκησιν Βορείου Ελλάδος, Εν Κοζάνη τη 15 Ιουνίου 1945, «Δελτίον εγκλημάτων και συμβάντων Α΄ 15θήμερου μηνός Ιουνίου». ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 45-53.

[426] Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, ό.π., σ. 116.

Θάνου[427]. Την ίδια εποχή καταγγέλλεται ότι η εθνοφυλακή Φλώρινας συνέλαβε τον πρόεδρο του Εργατικού Κέντρου και τρομοκρατεί τους εργάτες[428]. Η εθνοφυλακή Φλώρινας απάντησε ότι ο πρόεδρος συνελήφθη κατόπιν ομαδικών καταγγελιών, «ως οργιάσας κατά των συμπολιτών του επί Εαμοκρατίας» και πως ήταν αναληθές ότι τρομοκρατεί τους εργάτες. «Αυτά μονάχα κομμουνισταί και κομμουνιστικά έντυπα μπορεί να τα επινοήσουν», κατέληγε η ανακοίνωση της εθνοφυλακής[429].

Ομάδα πολιτών της Φλώρινας, παρατηρεί ότι από τους καταλόγους των συλληφθέντων λείπει μία σημαντική κατηγορία, αυτή των δοσιλόγων, «δηλ. των προδοτών, γκεσταπιτών» που περιλαμβάνει «συνεργάτας των Γερμανών, Διευθυντάς Λεσχών βάσει γερμανικών αδειών, οικονομικώς συνεργασθέντας με τους κατακτητάς κλπ», όπως αναφέρουν οι Φλωρινιώτες αυτοί σε εκτενές κείμενό τους, με τίτλο «Προς τας Αρχάς», στο οποίο αυτοπροσδιορίζονται ως «Εθνικόφρονες πολίται», και το οποίο αποστέλλουν στην εφημερίδα *Έθνος*, που το δημοσιοποιεί στις 6 Μαΐου[430]. Στο κείμενο αυτό, αναφέρουν αρχικά πως για τους παραπάνω δοσίλογους «υπάρχει Συντακτική πράξις και γενική η απαίτησις προς τιμωρίαν των» και καθώς «τα Αστυνομικά όργανα γνωρίζουν κάλλιστα τους ως άνω δοσιλόγους» θεωρούν πως αυτά «πρέπει να πάρουν θέσιν και να καταστούν άξια της αποστολής των». Σημειώνουν πως «είναι λυπηρόν να βλέπωμεν να κυκλοφορούν ελεύθεροι οι ως άνω δοσίλογοι και να συνδιασκεδάζουν με όργανα της πολιτείας, ωσάν να μη διατηρούν τίποτε το μεμπτόν από το αμαρτωλόν παρελθόν τους». Χαρακτηρίζουν τους δοσίλογους αυτούς ως «τεχνίται στο να προσαρμόζονται με κάθε κατάστασι και να πλησιάζουν ιθύνοντας διότι διαθέτουν χρήμα πείραν και πόρωσιν συνειδήσεως»[431]. Δείχνουν απόλυτα ενημερωμένοι για τα τεκταινόμενα στην περιοχή τους, στα πρόσφατα κατοχικά χρόνια, και θέτουν ερωτήματα:

> Πού είναι οι συνεργάται της Γκεσταπό; Του Γερμανικού Φρουραρχείου; Του Ελληνοφάγου Χάνσελ; Του διερμηνέως Βίκτωρος; Οι τροφοδόται των Γερμανών; Οι δεσμευταί των φρούτων της περιφερείας μας; Οι μεταφορείς δεκάδων βαγονιών άλατος εκ των Αλυκών του Κράτους; Οι διάφοροι επιτήδειοι που με Γερμανικάς αδείας και μεταφορικά μέσα επλούτιζον; Οι αγορασταί των Γερμανικών αλόγων προς εμπορίαν; Οι μεσάζοντες κατά την επίταξιν των ζώων υπό των Γερμανών, που ως αφορμή τούτων οφείλεται, ως λέγουν, η αιτία της αποπείρας του χωρίου Κλαδοράχης, με το γνωστόν αποτέλεσμα του απαγχονισμού των 15 Ελλήνων πολιτών; Οι καθαιρεθέντες εις τον βαθμόν του στρατιώτου δι αντεθνικάς ενεργείας; Οι διευθύνοντες τας λέσχας

[427] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 4.

[428] Σύμφωνα με έκθεση του τοπικού κλιμακίου της Στρατιωτικής Αντιπροσωπείας των ΗΠΑ, όπως τη μεταφέρει ο Π. Βόγλης, η δράση της εθνοφυλακής στα χωριά της Φλώρινας ήταν ιδιαίτερα βίαιη: «Η εξαφάνιση ενός μοναρχικού θα οδηγήσει την εθνοφυλακή στις 15 Ιουνίου 1945 στο μεικτό (από Σλαβομακεδόνες και πρόσφυγες) χωριό Άνω Κλεινές. Η ανάκριση των χωρικών κατέληξε σε άγριο ξυλοδαρμό και σοβαρό τραυματισμό πολλών από αυτούς. Με τη βοήθεια των Βρετανών, τους μετέφεραν στο νοσοκομείο της πόλης, όπου όμως ο διευθυντής αρνήθηκε να τους νοσηλεύσει, κάτι που, όπως φαίνεται, είχε επανειλημμένα συμβεί σε παρόμοιες περιπτώσεις ξυλοδαρμού αριστερών». Βλ. Πολυμέρης Βόγλης, ό.π., σ. 116.

[429] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 4.

[430] Αναλυτικά το κείμενο στο *Έθνος* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 4.

[431] Στο ίδιο.

κατασκοπείας βάσει Γερμανικών αδειών; Και τέλος οι αυτομολήσαντες κατά τον ηρωϊκόν Ελληνο-Ιταλο-Γερμανικόν πόλεμον;[432]

Πιστεύουν πως τα ερωτήματα αυτά «δεν πρόκειται να καταπνιγούν, αλλά τουναντίον θα τίθενται καθημερινώς στην περιφέρεια αυτή με της λευτεριάς τον αέρα». Αποκαλύπτουν επίσης πως μερικοί από τους παραπάνω δοσίλογους «δεν αρκούνται στο ότι είναι ελεύθεροι ακόμη», αλλά «πρωτοστατούν σε κινήσεις και παρουσιάζονται ως όμηροι της Πολιτοφυλακής του ΕΑΜ και Σια και λαμβάνουν διάφορα βοηθήματα», με αποτέλεσμα να «επαυξάνουν τα πλούτη τους». Κλείνουν δε το κείμενό τους απευθυνόμενοι στους ίδιους τους δοσίλογους: «Όχι, κύριοι δοσίλογοι, οι νόμοι του Ελληνικού Κράτους πρέπει να επιβληθούν, ίνα συντελεσθή ο γενικός καθαρμός»[433].

Όμως τα νέα δεδομένα, οι κυρίαρχες πολιτειακές και πολιτικές στοχεύσεις είναι πλέον συγκεκριμένες και το «κείμενο» των «Εθνικοφρόνων πολιτών» Φλώρινας έμελε να μείνει αναπάντητο.

Στις 14 Απριλίου 1945 έγιναν στη Φλώρινα τα εγκαίνια του Αναγνωστηρίου της Αγγλοελληνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Α-ΕΥΠ, AGIS)[434] «εν επισήμω τελετή». Το Αναγνωστήριο θα συνέβαλε, σύμφωνα με το *Έθνος*, «εις την εξύψωσιν του πνευματικού επιπέδου της πόλεώς μας», καθώς δινόταν η μοναδική ευκαιρία στους νέους να εξασκηθούν «εις την γλώσσαν της Μεγάλης Συμμάχου μας»[435]. Δύο μήνες μετά -στις 12 Ιουνίου- έγιναν και τα εγκαίνια του Γραφείου Πληροφοριών και Αναγνωστηρίου της Α-ΕΥΠ στην Καστοριά. Τους προσελθόντες ευχαρίστησε ο λοχαγός Π. Έβανς, ενώ τους σκοπούς του Γραφείου ανέπτυξε ο Άλεξ Ζρεκ[436]. Η γλώσσα θεωρήθηκε ο συνδετικός κρίκος που θα ένωνε τους κατοίκους της περιοχής με τους συμμάχους Βρετανούς. Βέβαια, από τα τέλη Ιουνίου, το υπουργείο Παιδείας ανακοίνωνε πως η αγγλική γλώσσα επρόκειτο να εισαχθεί στα σχολεία ως υποχρεωτικό μάθημα από το προσεχές σχολικό έτος, και ζητούσε από τους

---

[432] Στο ίδιο.

[433] Στο ίδιο.

[434] Anglo Greek Information Service (AGIS). Ήταν παράρτημα της Υπηρεσίας Ψυχολογικού Πολέμου. Το κλιμάκιο της Υπηρεσίας Ψυχολογικού ή Πολιτικού Πολέμου βρέθηκε στην Ελλάδα στα μέσα του Οκτωβρίου του 1944 και μετονομάστηκε σε AIS (Allied Information Service – Συμμαχική Υπηρεσία Πληροφοριών). Το σχετικό γραφείο της Θεσσαλονίκης, υπεύθυνο για τα περιφερειακά της Βόρειας Ελλάδας, είχε ως μέριμνά του «το συντονισμό του Ψυχολογικού Πολέμου στη Βόρεια Ελλάδα με ειδική αναφορά στα ελληνοβουλγαρικά και ελληνογιουγκοσλαβικά προβλήματα». Στις 6 Απριλίου, η AIS μετονομάστηκε σε AGIS. Σύμφωνα με τα βρετανικά αρχεία, η AGIS είχε διακλαδωθεί «σε όλη την επικράτεια», και τον Μάιο του 1945 «λειτουργούσαν 62 κέντρα πληροφοριών [της AGIS] στην Ελλάδα», με πολύ ικανοποιητικό ρυθμό. Βλ. Φοίβος Οικονομίδης, *Το Σύνδρομο του Οδυσσέα. Η Ελληνική εμπειρία του 20ου αιώνα, μέσα από την εμπειρία του κόσμου*, Ορφέας, Αθήνα 1999, σ. 39-44· Heinz Richter, *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 43.

[435] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.4.1945, σ. 2. Η ανακοίνωση της ίδρυσης Αναγνωστηρίου στη Φλώρινα από την Α-ΕΥΠ, οφειλόταν, σύμφωνα με τους συντάκτες του *Εκπαιδευτικού Ακρίτα* «στην ευγενή προσπάθεια που καταβάλλουν οι Σύμμαχοί μας Άγγλοι δια την πνευματική μας εξύψωση και δια την σύσφιξιν των δεσμών φιλίας και αμοιβαίας κατανοήσεως, δια εκπολιτιστικών και ανωτέρων μέσων». *Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 21.4.1945, σ. 1.

[436] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 2.

ενδιαφερόμενους να υποβάλουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά για την πρόσληψής τους ως δασκάλων της αγγλικής[437]. Δύο μήνες μετά ανακοινωνόταν και η απόφαση της Α-ΕΥΠ για ίδρυση στην πόλη της Φλώρινας αγγλικής σχολής στην οποία θα διδασκόταν η αγγλική γλώσσα. Η εφημερίδα *Ελληνική Φωνή* σημείωνε πως με την ίδρυση της σχολής, «ήτις θα τεθή υπό την πεφωτισμένη καθοδήγησιν και παρακολούθησιν της AGIS», καλυπτόταν ένα μεγάλο κενό που υπήρχε στην πόλη της Φλώρινας. «Ελπίζομεν ότι πάντες διαισθανόμεθα την σπουδαιότητα την οποίαν ενέχει η εκμάθησις της αγγλικής γλώσσης θα σπεύσωσι να εγγραφώσιν μετά ζήλου και αγάπης», κατέληγε η εφημερίδα[438].

Ήδη στη Φλώρινα, εκτός από τις στρατιωτικές μονάδες, την Υποδιεύθυνση Χωροφυλακής και το 165ο Τάγμα Εθνοφυλακής, υπήρχε Στρατιωτική Αντιπροσωπεία των Ηνωμένων Πολιτειών, Διοίκηση των Βρετανικών Δυνάμεων (Βρετανός φρούραρχος - Αγγλική Μονάδα ΦΣΣ) και Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών, με υπεύθυνο τον Βρετανό λοχαγό Έβανς[439].

Την Μεγάλη Πέμπτη (Κυριακή του Πάσχα το 1945 ήταν η 6η Μαΐου) έφτασε στη Φλώρινα «προερχόμενος εξ Αθηνών» ο Γεώργιος Μόδης[440]. Είχε διατηρήσει και επί κυβερνήσεως Πλαστήρα τη θέση που έλαβε από την κυβέρνηση Παπανδρέου. Δεν υπήρξε όμως γι αυτόν θέση στη νέα κυβέρνηση Βούλγαρη. Όταν βρέθηκε στη Φλώρινα βρήκε «ένα κουτσό τάγμα Εθνοφυλακής», όπως γράφει στις *Αναμνήσεις* του. «Όταν έφτασαν εκεί οι πρώτοι Άγγλοι», συνεχίζει, «το ΕΑΜ οργάνωσε μεγάλες διαδηλώσεις με… Βουλγαρικά τραγούδια. Ένας κουμπάρος μου φώναξε: "Θάνατος στον Μόδη"»[441].

Ερχόμενος στη Φλώρινα, ο Μόδης συναντήθηκε με τον υπεύθυνο της Α-ΕΥΠ λοχαγό Έβανς. Την 1η Δεκεμβρίου 1944, ο Έβανς είχε γράψει έκθεση για την περιοχή Φλώρινας με τίτλο «Report on the Free Macedonian Movement in Area Florina 1944», η οποία διαβιβάστηκε στο Λονδίνο από τη βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα στις 12 Δεκεμβρίου, φτάνοντας στο βρετανικό υπουργείο Εξωτερικών στις 30 Δεκεμβρίου. Στην πολυσέλιδη και αναλυτική εκείνη έκθεσή του, ο Έβανς διαπίστωνε την ανάδειξη του μακεδονισμού μεταξύ του γηγενούς πληθυσμού και ότι η περιοχή ήταν φύσει σλαβική παρά ελληνική[442]. Την ίδια εποχή η ΟΜΜ είχε υποβάλει έκθεση για τη δράση των Βρετανών Συνδέσμων Αξιωματικών στον ΕΛΑΣ Δυτικής Μακεδονίας, όπου και γίνονταν πάμπολλες αναφορές και καταγγελίες για την «αυτονομιστική» δράση του Έβανς στην περιοχή[443]. Οι καταγγελίες από το ΕΑΜ και

---

[437] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 4.

[438] *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 19.8.1945, σ. 2· *Έθνος* [Φλώρινας], 23.8.1945, σ. 2.

[439] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 3.

[440] *Φωνή του Λαού* [Φλώρινας], 6.5.1945, σ. 2.

[441] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις*, ό.π., σ. 444-445.

[442] Βλ. την έκθεση στο Andrew Rossos, "The Macedonians of Aegean Macedonia: A British Officer's Report, 1944", *Slavonic and East European Review*. 69/2 (1991), 282–309, http://www.gate.net/~mango/britrep.html, ημ. επίσκ. 12.3.2017.

[443] Βλ. «Έκθεση της ΟΜΜ του ΕΛΑΣ: Από τη δράση των Άγγλων Συνδέσμων Αξιωματικών στον ΕΛΑΣ Δυτικής Μακεδονίας (Νοέμβριος 1944)». Παρατίθεται στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, ό.π., σ. 470-480.

το ΚΚΕ για τη δράση του Έβανς συνεχίστηκαν και την επόμενη περίοδο[444]. Ο Έβανς θα καταγγελθεί και στην έκθεση που θα υποβληθεί από τον ΔΣΕ το Μάρτιο του 1947 στον ΟΗΕ. Σύμφωνα με την έκθεση:

> Ο άγγλος λοχαγός Έβανς σαν σύνδεσμος του στρατηγείου Μέσης Ανατολής στο Βίτσι, γύριζε στα σλαβομακεδονικά χωριά και υποδαύλιζε την αυτονομιστική κίνηση σε συνεργασία με τον Κάλτσεφ. Μετά την απελευθέρωση εγκαταστάθηκε στην Φλώρινα και με όργανά του τους πρώην συνεργάτες των Γερμανοβουλγάρων οργάνωσε την αυτονομιστική κίνηση που στρέφεται ενάντια στην ακεραιότητα της Ελλάδας[445].

Η άποψη ότι ο Έβανς «δούλεψε δραστήρια για το σλαβομακεδονικό εθνικισμό»[446] έβρισκε σύμφωνους -ελάχιστα χρόνια μετά- και μη εαμικούς μελετητές της περιόδου[447].

---

[444] Για το ΚΚΕ οι ενέργειες του Έβανς συνέτειναν στην ανάπτυξη του αυτονομισμού μέσα στους σλαβόφωνους. Στο λόγο που εκφώνησε ο Ζαχαριάδης στην Ολομέλεια της Επιτροπής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ, που δημοσιεύτηκε στον *Ριζοσπάστη* στις 1.1.1946, αναφερόμενος στην υποδαύλιση του αυτονομισμού από τους Άγγλους κατά την περίοδο της κατοχής όσο και αμέσως μετά, σημείωνε: «[…] Στην περιοχή Φλώρινας κατευθύνει αυτή τη δουλειά ένα ξένο προξενείο και ο άγγλος λοχαγός Έβανς, που ήταν μέλος της αγγλικής αποστολής στον ΕΛΑΣ. Ο Έβανς αυτός όταν τον Αύγουστο του 1944 φούντωσαν οι μάχες του ΕΛΑΣ με τους Γερμανούς, έλεγε στο συμμαχικό στρατηγείο ότι δήθεν ο ΕΛΑΣ αρνήθηκε να αναλάβει επιχειρήσεις με τους Γερμανούς και ότι μόνο το τάγμα Γκότσε πολεμούσε με τους Γερμανούς. Στην ίδια περίοδο κι ενώ άρχιζε η κίνηση του Γκότσε ενάντια στον ΕΛΑΣ, ο Έβανς σταμάτησε κάθε ενίσχυση του ΕΛΑΣ και ενίσχυσε το Γκότσε. Σήμερα ο Έβανς περιοδεύει με τον σφαγιαστή Κολάρα και η ειδικότητά του φαίνεται να είνε ότι χρησιμοποιεί πράκτορές του οχρανίτες σαν αυτονομιστές Μακεδόνες για να δημιουργεί ζητήματα και προστριβές ανάμεσα στην Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία γύρω από το μακεδονικό ζήτημα. Ο σταθμάρχης Τίτο κατάγγειλε σε τελευταίο λόγο του στα Σκόπια, ότι αυτοί που παρουσιάζονται σαν αυτονομιστές είνε πράκτορες κινούμενα ξένων βαλκανικών συμφερόντων. Το ίδιο μπορούμε να πούμε για τους αυτονομιστές που δουλεύουν στην Ελλάδα. Είνε πράκτορες ξένων εξωβαλκανικών, αντιβαλκανικών συμφερόντων. Αυτό δείχνουν οι πράξεις τους. Στα σλαβομακεδονικά χωριά ορισμένες γκρούπες αυτονομιστών αφήνουν ανενόχλητους τους ανθρώπους του Μαύρου Μετώπου, ενώ κακοποιούν τους αντιπροσώπους του ΕΑΜ.[…] Οι αυτονομιστές κάνουν όσα μπορούν για να σπείρουν τη διχόνοια ανάμεσα στους Έλληνες και τους Σλαβομακεδόνες και κρατούν σ' ανησυχία τη Μακεδονία και τις βαλκανικές χώρες, […]». Βλ. *Ριζοσπάστης*, 1.1.1946, σ. 4.

[445] Βλ. *Έτσι άρχισε ο εμφύλιος. Η τρομοκρατία μετά τη Βάρκιζα, 1945-1947. Ολόκληρη η έκθεση του Δημοκρατικού Στρατού στον ΟΗΕ τον Μάρτιο του 1947*, Γλάρος, Αθήνα 1987, σ.78- 79.

Στις 10.3.1947 αναφορά για τον Έβανς θα γίνει και από τον Γιουγκοσλάβο Τζέρτζα σε δήλωσή του επί του αυτονομιστικού στην Επιτροπή του ΟΗΕ. Εκεί ο Τζέρτζα τόνισε πως ο Άγγλος αξιωματικός Έβανς «κατά την κατοχήν εξύφανε συνωμοτικά σχέδια κατά του μακεδονικού λαού». Βλ. *Ελευθερία* [Αθηνών], 11.3.1947, σ. 1 και 2.

[446] Γιώργος Νεδέλκος (Μακεδόνας), ό.π., σ. 58.

[447] Ειδικότερα, ο συνταγματάρχης Ζαφειρόπουλος, θα εκδώσει το 1948 μελέτη του, όπου θα υποστηρίξει πως στον αυτονομισμό των σλαβοφώνων βοήθησε και ο Βρετανός σύνδεσμος του Αποσπάσματος Βίτσι, λοχαγός Έβανς. Σύμφωνα με τον Ζαφειρόπουλο, ο Έβανς διέκρινε πως η ενότητα του ΕΛΑΣ και του σλαβομακεδονικού στοιχείου των Κορεστίων και της Φλώρινας θα ήταν στοιχείο εκμετάλλευσης από μέρους του ΕΛΑΣ για κατάληψη της αρχής. Έτσι επιδίωξε τη διάσπαση με την καλλιέργεια της ιδέας της αυτονομήσεως, διαδίδοντας στους σλαβομακεδόνες ότι το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ θα αντιδράσει σε όποια επιθυμία αυτονόμησής τους όπως και στο παρελθόν έπραξαν οι ελληνικές οργανώσεις. Με τη βοήθεια των αγγλόφωνων κατοίκων των Κορεστίων άφηνε έντεχνα και

Δεν γνωρίζουμε τι από τα παραπάνω είχε υπόψη του ο Μόδης όταν συναντήθηκε με τον «έφεδρο Άγγλο λοχαγό κ. Έβανς», ο οποίος «το 1945 υπηρετούσε στη Φλώρινα με ειδική αποστολή»[448]. Ο Έβανς τότε του ζήτησε μερικά από τα βιβλία του, τις *Μακεδονικές ιστορίες*. Αφού τα μελέτησε, συναντήθηκε εκ νέου με τον Μόδη και ευχαριστώντας τον «θερμότατα», του είπε:

> […]
> -Εγώ που γύρισα δυό χρόνια σ' αυτά τα μέρη νόμιζα ότι αυτοί που μιλούν Βουλγαρομακεδονικά είναι Βούλγαροι, αυτοί που μιλούν τα Βλάχικα Ρουμάνοι και εκείνοι με τα Αλβανικά είναι Αλβανοί. Όταν είδα στα βιβλία σας ότι σε τούτα τα χωριά υπήρχαν πολλοί που σκότωναν και σκοτώνονταν για τον Ελληνισμό, δεν σας πίστεψα. Πετάχτηκα στην Πρώτη και ρώτησα γέρους, γριές, παιδιά, τι είναι.
> Μου απάντησαν: «Είμαστε Έλληνες».
> -Δεν είστε Μακεδόνες; ξαναρώτησα.
> -Είμαστε Έλληνες Μακεδόνες.
> -Δεν είστε Βούλγαροι;
> -Α! Μπα! Μπα! Να τους πάρη όλους ο διάβολος.
> -Δεν είστε Μακεδόνες, όπως αυτοί στην Γιουγκοσλαυία;
> -Α! Μπα! Μπα! Αυτοί είναι Βούλγαροι.
> Έτσι πίστεψα αυτά που γράψατε ήταν αληθινά. Δεν μπορώ όμως να καταλάβω πώς είναι δυνατόν πληθυσμοί που ομιλούν ωρισμένην γλώσσα να νοιώθουν ότι ανήκουν σε άλλην εθνότητα. […][449].

Ο Μόδης παρέθεσε στον Έβανς τα παραδείγματα των Ιρλανδών και των Ουαλλών, ο τελευταίος του έδωσε δίκιο και τον ευχαρίστησε λέγοντας: «Διαφωτίστηκα σ' ένα θέμα που δεν είχα προσέξει και το αγνοούσα»[450].

Ο Μόδης δεν φαίνεται να ανησυχούσε για το γεγονός ότι αυτός που «διαφώτιζε» εσωτερικά τις βρετανικές υπηρεσίες, σχετικά με το ζήτημα των σλαβοφώνων της περιοχής Φλώρινας, «διαφωτίστηκε» ο ίδιος μόλις στις αρχές του καλοκαιριού του 1945. Εκείνο που τον απασχολούσε πρώτιστα εκείνη την εποχή ήταν να πρωταγωνιστήσει στη δημιουργία της ενότητας μεταξύ των τοπικών εθνικοφρόνων δυνάμεων. Η δυναμική του όμως θα μειωθεί στις εκλογές του Μαρτίου του 1946, όταν ως δεύτερος σε ψήφους στο ψηφοδέλτιο της Εθνικής Πολιτικής Ενώσεως (μια

έμμεσα να διαδοθεί και να πιστευτεί πως το συμφέρον των σλαβόφωνων είναι να αποκτήσουν δικιά τους ελευθερία και ανεξαρτησία. Ενίσχυε τον Πέγιο με οπλοπολυβόλα και συγκροτούσε την ομάδα των κομάντος -που προσωπικά διεύθυνε- αποκλειστικά με σλαβόφωνους (παρά τις διαμαρτυρίες της διοίκησης). Μετά το κίνημα του Γκότσε, ο Έβανς θα τον κατηγορήσει ότι δεν έπρεπε να διασπάσει τον αγώνα τη στιγμή της συμπτύξεως των Γερμανών και θα βοηθήσει ενεργά τον ΕΛΑΣ στην διάλυση της ομάδας του. Βλ. Δημήτριος Ζαφειρόπουλος, *Το ΚΚΕ και η Μακεδονία*, χ.ε., Αθήνα 1948, σ. 94-98.

Την ίδια άποψη θα καταγράψει και ο Γ.Α. Λεβέντης: «Ο Ναούμ Πέιος […] προέβαινεν εις έντονον αυτονομιστικήν προπαγάνδα εις ολόκληρον την περιοχήν Κορεστίων. Εις τας ενέργειάς του ταύτας εύρε υποστηρικτήν τον Βρετανόν σύνδεσμον του Συντάγματος Λοχαγόν Έβανς». Γ.Α.Λ. [Γεώργιος Α. Λεβέντης], *Η κατά της Μακεδονίας επιβουλή*, χ.ε., 2η έκδ., Αθήνα 1963, σ. 231.

[448] Γεώργιος Μόδης, *Χωριά φρούρια της Μακεδονίας*, Πάπυρος, Αθήνα, 1950, σ. 11.

[449] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις,* ό.π., σ. 445-446. Πρβλ. Γεώργιος Μόδης, *Χωριά φρούρια της Μακεδονίας*, ό.π., σ. 11-12, όπου ευδιάκριτες διαφορές της αφήγησης του ίδιου επεισοδίου.

[450] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις,* ό.π., σ. 446.

πολιτική παράταξη που εκπροσωπούσε κεντρώες πολιτικές δυνάμεις, που απέφευγαν να αναφερθούν στο ζήτημα του βασιλικού θεσμού και επεδίωκαν τη δημιουργία ενός ευρύτερου συνασπισμού με άξονα τη συνεργασία μεταξύ του Λαϊκού Κόμματος και του Κόμματος των Φιλελευθέρων[451]) δεν θα εκλεγεί βουλευτής[452]. Θα εγκαταλείψει τη Φλώρινα και θα εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη. Σύντομα θα αναδειχθεί σε εθνικόφρων στέλεχος πανελλήνιας εμβέλειας. Αρθρογραφεί σε πάμπολλες εφημερίδες Θεσσαλονίκης και Αθηνών. Τίθεται άμισθος πρόεδρος της Επιτροπής Διαφωτίσεως του Γ΄ Σώματος Στρατού[453]. Για αυτόν πλέον δεν υπήρχε θέμα βασιλείας ή δημοκρατίας γιατί όπως έλεγε, «αυτό που σήμερα κρίνεται» είναι η ίδια «η ύπαρξίς μας στην Μακεδονία τουλάχιστο». Τοποθετείται ενάντια στους πρώην συντρόφους του που ήταν γύρω από την ομάδα του Θεμιστοκλή Σοφούλη, καθώς «πάσχιζαν να δικαιολογήσουν σχεδόν την ανταρσία και να της βάλουν ελαφρυντικά!». Όμως και η κυβέρνηση Τσαλδάρη ήταν υπεύθυνη γι αυτή την ανταρσία:

> Είχαν σημειωθεί πολλές υπερβασίες και καταχρήσεις. Όργανα της τάξεως είχαν γίνει όργανα αταξίας. Στην Φλώρινα ένας υπολοχαγός είχεν αναιδέστατα εκτραχηλισθή. Δικαστικοί υπήρξαν υπερβολικά αυστηροί στην εκδίκασι υποθέσεων της κατοχής. Οι μεγάλοι και αρχηγοί είχαν πάρει άφεσιν αμαρτιών με την Βάρκιζα. Και πλήρωναν τα όργανά τους… Μερικοί «Εθνικόφρονες» παλικαράδες εξαντλούσαν την γενναιότητά τους εις βάρος του κοσμάκη[454].

«Μερικοί εθνικόφρονες», κάποιος υπολοχαγός, εκφράσεις του Μόδη που υπέκρυπταν και ταυτόχρονα αποκάλυπταν όλο εκείνο το πλαίσιο της εμφανούς και παρασκηνιακής οργάνωσης της εθνικοφροσύνης στην περιοχή της Φλώρινας, που περιλάμβανε τα σώματα ασφαλείας, τις παραστρατιωτικές ομάδες, τις διορισμένες διοικητικές αρχές και ένα σύνολο από πολίτες που συνειδητά τοποθετήθηκαν με τον ισχυρό, τον ιδιοκτήτη και διαχειριστή του μεταπολεμικού κράτους, αλλά και ένα σύνολο πολιτών που αισθανόμενοι την αδυναμία τη δική τους και την ισχύ των κρατούντων θα επέλεγαν τη σιωπή και την υποταγή.

3.2 Η «λευκή» και η «κόκκινη» τρομοκρατία

Μετά τη Βάρκιζα, γράφει ο Γ. Μαυρογορδάτος, και τον επακόλουθο αφοπλισμό του ΕΛΑΣ, ένα κύμα συλλήψεων και τρομοκρατίας σάρωνε την Ελλάδα και ιδίως την επαρχία. Σύμφωνα με τον ίδιο, φορείς της τρομοκρατίας ήταν άτακτες ομάδες

---

[451] Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, Πατάκη, 5η έκδ., Αθήνα 2009, σ. 70.

[452] Χρήστος Ζάγκος, *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-1991)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 217-218· Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις,* ό.π., σ. 447.

[453] Από το υλικό που θα συγκεντρώσει από την άμισθη εκείνη θέση του θα εκδώσει βιβλίο με μεταφρασμένα αποσπάσματα από γιουγκοσλαβικές και βουλγαρικές εφημερίδες των ετών 1945, 1946 και 1947. Βλ. Γεώργιος Μόδης, *Σχέδια και ορέξεις γειτόνων*, Επιτροπή Αλυτρώτων Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1947.

[454] Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις*, ό.π., σ. 447-455.

φανατικών βασιλοφρόνων, που συμμετείχαν σε δράση κατά μελών και υποστηρικτών του ΕΑΜ και γενικότερα εναντίον δημοκρατικών πολιτών. Παράλληλη υπήρξε και η δράση αριστερών ομάδων, κυρίως στη Μακεδονία. Όμως η ανοχή, η προστασία και η ενθάρρυνση των δεξιών παρακρατικών από τη χωροφυλακή και τη νεοσύστατη εθνοφυλακή, η σύμπραξη δηλαδή των κρατικών αρχών με τη τρομοκρατική αυτή δράση, οδήγησε, κατά τα έτη 1945 κι έως τουλάχιστον το δημοψήφισμα του 1946, σε ένα «μονομερή εμφύλιο της μοναρχικής Δεξιάς εναντίον των ανυπεράσπιστων αντιπάλων της -ουσιαστικά κάθε πολιτικής απόχρωσης»[455].

Οι Λαϊκοί δικαιολογούσαν ανοιχτά τους άνδρες της εθνοφυλακής που τρομοκρατούσαν τους αριστερούς, ενώ παρά τα όσα αποφασίστηκαν στη Βάρκιζα, η συμμετοχή στο ΕΑΜ κατά την περίοδο της κατοχής θεωρούνταν έγκλημα καθοσιώσεως[456].

Η δημοσιοποίηση άρθρων περί «δεξιάς τρομοκρατίας» ενόχλησε πολιτευτές και φορείς της Φλώρινας. Στις 20 Ιουνίου 1945, είκοσι επτά πρόεδροι σωματείων της Φλώρινας απέστειλαν υπόμνημα προς τον αντιβασιλέα, τα μέλη της κυβέρνησης, τον γενικό διοικητή Μακεδονίας, τον «Διοικητή των εν Φλωρίνη Βρετανικών Δυνάμεων», τον «Στρατιωτικόν Αντιπρόσωπον εν Φλωρίνη των Ηνωμένων Πολιτειών», τον νομάρχη Φλώρινας κ.ά. Με το υπόμνημα αυτό ενημέρωναν για την «επικρατούσαν κατάστασιν εν τη περιφερεία Φλωρίνης από απόψεως Δημοσίας Ασφαλείας». Οι φορείς της Φλώρινας εξέφραζαν την απορία τους για τις επιθέσεις που δέχονταν δια του Τύπου η εθνοφυλακή και η χωροφυλακή, «ότι δήθεν μεταχειρίζονται αντιδημοκρατικά μεθόδους εν τη δράσει αυτών». Μπορεί να συνέβαιναν διάφορα σε άλλες περιφέρειες, ισχυρίζονταν, που να δικαιολογούσαν τις κατηγορίες, όμως στη Φλώρινα «όχι μόνον αι ανωτέρω δυνάμεις δεν μεταχειρίζονται αντιδημοκρατικάς μεθόδους περιοριζόμενοι εις συλλήψεις κατόπιν νομίμων και κατηγορηματικών καταγγελιών αλλά τουναντίον λόγω ίσως της απολύτως αψόγου αυτών συμπεριφοράς και μετριοπαθείας ήρχισαν να προσφέρωσιν εις τον βωμόν του καθήκοντος και νέα θύματα». Σημείωναν δε πως στην ύπαιθρο Φλώρινα υπήρχαν πλέον θύματα που «εξετελέσθησαν υπό ατάκτων ενόπλων», τα οποία «ανήκον εις τον κύκλον των ακραιφνών Ελλήνων εθνικοφρόνων πολιτών». Ζητούσαν την ενίσχυση της εθνοφυλακής και της χωροφυλακής, την δίωξη των «ενόπλων ληστών» με μεταβατικά αποσπάσματα και ιδιαίτερα τόνιζαν ότι έπρεπε να τεθεί σε ισχύ νόμος για

---

[455] Γεώργιος Μαυρογορδάτος, «Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946: προοίμιο του Εμφυλίου Πολέμου», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 308-309.

[456] Νάιτζελ Κλάιβ, *Εμπειρία στην Ελλάδα (1943-1948)*, μτφρ. Ευγ. Πιερρής, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα χ.χ.έ., σ. 176.

Σύμφωνα με τον Ευάγγελο Αβέρωφ: «Με δύο λέξεις, τις πρώτες εβδομάδες του 1945, αν είχε κανείς συμμετάσχει στο ΕΑΜ/ΕΛΑΣ, δύσκολα μπορούσε να ζήσει σε ένα χωριό ή σε μια μικρή πόλη. Έπρεπε να χαθεί στην ανωνυμία της μεγαλουπόλεως». Επίσης: «Αν κανείς ήταν κάποτε μέλος του ΕΑΜ, έστω και αν δεν ήταν μέλος του Κόμματος, ήταν αυτομάτως τουλάχιστον ύποπτος. Η συνεργασία με τον εχθρό, υπό την προϋπόθεση ότι δεν είχε γίνει σε υψηλά επίπεδα ή επί σκοπώ μεγάλων κερδών, εσυγχωρείτο εύκολα, και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν ακόμη και ανεκτή». Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, *«Φωτιά και τσεκούρι!». Ελλάς, 1946-49 και τα προηγηθέντα,* Το Βήμα Βιβλιοθήκη, ειδ. έκδ., Αθήνα 2009, σ. 167, 171-172.

τη ληστεία ώστε «δια της εκτοπίσεως ιδία των υποθαλπόντων τους ληστάς τούτους», να εξασφαλιζόταν «η εξαφάνισις και εξόντωσις αυτών»[457].

Μέσα σ' αυτό το κλίμα, ο συνεργάτης-συνομιλητής του βασιλιά Χρήστος Ζαλοκώστας, μετέφερε την άποψη ότι η «δεξιά τρομοκρατία» εδραίωνε τη βασιλεία. Ο ίδιος σημείωνε ότι η βασιλεία αναμενόταν να ωφεληθεί «από την έναρξιν αντιθέτου τώρα τρομοκρατίας, της δεξιάς δηλαδή». Ειδικότερα ο Ζαλοκώστας, γράφοντας στον Γεώργιο τον Β΄ στις 20 Μαρτίου 1945 επεσήμαινε πως η άνοδος του φιλοβασιλικού αισθήματος ήταν συνυφασμένη με τον αντικομμουνισμό, ενώ εναντίον της βασιλείας σταθερή ήταν η στάση όχι μόνο της αριστεράς αλλά και των προσφύγων, καθώς -όπως έγραφε- «αυτοί αλλοιώνουν το ποσοστό των φίλων Σας εις Αθήνας, Πειραιά, Μυτιλήνην και Μακεδονίαν», και επί 100 προσφύγων, ήταν ζήτημα αν οι 20 «σκέπτονται όπως οι Παλαιοελλαδίτες»[458]. Στις 31 Μαρτίου ο Ζαλοκώστας θα πληροφορήσει το βασιλιά ότι το φιλοβασιλικό αίσθημα κυριαρχούσε πλέον σε Πελοπόννησο, Κυκλάδες, Κεφαλονιά. Φιλοβασιλική θεωρούσε την Κέρκυρα, αλλά και την Κοζάνη, ενώ η Φλώρινα αναφερόταν ως ο μόνος νομός όπου οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία φέρονταν να έχουν μεταστραφεί υπέρ του στέμματος, μια «ιδιόρρυθμη» στάση των συγκεκριμένων προσφύγων, που εξηγούνταν -κατά τον ίδιο- λόγω της παρουσίας του σλαβόφωνου στοιχείου στη Δυτική Μακεδονία και της πόλωσης μεταξύ βασιλοφρόνων και κομμουνιστών, που εξαφάνισε τους δημοκρατικούς. Ο Ζαλοκώστας, προβάλλοντας τη θέση των βασιλοφρόνων στο πλαίσιο της κατίσχυσης έναντι της αριστεράς, θα καταγγείλει την υποτιθέμενη συνεργασία δημοκρατικών με την αριστερά και το σλαβόφωνο στοιχείο. Έτσι θα πληροφορήσει το βασιλιά πως για να σπάσει αυτή η συνεργασία δημοκρατικών-αριστεράς και σλαβοφώνων δραστηριοποιήθηκαν αξιωματικοί που υπηρετούσαν στη Μακεδονία, επιδιώκοντας την άμεση επέμβαση του στρατού. Τους αξιωματικούς αυτούς, έγραφε ο Ζαλοκώστας, «συγκρατούμεν αλλά όχιν χωρίς κόπον». Αυτό που «και να ηθέλαμε, θα ήτο αδύνατον να σταματηθή […] και δικαίως» ήταν η χρήση κατά το δυνατό κρυφής βίας, που είχε ως αποτέλεσμα «να εξαφανίζωνται εδώ κι εκεί Έλληνες αρχικομμουνισταί ή πράκτορες των Βουλγάρων», τόνιζε ο συνεργάτης του

[457] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 3. Το αίτημα αυτό των Φλωρινιωτών θα ικανοποιηθεί. Δώδεκα μέρες μετά δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο «Νόμος περί καταδιώξεως της ληστείας». Σύμφωνα με αυτόν τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου ή ισοβίων δεσμών «οι ανήκοντες εις ληστρικάς οργανώσεις και οι κατέχοντες όπλα και πυρομαχικά». Επίσης οι «αρχηγοί των τοιούτων οργανώσεων ή τμημάτων» και «πας ένοπλος ανθιστάμενος κατά της δημοσίας δυνάμεως». Τιμωρούνταν επίσης και όποιοι έκρυβαν ή συνεργάζονταν με «τας τοιαύτας ληστρικάς συμμορίας». Ο νόμος τέλος προέβλεπε ότι «δύνανται να εκτοπισθώσιν», από το μέρος που κατοικούν σε οποιοδήποτε μέρος της Ελλάδας, οι «ανιόντες, κατιόντες, σύζυγοι, τέκνα, αδελφοί και αδελφαί, πενθεροί και πενθεραί και συγγενείς εκ πλαγίου μέχρι τετάρτου βαθμού εξ αίματος και δευτέρου εξ αγχιστίας» κάθε «ληστού επικεκηρυγμένου». Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 2.8.1945, σ. 2.

Για το νόμο περί ληστείας, βλ. Νίκος Αλιβιζάτος, ό.π., σ. 460-461.

[458] Ζαλοκώστας προς Γεώργιο Β', 20.3.1945, Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 439. Αναφέρεται στο Σωτήρης Ριζάς, *Απ' την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, ό.π., σ. 121-122.

βασιλιά χωρίς να δίνει περαιτέρω πληροφορίες για την έκταση της πρακτικής της «εξαφάνισης» στη Δυτική Μακεδονία[459].

Αναφορά από τη Φλώρινα, στις αρχές Μαΐου 1945 (από το τοπικό κλιμάκιο της Στρατιωτικής Αντιπροσωπείας των Ηνωμένων Πολιτειών), προς τις αμερικανικές υπηρεσίες παρουσιάζει τις συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή:

> Στη Φλώρινα […] η Άκρα Δεξιά έχει αναμφίβολα χάσει σημαντικό έδαφος. Οι επιθέσεις τους σε πολλούς ευυπόληπτους μετριοπαθείς πολίτες οδήγησαν κάποιους στο συμπέρασμα ότι την άκρα Δεξιά δεν την απασχολεί ένας δίκαιος σκοπός αλλά θέματα προσωπικών συμφερόντων. Ο τρομερός πληθωρισμός και η απόκρυψη εμπορευμάτων έκαναν επίσης ζημιά στους δεξιούς, διότι γενικά είναι αποδεκτό ότι κυρίως ευθύνονται οι [δεξιοί] μαγαζάτορες που συσσωρεύουν εμπορεύματα στις αποθήκες τους. Επιπλέον, ένα σκάνδαλο του Ερυθρού Σταυρού, στο οποίο εμπλέκονταν δύο κορυφαίοι μεταξικοί […] όπως επίσης και διάφοροι άλλοι λιγότερο σημαντικοί δεξιοί, έκανε πολύ κακό στη Δεξιά. […] Είναι αναμφίβολο ότι έχουν γίνει περισσότερες δολοφονίες, ξυλοδαρμοί και τρομοκρατικές συλλήψεις από την άφιξη της Εθνοφρουράς απ' ότι στη διάρκεια του Εμφυλίου [του Δεκεμβρίου του 1944][460].

Εν τω μεταξύ, στα τέλη Απριλίου 1945 συστάθηκε στα Σκόπια το ΝΟΦ[461] (Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο), συνεπικουρούμενο από τη ΝΟΜΣ (Λαϊκή Απελευθερωτική Οργάνωση Νεολαίας), και το ΑΦΖ (Αντιφασιστικό Μέτωπο Γυναικών). Καθοδηγούνταν, σύμφωνα με το στέλεχος του ΚΚΕ σε ΣΝΟΦ και ΝΟΦ Σταύρο Κωτσόπουλο, «από το ΚΚ Μακεδονίας και το ΚΚ Γιουγκοσλαβίας»[462], ενώ οι σκοποί του, όπως σημειώνει και το στέλεχος της ΕΠΟΝ Φλώρινας Νίκος Κέντρος, ήταν ξένοι «προς το δημοκρατικό κίνημα της Ελλάδας». Μάλιστα, δηλώνει ο Κέντρος, κύριος σκοπός του ήταν «η απόσπαση και ένωση της ελληνικής Μακεδονίας με το κράτος της Λαϊκής Δημοκρατίας της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας». Πράγματι, οι νοφίτες άρχισαν να οργανώνουν συγκεντρώσεις στα ορεινά χωριά και να διασπείρουν συνθήματα όπως «ζήτω το ΚΚ Μακεδονίας», «ζήτω το ΝΟΦ», παρουσιαζόμενοι ως «γνήσιοι εκφραστές των Μακεδόνων». Δεν άργησαν να εμφανιστούν και οι πρώτες ένοπλες ομάδες του ΝΟΦ «καλά οργανωμένες και εξοπλισμένες»[463].

---

[459] Ζαλοκώστας προς Γεώργιο Β΄, 31.3.1945, Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων, Φ. 439. Αναφέρεται στο Σωτήρης Ριζάς, *Απ' την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, ό.π., σ. 133.

[460] Αναφέρεται στο Ντέιβιντ Κλόουζ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 270, με πηγή: Nars [Εθνικά Αρχεία και Υπηρεσία Αρχείου, Ουάσιγκτον-ΗΠΑ], RG 226, 108, κυτίο 70, πηγή Ζ, αναφορά της 17 Ιουνίου 1945.

[461] Η βάση του ΝΟΦ, σύμφωνα με τον Ρ. Αλβανό, αποτελούνταν από σλαβόφωνους -πρώην μέλη του ΚΚΕ, του ΣΝΟΦ και του Τάγματος Γκότσε-, που είχαν καταφύγει στη Γιουγκοσλαβία κυνηγημένοι από τον ΕΛΑΣ τον Οκτώβριο του 1944. Βλ. Ραϋμόνδος Αλβανός, «Το Μακεδονικό ως πολιτικό και "εθνικό" ζήτημα κατά τη δεκαετία του '40», στο Αρτ. Ψηρομηλίγκος, Βασιλική Λάζου (επιμ.), *Μακεδονικό. Η περιπέτεια ενός ονόματος από το 1850 έως σήμερα*, Ε-Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, Φεβρουάριος 2011, σ. 114.

[462] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 343-344.

[463] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 87-88. Για το ΝΟΦ, εκτός από το αδημοσίευτο βιβλίο του Στ. Κωτσόπουλου και την εργασία του Ν. Κέντρου, βλ. και τις αντίστοιχες μελέτες και άρθρα των Ευάγ.

Η δράση των ένοπλων νοφικών ομάδων ήταν πλέον εμφανής ενώ στα δελτία χωροφυλακής οι αναφορές για δράση ενόπλων ομάδων ήταν συνεχείς.

Έτσι, η Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος ενημερώνεται -με επτασέλιδο δελτίο της 15ης Ιουνίου 1945 - ότι στις 4 Ιουνίου ομάδα οκτώ ενόπλων επιτέθηκε κατά περιπόλου του λόχου Βεύης, και κατέφυγε μετά από συμπλοκή στην περιοχή Αγίου Παντελεήμονα. Στις 6 Ιουνίου συνελήφθη ο δασοφύλακας Δροσοπηγής και αφού κρατήθηκε από εννεαμελή ομάδα ενόπλων αφέθηκε ελεύθερος δύο μέρες μετά[464]. Στο ίδιο δελτίο υπήρχαν επιπρόσθετες αναφορές για κλοπές ή άλλες πράξεις βίας. Παρέχονταν επίσης πληροφορίες για ενδεχόμενες ενέργειες. Έτσι «παρεσχέθη η πληροφορία από τη ΔΧ [Διοίκηση Χωροφυλακής] Φλωρίνης ότι μελετάται ο αφοπλισμός των ανδρών ου Σταθμού Χωρ/κής (ΣΧ) Κάτω Υδρούσης παρά περιφερομένων εκείσε ενόπλων κακοποιών». Στις 12 Ιουνίου, έξι ένοπλοι, συνοδευόμενοι και από δύο γυναίκες, μπήκαν στον Πολυπλάτανο και ζητούσαν πληροφορίες για το αν η χωροφυλακή προέβαινε σε συλλήψεις των οικογενειών των απόντων των χωριών Άνω και Κάτω Κλεινών, «ως και περί της δυνάμεως και του οπλισμού του ΣΧ Κλεινών»[465].

Οι εμφάνιση των νοφικών ομάδων ήταν μια ευκαιρία στοχοποίησης του ΚΚΕ. Σύμφωνα με τον Ν. Κέντρο, «η παρουσία τους δημιουργούσε σοβαρά επιχειρήματα στην ακροδεξιά αντίδραση, προξενώντας τεράστια ζημιά στο κίνημα». Ήδη από τα τέλη Μαΐου αποφασίστηκε, σε σύσκεψη στελεχών της ΠΕ Φλώρινας του ΚΚΕ, να αποσταλεί ο Κυριάκος Πυλάης στο Βελιγράδι «για να συναντήσει τον Ανδρέα Τζήμα, μόνιμο εκπρόσωπο του ΚΚΕ στο Βελιγράδι, και να θέσουν το πρόβλημα στην ηγεσία του ΚΚ Γιουγκοσλαβίας». Από τη συνάντηση όμως «δεν βγήκε τίποτε». Οι νοφικές ομάδες συνέχισαν τη δράση τους λέγοντας ότι «υπεράσπιζαν τους σλαβομακεδόνες απ' την τρομοκρατία της Δεξιάς», και έτσι, με τις «εξτρεμιστικές τους ενέργειες» έθεταν σε κίνδυνο όλο τον πληθυσμό του νομού, ενώ με τις «αντεθνικές

Κωφού, Τ. Κωστόπουλου, Ι. Μιχαηλίδη και Σπ. Σφέτα. Μελέτες για το ΝΟΦ έχουν επίσης εκδοθεί και από ιστορικούς της ΠΓΔΜ. Κατά την άποψη των τελευταίων, το ΝΟΦ ήταν «οργάνωση που δημιούργησε το Βελιγράδι στα Σκόπια, σκοπός της οποίας ήταν να πολεμήσει για την αυτοδιάθεση και την ενοποίηση της "Μακεδονίας του Αιγαίου" με την ενδοχώρα της, τη νεοϊδρυθείσα Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας». Βλ. Τοντόρ Τσεπρεγκάνωφ-Λιλιάνα Πάνοφσκα [ιστορικοί στο Ινστιτούτο Εθνικής Ιστορίας της ΠΓΔΜ], «Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1946-1949. Ένα ιστορικό γεγονός. Ένα μάθημα για το μέλλον», στο Ιωάννης Μουρέλος - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις,* ΙΜΧΑ-Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, σ. 145-155.

Πολλές πληροφορίες για το ΝΟΦ είχαν συλλέξει οι ελληνικές αρχές από πρώην μέλη της οργάνωσης που είχαν συλληφθεί ή παραδοθεί. Εκτενείς παρουσιάσεις υπάρχουν στις εφημερίδες της εποχής και στη «Λευκή Βίβλο» που εξέδωσε η ελληνική κυβέρνηση για να στηρίξει την προσφυγή της στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ το Δεκέμβριο του 1946. Βλ. σχετικά, Υφυπουργείον Τύπου και Πληροφοριών, *Η εναντίον της Ελλάδος επιβουλή*, Αθήνα, Ιούνιος 1947, σ. 130-136.

[464] Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή, ΑΔΧ Δ. Μακεδονίας, Γραφείον Δημοσίας Ασφαλείας προς Γενικήν Διοίκησιν Βορείου Ελλάδος, «Δελτίον εγκλημάτων και συμβάντων Α΄ 15θήμερου μηνός Ιουνίου», Εν Κοζάνη τη 15 Ιουνίου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 45-53.

[465] Στο ίδιο.

προβοκάτσιες που στήναν», έφεραν σε πολύ δύσκολη θέση την ΚΟ του ΚΚΕ και το ΕΑΜ Φλώρινας[466].

Στις 17 Ιουνίου εκτελέστηκαν δύο χωροφύλακες στο δρόμο μεταξύ Σκοπιάς και Τροπαιούχου. Οι εκτελεσθέντες Γεώργιος Πολυχρόνης και Λάμπρος Λαμπράκης υπηρετούσαν στο σταθμό χωροφυλακής Κάτω Υδρούσας[467]. Ο ταγματάρχης της χωροφυλακής Φλώρινας Νικόλαος Ιωάννου, ενημέρωσε με κατεπείγον τηλεγράφημά του την Ανωτέρα Χωροφυλακή Κοζάνης[468], πως οι δράστες ήταν τέσσερις περιφερόμενοι ένοπλοι. Ο Ιωάννου αποκάλυπτε πως για την ανεύρεση των δραστών κυκλώθηκε το χωριό Σκοπιά και «δια συνεργείων» ενεργήθηκαν πολλές έρευνες «άνευ αποτελέσματος». Υποβλήθηκαν σε εξέταση περί τα τριάντα άτομα «καθ' ων δεν προέκυψαν αποδείξεις ενοχής». Οι έρευνες συνεχίζονταν «εν συνεννοήσει μετά των στρατιωτικών αρχών και Άγγλων». Ο Ιωάννου, καταλήγοντας στο τηλεγράφημα, επεσήμανε την ανάγκη ενίσχυσης των αξιωματικών και των οπλιτών με σύγχρονο οπλισμό και με μεταβατικά αποσπάσματα, «προς δίωξιν συμμοριτών», καθώς είχε την αίσθηση «ότι εγκλήματα κατ' εθνικοφρόνων πολιτών θα πολλαπλασιασθώσιν»[469].

Οι αναφορές για εμφανίσεις ενόπλων στα διάφορα χωριά συνεχίστηκαν και κατά το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Ιουνίου. Υπήρχαν επιπρόσθετες πληροφορίες για ενδεχόμενες επιθέσεις και κατά Βρετανών. Στις 16 Ιουνίου τρεις ένοπλοι, σταμάτησαν γυναίκες στα σύνορα Ξινού Νερού-Φλάμπουρου. Ενδιαφέρονταν να μάθουν αν πέρασε από το σημείο εκείνο αυτοκίνητο με δύο Άγγλους αξιωματικούς. Εκείνο όμως που προβλημάτιζε ιδιαίτερα την Ασφάλεια ήταν η πληροφορία ότι «πλέον των 1.500 ελευθέρων σκοπευτών υπό τον γνωστόν αυτονομιστήν Δημάκην ή Γκότσεν εισήλθεν εις το Ελληνικόν έδαφος και επλαισίωσε δια φυλακίων και πυροβολείων ολόκληρον παραμεθόριον νομόν». Οι «ελεύθεροι σκοπευτές» του Γκότσε -έλεγαν οι πληροφορίες- τροφοδοτούνταν από κατοίκους του Πολυποτάμου, της Τριανταφυλλιάς, του Βαψωρίου, της Κορυφής, του Τριγώνου και της Δροσοπηγής. Έχοντας τις παραπάνω πληροφορίες, η χωροφυλακή Φλώρινας εκτιμούσε ότι ετοιμάζονταν επιθέσεις και κατά σταθμών χωροφυλακής της υπαίθρου[470]. Παρόμοιες πληροφορίες υπήρξαν και στις αρχές Ιουλίου. Παρατηρούνταν στην περιοχή Κολχικής-Περάσματος «συγκέντρωσις ενόπλων προερχομένων εκ του Μακεδονικού Τάγματος Γκότση και άλλων γηγενών ενόπλων». Μάλιστα, στις 8 Ιουλίου είχε εμφανιστεί ομάδα 15-20 ενόπλων και στο χωριό Άνω

---

[466] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 49 και 89.

[467] *Έθνος* [Φλώρινας], 21.6.1945, σ.1.

[468] Τα τηλεγραφήματα του Ιωάννου κοινοποιούνταν σε όλη την ιεραρχία και στον «Κύριον Βρετανόν Φρούραρχον», στην «Αγγλικήν Μονάδα ΦΣΣ» και στον «Βρετανόν Λοχαγόν κ. Έβανς». Με την ανάληψη της διοίκησης από τον Μπόκοβο έπαψαν οι κοινοποιήσεις της χωροφυλακής προς τις βρετανικές αρχές.

[469] Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή, ΑΔΧ Δ. Μακεδονίας, Γραφείον Δημοσίας Ασφαλείας προς Γενικήν Διοίκησιν Βορείου Ελλάδος, «Δελτίον εγκλημάτων και συμβάντων Β΄ 15θήμερου μηνός Ιουνίου». ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 56-57.

[470] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 20.6.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 59-60.

Υδρούσα[471], ενώ ο νομάρχης Φλώρινας ενημέρωνε τηλεγραφικά τη Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος ότι στις 8 Σεπτεμβρίου «ενεφανίσθη συμμορία 25-30 Βουλγαροκομμουνιστών μεταξύ Αρμενοχωρίου-Λεπτοκαρυών και δύο ένοπλοι διήλθον Λεπτοκαρυών»[472].

Η δράση του ΝΟΦ είχε ως συνέπεια την ένταση των συλλήψεων στελεχών ή μελών των εαμικών ή κομμουνιστικών οργανώσεων της περιοχής, ενώ πολλοί θάναι και αυτοί που καταδιωκόμενοι θα βρεθούν άοπλοι στο Βίτσι. Ήδη το ΝΟΦ εισέπραττε τη συμπάθεια όλο και μεγαλύτερου μέρους του σλαβόφωνου πληθυσμού, οριζόμενο ως υπερασπιστής του. Οι διενέξεις ανάμεσα στο ΝΟΦ και το ΚΚΕ ήταν συνεχείς. Το ΝΟΦ, προσπαθώντας να ιδρύσει ξεχωριστές κομματικές οργανώσεις, συνδικάτα και συνεταιρισμούς θα αντιταθεί στο ΕΑΜ, το ΑΚΕ και το ΚΚΕ[473]. Η Επιτροπή Πόλης Φλώρινας προσπάθησε να πείσει, χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία, τις ένοπλες ομάδες να σταματήσουν τη δράση τους[474].

Εν τω μεταξύ, στις αρχές Ιουνίου, ο ίδιος ο Τίτο κατηγορούσε την ελληνική κυβέρνηση για άσκηση τρομοκρατίας σε βάρος του σλαβόφωνου πληθυσμού. Την ίδια περίοδο η εφημερίδα *Πολίτικα* του Βελιγραδίου ανέφερε ότι περίπου 8.000 σλαβόφωνοι είχαν εγκαταλείψει ήδη -εξ αιτίας της καταπίεσης που υπέστησαν- την ελληνική επικράτεια και η εφημερίδα *Μπόρμπα* έκανε λόγο για κατάσταση τρόμου στην ελληνική Μακεδονία. Ο υφυπουργός Πληροφοριών Ζακυνθινός διέψευσε τα δημοσιεύματα χαρακτηρίζοντάς τα ανακριβή. Ο γενικός διοικητής Βορείου Ελλάδος Μερεντίτης θα περιοδεύσει στις περιοχές Φλώρινας, Καστοριάς και Κοζάνης και θα δηλώσει πως δεν παρατήρησε κανένα κύμα εξόδου των σλαβοφώνων από την Ελλάδα. Κατήγγειλε δε ότι η «περιοχή τρομοκρατούνταν από ένοπλες συμμορίες που εισέρχονταν στην ελληνική Μακεδονία από τα Γιουγκοσλαβικά σύνορα αλλά και από τοπικούς πράκτορες του ΣΝΟΦ και της Οχράνας»[475]. Και ο Πλαστήρας, που επισκέφτηκε τη Φλώρινα στα μέσα Οκτωβρίου, σε ομιλία του αναφέρθηκε στις δηλώσεις του Τίτο «περί Αιγιακής Μακεδονίας» και τόνισε ότι «η Μακεδονία αποτελεί αναπόσπαστον μέρος της Ελληνικής πατρίδας και ουδεμία δύναμις είναι ικανή να την αποσπάση από τας αγκάλας της Μητρός Ελλάδος». Επιπρόσθετα, ο στρατηγός επιτέθηκε εναντίον του «αριστερού φασισμού-του Κομμουνισμού» και διακήρυξε πως μόνο η δημοκρατία «θα πραγματοποιήση την εθνικήν ενότητα, την γαλήνην και την ισοπολιτείαν εις την χώραν και θα διεκδικήση επιτυχώς τας εθνικάς απαιτήσεις»[476].

---

[471] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 9.7.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 80-81.

[472] Τηλεγράφημα Νομάρχη Ξηροτύρη, Εν Φλωρίνη 13.9.45. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 107.

[473] Θανάσης Καλλιανιώτης, «Η "λευκή τρομοκρατία" στη Δυτική Μακεδονία, 1945-46», στο Βασίλης Γούναρης (επιμ.), *Έθνος, κράτος και πολιτική. Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας αφιερωμένες στον Γιάννη Σ. Κολιόπουλο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 129-130.

[474] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 91.

[475] Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 47-49, 55, 241.

[476] *Έθνος* [Φλώρινας], 18.11.1945, σ. 2.

Μετά την πτώση της κυβέρνησής του, ο Πλαστήρας δήλωσε ότι δεν επρόκειτο να πολιτευτεί στις επικείμενες εκλογές, και ηγήθηκε ενός υπερκομματικού σχήματος, της Επιτροπής Οργάνωσης

Τέλη Ιουνίου η εφημερίδα του ΚΚΕ *Λαϊκή Φωνή* παρουσίασε σε άρθρα της την κατάσταση που βίωνε ο εαμικός πληθυσμός και ιδιαίτερα οι σλαβόφωνοι της Δυτικής Μακεδονίας. Ανάμεσα στα άλλα έγραφε:

> Σ' ολόκληρο το νομό της Φλώρινας κυριαρχεί η πιο μαύρη μοναρχική τρομοκρατία. Οι αγωνιστές δέρνονται, κακοποιούνται, βασανίζονται, φυλακίζονται. Οι Σλαβόφωνοι χαρακτηρίζονται γενικά και αδιάκριτα όργανα της Οχράνας και υφίστανται παντοιότροπες πιέσεις. Οι Χίτες[477] και οι εξοπλισμένοι μοναρχικοί μπράβοι οργιάζουν. Χιλιάδες αγροτών φεύγουν στα χωράφια και στα βουνά για ν' αποφύγουν τις διώξεις, τους τραυματισμούς, το αλύπητο ξύλο και ένα σωρό άλλες βαρβαρότητες […]. Πάνω από 200 δημοκρατικοί πολίτες σαπίζουν στις φυλακές, ύστερα από ψεύτικες κατηγορίες για εκτελέσεις και συνεργασία με την Οχράνα[478].

Στις αρχές Ιουλίου, γενικευμένες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της εθνοφυλακής και της χωροφυλακής επέφεραν αποτελέσματα, «ήτοι την εκδίωξιν τούτων [των ενόπλων] εκείθεν ή την εκτόπισίν των εις ωρισμένα σημεία εξ ων δεν δύνανται να δράσωσι»[479]. Η παρουσία της εθνοφυλακής προκαλούσε πλέον τρόμο στους διωκόμενους αλλά και στους συγγενείς τους. Στις 26 Ιουνίου περίπολος της εθνοφυλακής παρατήρησε τη Μάρθα, σύζυγο Ιωάννη Κεβρεκίδη και κάτοικο Νέου Καυκάσου, καθώς δεν ήταν εφοδιασμένη με ειδική άδεια για να μεταβεί στο θερισμό του αγρού της. «Φοβηθείσα η εν λόγω τυχόν σύλληψίν της καθόσον ο σύζυγός της Ιωάννης Κεβρεκίδης, τέως Υποδιοικητής Πολιτοφυλακής Βεύης, τυγχάνει φυγάς», σημειώνεται σε αναφορά της χωροφυλακής, «εγκατέλειψεν από ημέρας κείνης το Ελληνικόν έδαφος, εισελθούσα εντός του Σερβικού τοιούτου»[480].

Όπως γράφει ο Ι. Κολιόπουλος, «πολλοί, ίσως οι περισσότεροι, Εθνοφύλακες ήσαν άνδρες των διαλυθέντων Ταγμάτων Ασφαλείας» ή «ήσαν πρώην Χωροφύλακες της

Δημοκρατικού Αγώνα, που προπαγάνδιζε την αντιμοναρχική λύση του πολιτειακού ζητήματος και την υπερψήφιση κομμάτων που είχαν ταχθεί υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. Η περιοδεία του, σε όλη σχεδόν τη χώρα έγινε μέσα σε κλίμα τρομοκρατίας, οι μετέχοντες στις ομιλίες του απειλήθηκαν με διακοπή διανομής ειδών της UNNRA. Ο ίδιος δήλωνε ότι κύριος στόχος της περιοδείας του ήταν να διαφωτίσει το λαό, για να τον απαλλάξει «από την πλάνην και την φοβοκρατίαν εκ του κομμουνιστικού κινδύνου, κηρύσσοντες ότι ο κομμουνισμός αντιμετωπίζεται αποτελεσματικώς μόνον δια νομίμων δημοκρατικών μέσων». Βλ. Κατερίνα Δέδε, *Ο σύντομος πολιτικός βίος της ΕΠΕΚ. Η ανάδυση του Κέντρου στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2016, σ. 43-47.

[477] Για την οργάνωση «Χ» και την δράση της κατά την μελετούμενη περίοδο, βλ. ενδεικτικά, Ιάσονας Χανδρινός, «Μια ελληνική Κου-Κλουξ-Κλαν: Η οργάνωση Χ στην Κατοχή και τον Εμφύλιο (1941-1949)», *Ουτοπία*, τεύχος 102, Αθήνα, Μάιος 2013, σ. 113-132· Σπύρος Μαρκέτος, «Η ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ΄, *Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος - Παλινόρθωση 1945-1952*, μέρος 2ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 298-300, 302-309· Φοίβος Οικονομίδης, *Η Επανάσταση στην Ελλάδα. Το ΚΚΕ και οι ξένοι φίλοι. Εμφύλιος 1945-1949*, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2011, σ. 363-367.

[478] *Λαϊκή Φωνή* [Όργανο του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας της ΚΟ του ΚΚΕ], 30.6.1945, παρατίθεται στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 155.

[479] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 9.7.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 80.

[480] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 7.7.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 82.

Κατοχής» που έσπευσαν να καταταγούν στο νέο σώμα κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Σημειώνει δε πως «η αγριότητα και η αρπακτικότητα των Εθνοφυλάκων θύμιζαν στους κατοίκους της περιοχής [Δυτικής Μακεδονίας] τους λυμεώνες του Κομιτάτου και της Λεγεώνος». Όταν δε, τον Ιούνιο του 1945, «οι οιμωγές από την περιοχή έφθασαν στην πρωτεύουσα της χώρας», η κυβέρνηση αποφάσισε την αντικατάσταση της εθνοφυλακής από τη χωροφυλακή. Η ανάληψη των καθηκόντων της εθνοφυλακής από τη χωροφυλακή πραγματοποιήθηκε με ειδικό νόμο τον Σεπτέμβριο, όμως πολλοί από τους εθνοφύλακες κατατάχθηκαν στη χωροφυλακή. Ο Κολιόπουλος τονίζει ότι

> έως την οριστική ανάληψη όλων των καθηκόντων της Εθνοφυλακής από τη Χωροφυλακή και τον Στρατό, τον Μάιο του 1946, η Εθνοφυλακή είχε δημιουργήσει μια κατάσταση στην περιοχή που ήταν δύσκολο να ανατραπεί: Χιλιάδες Αριστεροί ή θεωρούμενοι Αριστεροί και Σλαβομακεδόνες υπήρξαν θύματα της αγριότητας των Εθνοφυλάκων και χιλιάδες Δεξιοί ή θεωρούμενοι Δεξιοί οπλίσθηκαν και σχημάτισαν ομάδες ενόπλων επικουρικές των Σωμάτων Ασφαλείας[481].

Στα μέσα Ιουλίου 1945 αγγλικό αυτοκίνητο που μετέβαινε στη Θεσσαλονίκη δέχτηκε επίθεση μετά την Κέλλη με αποτέλεσμα να φονευθεί ένας Βρετανός στρατιώτης και μια γυναίκα που ήταν συνεπιβάτης, ενώ ένας άλλος Βρετανός τραυματίστηκε[482]. Λίγες μέρες μετά δολοφονήθηκε ο διευθυντής του λιγνιτωρυχείου Βεύης με τη δεκαεπτάχρονη ανιψιά του ενώ μετέβαιναν από τη Βεύη στο λιγνιτωρυχείο[483]. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συλληφθούν δεκάδες μέλη του ΚΚΕ και του ΕΑΜ από τη Βεύη[484].

Οι νέες αυτές ενέργειες των ενόπλων ομάδων της υπαίθρου επέφεραν νέο κύμα συλλήψεων ευρύτερα στα χωριά της περιοχής και στην πόλη. Στις 23 Ιουλίου συνελήφθησαν στο σπίτι του γιατρού Ευθύμιου Ιωαννίδη[485] -από όργανα της Ασφάλειας Φλώρινας- δεκαεπτά άτομα, κάτοικοι Φλώρινας, οι περισσότεροι προσφυγικής καταγωγής, «επί παραβάσει του Νόμου περί λαχειοφόρων αγορών ήτοι διότι ενήργουν έρανον υπέρ της ΕΑ Φλωρίνης». Την ίδια μέρα και «επί παρανόμω συγκεντρώσει» συνελήφθηκαν άλλα επτά άτομα, κάτοικοι επίσης της Φλώρινας[486].

Καθ' όλο τον Ιούλιο, το Βελιγράδι διαμαρτυρόταν «για τη μαζική φυγή πολιτών λόγω της ασκούμενης τρομοκρατίας από κυβερνητικές δυνάμεις». Ταυτόχρονα διαβίβαζε διπλωματικές νότες στις κυβερνήσεις στις κυβερνήσεις της ΕΣΣΔ των

---

[481] Ιωάννης Κολιόπουλος, *Λεηλασία φρονημάτων*, τόμος 1ος, ό.π., σ. 90-92.

[482] *Έθνος* [Φλώρινας], 19.7.1945, σ. 3· Geoffrey Chandler, *Διχασμένη χώρα. Μια αγγλο-ελληνική τραγωδία*, μτφρ. Φώτης Κοκαβέσης, Παρατηρητής, 2000, σ. 143. Βλ. επίσης Τηλεγράφημα του γενικού διοικητή Δυτικής Μακεδονίας, Κοζάνη 17.7.45, σε ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 87.

[483] *Έθνος* [Φλώρινας], 26.7.1945, σ. 2.

[484] Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 351. Ο Κωτσόπουλος γράφει πως η εκτέλεση του Πάλλη και της ανιψιάς του έγινε από την ομάδα του Λευτέρη Όλεφ.

[485] Εαμικό στέλεχος με καταγωγή από το Καρς της Ρωσίας, κάτοικος Φλώρινας.

[486] Τηλεφωνική αναφορά Διοικήσεως Χωροφυλακής Φλωρίνης προς Ανωτέραν Χωροφυλακής-Κοζάνη, Εν Φλωρίνη τη 24.7.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 78-79.

ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας, διαμαρτυρόμενο για «τη συνεχιζόμενη καταπίεση του σλαβόφωνου πληθυσμού στη Βόρεια Ελλάδα». Αντίστοιχη νότα θα επιδοθεί στις 22 Ιουλίου και στην Αθήνα. Οι Γιουγκοσλάβοι ζητούσαν να «σταματήσουν αμέσως οι διωγμοί που εξαπέλυσε η ελληνική Κυβέρνηση εναντίον των Μακεδόνων και συμπατριωτών τους στη Μακεδονία του Αιγαίου μέσω ατάκτων σωμάτων, με τη συμμετοχή του τακτικού στρατού και την υποστήριξη της κυβερνητικής εξουσίας»[487].

Εν τω μεταξύ οι επισκέψεις πολιτικών προσωπικοτήτων και εκπροσώπων κομμάτων στην περιοχή, θα είναι συνεχείς όλο αυτό το διάστημα. Από τους πρώτους που επισκέφτηκαν τη Φλώρινα ήταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, αρχηγός του Εθνικού Ενωτικού Κόμματος. Παρέμεινε στη Φλώρινα για δύο ημέρες (22 και 23 Ιουνίου) και οργάνωσε συγκέντρωση στο κινηματοθέατρο «Πάνθεον»[488]. Στις 10 Οκτωβρίου, «έγκριτοι δημοκρατικοί παράγοντες» συνήλθαν και αποφάσισαν «την ίδρυσιν Παραρτήματος ενταύθα της Εθνικής Οργανώσεως Δημοκρατικού Αγώνος (ΕΟΔΑ)» και ανέλαβαν την οργάνωση του αγώνα και την υποδοχή του αρχηγού στρατηγού Πλαστήρα[489]. Ένα μήνα μετά θα φτάσει στη Φλώρινα ο υπαρχηγός της ΕΚΕ-ΕΔΕΣ Ν. Παπαδάκης ως εκπρόσωπος του Ζέρβα. Με την άφιξή του, επιτροπές και οργανώσεις του ΕΔΕΣ παρουσιάστηκαν σε αυτόν για «να υποβάλουν τα σέβη και την αφοσίωσίν των προς τον γενναίον Στρατηγόν Ζέρβαν». Ο Παπαδάκης «εξιστόρησε την δράσιν των Εθνικών Ανταρτικών Ομάδων υπό την αρχηγίαν του Στρατηγού Ζέρβα» και

> περιέγραψε με τα μελανώτερα χρώματα την προδοτικήν και αντεθνικήν τακτικήν του ΕΛΑΣ ο οποίος υπήρξεν όργανον των εχθρών του έθνους, παρά των οποίων εχρηματοδοτείτο […] την συνεργασίαν του ΕΛΑΣ μετά των Βουλγάρων και Αλβανών μετά των οποίων υπέγραψε και σύμφωνα με τους πρώτους δια την αυτονόμησιν της Μακεδονίας και με τους δευτέρους την παραχώρησιν ολοκλήρου της Ηπείρου εις την Αλβανίαν του Εμβέρ Χότζα. […][490].

Από τις αρχές Αυγούστου, η εθνικόφρων τοπική εφημερίδα *Ελληνική Φωνή* ανέλαβε να υπενθυμίσει στους αναγνώστες της τα δεινά της εαμοκρατίας και τους πρωταγωνιστές αυτών των δεινών. Μέσα σε επτά συνέχειες, που είχαν τον τίτλο «Λαϊκή Δημοκρατία», αποκάλυπτε η παραπάνω εφημερίδα όλη η δράση της «συμμορίας των κουκουέδων», που ανέλαβε «να διοικήση το δύσμοιρο αυτό Νομό» και «τάκαμε κυριολεκτικώς γυαλιά-καρφιά». Η *Ελληνική Φωνή* εστίαζε ιδιαίτερα στα πρόσωπα της «συμμορίας», που επί εαμοκρατίας «έδειξαν τον εσωτερικό τους υπόκοσμο και τα ληστρικά ένστικτα από τα οποία ενεφορούντο», καθώς αποτελούσαν το αλάθητο -για την εφημερίδα- τεκμήριο της κατάληξης μιας διοίκησης στα χέρια παρόμοιων ανθρώπων:

---

[487] Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 50, 57-58.
[488] *Έθνος* [Φλώρινας], 28.6.1945, σ. 4.
[489] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 4.
[490] *Έθνος* [Φλώρινας], 15.11.1945, σ. 1.

Τι επερίμενεν όμως ο κοσμάκης από ένα Βελάκωφ ή από ένα Μήτρεφ; Τι επερίμενεν η τάλαινα εκπαίδευσις από ένα υποδιδάσκαλο Καλαϊτζήδεφ; Τι μπορούσε να περιμένη ο γεωργικός πληθυσμός και γενικώς ο αγρότης από ένα σεσημασμένο λωποδύτη και μετέπειτα αρχιεγκληματία Σαββίδη, που ανέλαβε τη Διεύθυνσι της Ενώσεως Γεωργ. Συνεταιρισμών; Τι ήτο δυνατόν να περιμένη από την ληστρική ΕΤΑ από τους Φουντουκίδηδες, Λυκογιάννηδες κλπ ήρωας του λωποδυτικού Πανθέου του ΚΚΕ; Μήπως επερίμενε κάτι καλό από τους δημίους των χιλιάδων εθνικοφρόνων εν Βαψωρίω κλπ Σγουρομάλλην και Θάνον, που καίτοι κρατούμενοι σήμερον περνούν χάρις σε ξετσίπωτες και ανήθικες φιλενάδες τους και τους εναπομείναντες «συναγωνιστάς» των μια ζωή ζηλευτή και μαχαραγιάδικη;[491]

Οι εθνικόφρονες πολίτες της Φλώρινας ήταν πλέον οργανωμένοι και αποφασισμένοι να περιφρουρήσουν τη Φλώρινα από οποιαδήποτε εαμική εκδήλωση. Στις 27 Αυγούστου 1945 αντιπροσωπεία του πολιτικού σχηματισμού του ΕΑΜ επισκέφτηκε τη Φλώρινα. Αποτελούνταν από τον στρατηγό Νεόκοσμο Γρηγοριάδη, τον αρχηγό του κόμματος των Αριστερών Φιλελεύθερων Μήτσο Παπαδημήτρη και τον αντιπρόσωπο του ΚΚΕ, Φλωρινιώτη δικηγόρο Ζήση Ζωγράφο. Την επόμενη μέρα πραγματοποίησε δημόσια συγκέντρωση στο γήπεδο της πόλης. Πριν ακόμα αρχίσουν οι ομιλίες, «πυκναί ομάδες εθνικοφρόνων πολιτών ήρχισαν να κατέρχωνται από τα διάφορα μέρη της πόλεως και κατέλαβον την πλατείαν και όλας τας πέριξ του γηπέδου οδούς». Η χωροφυλακή θα κινηθεί προς το γήπεδο «προς τήρησιν της τάξεως» και θα γίνει «αντικείμενον θερμών εκδηλώσεων υπό του πλήθους». Μάλιστα «κατά την έξοδον των κομμουνιστών εκ του Γηπέδου» το συγκεντρωμένο πλήθος «προέβη εις παταγώδεις αποδοκιμασίας». Τελικά «εσχηματίσθη ογκώδης διαδήλωσις εξ εθνικοφρόνων πολιτών προς τους οποίους ωμίλησαν διάφοροι ρήτορες καυτηριάσαντες τας προδοτικάς και αντεθνικάς ενεργείας του ΚΚΕ». Σύμφωνα με την εφημερίδα *Έθνος*, προκλήθηκαν «ασχημίαι τιναί - λίαν ευτυχώς περιωρισμένου βαθμού» και μόνον «παρ' ανευθύνων και απείρων λόγω νεαράς ηλικίας προσώπων». Κατά την επίσκεψη του κλιμακίου του πολιτικού σχηματισμού ΕΑΜ στη Φλώρινα, και σε αποστροφή του λόγου του, ο Νεόκοσμος Γρηγοριάδης θα πει πως πρέπει επιπρόσθετα να συμπαθούμε τους Ρώσους «διότι εκεί διαβιούν περί τους 300.000 Ελλήνων». Ο αρθογράφος του *Έθνους* θα βρει αφορμή να σημειώσει: «Σ' αυτό έχει δίκαιον ο κ. Γρηγοριάδης. Αλλοίμονό μας αν μας εξαποστείλει η Ρωσσία και άλλους πρόσφυγας να μας διαφωτίσουν»[492]. Γνώριζε ο αρθρογράφος τον πρωταγωνιστικό ρόλο των εκ Ρωσίας προσφύγων στις τάξεις του ΕΑΜ, του ΚΚΕ και του ΕΛΑΣ. Δεν είχε περάσει εξάλλου μεγάλο διάστημα, όταν ο εκ Ρωσίας ερχόμενος δάσκαλος Γιάννης Καλαϊτζίδης τοποθετούνταν υπεύθυνος των σλαβομακεδονικών σχολείων και ο Βασίλης Γυμνόπουλος, γιατρός και πρόσφυγας εκ Ρωσίας κι αυτός, οριζόταν δήμαρχος της πόλης επί εαμοκρατίας. Μάλιστα, πρόσφυγες της περιοχής Φλώρινας

[491] Βλ. τα φύλλα της εβδομαδιαίας, (όπως ήταν και οι άλλες εφημερίδες της πόλης) *Ελληνικής Φωνής*, από 5 Αυγούστου έως και 15 Σεπτεμβρίου. Ιδιαίτερα την εφημερίδα απασχόλησε «ο χωλός τον πόδι και τον νου σύντροφος Καλαϊτζίδης». Αφιερωμένα αποκλειστικά στον Καλαϊτζίδη ήταν τρία από τα επτά άρθρα της εφημερίδας, τα σχετικά με τη «Λαϊκή Δημοκρατία» (εαμοκρατία). Βλ. *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας] , 2.9.1945. σ. 1, 2· 8.9.1945, σ. 1, 2· 15.9.1945, σ. 1, 2.

[492] *Έθνος* [Φλώρινας], 30.8.1945, σ. 2.

ήταν -την περίοδο εκείνη- οι «στυλοβάται του ΕΑΜ[493]», ενώ «ιεράρχαι και φωστήραι του κομμουνιστικού στερεώματος» θεωρούνταν οι διανοούμενοι πρόσφυγες Βασίλης Γυμνόπουλος (γιατρός), Ευθύμιος Ιωαννίδης (γιατρός) και Δημοσθένης Θεοχαρίδης (δικηγόρος), που περιόδευαν στις αρχές Οκτωβρίου 1945 στα χωριά Αρμενοχώρι, Τριπόταμο, Παπαγιάννη, Μαρίνα και Νέο Καύκασο, «δια να τονώσουν το φρόνημα των πιστών και να συγκρατήσουν το ποίμνιον», το οποίο «ήρχισε να δεικνύει σημεία αφυπνήσεως και διαρροής». Όμως, και στα χωριά άρχισαν πλέον να δραστηριοποιούνται εθνικόφρονες χωρικοί και έτσι, σύμφωνα με την εφημερίδα *Έθνος*, οι περιοδεύοντες εαμίτες εκδιώχτηκαν από τα μέρη στα οποία πήγαν και αποχώρησαν τάχιστα καθώς «εδέχθησαν ύβρεις, τενεκεδοκρουσίας και διαθέσεις για ξυλοκοπήματα»[494].

Στις 31 Αυγούστου, η Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης ήταν πλέον σε θέση να ενημερώσει ιεραρχικά για τον ακριβή αριθμό και τη δράση των «ενόπλων συμμοριών κατά περιφερείας Υποδιοικήσεως». Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία της χωροφυλακής, στην περιοχή Φλώρινας δρούσε «μία συμμορία υπό τον Αρχηγόν Τσβέτσκον», που καταγόταν από τη Φλώρινα και διέμενε στο Μοναστήρι-Γιουγκοσλαβίας, αποτελούνταν από 15 άνδρες και δρούσε στην περιοχή ευθύνης του Σταθμός Χωροφυλακής (ΣΧ) Κάτω κλεινών και ιδιαίτερα στα χωριά Κλαδοράχη έως Εθνικό. Μια άλλη ομάδα-«συμμορία» αποτελούνταν από 10 άνδρες και δρούσε μεταξύ των χωριών Κάτω Υδρούσας, Δροσοπηγής και Τριανταφυλλιάς. Τρίτη «συμμορία» αποτελούμενη από 6 άνδρες, ήταν «εξάρτημα» της προηγούμενης και δρούσε στα χωριά Κολχική, Πέρασμα και Τροπαιούχο. Κατά τη χωροφυλακή «άπασαι αι ανωτέρω ομάδες αποτελούνται από Βουλγαροαυτονομιστάς, συμπράττοντας μετά υπολειμμάτων του ΕΛΑΣ, τελούσι δε υπό την καθοδήγησιν του Βουλγαροαυτονομιστού Γκότσεφ, εδρεύοντος εν Μοναστηρίω». Σκοπός τους ήταν η αυτονόμηση της Μακεδονίας και η εξόντωση του «Εθνικιστικού στοιχείου», εις βάρος του οποίου είχαν ήδη διαπράξει αρκετά εγκλήματα. Οι «συμμορίες», σύμφωνα με τη χωροφυλακή, με απειλές και υποσχέσεις προσπαθούσαν να αναπτερώσουν το φρόνημα των ομοϊδεατών τους και να προκαλέσουν «αποθάρρυνσιν και απογοήτευσιν του Ελληνικού στοιχείου». Στις παραπάνω ένοπλες ομάδες

---

[493] Πάμπολλοι πρόσφυγες ήταν στελέχη του ΕΑΜ και της ΕΠΟΝ Φλώρινας. Βλ. σχετικά, Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 40-41.

[494] Στον Νέο Καύκασο μάλιστα, «μόλις επληροφορήθησαν οι κάτοικοι την άφιξίν των έσπευσαν με ξύλα, πέτρες, πατάτες, ντομάτες και ήρχισαν να βάλλον εναντίον των κραυγάζοντες: "Να φύγετε!... Στη Ρωσία να πάτε!... Σας γνωρίσαμε!..."». Σύμφωνα με το *Έθνος*, ο πρόεδρος της κοινότητας τους έκλεισε στο γραφείο του για να τους προστατεύσει, ενώ οι άνδρες του σταθμού χωροφυλακής «κατόρθωσαν μετά μεγάλου κόπου να επιβάλουν την τάξιν». *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 3.

Ο Π. Κριθαρίδης αναφέρει ότι πριν αρχίσει η ομιλία των εκπροσώπων του ΕΑΜ στον Νέο Καύκασο «έγινε μια αιφνίδια επίθεση εναντίον τους, από καλά προετοιμασμένους και οργανωμένους "εδεσίτες" (όργανα της δεξιάς) που κρατούσαν ρόπαλα. Από την άγρια επίθεση των "εδεσιτών" τραυματίστηκαν σοβαρά ο γιατρός Γυμνόπουλος και πολλοί χωρικοί». Παντελής Κριθαρίδης, *Το χωρίο μ'* [Νέος Καύκασος], Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 103.

αποδίδονταν μια σειρά από φόνους κατοίκων της περιοχής και η εκτέλεση των χωροφυλάκων του σταθμού της Κάτω Υδρούσας[495].

Εκτός της περιοχής Φλώρινας, στην περιοχή Βεύης (περιφέρεια του ΣΧ Κέλλης), ανέπτυσσαν δράση δύο ένοπλες ομάδες, αποτελούμενες από 25 άτομα η κάθε μία, όλοι κάτοικοι Κέλλης. Στη δράση των παραπάνω αποδιδόταν ο φόνος δύο Άγγλων στρατιωτών, μιας νεαρής κοπέλας και η απαγωγή ενός κατοίκου της Κέλλης. Η εκτίμηση της χωροφυλακής ήταν πως οι ένοπλες αυτές ομάδες της Κέλλης «είναι εξαρτήματα των αυτονομιστικών Ταγμάτων Γκότσεφ, σκοπός των οποίων είναι […] η αυτονόμησις της Μακεδονίας»[496].

Στην περιοχή του Αμυνταίου, δρούσαν δύο ομάδες στη θέση Ράδοσι Ξινού Νερού. Μία δεκαμελής «αυτονομιστική», και μια δεύτερη δωδεκαμελής «κομμουνιστική». Τα μέλη των παραπάνω ομάδων «εισίν υπολείμματα του ΕΛΑΣ, των εξοπλισθέντων κομιτατζήδων υπό των Γερμανών και του Βουλγάρου προπαγανδιστού Κάλτσεφ» και «διάφοροι τραπέντες εις τα όρη, ίνα αποφύγωσιν την τιμωρίαν»[497].

Στα χωριά Ροδώνα έως Βαλτόνερα-Λιμνοχώρι εμφανιζόταν ένοπλη ομάδα του τέως καπετάνιου του 3ου Τάγματος του εφεδρικού ΕΛΑΣ στην οποία ανήκαν πρόσφυγες, κάτοικοι Ροδώνας. Η δράση της ομάδας αυτής έφτανε μέχρι το Ράδοσι. Ομάδα ενόπλων είχε σχηματιστεί και γύρω από το χωριό Αετός. Η εκτίμηση ήταν πως «η ομάς αυτή ανήκει εις την Οργάνωσιν Οχράνα», ενώ συνεργαζόταν στενά με όλα τα άλλα υπολείμματα του ΕΛΑΣ». Ανάλογες ομάδες δρούσαν γύρω από τα χωριά Βαρυκό (16μελής ομάδα), Περικοπή (14μελής) και στην περιοχή της Πρέσπας (25 μελής, που η δύναμή της αυξομειωνόταν λόγω «της εισόδου και εξόδου εκ των Ελληνοσερβικών συνόρων αυτονομιστών της Μακεδονίας και εισόδου και εξόδου Ελλήνων Μακεδόνων επίσης αυτονομιστών»)[498].

Ταυτόχρονα, στην ίδια ενημέρωση, και για την «εξόντωσιν των δρωσών συμμοριών» της περιοχής Φλώρινας, ο διοικητής χωροφυλακής Φλώρινας Νικόλαος Ιωάννου, πρότεινε -«εκτός των ευρέων εκκαθαριστικών επιχειρήσεων»- να ιδρυθούν και να εξοπλιστούν τέσσερα μεταβατικά αποσπάσματα, διοικούμενα από αξιωματικούς και αποτελούμενα από δύναμη 14 οπλιτών της χωροφυλακής το καθένα. Επίσης πρότεινε τη συγκρότηση έφιππων αποσπασμάτων, τη χορήγηση αυτοκινήτων για τα αποσπάσματα και «την ευρείαν εφαρμογήν των τεθέντων εν ισχύϊ διοικητικών μέτρων κατά των εκπεσόντων εις τας διατάξεις του Νόμου 453/1945 δι ου ετέθη εν ισχύϊ ο Νόμος "περί ληστείας"»[499].

Την ίδια περίοδο, ο Ζαλοκώστας, συνεργάτης-συνομιλητής του βασιλιά Γεωργίου Β΄, ενημερώνοντάς τον για την κατάσταση που επικρατεί κατά τους μήνες Ιούλιο-

---

[495] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 1-31 Αυγούστου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 31 Αυγούστου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 61-64.

[496] Στο ίδιο.

[497] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 1-31 Αυγούστου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 31 Αυγούστου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 61-64

[498] Στο ίδιο.

[499] Στο ίδιο.

Αύγουστο του 1945 στη Δυτική Μακεδονία καταγράφει αναζωπύρωση ανταρτικής δραστηριότητας. Πληροφορεί το βασιλιά ότι στη Δυτική Μακεδονία είχε επικρατήσει πλήρης πόλωση μεταξύ βασιλείας και κομμουνισμού σε εθνοτικές γραμμές. Τα σλαβόφωνα χωριά υποστήριζαν το ΚΚΕ, ενώ τα ελληνόφωνα το βασιλιά. Στο πλαίσιο της σκλήρυνσης της πολιτικής και της εθνοτικής διαμάχης που εξελισσόταν στην περιοχή, ο Ζαλοκώστας ανέφερε την ύπαρξη μιας μυστικής οργάνωσης με την επωνυμία «Πόκα», που είχε ιδρυθεί από «εθνικόφρονες πολίτες» (εμπόρους, δικηγόρους και χωρικούς) της Πτολεμαΐδας και της Φλώρινας, και η οποία είχε αναλάβει «να δολοφονή συστηματικώς τους Βουλγάρους πράκτορας ή και μερικούς κακούς Έλληνας κομμουνιστάς», οι οποίοι εργάζονταν για την αυτονόμηση της Μακεδονίας[500].

Για το μήνα Σεπτέμβριο του 1945 η Διοίκηση Χωροφυλακής Φλώρινας ενημερώνει την ιεραρχία ότι στην περιφέρεια της διοικήσεως «δρώσιν αι αυταί ένοπλοι συμμορίαι, αι αναφερθείσαι δια του ομοίου δελτίου του μηνός Αυγούστου ε. έτους». Τα νέα δεδομένα είναι η συγκρότηση και η δράση των μεταβατικών αποσπασμάτων. Σύμφωνα με την ενημέρωση, είχαν ήδη συγκροτηθεί τρία μεταβατικά αποσπάσματα στις τρεις υποδιοικήσεις χωροφυλακής (Φλώρινας-Βεύης-Αμυνταίου). Το απόσπασμα Φλώρινας αποτελούνταν από 13 οπλίτες με αποσπασματάρχη τον υπενωμοτάρχη Διογένη Ζαχαριουδάκη, της Βεύης από 14 οπλίτες υπό τον ανθυπομοίραρχο Παναγιώτη Καλογριδάκη και του Αμυνταίου από 14 οπλίτες υπό τον υπενωμοτάρχη Ιωάννη Ντελή. Τα αποσπάσματα αυτά, ήδη από αρχές Σεπτεμβρίου, «περιώδευσαν ανά τα διάφορα χωρία των δικαιοδοσιών των» και διενήργησαν πολλάς ενέδρας ημερησίας και νυκτερινάς εις διαφόρους επικαίρους τοποθεσίας και διαβάσεις». Επίσης «εξερεύνησαν τας δημοσίας οδούς της περιοχής των προς εξασφάλισιν των συγκοινωνιών». Η δράση των αποσπασμάτων κρινόταν από τη διοίκηση απολύτως ικανοποιητική, καθώς «αποκατέστησε μεγάλως το αίσθημα Ασφαλείας των κατοίκων», ενώ προβλεπόταν -σε σύντομο χρονικό διάστημα- η εκκαθάριση της περιοχής «εκ των ενόπλων κακοποιών», η δράση των οποίων, λόγω της παρουσίας των αποσπασμάτων, «εσχάτως εμειώθη αισθητώς». Στη δράση των αποσπασμάτων οφείλονταν τέλος και οι συλλήψεις δύο εκ των σημαινόντων εκ των διωκομένων. Στις 10 Σεπτεμβρίου τα αποσπάσματα συνέλαβαν στην Παλαίστρα έναν κάτοικο «διωκόμενο επί συνεργασία μετά του εχθρού και δια διάπραξιν αδικημάτων κατά της ζωής και περιουσίας πολιτών». Κατά τη σύλληψή του, ο συλληφθείς έφερε πάνω αυτόματο «ρωσσικής προελεύσεως μετά δύο ταινιών και 100 φυσιγγίων αυτού». Πέντε μέρες νωρίτερα το μεταβατικό απόσπασμα Φλώρινας είχε συλλάβει και «τον διαβόητον Βουλγαροκομμουνιστήν και Βουλευτήν του Κομμουνιστικού Κόμματος περιοχής Φλωρίνης Κυριάκον Πυλάην, εκ Ξυνού Νερού», που διωκόταν βάσει εντάλματος σύλληψης του ανακριτή Φλώρινας «επί φόνω και δια παράβασιν των υπ' αριθμ. 6 και 7 Συντακτικών Πράξεων επί συνεργασία μετά του εχθρού (Οχρανίτης)». Η σύλληψη μάλιστα του Πυλάη, σύμφωνα με την εκτίμηση της χωροφυλακής, «θέλει συντελέσει εις την τελείαν

[500] Ζαλοκώστας προς Γεώργιο Β', [Ιούλιος-Αύγουστος 1945], Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων, φακ. 439, αναφέρεται στο Σωτήρης Ριζάς, *Απ' την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, ό.π., σ. 214-215.

αποθάρρυνσιν των Βουλγαροκομμουνιστών, δοθέντος ότι ούτος ετύγχανεν ο κύριος συντελεστής της Βουλγαροκομμουνιστικής κινήσεως εν τη περιοχή Φλωρίνης»[501]. Λίγες μέρες μετά «διέρρευσε» στις τοπικές εφημερίδες η είδηση ότι «διαλύονται τα … περίφημα "Μακεδ. Τάγματα"»:

> Έγκυραι πληροφορίαι μας αναφέρουν ότι τα περίφημα «Μακεδονικά Τάγματα», των οποίων αρχηγοί φέρονται οι προδόται Γκότσεφ, Γκέλεφ, Κέντρωφ, Τζήμεφ, Ντόμπρεφ [ένας κι ένας δηλαδή], διαλύονται καθημερινώς λόγω της μεγάλης διαφωνίας μεταξύ των και της ανακαλύψεως της ματαιοπονίας και φιλοδοξίας των πουλημένων «αρχηγών»[502].

Στις 12 Σεπτεμβρίου, η εφημερίδα *Αγώνας*, της Επιτροπής Πόλης Φλώρινας του ΚΚΕ, δημοσίευσε το λόγο του Φλωρινιώτη δικηγόρου και στελέχους του ΚΚΕ Ζήση Ζωγράφου. Ο Ζωγράφος, στην ομιλία του κατήγγελλε τη βία που εξασκούνταν ενάντια σε στελέχη ή φίλους του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Το *Έθνος* της Φλώρινας, μεμφόταν τον Ζωγράφο που είδε «τα μελανιασμένα πλευρά των γυναικών του Ν. Καυκάσου και το σπασμένο χέρι της Σαρατσούλας», ενώ δεν είδε και «δεν έμαθε τι έγιναν ο Πογαρίδης από τον Πολυπλάτανο, ο Χριστακάκης από τας Άνω Κλεινάς, ο Παπαδόπουλος από τον Λαιμό, ο Αλέξης από την Μικρολίμνη, ο Πάλης και η ανεψιά του, ο πρόεδρος, ο εφημέριος και οι σύμβουλοι της Ολυμπιάδας, ο αντιπρόεδρος του Φανού, ο φύλαξ του λιγνιτωρυχείου Βεύης, ο αγροφύλαξ της Ροδώνος, δύο χωροφύλακες, τρεις εθνοφύλακες και άλλοι που τους σκότωσαν εφέτος το καλοκαίρι οι βουλγαροκομμουνιστικαί συμμορίαι του». Κλείνοντας το *Έθνος* διερωτάται: «Είνε όλοι αυτοί αποπαίδια;»[503].

Το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου επισκέφθηκε τη Φλώρινα ο αρχηγός των «εν Ελλάδι Βρετανικών Δυνάμεων» στρατηγός Σκόμπυ. Με την άφιξή του επιθεώρησε τα παρατεταγμένα στην πλατεία Ομονοίας βρετανικά και ελληνικά στρατεύματα και τους προσκόπους και συνεχάρη ιδιαίτερα τον Περιφερειακό Έφορο αυτών Στ. Τριανταφυλλίδη. Κατόπιν, συνοδευόμενος από τους διοικητές των βρετανικών και ελληνικών δυνάμεων, επιθεώρησε τα φυλάκια Νίκης και Αγίας Παρασκευής. Προς τιμήν του στρατηγού παρέθεσε επίσημο γεύμα ο δήμαρχος Τέγος Σαπουντζής, στο οποίο παραβρέθηκαν όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές της πόλης. Την επόμενη επιθεώρησε το 165 Τάγμα Εθνοφυλακής και παρακάθισε σε πρόγευμα στη Λέσχη των Άγγλων Αξιωματικών. Τις μέρες εκείνες ενημερώνονταν οι πολίτες της περιοχής ότι ιδρύθηκε υποπροξενείο της Μεγάλης Βρετανίας στη Φλώρινα και είχε ήδη αφιχθεί και ανέλαβε καθήκοντα υποπρόξενου ο Χιλλ (George Hill), «δεδηλωμένος και ένθερμος φίλος της Ελλάδος»[504]. Ο Χιλλ, σύμφωνα με τον Ν. Κέντρο, ήταν για πολλά χρόνια προξενικός υπάλληλος στο Μοναστήρι και «είχε στενές σχέσεις με Οχρανίτες αυτονομιστές», ενώ «μιλούσε άριστα τη σερβική, τη

---

[501] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 1-16 Σεπτεμβρίου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 16 Σεπτεμβρίου 1945. «ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 65-66

[502] *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 22.9.1945, σ. 1.

[503] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 3.

[504] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 4.

βουλγαρική και τη γλώσσα των ντόπιων σλαβόφωνων». Από τη μια μεριά υπέθαλπτε πολιτικές εναντίον των σλαβοφώνων της Φλώρινας και από την άλλη, αυτός και το επιτελείο του, που αποτελούνταν από Ελληνοκύπριους «γύριζαν όλα τα σλαβόφωνα χωριά της περιοχής και προπαγάνδιζαν την αυτονομία, λέγοντας πως μόνο έτσι θα σωθούν οι σλαβόφωνοι από την "ελληνική καταπίεση"». Επιπρόσθετα ο Χιλλ, όπως γράφει ο Κέντρος, «οργάνωνε φυγάδες, Σέρβους και Αλβανούς, σε συνεργασία με τη Χωροφυλακή, και τους έστελνε για υπονομευτική δράση στις χώρες τους». Μάλιστα, «αυτοί οι έμμισθοι του Αγγλικού Υποπροξενείου είχαν στέκι τους το χωριό Αγία Παρασκευή»[505].

Λίγες μέρες νωρίτερα, στο Ειδικό Δικαστήριο Θεσσαλονίκης, βάσει του αναγκαστικού νόμου 533/1945 (που κωδικοποιούσε τη ΣΠ 6/1945), δικάζονταν οι πρώτοι Φλωρινιώτες που είχαν κατηγορηθεί ως δοσίλογοι[506]. Ήταν μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα δίκη, όπως τη χαρακτήρισε η εφημερίδα *Έθνος*, και προσέλκυσε πλήθος κόσμου. Ήδη από 30 Σεπτεμβρίου, άνω των 250 Φλωρινιωτών ταξίδεψαν στη Θεσσαλονίκη για να παρευρεθούν στο Ειδικό Δικαστήριο. Μεταξύ των Φλωρινιωτών που παραβρέθηκαν, υπήρχαν μάρτυρες κατηγορίας ή υπεράσπισης και συγγενείς των κατηγορουμένων. Η δίκη ξεκίνησε στις 2 Οκτωβρίου και διεξήχθη «με τάξιν και ευπρέπειαν» και «με όλην την σοβαρότητα και σεμνότητα με την οποίαν εργάζεται η Ελληνική Δικαιοσύνη». Διήρκησε δύο ημερονύχτια. Την 4η πρωινή της δεύτερης μέρας εκδόθηκε η απόφαση[507]. Οι κατηγορούμενοι, μεταξύ των οποίων βρίσκονταν και αυτοί που -σύμφωνα με τους κατηγόρους τους- απάρτιζαν την ηγεσία της «Βουλγαρικής Επιτροπής Φλώρινας», ήταν εξήντα δύο, ανάμεσά τους μία γυναίκα και τρεις παπάδες. Από αυτούς, τριάντα πέντε ήταν παρόντες και είκοσι επτά απόντες. Από τους παρόντες οι είκοσι δύο ήταν ήδη προφυλακισμένοι (ανάμεσά τους και οι δύο από τους τρεις παπάδες και η γυναίκα). Από τους απόντες ένας δεν παρουσιάστηκε λόγω μη νόμιμης κλήτευσής του και είκοσι έξι δεν προσήλθαν, αν και κλήθηκαν νομίμως ως «κάτοικοι πρώην Φλωρίνης και ήδη αγνώστου διαμονής». Οι τελευταίοι δικάστηκαν ερήμην (ανάμεσά τους και ο ένας εκ των τριών παπάδων). Είκοσι οκτώ θα καταδικαστούν «τρις εις θάνατον» (μεταξύ των οποίων και οι είκοσι έξι «ερημοδικούντες»), έξι «τρις εις ισόβια δεσμά», ένας «εις 19 πρόσκαιρα δεσμά», ένας «εις 16 πρόσκαιρα δεσμά», δύο «εις 10 ετών ειρκτήν», ένας «εις 8 ετών ειρκτήν», έξι «εις 2 ετών φυλάκισιν», ένας «εις 1 έτους φυλάκισιν», ενώ δεκαπέντε από τους κατηγορούμενους αθωώθηκαν. Ως μάρτυρες κατηγορίας προσήλθαν 16 άτομα, μεταξύ των οποίων τρεις χωροφύλακες, και στελέχη της εθνικοφροσύνης όπως ο φαρμακοποιός Γ. Αργυρόπουλος, ο δημοσιογράφος και ιδιοκτήτης του *Έθνους* Στ. Κωνσταντινίδης, ο συμβολαιογράφος Χρ. Κώττας, ο πολιτευτής Γ. Μόδης και ο κατοχικός νομάρχης Κ. Μπόνης[508]. Να σημειωθεί ότι όλοι οι

[505] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 31-32.

[506] ΟΙ επόμενες δίκες, σημαντικές τον αριθμό, για κατηγορούμενους από την περιοχή της Φλώρινας θα γίνουν από το νεοσυσταθέν γι' αυτό τον σκοπό Ειδικό Δικαστήριο Φλωρίνης.

[507] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 2 και 4.

[508] Βλ. Ειδικό Δικαστήριο ΑΝ 533/45 Θεσσαλονίκης (Συντ. πράξις 6/45), Οκτ. 1945, Πρακτικά Συνεδριάσεως του Ειδικού Δικαστηρίου ΑΝ 533/45, αριθ. 173, 174, Θεσσαλονίκη τη 2-4 Οκτωβρίου 1945, Απόφαση 174/4.10.1945, Ειδικού Δικαστηρίου ΑΝ 533/45 Θεσσαλονίκης. Έγγραφα της

κατηγορούμενοι (αυτοί που παραβρέθηκαν στη δίκη), κατά την απολογία τους αρνήθηκαν τις κατηγορίες που τους αποδόθηκαν και «έσχιζαν τα ιμάτιά των ότι ήσαν Έλληνες και δεν έπαψαν ποτέ να είνε καλοί Έλληνες» και μάλιστα «ακραιφνείς Έλληνες». Κάποιος δε ισχυρίστηκε «ότι ούτε η ατομική βόμβα δεν μπορεί να τον κάμη βούλγαρον»[509].

Με την είσοδο του Οκτωβρίου, το κλίμα στην περιοχή της Φλώρινας, όσον αφορά τη δράση των ενόπλων ομάδων, διαφοροποιείται. Οι πληροφορίες της Διοίκησης Χωροφυλακής ήταν πως οι «ένοπλες συμμορίες» της περιοχής Αμυνταίου διαλύθηκαν, της περιοχής Φλώρινας έχουν αποσυρθεί και δεν εμφανίστηκαν επί ένα δεκαπενθήμερο και στην περιφέρεια Βεύης δεν σημειώθηκε καμία κίνησή τους κατά το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Σεπτεμβρίου. Μόνο στην περιοχή των Πρεσπών διατηρούνταν μια μικρή ομάδα 8-10 ατόμων. Το γενικό δε συμπέρασμα -του νέου διοικητή χωροφυλακής αντισυνταγματάρχη Παρασκευά Μπόκοβου- ήταν ότι «ουδεμία εμφάνισις ενόπλων εσημειώθη κατά το παρελθόν 15-θήμερον εις τας περιφερείας εις ας δρώσι ταύτα», ενώ και η δράση της «αυτονομιστικής Οργανώσεως "Οχράνα"», που έκανε «σποραδικώς εμφανίσεις τινές των μελών της εν τη περιφερεία ταύτη», είχε κατά την περίοδο εκείνη μειωθεί σημαντικά «λόγω διαρροής των μελών αυτής»[510].

Η ίδια κατάσταση επικρατούσε και όλο τον Οκτώβριο. Μέσα από το δελτίο της 15ης Οκτωβρίου φαίνεται ότι η διοίκηση χωροφυλακής γνώριζε πλέον τα πέντε κύρια μέλη της οργάνωσης Ξινού Νερού, τα δεκατέσσερα μέλη της «αυτονομιστής Συμμορίας» στην περιοχή των Πρεσπών, και τα τέσσερα κύρια μέλη της ομάδας της Κάτω Υδρούσας. Για την ομάδα που δρούσε στην περιοχή Βεύης υπήρχαν πληροφορίες πως «εισήλθεν εις το Γιουγκοσλαυϊκόν έδαφος». Στο ίδιο δελτίο ξεκαθαριζόταν ότι «αι συμμορίαι αύται δεν εσημείωσαν κατά το παρελθόν 15θήμερον δράσιν τινά», ενώ ήδη άρχισε η διαρροή από τις τάξεις των ενόπλων ομάδων[511]. Νέα δεδομένα -στις αρχές Νοεμβρίου[512]- αποτελούσαν η παράδοση του αρχηγού της ένοπλης ομάδας της περιοχής Ξινού Νερού και η οικειοθελής παράδοση τριών «συμμοριτών», κατοίκων Πολυποτάμου. Ταυτόχρονα ετοιμαζόταν και ο σχηματισμός και τέταρτου μεταβατικού αποσπάσματος για την περιοχή Πρεσπών. Συμπερασματικά, για τον Οκτώβριο, ο διοικητής χωροφυλακής σημείωνε πως «η κατάστασις από απόψεως Ασφαλείας εν τη δικαιοδοσία ημών φαίνεται ότι εισήλθεν εις καλόν σημείον και απεκατεστάθη αρκούντως το αίσθημα ασφαλείας των

δικογραφίας «Δίκης κατηγορούμενων περιφ. Φλώρινας». ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, ΑΒΕ.697, ΑΕΕ. Δικ. 13.01, Φ. 436.

[509] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 2 και 4.

[510] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 16-30 Σεπτεμβρίου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 1 Οκτωβρίου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 94-95.

[511] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 1-15 Οκτωβρίου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 16 Οκτωβρίου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 100-102.

[512] Βλ. Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 16-31 Οκτωμβρίου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 1 Νοεμβρίου 1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 97-99.

κατοίκων». Αυτό οφειλόταν στην «επίμονον καταδίωξιν των συμμοριτών» και «της θέσεως εις εφαρμογήν των διατάξεων του Νόμου "περί ληστείας"», καθώς με τα παραπάνω «έχει σοβαρώς κλονισθή το ηθικό τούτων», γεγονός που αποδεικνυόταν από τις αυθόρμητες παρουσιάσεις-παραδώσεις «συμμοριτών» στις αστυνομικές αρχές της περιοχής[513].

Το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου συνελήφθηκαν από αστυνομικά όργανα της περιοχής Φλώρινας, έξι άτομα, ως «διωκόμενοι δι ενταλμάτων του κ. Ανακριτού Φλωρίνης δια φόνους που διέπραξαν εις βάρος εθνικοφρόνων»[514]. Τις μέρες εκείνες η εφημερίδα *Νίκη*, ανακοίνωνε πως το ΕΑΜ Φλώρινας είχε ανασχηματιστεί σε Πολιτικό Συνασπισμό κομμάτων. Συμμετείχαν εκ μέρους του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδας-ΑΚΕ οι Δημοσθένης Θεοχαρίδης, δικηγόρος, Βασίλης Γυμνόπουλος, γιατρός και Η. Κλάδης. Από μέρους του ΚΚΕ οι Ευθύμιος Ιωαννίδης, γιατρός, Φ. Γαβριηλίδης και Χ. [Θεοχάρης] Καρασαββίδης. Γραμματέας του συνασπισμού είχε εκλεγεί ο -δήμαρχος επί εαμοκρατίας- Β. Γυμνόπουλος. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα περισσότερα στελέχη του Συνασπισμού κομμάτων του ΕΑΜ Φλώρινας ήταν πρόσφυγες[515].

Στις 12 Οκτωβρίου 1945 εκτελέστηκε έξω από το Μπούφι ο σταθμάρχης χωροφυλακής Μπουφίου ανθυπασπιστής Γεώργιος Παναγιωτακόπουλος[516]. Το ΕΑΜ Φλώρινας θα κυκλοφορήσει προκήρυξη καταδικάζοντας το φόνο του χωροφύλακα από τις νοφικές ομάδες αλλά και «κάθε είδους αυτονομιστική κίνηση». Η εφημερίδα του ΕΑΜ *Νίκη* επιτιθόταν στους «οπλισμένους ληστοσυμμορίτες», που με τη δράση τους στην περιφέρεια Φλώρινας, στα χωριά της Πρέσπας και στο Αμύνταιο «πλάτυναν την αναρχική ακυβερνησία», ενώ κατηγορούσε και τη χωροφυλακή και εθνοφυλακή που «τους καμαρώνουν και πολλές φορές παίρνουν το μέρος τους»[517]. Στις 19 Δεκεμβρίου η ίδια εφημερίδα έγραφε:

> Επανειλημμένα χτυπήσαμε την αυτονομιστική κίνηση Γκότσε-Τουρούντζα. […] Κανένας δεν σκοτώθηκε απ' τους δημοκρατικούς πολίτες. Αντίθετα έχουμε 9 σκοτωμένους, δεκάδες τραυματισμένους και βασανισμένους από τους μοναρχοφασίστες, απ' την Εθνοφυλακή και χωροφυλακή. […] Αυτός που δέρνεται, βασανίζεται, τρομοκρατείται, δολοφονείται, είναι ο λαός. […] Όσον αφορά για την αυτονομιστική κίνηση, είμαστε οι μόνοι που παλέψαμε για την ακεραιότητα και ανεξαρτησία της χώρας μας[518].

---

[513] Διοίκησις Χωροφυλακής Φλωρίνης, , «Δελτίον Καταστάσεως Δημοσίας Ασφαλείας και Τάξεως (Από 16-31 Οκτωμβρίου 1945)», Εν Φλωρίνη τη 1 Νοεμβρίου 1945 ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης. ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 97-99.

[514] *Έθνος* [Φλώρινας], 11.10.1945, σ. 3 ·*Εκπαιδευτικός Ακρίτας* [Φλώρινας], 13.10.1945, σ. 2.

[515] Βλ. Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 50-51.

[516] *Έθνος* [Φλώρινας], 18.10.1945, σ. 2. Βλ. επίσης Τηλεγράφημα του Γεν. Γραμματέα της Δ/σις Εσωτερικών, της Γενικής Διοίκησις Δυτ. Μακεδονίας, Εν Κοζάνη τη 12.10.45. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.24.1.1, έγγρ. 86.

[517] *Νίκη* [Όργανο του Πολιτικού Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ νομού Φλώρινας], 27.10.1945, σ. 1.

[518] *Νίκη* [Όργανο του Πολιτικού Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ νομού Φλώρινας], 27.10.1945, σ. 1. Το άρθρο της *Νίκης* παρατίθεται και στο Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 92-93.

Λόγω της έκρυθμης κατάστασης στην περιοχή των συνόρων αποφασίστηκε από την κυβέρνηση Βούλγαρη όπως περιοδεύσουν εκεί οι τέως υπουργοί Φ. Δραγούμης, Γ. Μόδης και ο πρώην βουλευτής Δ. Ανδρεάδης. Ο Δραγούμης θα απευθυνθεί στον Σκόμπυ ζητώντας διευκολύνσεις των βρετανικών στρατιωτικών αρχών στις μετακινήσεις τους[519]. Στους παραπάνω τρεις πολιτικούς είχε ανατεθεί[520], από τον Αύγουστο, η επιμέλεια δημιουργίας πινάκων και καταστάσεων ανά κοινότητα των νομών Φλώρινας, Καστοριάς, Κοζάνης και Πέλλης «με ενδείξεις τον αριθμό των σλαυόφωνων κατοίκων και το εθνικό φρόνημα (συνείδηση)»[521].

Τέλη Οκτωβρίου έφτασε στη Φλώρινα και ο καθηγητής Αλέξανδρος Σβώλος, ως αρχηγός της ΕΛΔ-ΣΚΕ[522]. Σε ομιλία του «ενώπιον πυκνού ακροατηρίου» αναφέρθηκε στις εθνικές διεκδικήσεις, στο οικονομικό χάος και στην πολιτική ανωμαλία, υπεραμύνθηκε της ομαλότητας και σημείωσε πως «με την βία δεν πνίγεται η λαϊκή δύναμη», ενώ τόνισε ότι «το αίμα φέρνει αίμα και η βία φέρνει βία». Καταδίκασε τέλος οποιαδήποτε συζήτηση γινόταν «από καιρό σε καιρό έξω από την Ελλάδα» για την αυτονόμηση της ελληνικής Μακεδονίας, καθώς κάθε τέτοια συζήτηση είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ατμόσφαιρας ανησυχίας ασυμβίβαστης «με την θερμή φιλία που ο ελληνικός λαός αισθάνεται για το σύμμαχο Γιουγκοσλαυϊκό λαό» [523].

Στις 12 Νοεμβρίου, επιτροπή του Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ παρουσιάστηκε στον διοικητή χωροφυλακής Μπόκοβο και κατήγγειλε «τις μηχανορραφίες του Σταθμάρχη Κάτω Κλεινών εναντίον αθώων χωρικών, τον εξοπλισμό των "εθνικοφρόνων" από τον ίδιο, και τον άγριο ξυλοδαρμό του Γρ. Παραστατίδη και της γυναίκας του από τους "εθνικόφρονες" του Θ. Κούσουλα"». Η επιτροπή εκδιώχτηκε από τον διοικητή. Το ίδιο συνέβη και σε επιτροπή του ΑΚΕ, που παρουσιάστηκε στον ίδιο διοικητή, στις 24 Νοεμβρίου, για να διαμαρτυρηθεί «για την αυθαίρετη απαγόρευση σύσκεψης στελεχών του ΑΚΕ από τον σταθμάρχη Μελίτης παρόλον που ο ίδιος είχε εκδόσει σχετική άδεια»[524].

Η κυβέρνηση Θεμιστοκλή Σοφούλη, που σχηματίστηκε το τρίτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου, είχε αρχικά την υποστήριξη της ΚΕ του ΕΑΜ, καθώς έδωσε ελπίδες για αμνηστία και παύση των ενεργειών των αστυνομικών αρχών. Οι βίαιες προσαγωγές όμως και παρενοχλήσεις των εαμιτών συνεχίζονταν, και η εφημερίδα *Νίκη* αποκάλυπτε πως «εκατό και παραπάνω κρατούμενοι αργοπεθαίνουν στα μπουντρούμια των φυλακών της πόλης μας», όπου απαγορεύεται αυστηρά «να

---

[519] ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 69.1.

[520] Τάσος Κωστόπουλος, «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ΄, *Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος - Παλινόρθωση 1945-1952*, μέρος 1ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 393.

[521] ΓΒ, ΑΦΔ, Φ. 69.6.

[522] ΕΛΔ-ΣΚΕ: Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας – Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας.

[523] *Έθνος* [Φλώρινας], 1.11.1945, σ. 2.

[524] *Νίκη* [Όργανο του Πολιτικού Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ νομού Φλώρινας], 28.11,1945, σ. 1.

διαβάζεται ο αριστερός τύπος» και «να τραγουδούν οι κρατούμενοι τα τραγούδια της αντίστασης του έθνους», ενώ δεν υπάρχει ελευθερία λόγου μεταξύ τους[525].

Ο Πολιτικός Συνασπισμός των κομμάτων του ΕΑΜ νομού Φλώρινας, απευθυνόμενος στην κυβέρνηση Σοφούλη, το Νοέμβριο του 1945, ενημέρωνε για «τον κατήφορο που έχει πάρει η λεγόμενη δικαιοσύνη» στην περιοχή. Παρατηρούσε πως στα δικαστήρια επικρατούσε «ένας πνιγηρός άνεμος φανατισμού, ανέκδοτου φατριασμού και αξιοθρήνητης μεροληψίας». Σύμφωνα με το ΕΑΜ Φλώρινας:

> Η ιδιότητα ενός κατηγορουμένου, μάρτυρα ή μηνυτή σαν Εαμίτης ή δημοκράτης ήταν ικανή να προκαλέση την αγανάχτηση του δικαστή με αποτέλεσμα αν ήταν κατηγορούμενος να δικαστεί και να φυλακιστεί χωρίς συζήτηση, να διωχθεί αν ήταν μάρτυρας και να πεταχθεί πέρα σαν «αβάσιμη» και με γελοίες δικαιολογίες η μήνυση αν ήταν μηνυτής. Με την ίδια προθυμία οι δοσίλογοι προκαλούν την απεριόριστη εύνοια του δικαστηρίου. Κι αυτό είναι το πνεύμα των λειτουργών της Θέμιδας της πόλης μας[526].

Για τις κατηγορίες που αποδίδονταν, η άποψη του ΕΑΜ Φλώρινας ήταν πως αυτές «σκαρώθηκαν […] στα χαλκεία της ασφάλειας», ενώ εντάλματα σύλληψης από τον εισαγγελέα εκδόθηκαν ενάντια «σε κάθε δημοκρατικό πολίτη που έστεκε καρφί στο μάτι του μαύρου μετώπου». Ειδικότερα για τον Ελασίτη η κατηγορία ήταν αυτή του «εκτελεστή», για τον Εαμίτη του «οχρανίτη», γι αυτόν που ήταν στην ΕΤΑ του «ληστή», για τον «Σλαυομακεδόνα» αυτή του «Βούλγαρου–Κομμιτατζή». Για τους αξιωματικούς και χωροφύλακες που συμμετείχαν σε ΕΑΜ/ΕΛΑΣ η κατηγορία ήταν της «λιποταξίας», για τους Πολιτοφύλακες της «αντιποίησης αρχής». Ενώ όλα αυτά αποδίδονταν σε αυτούς που συμμετείχαν σε ΕΑΜ και ΕΛΑΣ, «η πολιτεία και συμπεριφορά των δικαστικών αρχών προς την μαφία του δοσιλογισμού», τόνιζε ο Συνασπισμός των κομμάτων του ΕΑΜ νομού Φλώρινας, «όχι μόνο στάθηκε περιποιητική μα και καταβλήθηκε κάθε προσπάθεια για τη διάσωση των δοσιλόγων προδοτών»[527].

Ταυτόχρονα, στις 28 Νοεμβρίου 1945, ο Βασίλης Γυμνόπουλος, γραμματέας του Συνασπισμού κομμάτων ΕΑΜ Φλώρινας απέστειλε τηλεγράφημα προς τον Διοικητή Βορείου Ελλάδος. Σύμφωνα με το τηλεγράφημα,

> ο Συνασπισμός ΕΑΜ Φλώρινας καταγγέλλει την αυταρχική στάση Διοικητή Χωροφυλακής κ. Μποκόβου. Συμπεριφορά του δεν εξυπηρετεί συμφέροντα λαού. Συμπεριφέρεται μεγαλύτερη εμπάθεια αντιπροσώπους μας μετά σχηματισμόν Δημοκρατικής Κυβερνήσεως[528].

Ήταν ολοφάνερες οι ελπίδες που έτρεφε και η τοπική οργάνωση του ΕΑΜ προς τη Δημοκρατική Κυβέρνηση. Σε μικρό όμως χρονικό διάστημα, οι ελπίδες αυτές

---

[525] Στο ίδιο.

[526] Στο ίδιο.

[527] Στο ίδιο.

[528] Τηλεγράφημα Β. Γυμνόπουλου, Φλώρινα 28.11.1945. ΓΑΚ-Αρχεία Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ, Φ. Β.23.2.1, έγγρ. 10.

αμβλύνθηκαν, και στις 11 Δεκεμβρίου η ΚΕ του ΕΑΜ απέσυρε την υποστήριξή της στην κυβέρνηση Σοφούλη[529].

Στα τέλη Νοεμβρίου, το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ αποφάσισε την οργάνωση των «καταδιωκόμενων αγωνιστών» που βρίσκονταν στην ύπαιθρο της Φλώρινας σε «ημηστρατιωτική» βάση. Καθώς δε πολλοί από τους καταδιωκόμενους ήταν σλαβόφωνοι και «υπήρχε κίνδυνος να στρατολογηθούν από τις Νοφικές ομάδες», αποφασίστηκε από την Επιτροπή Πόλης Φλώρινας του ΚΚΕ «ότι οι οργανώσεις των δημοκρατικών καταδιωκομένων δεν πρέπει να έχουν καμιά επαφή και σχέση, ούτε καν συνεργασία, με τις Νοφικές ομάδες»[530]. Λίγες μέρες μετά, στις αρχές Δεκεμβρίου 1945, θα γίνει μυστική συνάντηση του ηγέτη του ΚΚΕ και άλλων στελεχών της ΚΕ του κόμματος με την ηγεσία του ΝΟΦ[531], ενώ στις 28 Δεκεμβρίου, στην Ολομέλεια της ΚΟ Μακεδονίας-Θράκης, ο Ζαχαριάδης θα αφήσει να εννοηθεί ότι θα μπορούσαν να υπάρξουν σημεία σύγκλισης μεταξύ ΚΚΕ και ΝΟΦ, στο πλαίσιο αποκλειστικά των θέσεων του ΚΚΕ, που αναγνώριζαν

> στους Σλαβομακεδόνες το πρωταρχικό, ανθρώπινο, δημοκρατικό δικαίωμα να ζουν, να δουλεύουν, ν' αναπτύσσονται στα χώματά τους με παραδόσεις, ήθη και έθιμα των πατέρων τους, αναπόσπαστο κι αυτοί κομμάτι της Ελλαδικής Δημοκρατικής Κοινότητας. Με τους Σλαβομακεδόνες αυτούς πάμε χέρι χέρι ενάντια στον ντόπιο μοναρχοφασισμό, ενάντια στους οχρανίτες αυτονομιστές και ξένους αφέντες που εμπνέουν και πληρώνουν τους αυτονομιστές[532].

Μια πρώτη ένδειξη υιοθέτησης εκ μέρους του ΝΟΦ των θέσεων του ΚΚΕ είχε υπάρξει στην περιοχή της Πέλλας. Σύμφωνα με τον Ζαχαριάδη:

> Κάθε Έλληνας δημοκρατικός θα συμφωνήσει με την προκήρυξη της αντιφασιστικής οργάνωσης των Σλαβομακεδόνων του νομού Πέλλης, που καλεί όλους τους εργαζόμενους κατοίκους του νομού ν' αγωνισθούν μαζί για τις λαϊκές ελευθερίες, για ισοπολιτεία, ισονομία, ισοτιμία και γενική πολιτική αμνηστία. Μ' αυτούς θα βαδίσουμε και θα παλαίψουμε μαζί για ψωμί, λευτεριά, Νεοελληνική Λαϊκή Δημοκρατία[533].

Την περίοδο που η τρομοκρατική δράση του ΝΟΦ είχε σχεδόν κατασταλεί από την εθνοφυλακή και τη χωροφυλακή, την περίοδο που αρκετά στελέχη ή σημαίνοντα μέλη του ΝΟΦ είχαν συλληφθεί και οι ένοπλες ομάδες του αποσύρονταν κατευθυνόμενες στη Γιουγκοσλαβία, άρχισε η σταδιακή προσέγγιση ΚΚΕ και ΝΟΦ. Πολύ σύντομα το ΚΚΕ θα αποφάσιζε, όπως γράφει ο Ole Smith, να περάσει από την

---

[529] Διονύσης Χουρχούλης, *Θεμιστοκλής Π. Σοφούλης*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2014, σ. 272-273.

[530] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 68.

[531] Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 171-172.

[532] Βλ. «Λόγος του Ζαχαριάδη στην Ολομέλεια της Επιτροπής Μακεδονίας-Θράκης του ΚΚΕ», *Ριζοσπάστης*, 1.1.1946, σ. 1 και 4.

[533] Στο ίδιο.

«οργανωμένη μαζική αυτοάμυνα[534] ενάντια στην τρομοκρατία», που «βασικά σήμαινε άοπλη άμυνα», σε πιο ενεργητικές μορφές αντιμετώπισης της «δεξιάς τρομοκρατίας», που λίγους μήνες μετά θα πάρουν τη μορφή των «ένοπλων ομάδων, που θα μάχονταν ενάντια στη χωροφυλακή και τις μοναρχικές συμμορίες, ενάντια σε ό,τι το ΚΚΕ αποκαλούσε μονόπλευρο εμφύλιο»[535].

Ερευνώντας τον πληθυσμό των φονευθέντων από το ΝΟΦ κατά το έτος 1945 (και τις αρχές του 1946), ο Θ. Καλλιανιώτης καταγράφει για την περιοχή της Φλώρινας (παραθέτοντας αναλυτικά στοιχεία) 37 εκτελεσθέντες, μεταξύ των οποίων και πέντε οπαδούς ή φίλους του ΚΚΕ[536]. Το υπόμνημα του ΔΣΕ, που υποβλήθηκε στον ΟΗΕ τον Μάρτιο του 1947, αναφέρει για την ίδια περιοχή (παραθέτοντας κι αυτό αναλυτικά στοιχεία) 22 δολοφονίες, που τις αποδίδει στη δεξιά και αφορούν τα έτη 1945 και 1946. Ειδικότερα, έξι δολοφονίες καταγράφονται στο έτος 1945, έντεκα το 1946 και πέντε καταγράφονται χωρίς να αναφέρεται το έτος που πραγματοποιήθηκαν[537].

Τα στελέχη των εαμικών οργανώσεων (σλαβόφωνα και μη) παρέμεναν, καθ' όλο το 1945, άοπλα και πιστά στη λογική της «μαζικής λαϊκής αυτοάμυνας». Ο Νίκος Κέντρος, γραμματέας του Νομαρχιακού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ Φλώρινας την περίοδο εκείνη σημειώνει:

> Στο χώρο του Βίτσι υπήρχαν πολλοί καταδιωκόμενοι αγωνιστές, Έλληνες και σλαβόφωνοι, στελέχη και μέλη των οργανώσεων, οι οποίοι ήσαν άοπλοι. Πολλές φορές έρχονταν σε ανοιχτή σύγκρουση με τις Νοφικές ομάδες. Η θέση της Κομματικής οργάνωσης του ΚΚΕ και του ΕΑΜ Φλώρινας ήταν κατηγορηματικά ενάντια σ' όλες τις προβοκατόρικες ενέργειες των Νοφικών ομάδων. Σε επανειλημμένες προσπάθειες της Επιτροπής Πόλης Φλώρινας για να πείσει τις ομάδες αυτές να σταματήσουν την ένοπλη δράση τους δεχόμασταν άγριες επιθέσεις απ' αυτές ότι δήθεν κρατάμε «εθνικιστική

---

[534] Η απόφαση για «οργάνωση της μαζικής λαϊκής αυτοάμυνας» ενάντια στη «δολοφονική τρομοκρατική δράση της δεξιάς», σύμφωνα με την οποία «άντρες, γυναίκες, παιδιά, όλη η δημοκρατική Ελλάδα θα τσακίσει το χέρι των δολοφόνων φασιστών, κάθε φορά που σηκώνεται οπλισμένο», πάρθηκε στην 12η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ, στα τέλη Ιουνίου 1945. Βλ. Το ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τόμος 6ος, *1945-1949*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987, σ. 34.

[535] Βλ. Ole Smith, «Αυτοάμυνα και κομμουνιστική πολιτική 1945-1947», στο Lars Baerenzen, Γιάννης Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, μτφρ. Αριστέα Παρίση, Ολκός, 3η έκδ., Αθήνα 2002, σ. 165-171.

[536] Θανάσης Καλλιανιώτης, «Η "λευκή τρομοκρατία" στη Δυτική Μακεδονία, 1945-46», ό.π., σ. 129-133.

[537] *Έτσι άρχισε ο εμφύλιος,* ό.π., σ. 86-88. Το υπόμνημα (το κομμάτι του που αφορά την περιοχή νομού Φλώρινας), για να τεκμηριώσει την έκταση της «λευκής τρομοκρατίας» στην περιοχή παραθέτει εκτός των δολοφονιών και μια σειρά άλλων αναλυτικών στοιχείων, που αφορούν «ομαδικές συλλήψεις», «ομαδικές δίκες», «ξυλοδαρμούς, κακοποιήσεις», «διαπομπεύσεις, βιασμούς κοριτσιών, γυναικών», «εμπρησμούς σπιτιών, καλυβιών, αχυρώνων», «παράνομες συλλήψεις, φυλακίσεις, εξορίες», «κλοπές και λεηλασίες τροφίμων ΟΥΝΡΑ», «επιθέσεις κατά των γραφείων εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων», «λεηλασίες», «εξοπλισμούς μοναρχοφασιστών στην περιφέρεια Φλώρινας», «[προβλήματα] ελευθεροτυπίας», δράσεις «του λοχαγού Έβανς και του υποπρόξενου Χιλλ», του «κρατικού μηχανισμού» και των «δοσιλόγων». Το χρονικό εύρος στο οποίο αναφέρεται το υπόμνημα είναι από τον Μάρτιο του 1944 έως και τον Φεβρουάριο του 1947. Στο ίδιο, σ. 76-93.

θέση», ότι παθητικά αντιμετωπίζουμε την αντίδραση «για να εξοντώσει το σλαβόφωνο στοιχείο και γι' αυτό η πολιτική του ΚΚΕ είναι προδοτική!»[538].

Παρά τη συγκεκριμένη στάση των εαμικών οργανώσεων, οι τρομοκρατικές ενέργειες του ΝΟΦ θα αποδοθούν στην αριστερά, και κατ' αυτόν τον τρόπο θα διευκολυνθούν οι κρατικές αρχές, και οι παρακρατικές παραφυάδες τους, στο να κινηθούν κατασταλτικά, από τον Απρίλιο του 1945 έως το τέλος του ίδιου χρόνου, εναντίον δικαίων και αδίκων και κυρίως κατά των σλαβοφώνων. Η βία κατά του εαμικού πληθυσμού ευρύτερα[539] θα συνεχιστεί και το επόμενο έτος· ταυτόχρονα θα ενταθεί και η πίεση κατά του σλαβόφωνου πληθυσμού της περιοχής[540].

---

[538] Νίκος Κέντρος, ό.π., σ. 91.

[539] Οι εαμίτες και οι κομμουνιστές συλλαμβάνονταν με το νόμο «περί ληστείας», ενώ άρχισαν και οι εξορίες, μετά την ενεργοποίηση, από αρχές Μαΐου 1946, της Επιτροπής Ασφαλείας Φλωρίνης. Από τα μέσα Ιουνίου η κατασταλτική πολιτική είχε το κάλυμμα του Γ΄ Ψηφίσματος, «περί έκτακτων μέτρων αφορώντων την δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν», και λίγο διάστημα αργότερα, προς εφαρμογή του Γ΄Ψηφίσματος, ιδρύθηκε και άρχισε να λειτουργεί το Έκτακτο Στρατοδικείο Φλωρίνης.

[540] Οι σλαβόφωνοι γενικότερα, και μέχρι το Γ΄ Ψήφισμα, αντιμετώπιζαν την κατηγορία του δοσιλόγου και ομάδες τους -ανά κοινότητα- παραπέμπονταν σε δίκες που πραγματοποιούνταν από το Ειδικό Δικαστήριο Φλωρίνης του αναγκαστικού νόμου 533/45 (ΣΠ 1/44 και ΣΠ 6/45).

Την 1η Μαρτίου 1946, το *Έθνος* της Φλώρινας παρουσίασε αναλυτικά τις ποινές που επιβλήθηκαν από το παραπάνω δικαστήριο, από την έναρξη της λειτουργίας του έως τα μέσα Φεβρουαρίου του έτους εκείνου. Μέχρι τότε λοιπόν είχαν καταδικαστεί 237 άτομα, ενώ οι κατηγορούμενοι ήταν σαφώς πολύ περισσότεροι. Ειδικότερα καταδικάστηκαν 3 πολίτες από Κάτω Καλλινίκη, 3 από Νίκη, 18 από Φλώρινα, 23 από Ασπρόγεια, 1 από Κάτω Κλεινές, 1 από Φλάμπουρο, 1 από Λόφους, 12 από Ξινό νερό, 11 από Άγιο Παντελεήμονα, 32 από Σκλήθρο, 4 από Μεσοχώρι, 5 από Κλειδί, 16 από Μελίτη, 27 από Ανταρτικό, 13 από Λαιμό, 7 από Πολυπλάτανο, 12 από Μεσονήσι, 10 από Τριπόταμο, 17 από Αμμοχώρι, 13 από Αρμενοχώρι και 9 από Μαρίνα. Επιβλήθηκαν ποινές φυλάκισης από 6 μήνες έως 20 έτη σε 186 πολίτες, «άπαξ εις ισόβια δεσμά» σε 10, «τρις εις ισόβια δεσμά» σε 5, «άπαξ εις θάνατον» σε 4, «δις εις θάνατον» σε 18, «τρις εις θάνατον» σε 6, «τετράκις εις θάνατον» σε 4 και «εξάκις εις θάνατον» σε 4. Σε όλους όσους καταδικάστηκαν επιβλήθηκε και ισόβια στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, αλλά και δήμευση της περιουσίας στους καταδικασθέντες από 10 έτη και πάνω. Στις 27 Φεβρουαρίου, από το ίδιο δικαστήριο εκδικάστηκε άλλη μία «υπόθεσις Οχρανιτών Φλωρίνης». Το δικαστήριο επέβαλε ποινές σε 32 άτομα. Ειδικότερα, σε 5 άτομα επιβλήθηκαν ποινές από 1 έως 12 έτη, σε 16 πολίτες επιβλήθηκε ποινή 15 ετών, σε 6 ποινή 20 ετών, 2 πολίτες καταδικάστηκαν «δις εις ισόβια δεσμά» και σε 3 πολίτες καταδικάστηκαν «δις εις θάναταν». *Έθνος* [Φλώρινας], 1.3.1946, σ. 3.

Ο μήνας Μάρτιος (στο τέλος του οποίου διεξήχθησαν οι πρώτες μεταπολεμικές κοινοβουλευτικές εκλογές) ήταν ο μήνας που προκάλεσε ιδιαίτερη ανασφάλεια, φόβο και πίεση στο σλαβόφωνο πληθυσμό. Καθ' όλο το μήνα το Ειδικό Δικαστήριο Φλωρίνης εκδίκαζε υποθέσεις «Οχρανιτών» και εξέδιδε ποινές. Έτσι αρχές Μαρτίου εκδικάστηκε η υπόθεση 51 κατοίκων του Αμυνταίου, 21 της κοινότητας Παπαγιάννη και 16 της Ιτιάς. Τρεις πολίτες καταδικάστηκαν εις θάνατον, 7 σε ισόβια δεσμά, οι υπόλοιποι σε φυλάκιση από 1 έως 12 χρόνια, ενώ αθωώθηκαν και 27 πολίτες. Στα μέσα Μαρτίου καταδικάστηκαν 7 κάτοικοι από το Νεοχωράκι και 11 από τις Πέτρες, 2 σε θάνατο, 6 σε ισόβια δεσμά και οι υπόλοιποι με φυλάκιση από 1 έως 12 χρόνια. Στις 21 Μαρτίου, σε επόμενη συνεδρίαση του ίδιου δικαστηρίου καταδικάστηκαν 60 κάτοικοι της Βεύης (είχαν κλητευθεί στη δίκη 150 άτομα από το παραπάνω χωριό), 30 του Μεσοχωρίου, 6 της Άνω Υδρούσας και 12 της Κάτω Υδρούσας. Επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου σε 17 άτομα, ενώ στους υπόλοιπους επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης από 2 έως 20 χρόνια. Ελάχιστες δε μέρες πριν τις εκλογές κοινοποιήθηκαν νέες κλήσεις σε πολίτες της περιοχής για να δικαστούν. Ειδικότερα, 70 κλήσεις κοινοποιήθηκαν σε κατοίκους του Αμυνταίου, άλλες τόσες στον Παπαγιάννη, 60 στην Ιτιά, 90 στον Σκοπό, 60 στην Κάτω Υδρούσα, άλλες τόσες στο Μεσονήσι, 40 κλήσεις στη Μαρίνα, 35 στο Τρίγωνο, από 30 στο Αρμενοχώρι και

Η απόφαση αφενός του ΚΚΕ να απέχει από τις εκλογές του Μαρτίου του 1946, να προχωρήσει στην οργάνωση και τον εξοπλισμό των καταδιωκόμενων, να ιδρύσει τον ΔΣΕ και να ενσωματώσει σ' αυτόν το ΝΟΦ και η αποφασιστικότητα αφετέρου των ελληνικών κυβερνήσεων και των συμμάχων τους να οργανώσουν έναν συγκεκριμένο κρατικό και παρακρατικό μηχανισμό, προσαρμοσμένο αποκλειστικά στο πλαίσιο ολοσχερούς υποταγής ή και εκμηδένισης του αντιπάλου τους, που τοπικά τον αντιπροσώπευε ο «εαμοβούλγαρος κομμουνιστής» ή απλά ο «Βούλγαρος», θα προσθέσουν δεδομένα στο ενυπάρχον πολοτικό σχήμα και προοπτικά η χώρα θα οδηγηθεί σε έναν εμφύλιο πόλεμο, ένα από τα κύρια θέρετρα του οποίου θα είναι η περιοχή της Φλώρινας.

στον Άγιο Γερμανό, 20 στη Μελίτη, 16 στη Σκοπιά και πάνω από 100 στη Φλώρινα. Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 8.3.1946 , σ. 2· 15.3.1946, σ. 2· 5.4.1946, σ. 1· *Λαϊκή Φωνή* [Όργανο της ΚΟΠΜ του ΚΚΕ], 22.3.1946, αναφέρεται στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 172.

Τον Μάιο, και μετά ένα μήνα διακοπής λόγω του σχηματισμού νέας κυβέρνησης, το Ειδικό Δικαστήριο Φλωρίνης συνέχισε τις εργασίες του. Καταδικάστηκαν τότε 20 κάτοικοι από Νεοχωράκι, 48 από Βεύη, 29 από Πολυπόταμο, 20 από Κλειδί, 8 από Μελίτη, 8 από Τριπόταμο, 8 από Εθνικό, 9 από Σιταριά, 23 από Αγ. Παντελεήμονα, 35 από Μπούφι, 23 από Οξυά-Μικρολίμνη, 29 από Αετό, 13 από Καρυές, 14 από Άγ. Γερμανό, 8 από Παλαίστρα, 10 από Λεπτοκαρυά, κάτοικοι Νίκης, 10 από Νεοχωράκι, 11 από Σκοπό, 6 από Φλώρινα και 2 από Αμύνταιο. Σε 37 άτομα επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου, σε 16 τα ισόβια δεσμά, ενώ στους υπόλοιπους ποινές φυλάκισης από 1 έως 20 έτη. Βλ. *Έθνος* [Φλώρινας], 10.5.1946, σ. 1· 24.5.1946, σ. 2· 31.5.1946, σ. 2.

Επιλογικά

Μετά την απελευθέρωση της περιοχής της Φλώρινας κανείς δεν ήξερε πώς θα εξελίσσονταν τα πράγματα. Την κύρια ευθύνη για την οργάνωση νέων διοικητικών δομών την είχαν οι τοπικές οργανώσεις ΕΑΜ και ΚΚΕ, που δρούσαν σύμφωνα με τις εντολές που έπαιρναν από τα κεντρικά και περιφερειακά καθοδηγητικά τους όργανα. Το ΕΑΜ και το ΚΚΕ είχαν υπουργούς τους στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και υποστήριζαν την εφαρμογή του κυβερνητικού προγράμματος, που είχε συμφωνηθεί από όλες τις πλευρές. Οι τοπικές οργανώσεις, κατάργησαν τις υπάρχουσες διοικητικές αρχές και τις τοπικές αρχές ασφαλείας, υποστηρίζοντας ότι αυτό το κάνουν στο όνομα της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας. Έτσι προέκυψαν οι νέες διοικητικές αρχές της περιοχής.

Ο ΕΛΑΣ της περιοχής (28^{ο} Σύνταγμα ΕΛΑΣ) είχε να αντιμετωπίσει, από το δεύτερο δεκαήμερο του Οκτωβρίου, την αποσχιστική κίνηση του Τάγματος Γκότσε· αντικαταστάθηκε από το 27^{ο} Σύνταγμα και κινήθηκε στην περιοχή της Κοζάνης. Το 27^{ο} Σύνταγμα ανέλαβε τη διαφύλαξη των συνόρων, ενώ μέρος των μονάδων της Φλώρινας συμμετείχε στον εγκλωβισμό και τη βίαιη διάλυση των εναπομεινάντων μαχητών και καπεταναίων του ΕΕΣ Κοζάνης. Μετά τα Δεκεμβριανά, μεγάλο μέρος των μονάδων Φλώρινας ακολούθησε την προϊστάμενη 9^{η} Μεραρχία ΕΛΑΣ στην Ήπειρο προς διάλυση των μονάδων του ΕΔΕΣ.

Η Εθνική Πολιτοφυλακή, που ορίστηκε ως προσωρινά υπεύθυνη για την τήρηση της ασφάλειας, προέβη σε συλλήψεις υπόπτων για δοσιλογισμό ή στελεχών των κατοχικών διοικητικών αρχών ή αρχών ασφαλείας, την ανάκριση των οποίων ανέλαβε το δικαστικό τμήμα της 9^{ης} Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Μετά τα Δεκεμβριανά, η Εθνική Πολιτοφυλακή θα προβεί σε νέες συλλήψεις-ομηρίες «αντιφρονούντων», ως αντιστάθμισμα αντίστοιχων συλλήψεων εαμιτών/ελασιτών από τους Βρετανούς στην Αθήνα. Στελέχη της τοπικής Πολιτοφυλακής θα περάσουν την ίδια περίοδο στα Σκόπια και το Μοναστήρι για να παραλάβουν τους δύο Βούλγαρους αξιωματικούς-συνδέσμους (Κάλτσεφ και Ντίμτσεφ[541]) που θεωρούνταν υπεύθυνοι για τον εξοπλισμό οικισμών της περιοχής, αλλά και για τον φόνο πολλών Ελλήνων. Στο αρνητικό κλίμα εντός της διοίκησης της Πολιτοφυλακής, στον ανταγωνισμό συγκεκριμένα μεταξύ των δύο κύριων στελεχών της, πιθανόν να οφείλεται η μη

[541] Για την υπόθεση της παραλαβής των Βούλγαρων αξιωματικών από στελέχη του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ Φλώρινας (με επικεφαλής τους Μανώλη Σγουρομάλλη, της διοίκησης Εθνικής Πολιτοφυλακής Φλώρινας, Βαγγέλη Υφαντή, Πολιτικό Επίτροπο του 27^{ου} Συντάγματος ΕΛΑΣ και Νίκο Πλουμίδη, εκπρόσωπο του Μακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ) την παράδοσή τους στις κυβερνητικές αρχές και την ποινική εξέλιξη των υποθέσεων των παραπάνω Βουλγάρων, βλ. Σπυρίδων Σφέτας, «Η ίδρυση και η δράση της Οχράνας (1943-1944) στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία στα πλαίσια της πολιτικής της VMRO και των ιταλο-γερμανικών αρχών κατοχής», στο Σπυρίδων Σφέτας (επιμ.), *Όψεις του Μακεδονικού Ζητήματος στον 20^{ό} αιώνα*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 125· Σταύρος Κωτσόπουλος, ό.π., σ. 241· Σπύρος Κουζινόπουλος, *Τα παρασκήνια του Μακεδονικού ζητήματος*, Καστανιώτης, Αθήνα 2008, σ. 101-109· Τάσος Κοντογιαννίδης, *Ο Ζώρας του Πόντου Γεώργιος Μελισσανίδης*, Λιβάνη, Αθήνα 2010, σ. 114-116· *Ριζοσπάστης*, 24.10.1945, σ. 1· *Νίκη* [Όργανο Πολιτικού Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ Νομού Φλωρίνης], 8.11.1945, σ. 1· *Εμπρός* [Αθηνών], 10.11.1945, σ. 4· *Ελευθερία* [Αθηνών], 12.3.1946, σ. 2.

αποτροπή των τριών εκτελέσεων «αντιφρονούντων» που συνέβησαν κατά την περίοδο της εαμοκρατίας, παρά τις αντίθετες υποδείξεις του Γραφείου Περιοχής Μακεδονίας του ΚΚΕ[542].

Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, η Φλώρινα θα αποτελέσει τον κεντρικό κόμβο, όπου θα συγκεντρώνονται στελέχη και μέλη του ΕΑΜ, του ΚΚΕ και του ΕΛΑΣ, για να οδηγηθούν βόρεια, εκτός των συνόρων, καταλήγοντας στο Μπούλκες της Βοϊβοντίνας. Την ίδια περίοδο, οργανώνεται και τοπικά η απόκρυψη μέρους του οπλισμού, από εκείνον που έπρεπε να παραδοθεί μετά τον αφοπλισμό των ανταρτικών σωμάτων[543].

Όλο το προηγούμενο διάστημα, θα υπάρξει εκ μέρους των Γιουγκοσλάβων, κυρίως των πέριξ του Τίτο, ανακίνηση μειονοτικών θεμάτων και συνακόλουθες εδαφικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ελλάδας. Ταυτόχρονα, θα γίνουν προσπάθειες παραβίασης των ελληνικών συνόρων από τα αποσχιστικά τάγματα, που θα μετονομαστούν σε «Αιγιακή Ταξιαρχία». Οι επαφές που θα πραγματοποιηθούν μεταξύ απεσταλμένων του ΚΚΕ και του Τίτο, αλλά και οι παρεμβάσεις των Βρετανών στον γιουγκοσλάβο ηγέτη, μετά από παρότρυνση και της ελληνικής κυβέρνησης, θα σταθεροποιήσουν την κατάσταση εντός ενός επικίνδυνου βέβαια πλαισίου εκατέρωθεν κατηγοριών και απειλών, ενώ η «Αιγιακή Ταξιαρχία» θα διαταχθεί να κινηθεί βορειοδυτικά στα αλβανικά σύνορα[544].

---

[542] Ο Ζαχαριάδης, στην «Εισήγησή» του στη 12η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ (25-27.6.1945) απέδωσε τις «αγριότητες» που διέπραξε η Εθνική Πολιτοφυλακή αποκλειστικά στα άτομα που τις διέπραξαν καθώς ενεργούσαν εκτός οδηγιών του κόμματος. Δήλωσε συγκεκριμένα: «[…] οι "αγριότητες". Τέτοιες γένηκαν, με τούτη τη διαφορά: […] γ) φρόντισα και έψαξα να βρω, μα ούτε μια περίπτωση υπάρχει που νάχει δοθεί σα γραμμή του ΚΚΕ να γίνουν αγριότητες. Όμως αγριότητες έγιναν, και τέτοιες έκαναν και μέλη του Κόμματος. Τέτοια μέλη που είτε προβοκάτορες ήταν, είτε δεν ήταν άξια νάνε μέλη του Κόμματος. Φυσικά οι πράξεις που κάναν τα μέλη του Κόμματος δημιουργούν ευθύνες και για το ίδιο. Μα μια που το ΚΚΕ δεν έδωσε τέτοια γραμμή, και αυτούς που έκαναν υπερβασίες και τις υπερβασίες τις ίδιες τις αποκήρυξε και τις αποκηρύσσει, δε δημιουργείται ζήτημα ηθικής τάξης για το ΚΚΕ. […]». Βλ. Νίκος Ζαχαριάδης, «Εισήγηση στην 12η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ», *Ριζοσπάστης*, 1.7.1945, σ. 1, 3.

[543] Να σημειωθεί ότι οι Καλύβας-Μαραντζίδης έγραψαν ότι η «μαζική απόκρυψη όπλων ήδη πριν από τη Συμφωνία της Βάρκιζας και η αποστολή πολλών στελεχών του κόμματος στο στρατόπεδο Μπούλκες στη Γιουγκοσλαβία ήταν σημάδια της επικείμενης "ρεβάνς" των ηττημένων του Δεκέμβρη». Στάθης Καλύβας - Νίκος Μαραντζίδης, ό.π., σ. 306. Παρόμοιες απόψεις είχαν κατατεθεί νωρίτερα και από άλλους ιστορικούς. Βλ. ενδεικτικά, Δημήτριος Κούσουλας, ό.π., σ. 177-178.

Η θέση αυτή αμφισβητείται (σημειούμενη ως «αναχρονισμός») στο Heinz Richter, «Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του Εμφυλίου Πολέμου», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 285-306.

[544] Για τα παραπάνω θέματα, που άπτονται του Μακεδονικού Ζητήματος και των διεθνών διαστάσεών του, βλ. Ιάκωβος Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 35-37, 187-1932, 229-240· Φοίβος Οικονομίδης, ό.π., σ. 439-459· Σωτήρης Ριζάς, *Το Μακεδονικό Ζήτημα. Εξωτερική επέμβαση και ελληνική πολιτική*, Γρηγόρης, Αθήνα 1996, σ. 28-52· Δημήτρης Λυβάνιος, *Μακεδονικό και Βρετανία (1939-1949)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 172-185, 209-236· Ιορντάν Μπάεφ, *Μια ματιά απ' έξω. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα. Ντοκουμέντα και πηγές,* μτφρ. Γιώργος Σιακαντάρης, Φιλίστωρ, 2η έκδ., Αθήνα 1999, σ. 63-81· Χαράλαμπος Μηνασίδης, *Η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μακεδονικό Ζήτημα τη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 151-168· Γιώργος Μιχαηλίδης, «"Το χρώμα έχει το βάθος τ' ουρανού"; Αλληλογραφία του ΚΚΕ με τα κομμουνιστικά κόμματα

Εντός της πόλης της Φλώρινας, με συγκεκριμένες διαδικασίες προέκυψε και το νέο Δημοτικό Συμβούλιο πόλης Φλωρίνης, που έφερε τον τίτλο «Προσωρινό», καθώς θα παρέμενε ως τέτοιο για ένα διάστημα, που κανένας όμως δεν γνώριζε τότε τη χρονική του διάρκεια, καθώς ο βίος του εξαρτιόταν από τις εξελίξεις στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Το ΠΔΣ-Φ, από τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας, φαίνεται ότι ήταν εκείνο που σήκωσε, μαζί με το Επαρχιακό Συμβούλιο, το κύριο βάρος της οργάνωσης και -ουσιαστικά- της επιβίωσης του πληθυσμού της πόλης. Συνεργαζόταν με τις τοπικές εαμικές αρχές και ακολουθούσε τις κεντρικές επιλογές του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. Προσπάθησε όμως, τόσο μέσω της σύνθεσής του αυτής καθ' αυτής, όσο και μέσω της επιλογής των προσώπων που επέλεξε να απαρτίσουν τις επιτροπές του, να ενεργοποιήσει ένα μεγάλο αριθμό πολιτών, με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών που επόπτευε και -κατ' επέκταση- την ομαλοποίηση της ζωής της πόλης. Το κύριο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει το ΠΔΣ-Φ ήταν ο επισιτισμός. Απομονωμένο καθώς ήταν από την κεντρική κυβέρνηση ή από τους οργανισμούς επισιτιστικής βοήθειας, το ΠΔΣ-Φ ενήργησε, όπως και όλα τα άλλα εαμικά συμβούλια της περιόδου, προβαίνοντας στη φορολογία συγκεκριμένων ομάδων πολιτών, μη έχοντας ουσιαστικά άλλη επιλογή.

Εστιάζοντας στη λειτουργία του και βάσει των σωζόμενων πρακτικών του, διαπιστώνουμε επιπρόσθετα ότι ήταν ένα Δημοτικό Συμβούλιο που είχε αντιπολίτευση, παρουσιάζονταν διαφοροποιημένες εισηγήσεις, υπήρχαν πλειοψηφίες και μειοψηφίες, αποχές συμβούλων, αρνήσεις υπογραφής εγγράφων υποστήριξης κλπ, ήταν δηλαδή ένα συμβούλιο που εν γένει δεν διαφοροποιούνταν από τα αντίστοιχα Συμβούλια της κοινοβουλευτικής περιόδου του μεσοπολέμου.

Εκείνο στο οποίο ο γράφων δεν είναι σε θέση να προβεί είναι η κατάταξη των μετεχόντων τόσο στο Δημοτικό Συμβούλιο όσο και στις Επιτροπές του Δήμου (ένα μεγάλο πλήθος αστών -μεταξύ των οποίων διανοούμενοι, επαγγελματίες και έμποροι- ή εργατών, υπαλλήλων κλπ) σε αντίστοιχες κομματικές παρατάξεις, κατ' αντιστοιχία αυτού που πραγματοποίησε ο Μαραντζίδης στη μελέτη του *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας 1946-1949*. Πιθανόν ο Μαραντζίδης να στηρίζεται σε καταστάσεις, όπου δίπλα αναφέρονται οι πολιτικές ταυτότητες, αλλά ακόμη και αν υπήρχαν τέτοιες καταστάσεις για την περιοχή της Φλώρινας, αυτό θα ήταν παρακινδυνευμένο να υιοθετηθεί ως απόλυτο δεδομένο τεκμηρίωσης πολιτικής ταυτότητας, διότι -για την Φλώρινα- το μέγιστο ποσοστό των αστών που προσχώρησε στο ΕΑΜ, το έπραξε μετά τις εκτελέσεις της 23ης Αυγούστου του 1944, όταν «βγήκαν στο βουνό» πολλές εκατοντάδες Φλωρινιωτών. Είναι γεγονός βέβαια ότι στη Φλώρινα δημιουργήθηκε και γιγαντώθηκε (συνειδητά ή εξ ανάγκης) το τελευταίο έτος της κατοχής φιλοεαμικό κλίμα, γεγονός που υποβοήθησε η μη ύπαρξη στην πόλη ισχυρού

Βουλγαρίας-Γιουγκοσλαβίας στο β΄ μισό του 1944», στο Προκόπης Παπαστράτης - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), Από *την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας,* Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016, σ. 368-379· Σπυρίδων Σφέτας, «Τα Δεκεμβριανά και η στάση των γειτονικών χωρών», στο Θανάσης Σφήκας - Λουκιανός Χασιώτης - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 213-232.

αντιεαμικού πόλου, πέραν του κύκλου της νομαρχίας (του νομάρχη Μπόνη, των στενών συνεργατών του και των πολιτών που είχαν εναποθέσει τις ελπίδες τους σ' αυτόν), που δεν ήταν βέβαια αμελητέος. Μπορούμε επίσης να προσθέσουμε, βάσει των δεδομένων που έχουμε, ότι στις εαμικές διεργασίες επί εαμοκρατίας συμμετείχε (συνειδητά ή εξ ανάγκης), εκτός από το κομμάτι εκείνο της νέας γενιάς που συνειδητοποιήθηκε πολιτικά επί κατοχής, και ένας κόσμος που ήταν ενεργός πολιτικά κατά τον μεσοπόλεμο, και του απαγορεύθηκε η πολιτική έκφραση και η πρόσβαση στην πολιτική εξουσία από το 1936, ο κόσμος δηλαδή -του μέγιστου αριθμού- των αντιμοναρχικών Φλώρινας[545]. Αντιθέτως, ο μέγιστος του χώρου των βασιλικών-αντιβενιζελικών του μεσοπολέμου, που ήταν πλησίον της δικτατορίας, του Λαϊκού δημάρχου της πόλης και του νομάρχη Μπόνη επί κατοχής, δεν συμμετείχε και δεν προσκλήθηκε να συμμετάσχει στις εαμικές διεργασίες, στο Προσωρινό Δημοτικό Συμβούλιο και στις Επιτροπές του. Αξίζει επιπρόσθετα να σημειώσουμε ότι ο δήμαρχος επί εαμοκρατίας Βασίλης Γυμνόπουλος, ήταν υποψήφιος βουλευτής του κόμματος των Φιλελευθέρων στις εκλογές του 1936 (τέταρτος σε ψήφους μετά από Μόδη, Βαλαλά[546] και Τζώρτζη), ένα από τα δύο σημαντικότερα στελέχη των Φιλελευθέρων της περιοχής, ο Γεώργιος Τζώρτζης (ο άλλος ήταν ο Γεώργιος Μόδης, που άφησε την περιοχή τον Ιανουάριο του 1943, όταν συνελήφθη πρόσκαιρα από τους Γερμανούς, παρέμεινε στη Θεσσαλονίκη, μετακινήθηκε σε Αθήνα και Μέση Ανατολή, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη και εμφανίστηκε στη Φλώρινα την άνοιξη του 1945[547]), συμμετείχε εμφανώς στις εαμικές διεργασίες (μαζί με πληθώρα στελεχών του αντιμοναρχικού χώρου) τόσο στο τελευταίο έτος της κατοχής όσο και επί εαμοκρατίας, ενώ τα δύο κύρια στελέχη των Λαϊκών Φλώρινας, οι βουλευτές Φίλιππος Δραγούμης[548] και Στέργιος Μπινόπουλος[549], έλειπαν από την περιοχή καθ'

[545] Να σημειωθεί ότι η συγκρότηση Δημοκρατικού Μετώπου που θα συγκέντρωνε όλες τις αντιμοναρχικές δυνάμεις, είχε τεθεί από το Γραφείο Περιοχής Μακεδονίας ως καθήκον προς όλες τις περιφερειακές κομματικές οργανώσεις. Η απόφαση πάρθηκε από την Ολομέλεια της Κομματικής Επιτροπής Μακεδονίας για την «αντιμετώπιση του κινδύνου που διατρέχει η χώρα μας να ανάψουν τον εμφύλιο πόλεμο στην πατρίδα μας». Το Δημοκρατικό Μέτωπο δεν θα ήταν οργάνωση, αλλά θα είχε τέτοια συγκρότηση «που να δίνει τη δυνατότητα να τραβηχτούν όλοι οι αντιμοναρχικοί σ' αυτό το μέτωπο». Βλ. ΚΚΕ, Γραφείο Περ. Μακεδονίας προς όλες τις Περ. Επιτροπές, Θεσσαλονίκη 30.11.1944. ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ, κ. 408, Φ=23/1/114.

[546] Της επαρχίας Καστοριάς.

[547] Βλ. Γεώργιος Μόδης, *Αναμνήσεις,* ό.π., σ. 408-445.

[548] Ο Δραγούμης επισκέφθηκε τη Φλώρινα τον Νοέμβριο του 1945 «προερχόμενος από την Θεσσαλονίκην» και περιόδευσε «ανά την ύπαιθρον, δια να μελετήση την μετά τον πόλεμον δημιουργηθείσαν εν τω Νομώ τούτο κατάστασιν». Στις ομιλίες του, πληροφορεί τοπική εφημερίδα, ο Δραγούμης εστιαζόταν «εις την Ένωσιν και Συνασπισμόν όλων των Εθνικοφρόνων κομμάτων». Βλ. *Φωνή του Λαού* [Φλώρινας], 9.12.1945, σ. 2.

Το γεγονός σχολίασε και η τοπική εφημερίδα του ΕΑΜ: «[…] ο μαυρομετωπίτης Φίλιππας Δραγούμης […] παλιότερα θυμόταν το Νομό μας μόνο στην περίοδο των εκλογών […] κάλεσε […] σε σύσκεψη με τους μαυρομετωπίτες και Δημοκρατικούς παράγοντες, προσπαθώντας να τους πείση ότι επιβάλλεται ένας "αντιεαμικός συνασπισμός" και ότι αυτό γίνεται παντού. Οι Δημοκρατικοί –όπως μάθαμε- δεν δέχτηκαν και αποχώρησαν από τη σύσκεψη». Βλ. το εκτενές άρθρο στην εφημερίδα *Νίκη* [Όργανο του Πολιτικού Συνασπισμού των Κομμάτων του ΕΑΜ Φλώρινας], 18.11.1945, σ. 4.

[549] Πρώην αξιωματικός, αδιάλλακτος μοναρχικός, βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος κατά τον μεσοπόλεμο, βρέθηκε -τότε- σε οξεία σύγκρουση τόσο με τον Μόδη όσο και με τον Δραγούμη.

όλο το διάστημα της κατοχής και εμφανίστηκαν μόλις το καλοκαίρι ή τον χειμώνα του 1945.

Ο γράφων θεωρεί πιθανόν ότι το Επαρχιακό Συμβούλιο, η Επιμελητεία του Αντάρτη, η Εθνική Αλληλεγγύη και η Εθνική Πολιτοφυλακή Φλώρινας στελεχώθηκαν από προπολεμικά στελέχη του ΚΚΕ, αλλά, βάσει και της αλληλογραφίας της τοπικής οργάνωσης του ΚΚΕ, μπορεί να ειδωθεί ότι αυτά δεν ήταν επαρκή σε αριθμό και συνεπώς υπήρξε πληθώρα ατόμων που εντάχθηκαν στον ΕΛΑΣ, το ΕΑΜ ή το ΚΚΕ κατά τη διάρκεια της κατοχής, μάλιστα δε στο τελευταίο έτος της, τα οποία δεν είχαν αντίστοιχα πολιτικά πιστεύω την προπολεμική περίοδο.

Το 1953 εκδόθηκε «Λεύκωμα πόλεως Φλωρίνης» υπό τον τίτλο: «Φλώρινα. Η ακριτική εθνική σκοπιά». Ήταν μια συλλογή επώνυμων κειμένων ιστορικού περιεχομένου, αρκετά από τα οποία αφορούσαν τη δεκαετία του ’40. Η επιμέλεια και η έκδοση του Λευκώματος ανήκε στον ιδιοκτήτη της εφημερίδας *Έθνος* Σταύρο Κωνσταντινίδη, ο οποίος έγραψε και τον πρόλογο. Ένα από τα κείμενα, το μεγαλύτερο, ήταν του Γεώργιου Τζώρτζη. Ο Τζώρτζης, νομικός, γερουσιαστής και εθνοσύμβουλος κατά τον μεσοπόλεμο, είχε προσχωρήσει στο ΕΑΜ (με το σύνολο σχεδόν των αντιμοναρχικών δικηγόρων της πόλης) και συμμετείχε στις διεργασίες του, υποστηρίζοντας και την ίδρυση σλαβομακεδόνων σχολείων. Ήταν μάλιστα αυτός που εκφώνησε τον «λόγο της απελευθέρωσης»[550], κατά την πανηγυρική τελετή απελευθέρωσης της Φλώρινας. Αμέσως μετά ορίστηκε διοικητικός αντιπρόσωπος της επαρχίας Φλώρινας (αντίστοιχο αξίωμα με αυτό του νομάρχη). Συμμετείχε στις εκλογές του Μαρτίου του 1946 και εκλέχθηκε βουλευτής με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Δεν είχε την ίδια επιτυχία στις εκλογές του 1950 στις οποίες επίσης συμμετείχε[551].

Το κείμενο που υπέγραφε ο Τζώρτζης, επανεκτιμώντας τα προγενέστερα στις τρέχουσες πολιτικές συνθήκες και επαναπροσδιορίζοντας ουσιαστικά και το δικό του παρελθόν, είχε τίτλο: «Η Φλώρινα. Ιστορία και αγώνες». Εντός του κειμένου αυτού, υπήρχε αναφορά σχετική με την περίοδο της εαμοκρατίας στην περιοχή της Φλώρινας. Χαρακτηριστικό είναι το κομμάτι της αναφοράς αυτής όπου εισάγει τη

Σύμφωνα με τον τελευταίο, ο «καταγόμενος από το αλβανόφωνο χωριό Λέχοβο», Στέργιος Μπινόπουλος, ήταν ένας από τους «οπαδούς» της δικτατορίας Μεταξά. Βλ. Ανδρέας Αθανασιάδης, ό.π., σ. 266, 282-284, 305-335.

Σύμφωνα με τις τοπικές εφημερίδες, ο Μπινόπουλος αφίχθη στη Φλώρινα στις 10 Αυγούστου 1945: «Μετ’ απουσίαν ετών εις το εξωτερικόν αφίχθη προχθές ο πολιτευτής του Νομού μας κ. Στέργιος Μπινόπουλος». Οι ίδιες εφημερίδες ενημέρωναν ότι ο Μπινόπουλος βρισκόταν σε ξενοδοχείο των Αθηνών, τον Απρίλιο του ίδιου έτους, «όπου οι επιθυμούντες δύνανται να απευθύνονται». Βλ. *Ελληνική Φωνή* [Φλώρινας], 22.4.1945, σ. 2· 12.8.1945, σ. 2· *Φωνή του Λαού* [Φλώρινας], 12.8.1945, σ. 2.

[550] Τα εισαγωγικά είναι του γράφοντας και έχουν ως σκοπό να παραπέμψουν στον αντίστοιχο λόγο που απηύθυνε ο Παπανδρέου στον λαό της Αθήνα μετά την απελευθέρωση.

[551] Ο Τζώρτζης απείχε από τις εκλογές του 1951 επικαλούμενος λόγους υγείας και «οικονομικάς δυσχερείας». Στην πραγματικότητα, όπως ο ίδιος δημοσίως αποκάλυψε, πέραν των συγκεκριμένων προβλημάτων, δεν επιθυμούσε να μετέχει «ενός Συνδυασμού ο οποίος αποτελεί Συνοθείλευμα». Τα βέλη του Τζώρτζη στρέφονταν μάλλον στην συμπερίληψη του Δραγούμη εντός του ψηφοδελτίου του Κόμματος των Φιλελευθέρων. Βλ. Γ. Τζώρτζης, «Διατί δεν συμμετέχω εις την εκλογήν», *Έθνος* [Φλώρινας], 1.9.1951, σ. 1.

διαφοροποίηση σε σχέση με άλλες περιοχές της Ελλάδας και καταθέτει και τη δική του άποψη-ερμηνεία για το γεγονός αυτό. Το σχετικό απόσπασμα από το κείμενο του Τζώρτζη έχει ως εξής:

> Την 2αν Νοεμβρίου 1944 ο στρατός του ΕΛΑΣ και αι αρχαί του ΕΑΜ εισήλθον εις την πόλιν. Ο πληθυσμός της πόλεως με τον Μητροπολίτην και τον Δήμαρχον επί κεφαλής τους υπεδέχθη ως ελευθερωτάς και επανηγύρισεν την απολύτρωσίν του από την Γερμανικήν κατοχήν. Ο ενθουσιασμός του όμως δεν εβράδυνε να μεταβληθή εις απόγοήτευσιν διότι το ΕΑΜ, εις το οποίον περιήλθεν η προσωρινή διοίκησις του τόπου, καθόσον η Κυβέρνησις των Αθηνών λόγω του εκκραγέντος κινήματος και της επακολουθησάσης ενόπλου συρράξεως δεν ηδύνατο να επεκτείνη την εξουσίαν της μέχρι, Φλωρίνης, ήρχισε να εφαρμόζη μέτρα πιεστικά διά της συλλήψεως προσώπων είτε λόγω των αντιδραστικών φρονημάτων των, ως τα εχαραχτήριζον οι Κομμουνισταί, είτε προς αναγκαστικήν είσπραξιν υπερόγκων χρηματικών εισφορών. Το κτίριον του Δικαστηρίου είχεν υπερπληρωθή κρατουμένων η δε ανησυχία διά την δημιουργίαν εκτρόπων από ημέρας εις ημέραν ηύξανεν. Το ΕΑΜ αποβλέπον εις την κατάκτησιν της εξουσίας οριστικώς, ενήργει καθημερινώς οχλαγωγικάς συγκεντρώσεις εκ χωρικών και προέβαινεν εις απειλάς εκτελέσεων λόγω της εκτραχύνσεως της καταστάσεως εις Αθήνας.
>
> Ο διαβόητος Σλαυοκομμουνιστής Γκότσης ο οποίος είχεν προηγουμένως καταφύγει εις Μοναστήριον με ένα Τάγμα του ΕΛΑΣ, διαφωνήσας με τον ΕΛΑΣ, ηπείλει να επιδράμη εις την πόλιν η οποία παρέμεινεν ανυπεράσπιστος λόγω της μετακινήσεως των δυνάμεων του ΕΛΑΣ προς Αθήνας και Ιωάννινα όπου έσπευδε να ενισχύση τας Κομμουνιστικάς δυνάμεις μαχομένας εναντίον των Εθνικών και Αγγλικών τοιούτων. Η κατάστασις υπήρξεν κρίσιμος και εις την κρισιμωτέραν στιγμήν, ότε ηπειλούντο και ενταύθα έκτροπα ήλθεν η συμφωνία της Βάρκιζας δια να προλάβη επαπειλουμένας υπό του ΕΑΜ ασχημίας και εγκλήματα, ανάλογα προς εκείνα που συνέβησαν εις άλλας περιφερείας. Δέον όμως να ομολογηθή ότι εκτός της εξαφανίσεως δύο ενωμοταρχών της Χωροφυλακής και των κατά την διάρκειαν της κατοχής εξαφανισθέντων αντιδραστικών, ως τα εχαρακτήριζον, προσώπων δεν συνέβησαν άλλα εγκλήματα κατά την κρίσιμον ταύτην εποχήν. Εις τούτο φαίνεται συνετέλεσαν συστάσεις φρονήσεως προς τους Διευθύνοντας το ΕΑΜ οίτινες ήσαν άλλοι μεν κατά σύμπτωσιν φρόνιμοι άνθρωποι, άλλοι δε γνωστοί, ως καταγόμενοι εκ της περιφερείας. Ούτω η πόλις, εν συγκρίσει με άλλας πέρασεν ευθηνώτερα και αυτήν την περιπέτειαν καθ' ην εδοκίμασεν μεγάλας αγωνίας και φόβους. Λαϊκή πεποίθησις άλλως τε είναι ότι την προφυλάσσει ο Άγιος Γεώργιος[552].

Η εαμοκρατία λοιπόν στην περιοχή της Φλώρινας ξεκίνησε και παρέμεινε ως ένα καθεστώς εν ανάγκη, ένα καθεστώς εν αναμονή και ήταν μια δύσκολη περίοδος. Δοκιμάστηκαν οι ανθρώπινες αντοχές και οι προσωπικές σχέσεις, ενώ ταυτόχρονα οξύνθηκαν οι πολιτικές διαφορές που εκκινούσαν από τον μεσοπόλεμο, αλλά είχαν κυρίως αναφορά στην περίοδο της κατοχής. Θα μπορούσε επίσης να λεχθεί ότι η εαμοκρατία στη Φλώρινα ήταν μια περίοδος όχι τόσο βίαιη όσο η τελευταία κατοχική περίοδος (καλοκαίρι 1943-φθινόπωρο 1944) και αυτό ίσως έχει να κάνει, όπως ο Τζώρτζης υποστήριξε, με τους «διευθύνοντας του ΕΑΜ».

[552] Γεώργιος Τζώρτζης, «Η Φλώρινα. Ιστορία και αγώνες», ό.π., σ. 62-63.

Η ενσωμάτωση των αντιπάλων του ΕΑΜ στο μόρφωμα της εθνικοφροσύνης, αμέσως μετά την εγκαθίδρυση των κυβερνητικών αρχών στην περιοχή, διαμόρφωσε νέα δεδομένα. Η εθνικοφροσύνη συσπείρωνε εντός της ένα σύνολο πολιτών με διαφορετικές πολιτικές αφετηρίες, γεγονός που δημιουργούσε πρόβλημα στην ενιαία ιδεολογικοπολιτική αποτύπωσή της. Όρισε έτσι εξ' αρχής ως αντίπαλό της όλο εκείνο τον κόσμο που προσέβλεπε σε μια άλλη Ελλάδα, στη λαοκρατούμενη Ελλάδα, ως αντίπαλη ιδεολογία της αυτή της λαοκρατίας και ως απεχθές παράδειγμα εφαρμογής της την περίοδο της εαμοκρατίας. Στην πραγματικότητα όμως η εαμοκρατία δεν ήταν παρά μια περίπτωση περιφερειακής διοίκησης χωρίς κεντρική-κρατική υποστήριξη, περιορισμένη στο πλαίσιο της προσωρινότητας και εστιασμένη στην προσπάθεια επίλυσης άμεσων βιοτικών αναγκών του πληθυσμού. Το δεδομένο βέβαια ήταν ότι η συγκεκριμένη περιφερειακή εξουσία πέρασε στα χέρια εαμιτών και αυτό ήταν κάτι που η εθνικοφροσύνη δεν θα επέτρεπε να ξανασυμβεί.

Ο κόσμος της εθνικοφροσύνης, που κατά την περίοδο της εαμοκρατίας αισθάνθηκε την περιθωριοποίησή του και ένα μέρος του (κυρίως εκείνο που κατηγορούνταν για συνεργασία με τον κατακτητή) ένιωσε σε πολλές περιπτώσεις και την ωμή βία της εαμικής εξουσίας, δεν ήταν ενιαίος και υπήρξε ανάγκη υποβίβασης των διαιρέσεών του. Όμως αυτό ήταν αδύνατο, καθώς γινόταν τώρα μοίρασμα εξουσίας και αγώνας για την κατάληψη μιας προνομιούχας θέσης στο νέο καθεστώς. Λίγο πριν τις εκλογές του 1946, έγινε μια τελευταία προσπάθεια ενοποίησης του χώρου της εθνικοφροσύνης. Επαναβεβαιώθηκε τότε, μέσα από τον λόγο του εξέχοντα παράγοντα της εθνικοφροσύνης Γ. Μόδη, για μια ακόμη φορά ο αντίπαλος (το ΕΑΜ και το ΚΚΕ), παρατέθηκε μια συγκεκριμένη ιστορική αφήγηση, που θα αποτελούσε εφεξής το ενδεδειγμένο για τον «κόσμο της εθνικοφροσύνης» σχήμα κατανόησης του πρόσφατου παρελθόντος (κατοχή-εαμοκρατία) και ταυτόχρονα ορίστηκε -για πρώτη φορά- ένα πολιτικό πρόταγμα συσπείρωσης που, εκτός του επαναλαμβανόμενου, με πολλαπλούς και παραπλήσιους τρόπους, διαχωρισμού των πολιτών «εις έλληνας και μη έλληνας», πρόκρινε την απάλειψη και εγκατάλειψη των πολιτικών θεωριών περί δεξιάς, κέντρου και αριστεράς δια της συνεργασίας «όλων ανεξαιρέτως των πράγματι ελληνικών κομμάτων». Όμως εκείνη που τελικά θα συσπειρωνόταν ήταν η φιλομοναρχική δεξιά παράταξη, και έτσι κύρια στελέχη της εθνικοφροσύνης της περιοχής Φλώρινας, με αντιμοναρχικό όμως παρελθόν όπως ο Γ. Μόδης, δεν θα μπορέσουν να λάβουν μια θέση στα έδρανα της πρώτης μετακατοχικής βουλής.

Πιο συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 1946 πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του κινηματογράφου της Φλώρινας μεγαλειώδης συγκέντρωση «επ' ευκαιρία της ενώσεως όλων των εθνικοφρόνων πολιτικών Κομμάτων». Ομιλητές ήταν οι Γ.Χ. Μόδης, Χ. Σιάκος, Αθ. Αλεξίδης, Στ. Μπινόπουλος και Στ. Τριανταφυλλίδης. Αντίπαλοι μεταξύ τους, κάποιοι απ' αυτούς κατά το παρελθόν, ως Φιλελεύθεροι, Λαϊκοί ή Ανεξάρτητοι[553], ενωμένοι τώρα κάτω από το σκέπαστρο της εθνικοφροσύνης[554]. Καθώς δε το δημοψήφισμα για την επιστροφή του βασιλιά

[553] Βλ. σχετικά τη μελέτη, Ανδρέας Αθανασιάδης, *Στη σκιά του «βουλγαρισμού»*, ό.π.

[554] Το οποίο έμελε να στεγάζει πολιτευτές, όπως οι προαναφερόμενοι της περιοχής Φλώρινας, αλλά και πολίτες με συγκεκριμένο παρελθόν, όπως ο Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος, βουλευτής Κοζάνης το

αναβαλλόταν -σύμφωνα με τα μέχρι την περίοδο εκείνη δεδομένα- για το 1948, δεν φαινόταν πλέον «κανένα απολύτως κώλυμα εις την πραγματοποίησιν της συνεργασίας όλων ανεξαιρέτως των πράγματι ελληνικών κομμάτων». Ο Μόδης στην ομιλία του ξεκαθάρισε ότι έπρεπε να πάψει ο διαχωρισμός σε δεξιά, κέντρο και αριστερά[555]. Η διάκριση ήταν μόνο «εις έλληνας και μη έλληνας, εις ανθρώπους και απανθρώπους». Αφού ανέλυσε τα «φρικαλέα όργια αίματος», που «διεπράχθησαν από τους περιέργους αυτούς ανθρωπιστάς» του ΕΑΜ και του ΚΚΕ κατά την περίοδο της εαμοκρατίας[556] προέβλεψε πως οι παραπάνω ήταν έτοιμοι «να επανέλθουν δριμύτεροι με τον "τρίτον γύρον"». Για τον Μόδη, ο πατριωτισμός των «κουκουέδων» ήταν «τόσον μεγάλος … τόσον μεγάλος» ώστε

> δεν τον χωράει η μικρή Ελλάς και εκχύνεται και αγκαλιάζει μια απέραντη ξένη χώρα μαζύ με τα παρακλάδια της μαζύ ακόμα και με τον Τίτο, τον Γεωργήεφ, τον Εμβέρ Χότζα, εκεί είναι η πραγματική των πατρίς.

Θύμισε επίσης ο Μόδης την πολιτική του ΚΚΕ από το 1925 για την «αυτονομία της Μακεδονίας και Θράκης» και το γράμμα του Ζαχαριάδη τον Ιανουάριο του 1941, που καλούσε τους στρατιώτες του μετώπου «να πετάξουν τα όπλα και να συναδελφωθούν με τους Ιταλούς». Τόνισε πως κατά την περίοδο της κατοχής το ΚΚΕ διεξήγαγε αγώνα «κατά τρόπον ώστε οι μεν Γερμανοί τίποτε σχεδόν να μην πάθουν, να χτυπηθούν όμως αλύπητα όλα τα εθνικά ανταρτικά σώματα». Κατηγόρησε τους «κουκουέδες» ότι «διατηρούν συμμορίες, σκοτώνουν αλύπητα και ιδιαιτέρως στην περιφέρειά μας και ξελαρυγγίζονται ότι τρομοκρατούνται…», ενώ επιτέθηκε και στους «Αγροτικούς του Γαβριηλίδη και του Γυμνόπουλου», στους «αριστερούς

1946 με το Λαϊκό Κόμμα, ηγετικό στέλεχος επί κατοχής (μαζί με τον Μιχάλαγα και τον Κισά Μπατζάκ) του ΕΕΣ, που έδωσε μάχες κατά του ΕΛΑΣ, οι οποίες, όπως τονίζει ο Δορδανάς, «είχαν διεξαχθεί με γερμανικά όπλα και με την επιχειρησιακή υποστήριξη των κατακτητών». Δεν ήταν παράδοξο λοιπόν που στο «παλλαϊκό μνημόσυνο υπέρ των σφαγιασθέντων [υπό του ΕΛΑΣ] εθνομαρτύρων», που τελέστηκε στο Κιλκίς τον Νοέμβριο του 1946 παρουσία των συγγενών των θυμάτων, του μητροπολίτη, πλήθους εθνικοφρόνων και του ίδιου του Μιχάλαγα, οι κύριες και σημαντικότερες ομιλίες ήταν αυτές του Κωνσταντίνου Παπαδόπουλου και του Γεώργιου Μόδη. Βλ. Στράτος Δορδανάς, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, ό.π., σ. 269, 357-359.

[555] Αξίζει να σημειωθεί ότι η διαμόρφωση του ελληνικού «κέντρου» αρχίζει μετά την απελευθέρωση, κυρίως ως «δημοκρατικό κέντρο», μια πολιτική πρόταση μεταξύ της «μοναρχικής ή άκρας δεξιάς» και της «κομμουνιστικής ή ακραίας ή άκρας αριστεράς». Στην πολιτική ορολογία της εποχής υιοθετείται ο όρος «Κέντρο» (με κεφαλαίο Κ και χωρίς προσδιορισμό) μόλις στα τέλη του 1945. Βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία*, ό.π., σ. 33-35.

Στις αρχές του 1946, ο Μόδης προτείνει την υπέρβαση του σχήματος δεξιά-κέντρο-αριστερά· πολύ σύντομα όμως θα εγκαταλείψει τους υπερκομματικούς οραματισμούς του, θα ενταχθεί και θα πολιτευθεί εντός του «Κέντρου», τόσο στις επερχόμενες εκλογές, όσο και στη μετεμφυλιακή περίοδο. Θα βρεθεί τότε σε κοινά «δημοκρατικά ψηφοδέλτια», με ένα από τα εαμικά στελέχη της περιόδου 1945-1946, τον Δημοσθένη Θεοχαρίδη. Βλ. Χρήστος Ζάγκος, ό.π., σ. 236-312.

[556] Ο Μόδης, αφού περιέγραψε τις «θηριωδίες» του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και του ΚΚΕ «εις βάρος τόσου πλήθους Ελλήνων» σε διάφορες περιοχές της Μακεδονίας, εστίασε στη Φλώρινα και δήλωσε: «Ευτυχώς εδώ [στη Φλώρινα] έγιναν σχετικώς ολιγώτερα εν συγκρίσει με το Κιλκίς, την Νάουσαν, την Βέρροιαν, την Χαλκιδικήν, την Νιγρίταν».

φιλελεύθερους του Γρηγοριάδη και του Καραμαούνα», στον Οθωναίο και στον Κύρκο. Κατέθεσε επίσης τις πολιτικές διαφορές που χώριζαν τους «ενωμένους εθνικόφρονες» από το ΚΚΕ:

> Δεν είμεθα εναντίον των μεταρρυθμίσεων και των εξελίξεων. Πρωτοστατήσαμεν στο ζήτημα της απαλλοτρίωσης και διανομής των τσιφλικιών στους καλλιεργητάς μας. Δεν είναι το κοινωνικό ή οικονομικό των πρόγραμμα νεφελώδες ή νεφελοκρατούμενον που μας χωρίζει από το ΚΚ αλλά η βία, η τυρρανία, η απανθρωπιά, η νοσηρά ψύχωσίς των.

Τέλος, ο Γ. Μόδης εξήγησε ότι η Φλώρινα δεν θα μπορούσε να έχει καμιά σχέση με τον κομμουνισμό, καθώς

> είμεθα τόπος κατ' εξοχήν μικροϊδιοκτητών, μικρογεωργών, μικροεπαγγελματιών, μικρονοικοκυραίων, χωρίς βιομηχανίαν, χωρίς κεφάλαια, τόπος που εξαρτάται, επαναλαμβάνω και το τονίζω, από τα εμβάσματα του εξωτερικού και δεν έχει επομένως τίποτα να κάμη με τα κολχόζ, κομχόζ και τα άλλα κομμουνιστικά κατορθώματα[557].

Κατέληξε δε με τη φράση «Ζήτω ο λαός της Φλωρίνης!», υπονοώντας σαφώς τον εθνικόφρονα λαό της Φλώρινας. Φράση ή σύνθημα με ξεκάθαρα συμφραζόμενα, πιο προσεκτικά διατυπωμένο από το «Ζήτω η Φλώρινα», που τόλμησε να εκστομίσει, κάποια χρόνια πριν (στις δημοτικές εκλογές του 1934), υποψήφιος δήμαρχος της πόλης, εστιάζοντας στο πρόβλημα ανάδειξης της Φλώρινας που -κατά τη γνώμη των υποστηρικτών του δημάρχου- είχε απαξιωθεί από το εθνικό κέντρο, προκαλώντας τότε τα εθνικά αντανακλαστικά των «εθνικοφρόνων» της εποχής εκείνης, που θεώρησαν ότι το σύνθημα υπονοούσε την πρόθεση «να κάμωμεν την Φλώρινα Βουλγαρικήν»[558].

Η Φλώρινα πλέον, έχοντας τον δικό της «κόσμο της εθνικοφροσύνης», εντασσόταν δυναμικά στο «κράτος των εθνικοφρόνων», που διέθετε όλους εκείνους τους μηχανισμούς ώστε η περιοχή να μη βιώσει άλλη φορά περιόδους όπως εκείνη της εφαρμογής της «δόλιας δημοκρατίας» των «κουκουέδων», όπως τη χαρακτήριζε ο Μόδης, δηλαδή της περιόδου της εαμοκρατίας.

---

[557] Βλ. αναλυτικά την ομιλία του Γ. Μόδη, σε *Έθνος* [Φλώρινας], 1.3.1946, σ. 1 και 2.

[558] Βλ. σχετικά το κεφάλαιο «Οι δημοτικές εκλογές της 11ης Φεβρουαρίου 1934, μια "διένεξις τοπικιστικού και φυλετικού χαρακτήρος"», στο Ανδρέας Αθανασιάδης, ό.π., σ. 283-305.

Πηγές

Αρχεία

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Αρχείο Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΑΣΚΙ, ΑΚΚΕ)

- ΚΚΕ, Κομματική Οργάνωση Περιοχής Μακεδονίας (ΚΟΠΜ)
- ΚΚΕ, Δυτικομακεδονικό Γραφείο
- ΚΚΕ, Περιφερειακή Επιτροπή Φλώρινας

Γενικά Αρχεία Κράτους - Αρχ. Νομού Θεσσαλονίκης, Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (ΓΑΚ-Αρχ. Θεσσαλονίκης, ΙΑΜ)

- Αταξινόμητο αρχειακό υλικό (ανακριτικά έγγραφα -Νοεμ. 1944- Δικαστικού, 9ης Μεραρχίας ΕΛΑΣ για «βουλγαρομακεδονικό κομιτάτο Φλώρινας», εντός δικογραφιών του Ειδικού Δικαστηρίου Θεσσαλονίκης, για τις δίκες Οκτ. 1945-«Δοσιλόγων Φλωρίνης» και Νοεμ. 1959-«Δίκη Μ. Γέλε»)
- Αυτόνομη Υπηρεσία Επισιτισμού Μακεδονίας 1941-1945. Έγγραφα του Γραφείου Επισιτισμού Φλωρίνης
- Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος. Αναφορές Αστυνομίας 1945. Αναφορές Διοίκησης Χωροφυλακής Κεντρικής Μακεδονίας προς τη ΓΔΒΕ
- Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος. Χωροφυλακή 1945. Εθνοφυλακή
- Γενική Διοίκηση Βορείου Ελλάδος. Χωροφυλακή 1945. Παράπονα. Υπηρεσιακή κατάσταση οργάνων Χωροφυλακής. Σταθμοί Χωροφυλακής. Δικαιοδοσία Χωροφυλακής

Γενικά Αρχεία Κράτους- Αρχ. Νομού Φλώρινας (ΓΑΚ-Αρχ. Φλώρινας)

- Αποφάσεις Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Φλωρίνης 1945 και 1946
- Βιογραφικά μελών ΚΚΕ, ΕΑΜ, ΕΛΑΣ Φλώρινας
- Πρακτικά Προσωρινού Δημοτικού Συμβουλίου Φλώρινας, 3.11.1944 έως 20.3.1945
- Σύλλογος «Αριστοτέλης», διάφορα έγγραφα

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη,

- Αρχείο Αθανασίου Σουλιώτη-Νικολαΐδη
- Αρχείο Φίλιππου Δραγούμη

Εθνικό Τυπογραφείο

- Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, 1944-1945

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ Θεσσαλονίκης)

- Ειρηνοδικείον Φλωρίνης, Πολιτικαί Εκθέσεις και Πράξεις, 1945

Εφημερίδες – φύλλα

Αγώνας [Όργανο της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΚΚΕ], 1944
Αλήθεια [Όργανο του Δυτικομακεδονικού Γραφείου του ΚΚΕ], 1944
Έθνος [Φλώρινας], 1942, 1943, 1945, 1946, 1947
Εκπαιδευτικός Ακρίτας [Φλώρινας], 1945, 1946
Έλεγχος [Φλώρινας], 1929

Ελεύθερη Ελλάδα [Όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ],1944
Ελεύθερη Μακεδονία [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ Δυτικής Μακεδονίας], 1944
Ελευθερία [Αθηνών], 1944, 1946, 1947
Ελευθερία [Όργανο της Επιτροπής του ΕΑΜ περιοχής Μακεδονίας], 1944, 1945
Ελληνική Φωνή [Φλώρινας], 1945
Εμπρός [Αθηνών], 1945
Λαϊκή Φωνή [Όργανο της ΚΟΠΜ του ΚΚΕ], 1944, 1945
Λαοκρατία [Εφημερίδα της Περιφερειακής Επιτροπής Φλώρινας του ΕΑΜ], 1944
Μακεδονία [Θεσσαλονίκης], 1929, 1959
Μακεδονική Αλληλεγγύη [Όργανο της Δυτικομακεδονικής Επιτροπής ΕΑ], 1944
Νίκη [Όργανο Πολιτικού Συνασπισμού των κομμάτων του ΕΑΜ Φλωρίνης], 1945
Ριζοσπάστης [Αθηνών], 1944, 1945
Φωνή του Λαού [Φλώρινας], 1945

Δημοσιευμένο αρχειακό υλικό

Γιαννακόπουλος Κώστας, Μισολίδης Νίκος, Περχανίδου Αλεξάνδρα (επιμ.), *Στα ερείπια της κατεστραμμένης Ελλάδας. Έγγραφα από το αρχείο της UNRRA (1944-1946*), μτφρ. Κώστας Γιαννακόπουλος, Νίκος Μισολίδης, Αλεξάνδρα Περχανίδου, ΕΜΣ - Εξάντας, Θεσσαλονίκη 2017

Δραγούμης Φίλιππος, *Ημερολόγιο 1944. Λίβανος-Κάιρο-Ιταλία-Απελευθέρωση,* επιμ. Ι.Κ. Μαζαράκης Ανιάν, Δωδώνη, Αθήνα 2011

Δραγούμης Φίλιππος, *Προσοχή στην Βόρειαν Ελλάδα 1945-1948*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1949

ΕΑΜ, *Λευκή Βίβλος. Μάης 1944-Μάρτης 1945,* Τρίκκαλα, 1 Φλεβάρη (ανατύπωση Αθήνας), Επικαιρότητα (φωτοαντιγραφική ανατύπωση έκδοσης 1945) , Αθήνα 2009

Έτσι άρχισε ο εμφύλιος. Η τρομοκρατία μετά τη Βάρκιζα, 1945-1947. Ολόκληρη η έκθεση του Δημοκρατικού Στρατού στον ΟΗΕ τον Μάρτιο του 1947, Γλάρος, Αθήνα 1987

Θερμός Ηλίας (επιμ), *Αποστολή «Περικλής». Τα επίσημα αρχεία του Γραφείου Στρατηγικών Υπηρεσιών (OSS) των ΗΠΑ στην κατεχόμενη Ελλάδα*, μτφρ. Ηλίας Θερμός, Καστανιώτη, Αθήνα 2016

Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 1ος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981

Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ του ΚΚΕ, *Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*, τόμος 2ος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981

ΚΕ του ΚΚΕ, *Δοκίμιο ιστορίας του ΚΚΕ*, τόμος 1ος, *1918-1949*, Σύγχρονη Εποχή, 7η έκδ., Αθήνα 2012

Λαοκρατία και Σοσιαλισμός. Το πρόγραμμα εθνικής απελευθέρωσης και της Λαϊκής Δημοκρατίας, εκδόσεις «Ριζοσπάστη», Αθήνα 1943 (ανατύπωση Καρδίτσα, Σεπτέμβρης 1943)

Ομάδα Μεραρχιών Μακεδονίας του ΕΛΑΣ, «Από τη δράση των Άγγλων Συνδέσμων Αξιωματικών στον ΕΛΑΣ Δυτικής Μακεδονίας (Νοέμβριος 1944)», *Εθνική Αντίσταση*, συλλογή 2η, Αύγουστος 1962, σ. 26/110

Παπαπαναγιώτου Αλέκος (επιμ.), *ΚΚΕ. Επίσημα Κείμενα 1940-1945*, τόμος 5ος, *Το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας στον Πόλεμο και στην Αντίσταση*, Έκδοση του ΚΚΕ (Εσωτερικού), Αθήνα 1974 (1η έκδ. Ρώμη 1973)

Πετρίδης Παύλος (επιμ.), *Στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου. Σπάνια ντοκουμέντα του ΕΑΜ (1944-1947),* Προσκήνιο, Αθήνα 1998

Το ΚΚΕ, *Επίσημα Κείμενα*, τόμος 6ος, *1945-1949*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987

Υφυπουργείον Τύπου και Πληροφοριών, *Η εναντίον της Ελλάδος επιβουλή*, Αθήνα, Ιούνιος 1947

Βιβλία-Διατριβές-Διπλωματικές εργασίες

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *«Φωτιά και τσεκούρι!». Ελλάς, 1946-49 και τα προηγηθέντα,* Το Βήμα Βιβλιοθήκη, ειδ. έκδ., Αθήνα 2009

Αγγελόπουλος Άγγελος, *Από την Κατοχή στον Εμφύλιο. Η μεγάλη ευθύνη των συμμάχων. Ένα βιβλίο-συνέντευξη στον Σοφοκλή Γ. Δημητρακόπουλο*, Παρουσία, Αθήνα 1994

Αθανασιάδης Ανδρέας, *Στη σκιά του «βουλγαρισμού». Αποτυπώσεις «πολιτικών και εθνικών φρονημάτων» των πολιτών της περιφέρειας Φλώρινας κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου*, Επίκεντρο 2017 (υπό έκδοση)

Αθανασιάδης Ανδρέας - Μιχαηλίδης Χρήστος*, Γεννηθείς εις Καύκασον Ρωσίας*, Ινφογνώμων, Αθήνα 2010

Αλιβιζάτος Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, 3η έκδ., Αθήνα 1995

Αμπεριάδης Παναγιώτης, *Μια προσφυγική οικογένεια στα ορεινά της Καβάλας 1922-1952 (σελίδες αυτοβιογραφίας),* χ.ε., Καβάλα 1994

Αναστασιάδης Στρατής, *Από την αντίσταση στη διάψευση. Θεσσαλονίκη-Μπούλκες-Βίτσι*, επιμ.-πρόλ. Μιλτιάδης Δ. Πολυβίου, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013

Αντωνίου Κωνσταντίνος, *Η σλαυϊκή και κομμουνιστική επιβουλή και η αντίστασις των Μακεδόνων*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1950

Βόγλης Πολυμέρης, *Η αδύνατη επανάσταση. Η κοινωνική δυναμική του εμφυλίου πολέμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014

Γασπαρινάτος Σπύρος, *Οι ελληνικές κατοχικές κυβερνήσεις. Δίκες κατοχικών δοσιλόγων και εγκληματιών πολέμου,* Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2η έκδ., Αθήνα 2015

Γιαγγιώργος Κίτσος, *Μπελκαμένη, χωριό του νομού Φλώρινας. Εκατό χρόνια ζωής*, Διογένης, Αθήνα 2000

Γιαγγιώργος Κίτσος, *Σκιαγράφηση της Εθνικής Αντίστασης στη Φλώρινα*, χ.ε., Αθήνα 1990

Γκανάτσιος Βασίλης (Χείμαρρος), *Ένας Δάσκαλος Καπετάνιος καταγράφει και αξιολογεί τη δεκαετία 1940-1950,* Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2004

Γκριτζώνας Κώστας, *Ανθρωποθυσίες στο βωμό των ειδώλων*, χ.ε., Λάρισα, χ.χ.έ.

Γούναρης Βασίλης, *Εγνωσμένων κοινωνικών φρονημάτων. Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 2002

Γρηγοριάδης Φοίβος, *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου 1945-1949. Το δεύτερο αντάρτικο*, τόμος 1ος, Καμαρινόπουλος, Αθήνα, χ.χ.έ.

Γρηγορίου Εμμανουήλ, *Το βουλγαρικόν όργιον αίματος εις την Δυτικήν Μακεδονίαν 1941-1944*, Πυρσός, Αθήνα 1947

Γυιόκας Παναγιώτης, *Καιροί εθνικής δοκιμασίας*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1982

Γώγος Στέφανος, *Η καταστολή της κατά του έθνους ανταρσίας*, χ.ε., Φλώρινα, 2001

Δασκαλάκης Απόστολος, *Ιστορία Ελληνικής Χωροφυλακής 1936-1950*, τόμος 1ος, χ.ε., Αθήνα 1973

Δέδε Κατερίνα, *Ο σύντομος πολιτικός βίος της ΕΠΕΚ. Η ανάδυση του Κέντρου στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2016

Δημητράκης Παναγιώτης, *Οι Γερμανικές Μυστικές Υπηρεσίες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου και της Κατοχής (1937-1945),* Ενάλιος, Αθήνα 2009

Δορδανάς Στράτος, *Η γερμανική στολή στη ναφθαλίνη. Επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία, 1945-1974*, Εστία, Αθήνα 2011

Ζάγκος Χρήστος, *Πολιτική, Τύπος και Τόπος. Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-1991)*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011

Ζαφειρόπουλος Δημήτριος, *Το ΚΚΕ και η Μακεδονία*, χ.ε., Αθήνα 1948

Ζιώγας Θανάσης, *Η Εθνική Αντίσταση στη Φλώρινα-Καστοριά 1941-1944*, Εντός, Αθήνα 2016

Ελεφάντης Άγγελος, *Μας Πήραν την Αθήνα. Ξαναδιαβάζοντας την ιστορία 1941-1950*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 200

Ενεπεκίδης Πολυχρόνης, *Οι διωγμοί των Εβραίων εν Ελλάδι 1941-1944. Επί τη βάσει των Μυστικών Αρχείων των ΕΣ-ΕΣ*, Παπαζήση, Αθήνα 1969

Ζαφειρόπουλος Δημήτριος, *Το ΚΚΕ και η Μακεδονία*, χ.ε., Αθήνα 1948

Ζέκεντορφ Μάρτιν, *Ντοκουμέντα από τα γερμανικά αρχεία*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991

Ζέπος Δημήτριος, *Λαϊκή Δικαιοσύνη εις τας ελευθέρας περιοχάς της υπό κατοχήν Ελλάδος,* χ.ε., Αθήνα 1945

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, *Από τη Βάρκιζα στο Μπούλκες. Διαδρομές ζωής ή θανάτου (μέσα από το αρχείο του Ν. Τσιρώνη),* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, *«Μέρες» της ΟΠΛΑ στη Θεσσαλονίκη. Τα χρώματα της βίας (1941-1945),* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014

Ιατρίδης Ιωάννης, *Εξέγερση στην Αθήνα. Τα γεγονότα που συγκλόνισαν την Ελλάδα τον Δεκέμβριο του 1944,* Λιβάνη, Αθήνα 2013 (1η έκδ. 1973),

Καινούργιος Χρήστος, *Στα άδυτα του Εμφυλίου. Στρατόπεδα Ρουμπίκ και Μπούλκες*, Ιωλκός, Αθήνα 2003

Καλλιανιώτης Αθανάσιος, *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946),* διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2007

Καλογρηάς Βάιος, *Το αντίπαλο δέος. Οι εθνικιστικές οργανώσεις αντίστασης στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944),* University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2012

Καλύβας Στάθης – Μαραντζίδης Νίκος, *Εμφύλια πάθη. 23 ερωτήσεις και απαντήσεις για τον εμφύλιο*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2015

Κανελλόπουλος Παναγιώτης, *Ιστορικά δοκίμια*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 3η έκδ., Αθήνα 2007

Καράλιεβ Ζίσο - Γιοβάνοβ Τάσκο, *Ραζγκόρενο Κρουσσόραντι. Το Κρουσσόραντι-Αχλάδα στις φλόγες,* μτφρ.. Δημήτριος Ιωάννου, Σύλλογος των Σέτιντσι, Ποπάντιντσι και Κρουσόραντσι από το Λέριν στη Μακεδονία, Σκόπια 2009, στα ελλην. 2011

Καφεσσάκης Εμμανουήλ*, Μεταξύ σφύρας και άκμονος. Κατοχή και εμφύλια σύγκρουση στη Μεσσηνία [1941-44]. Μια θεώρηση*, Παπαζήση, Αθήνα 2014

Κέντρος Νίκος, *Ο Εμφύλιος στη Φλώρινα*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2011

Κλάιβ Νάιτζελ, *Εμπειρία στην Ελλάδα (1943-1948)*, μτφρ. Ευγ. Πιερρής, Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα χ.χ.έ.

Κλόουζ Ντέιβιντ, *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2003

Κόκκαλης Πέτρος (πρόλ.), *Μια προσπάθεια κι ένας άθλος. Το έργον της Εθνικής Αλληλεγγύης Ελλάδος*, εκδ. "Να υπηρετούμε το Λαό", Αθήνα 1977 (1η έκδοση: έκδ. Καραβία, Αθήνα Αύγουστος 1945)

Κολιόπουλος Ιωάννης, *Λεηλασία φρονημάτων*, τόμος 1ος, *Το Μακεδονικό ζήτημα στην κατεχόμενη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, Βάνιας, 2η έκδ., Θεσσαλονίκη 1995

Κοντογιαννίδης Τάσος, *Ο Ζώρας του Πόντου Γεώργιος Μελισσανίδης*, Λιβάνη, Αθήνα 2010

Κουβαράς Κώστας, *OSS - Με την Κεντρική Επιτροπή του ΕΑΜ*, Εξάντας, Αθήνα 1976

Κουζινόπουλος Σπύρος, *Τα παρασκήνια του Μακεδονικού ζητήματος*, Καστανιώτης, Αθήνα 2008

Κούσουλας, Δημήτριος *Επιβουλή και αποτυχία. Η ιστορία του ΚΚΕ 1918-1949,* Καμπανά, Αθήνα 1971

Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Πόλις, Αθήνα 2014

Κούφης Παύλος, *Λαογραφικά Φλώρινας Καστοριάς*, χ.ε., Αθήνα 1996

Κριθαρίδης Παντελής, *Το χωρίο μ'* [Νέος Καύκασος], Μπαρμπουνάκης, Θεσσαλονίκη 2006

Κωνσταντινίδης Σταύρος, *Η Φλώρινα εις τας φλόγας. Συμβολή εις την ιστορίαν της Δυτικής Μακεδονίας*, Έκδοσις εφημερίδος «Έθνος», Φλώρινα 1957

Κωστόπουλος Τάσος, *Η απαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην ελληνική Μακεδονία*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα 2000

Κωστόπουλος Τάσος, *Κόκκινος Δεκέμβρης. Το ζήτημα της επαναστατικής βίας,* Βιβλιόραμα, Αθήνα 2016

Κωτσόπουλος Σταύρος, *Η Εθνική Αντίσταση στη Δυτική Μακεδονία*, χ.ε., Σόφια 1981

Λεβέντης Γεώργιος [Γ.Α.Λ.], *Η κατά της Μακεδονίας επιβουλή*, χ.ε., 2η έκδ., Αθήνα 1963

Λυβάνιος Δημήτρης, *Μακεδονικό και Βρετανία (1939-1949),* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015

Λυμπεράτος Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου Πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2006

Μαραντζίδης Νίκος, *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας 1946-1949*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010

Μαρκεζίνης Σπύρος*, Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 1ος, *1936-1944,* Πάπυρος, Αθήνα 1994

Μαρκεζίνης Σπύρος, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 2ος, *1944-1951*, Πάπυρος, Αθήνα 1994

Μηνασίδης Χαράλαμπος, *Η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μακεδονικό Ζήτημα τη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Τα πρόσωπα του Ιανού. Οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις τις παραμονές του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1944-1946),* Πατάκη, Αθήνα 2004

Μόδης Γεώργιος, *Αναμνήσεις*, επιμ. Μ. Πυροβέτση, Ι. Μιχαηλίδης, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2004

Μόδης Γεώργιος, *Η Μακεδονία μας και η μακεδονική μειονότης*, χ.ε., Αθήνα 1962

Μόδης Γεώργιος, *Σχέδια και ορέξεις γειτόνων*, Επιτροπή Αλυτρώτων Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1947

Μόδης Γεώργιος, *Χωριά φρούρια της Μακεδονίας*, Πάπυρος, Αθήνα, 1950

Μόλχο Ρένα, *Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων. Μελέτες ιστορίας και μνήμης,* Πατάκη, Αθήνα 2015

Μπάεφ Ιορντάν, *Μια ματιά απ' έξω. Ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα. Ντοκουμέντα και πηγές,* μτφρ. Γιώργος Σιακαντάρης, Φιλίστωρ, 2η έκδ., Αθήνα 1999

Μπάλλας Κωνσταντίνος (επιμ.), *Λεύκωμα Εκπαιδευτικών Φλωρίνης 1945-1947*, χ.ε., Φλώρινα 1947

Μπόνης Κωνσταντίνος, *Η Φλώρινα κατά την Κατοχήν 1941-1944*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1982

Νεδέλκος Γιώργος (Μακεδόνας), *Αναμνήσεις απ' την Εθνική Αντίσταση στη Δυτική Μακεδονία*, Ι. Αριστείδου, χ.τ.έ. 2000

Νικολακόπουλος Ηλίας, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967,* Πατάκη, 5η έκδ., Αθήνα 2009

Οικονομίδης Φοίβος, *Η Επανάσταση στην Ελλάδα. Το ΚΚΕ και οι ξένοι φίλοι. Εμφύλιος 1945-1949*, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2011

Οικονομίδης Φοίβος, *Οι Προστάτες. Η αληθινή ιστορία της Αντίστασης*, Ιωλκός, 4η έκδ, Αθήνα 2008

Οικονομίδης Φοίβος, *Το Σύνδρομο του Οδυσσέα. Η Ελληνική εμπειρία του 20ου αιώνα, μέσα από την εμπειρία του κόσμου*, Ορφέας, Αθήνα 1999

Παπαγαρυφάλλου Παναγιώτης, *Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στα πλαίσια της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944),* Το Αντίδοτο, Καλαμάτα 2016

Παπαδημητρίου Δέσποινα, *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνικοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, 2η έκδ., Αθήνα 2006

Παπαθανασίου Παρμενίων, *Για τον ελληνικό Βορρά. Μακεδονία 1941-1944. Αντίσταση και τραγωδία. Το ανέκδοτο αρχείο-ημερολόγιο του (τότε) Ταγματάρχη Γιάννη Παπαθανασίου*, τόμος 1ος, Παπαζήση, Αθήνα 1988

Παπαθανασόπουλος Θανάσης, *Λαϊκό Δημόσιο Δίκαιο 1941-1945*, Φιλιππότη, Αθήνα 1982

Παπαναστασίου Κώστας, *Το αντάρτικο στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*, χ.ε., χ.τ.έ., χ.χ.έ.

Παπανδρέου Γεώργιος, *Η Απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Το Βήμα Βιβλιοθήκη, ειδ. έκδ., Αθήνα 2009

Παπαστεριόπουλος Ηλίας, *Η νομική φύση και το δίκαιο της Εθνικής Αντίστασης 1941-1944,* Λεξίτυπον (επανέκδοση), Αθήνα 2012

Παπαστράτης Προκόπης - Λυμπεράτος Μιχάλης - Σαράφη Λη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας* (Πρακτικά Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 19-23 Νοεμβρίου 2014), Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016

Περιβολάρης Γεώργιος, *Φλώρινα 1912-2012. Χρονικό ενός αιώνα*, χ.ε., Φλώρινα 2012

Πιπιλιάγκας Χρυσόστομος, *Η Ελλάς κατά την από του 1942-1967 περίοδον. Εχθρική Κατοχή - Εαμοκρατία - Δεκεμβριανόν Κίνημα - Συμμοριτοπόλεμος - Εθνική Επανάστασις*, χ.ε., Αθήνα 1970

Πριόβολος Γιάννης, *Αντιπαραθέσεις και διαμάχες στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944). Μόνιμοι αξιωματικοί στον ΕΛΑΣ Μακεδονίας. Αρχειακά τεκμήρια*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013

Πυλάης Κυριάκος, *Μνήμες - Βιώματα - Στοχασμοί 1870-1990*, χ.ε., Αθήνα 1990

Ριζάς, Σωτήρης, *Απ' την Απελευθέρωση στον Εμφύλιο*, Καστανιώτη, Αθήνα 2011

Ριζάς Σωτήρης, *Το Μακεδονικό Ζήτημα. Εξωτερική επέμβαση και ελληνική πολιτική*, Γρηγόρης, Αθήνα 1996

Ρίστοβιτς Μίλαν, *Το πείραμα Μπούλκες. "Η Ελληνική Δημοκρατία" στη Γιουγκοσλαβία 1945-1949,* μτφρ. Αδριανός Παπαδριανός, Πασχαλίνα Σπυρούδη, Αφοί Κυριακίδη ΑΕ, Θεσσαλονίκη 2006

Σκαλιδάκης Γιάννης, *Η Ελεύθερη Ελλάδα. Η εξουσία του ΕΑΜ στα χρόνια της Κατοχής (1943-1944)*, Ασίνη, Αθήνα 2014

Σπανός Κοσμάς (Αμύντας), *Εθνική Αντίσταση, Εμφύλιος Πόλεμος-Αναμνήσεις ενός Καπετάνιου*, Φιλολογική-Μπίμπης, Θεσσαλονίκη χ.χ.έ.

Σταυριανός Λευτέρης, *Η Ελλάδα σε επαναστατική περίοδο (σαράντα χρόνια αγώνες),* μτφρ. Π. Λαμπρόπουλος, Κάλβος, Αθήνα 1974

Συνόπουλος Λυκούργος, *Απομνημονεύματα ενός καστοριανού παιδιού της πιάτσας (1937-1957)*, χ.ε., Καστοριά 1998

Σφήκας Θανάσης, *Με τον Μέτερνιχ ή με τον Πάλμερστον; Οι Βρετανοί και ο Δεκέμβριος του 1944*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2015

Τσακαλίδης-Χατζηνικολάου Βάσος, Ο *Αγών του Βουνού κάτω από το ζυγό του ΚΚΕ,* Ελεύθερη Σκέψις, [φωτογραφική ανατύπωση έκδοσης του 1947], Αθήνα 2009

Τσάμη Αντιγόνη, *Αναμνήσεις από το Έπος του 1940 και την Κατοχή 1941-44 στο νομό Φλώρινας*, χ.ε., Φλώρινα 2011

Τσάμη Αντιγόνη, *Η δράση των Εθελοντριών Αδελφών του Παραρτήματος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Φλωρίνης στην πολεμική και ειρηνική περίοδο*, Δήμος Φλωρίνης, Θεσσαλονίκη 1995

Τσουπαρόπουλος Θανάσης, *Οι λαοκρατικοί θεσμοί της Εθνικής Αντίστασης. Ιστορική και νομική προσέγγιση*, Γλάρος, Αθήνα 1989

Τσώτσος Κώστας, *Άδοξη δόξα 1940-1945. Πολεμική περιπέτεια στα βουνά, στους κάμπους, στα χωριά και στις πόλεις της Λυγκηστίδος*, χ.ε., Τορόντο 1999

Τυροβούζης Χρήστος, *Αυτοδιοίκηση και «Λαϊκή» Δικαιοσύνη 1942-1945. Συμβολή στην ιστορία των θεσμών της Ελληνικής Αντίστασης*, Προσκήνιο, Αθήνα 1991

Φαράκος Γρηγόρης, *Άρης Βελουχιώτης, Το χαμένο Αρχείο. Άγνωστα κείμενα*, Ελληνικά Γράμματα, 2η έκδ., Αθήνα 1997

Φαράκος Γρηγόρης, Ο ΕΛΑΣ και η εξουσία, τόμος 2ος, *Μυστική έκθεση [1946] και άλλα ντοκουμέντα,* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Χανδρινός Ιάσονας, *Το τιμωρό χέρι του λαού. Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944*, θεμέλιο, 2η έκδ., Αθήνα 2012

Χαραλαμπίδης Μενάλαος, *Δεκεμβριανά 1944. Η μάχη της Αθήνας*, Αλεξάνδρεια, 2η έκδ., Αθήνα 2014

Χατζής Θανάσης, *Η νικηφόρα επανάσταση που χάθηκε*, τόμος 3ος, *Ο λαός προχωρεί. Η ηγεσία κλονίζεται. Δύο γραμμές στο Λαϊκό επαναστατικό κίνημα*, Δωρικός, 3η έκδ., Αθήνα 1983

Χουρχούλης Διονύσης, *Θεμιστοκλής Π. Σοφούλης*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2014

===

Bowman Steven, *Η Αντίσταση των Εβραίων στην κατοχική Ελλάδα*, μτφρ. Ισαάκ Μπενμαγιόρ, ΚΙΣΕ, Αθήνα 2012

Chandler Geoffrey, *Διχασμένη χώρα. Μια αγγλο-ελληνική τραγωδία*, μτφρ. Φώτης Κοκαβέσης, Παρατηρητής, 2000

Gerolymatos Andre, *Κόκκινη Ακρόπολη, Μαύρος τρόμος. Από την Αντίσταση στον Εμφύλιο 1942-1949,* Κοχλίας, Αθήνα 2005

Hammond Nicholas, *Δυτική Μακεδονία: Αντίσταση και Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή,* μτφρ.-απόδ. Παρμενίων Παπαθανασίου, Παπαζήση, Αθήνα χ.χ.έ.

Kralova Katerina, *Οι ελληνογερμανικές σχέσεις την περίοδο 1940-2010*, μτφρ. Κωνσταντίνος Τσίβος, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013

Richter Heinz, *Η επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα. Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο. Φεβρουάριος 1945 - Αύγουστος 1946*, μτφρ. Περικλής Βαλλιάνος, Γιώργος Γιάνναρης, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1997

Άρθρα σε περιοδικά, εφημερίδες, συλλογικούς τόμους, πρακτικά συνεδρίων, διαδίκτυο

Αλβανός Ραϋμόνδος, «Το Μακεδονικό ως πολιτικό και “εθνικό” ζήτημα κατά τη δεκαετία του ’40», στο Αρτ. Ψηρομηλίγκος, Βασιλική Λάζου (επιμ.), *Μακεδονικό. Η περιπέτεια ενός ονόματος από το 1850 έως σήμερα*, Ε-Ιστορικά, Ελευθεροτυπία, Φεβρουάριος 2011, σ. 95-128

Αρμαανίδης Φίλιππος, «Η δράση της Ειδικής Ασφάλειας την τελευταία περίοδο της Κατοχής», στο Προκόπης Παπαστράτης - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), *Από την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας*, Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016, σ. 271-282

Βαφέας Νίκος - Τζούκας Βαγγέλης, «Η πολιτική κληρονομιά του ΕΔΕΣ: Το Εθνικόν Κόμμα Ελλάδος (1945-1950)», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940,* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 255-274

Δορδανάς Στράτος, «Εξόντωση και λεηλασία: Η Υπηρεσία Διαχείρισης Ισραηλιτικών Περιουσιών (ΥΔΙΠ)», στο Γιώργος Αντωνίου, Στράτος Δορδανάς, Νίκος Ζάικος, Νίκος Μαραντζίδης (επιμ.), *Το Ολοκαύτωμα στα Βαλκάνια*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 331-352

Δορδανάς Στράτος, «Στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ: από τον δοσιλογισμό της Κατοχής στην εθνικοφροσύνη του Εμφυλίου», *Ουτοπία* [διμηνιαία έκδοση θεωρίας και πολιτισμού], τεύχος 82, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2008, σ. 73-84

Δορδανάς Στράτος, «Τα αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στο νομό Φλώρινας: Η εκτέλεση της 23ης Αυγούστου 1944», στο Αντρέας Ανδρέου (επιμ.), *Φλώρινα 1912-2002*, ΑΠΘ/ΠΣΦ/ΤΒΣ, Φλώρινα 2004, σ. 341-354

Δορδανάς Στράτος – Καλογρηάς Βάιος, «"Η Πρωτεύουσα του Βορρά": Πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του '40», στο *Θεσσαλονίκη. Επιστημονική Επετηρίδα*, τόμος 7ος, Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης του Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 363-380

Ελεφάντης Άγγελος, «Εθνικοφροσύνη: Η Ιδεολογία του τρόμου και της ενοχοποίησης», στο Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Η ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο (1945-1967),* τόμος 1ος, 4ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 24-27 Νοεμβρίου 1993, σ. 645-654

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία, «Η ίδρυση του φιλολογικού συλλόγου Φλωρίνης «Αριστοτέλης» στη Φλώρινα την περίοδο της κατοχής», *Μακεδονικά*, τεύχος 36, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 2007, σ. 207-224

Ηλιάδου-Τάχου Σοφία - Ανδρέου Αντρέας, «Όψεις της ΕΑΜικής εκπαιδευτικής πολιτικής στη Δυική Μακεδονία: Οι θεσμοί της εκπαίδευσης των σλαβοφώνων», στο Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Βλάσης Βλασίδης (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*, ΠΔΜ, ΠΣ/ΤΒΣ, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014

Καλλιανιώτης Θανάσης, «Αλήθεια και προπαγάνδα στον Τύπο της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944)» ή «Ο Τύπος της Δυτικής Μακεδονίας (1941-1944)», στο Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, *Εθνική Αντίσταση 1941-1944. Ο παράνομος Τύπος στη Βόρεια Ελλάδα,* Πρακτικά Ημερίδας, Θεσσαλονίκη 2009

Καλλιανιώτης Θανάσης, «Η "λευκή τρομοκρατία" στη Δυτική Μακεδονία, 1945-46», στο Βασίλης Γούναρης (επιμ.), *Έθνος, κράτος και πολιτική. Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας αφιερωμένες στον Γιάννη Σ. Κολιόπουλο*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σ.

Καλλιανιώτης Θανάσης, «Η περιοχή Φιλώτα στον κυρίως Εμφύλιο πόλεμο 1945 - 1949», http://blogs.sch.gr/thankall/?p=898, ημ. επίσκ. 29.12.2016

Καλογρηάς Βάιος, «Η πολιτικο-ιδεολογική ταυτότητα της εθνικοφροσύνης στην ταραγμένη δεκαετία του '40», ανακοίνωση στα πλαίσια του 4ου Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010), http://www.eens.org/?page_id=1834, ημ. επίσκ. 10.1.2017

Καλύβας Στάθης, «Ο Σίσυφος και η "αιώνια παρθένα"», *Η Καθημερινή*, 31.1.2016, http://www.kathimerini.gr/, ημ. επίσκ. 1.2.2016

Κάραμποτ Φίλιππος - Πατρικίου Αλεξάνδρα, «Η πρακτική της ομηρίας και οι προσλήψεις της: Μια πρώτη προσέγγιση», στο Πολυμέρης Βόγλης κ.ά. (επιμ.),

Δεκέμβρης 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σ. 193-218

Κλόουζ Ντέιβιντ, «Η ανοικοδόμηση του κράτους της Δεξιάς», στο Ντέιβιντ Κλόουζ (επιμ.), *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος 1943- 1950. Μελέτες για την πόλωση*, μτφρ. Γιάννης Σπανδωνής, Φιλίστωρ, 2η έκδ. Αθήνα 1998, σ. 197-237

Κουράκης Νέστορας, «Τέσσερα παράλληλα συστήματα νομιμότητας στην Ελλάδα της Κατοχής», *Η Νέα Πολιτική*, 11.2.2015, http://neapolitiki.gr/, ημ. επίσκ. 8.3.2017

Κωστόπουλος Τάσος, «"Αξονομακεδονικό" Κομιτάτο και Οχράνα (1943-1944). Μια πρώτη προσέγγιση"», *Αρχειοτάξιο*, τεύχος 5, Αθήνα 2003, σ. 40-51

Κωστόπουλος Τάσος, «Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ΄, *Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος - Παλινόρθωση 1945-1952*, μέρος 1ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 363-415

Κωφός Ευάγγελος, «Η βαλκανική διάσταση του Μακεδονικού ζητήματος στα χρόνια της κατοχής και της αντίστασης», στο Χ. Φλάισερ - Ν. Σβορώνος (επιμ.), *Η Ελλάδα 1936-1944, Δικτατορία-Κατοχή-Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, 2η εκδ., Αθήνα 1990, σ. 418-471

Κωφός Ευάγγελος, «Το Μακεδονικό στις σχέσεις ΚΚΕ-ΚΚΓ κατά τα τέλη του 1944: Η αποστολή του Ανδρέα Τζήμα στον Τίτο», στο *Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944, Κατοχή-Αντίσταση-Απελευθέρωση,* ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 125-156

Λυμπεράτος Μιχάλης, «ΚΚΕ και σλαβομακεδονική μειονότητα στην κατεχόμενη Δ. Μακεδονία (1941-1944)», *Μνήμων*, τόμος 20ός, Αθήνα 1998, σ. 67-108

Μαρκέτος Σπύρος, «Η ελληνική Άκρα Δεξιά τη δεκαετία του 1940», στο Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τόμος Δ΄, *Ανασυγκρότηση - Εμφύλιος - Παλινόρθωση 1945-1952*, μέρος 2ο, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 287-325

Μαυρογορδάτος Γεώργιος, «Οι εκλογές και το δημοψήφισμα του 1946: προοίμιο του Εμφυλίου Πολέμου», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση,* μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 307-340

Μιχαηλίδης Γιώργος, «"Το χρώμα έχει το βάθος τ' ουρανού"; Αλληλογραφία του ΚΚΕ με τα κομμουνιστικά κόμματα Βουλγαρίας-Γιουγκοσλαβίας στο β΄ μισό του 1944», στο Προκόπης Παπαστράτης - Μιχάλης Λυμπεράτος - Λη Σαράφη (επιμ.), Από *την Απελευθέρωση στα Δεκεμβριανά. Μια τομή στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας,* Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Αθήνα 2016, σ. 368-379

Νικολακόπουλος Ηλίας, «Δεκεμβριανά 1944: Παρελθόν και παρόν, *Η Αυγή - Ενθέματα*, 7.12.2014, http://www.avgi.gr/, ημ. επίσκ. 29.12.2016

Νικολακόπουλος Ηλίας, «Αμφισβητώντας τα όρια της "εθνικοφροσύνης": Οι συνεργάτες της ΕΔΑ με τον ρευστό χώρο της Κεντροαριστεράς», στο Παύλος Σούρλας (επιμ.), *Δολοφονία Λαμπράκη. Η ιστορική συζήτηση 50 χρόνια μετά,* Πρακτικά Ημερίδας, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία - εκδ. Ευρασία, Αθήνα 2016, σ. 119- 126

Πασχαλούδη Ελένη - Δορδανάς Στράτος, «Ένας ακήρυχτος πόλεμος: Η "εαμοκρατία" στη Θεσσαλονίκη», στο Πολυμέρης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Δεκέμβρης 1944. Το παρελθόν και οι χρήσεις του*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2017, σ. 173-192

Σακελλαρόπουλος Τάσος, «Μέση Ανατολή, Λίβανος, Απελευθέρωση: η οδός προς την εμφύλια σύγκρουση στην Αθήνα μέσα από τα βήματα του Ελληνικού Στρατού», στο Θανάσης Σφήκας - Λουκιανός Χασιώτης - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944,* Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 137-155

Σεχίδης Κωνσταντίνος, «Η Εβραϊκή Κοινότητα της Φλώρινας», στο Αντρέας Ανδρέου (επιμ.), *Φλώρινα 1912-2002*, ΑΠΘ/ΠΣΦ/ΤΒΣ, Φλώρινα 2004, σ. 281-293

Στεφανίδης Ιωάννης, «Η "Ερυθρά Συμπρωτεύουσα". Η κυριαρχία του ΕΑΜ στη Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 1944-Ιανουάριος 1945», στο ΙΜΧΑ, *Μακεδονία και Θράκη, 1941-1944. Κατοχή - Αντίσταση - Απελευθέρωση*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 357-380

Σφέτας Σπυρίδων, «Αυτονομιστικές κινήσεις των Σλαβοφώνων κατά το 1944, η στάση του ΚΚΕ και η διαφύλαξη των Ελληνο-Γιουγκοσλαβικών συνόρων», στον *Όψεις του Μακεδονικού ζητήματος στον 20^{ο} αιώνα,* Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 127-155

Σφέτας Σπυρίδων, «Η ίδρυση και η δράση της Οχράνας (1943-1944) στη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία στα πλαίσια της πολιτικής της VMRO και των ιταλο-γερμανικών αρχών κατοχής», στο Σπυρίδων Σφέτας (επιμ.), *Όψεις του Μακεδονικού Ζητήματος στον 20^{ό} αιώνα*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 79-126

Σφέτας Σπυρίδων, «Τα Δεκεμβριανά και η στάση των γειτονικών χωρών», στο Θανάσης Σφήκας - Λουκιανός Χασιώτης - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Δρόμοι του Δεκεμβρίου. Από τον Λίβανο στην Αθήνα, 1944*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2016, σ. 213-232

Τζώρτζης Γεώργιος, «Η Φλώρινα. Ιστορία και αγώνες», στο Σταύρος Κωνσταντινίδης (επιμ.), *Φλώρινα. Η ακριτική εθνική σκοπιά*, Έκδοσις εφημερίδος «Έθνος», Φλώρινα 1953, σ. 44-70

Τζώρτζης Γεώργιος, «Η Φλώρινα κατά την Κατοχή», στο Μπάλλας Κωνσταντίνος (επιμ.), *Λεύκωμα Εκπαιδευτικών Φλωρίνης 1945-1947*, χ.ε., Φλώρινα 1947, σ. 150-154

Τσεπρεγκάνωφ Τοντόρ - Πάνοφσκα Λιλιάνα, «Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1946-1949. Ένα ιστορικό γεγονός. Ένα μάθημα για το μέλλον», στο Ιωάννης Μουρέλος - Ιάκωβος Μιχαηλίδης (επιμ.), *Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Μια αποτίμηση. Πολιτικές, ιδεολογικές, ιστοριογραφικές προεκτάσεις*, ΙΜΧΑ-Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2007, σ. 145-155

Τσιλάγα Φλώρα, «Δράσεις και αντιδράσεις μεροληψίας: η αποστολή της UNRRA στη Ελλάδα, 1945-1947», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 139-164

Φωτιάδης Κ. - Ηλιάδου-Τάχου Σ. - Πουγαρίδου Π., «Όψεις και οπτικές της αντιστασιακής Φλώρινας: Το παράδειγμα του Εθνικού Εργατοϋπαλληλικού Κέντρου Φλώρινας», στο Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Σοφία Ηλιάδου-Τάχου, Βλάσης Βλασίδης (επιμ.), *Η Δυτική Μακεδονία: Από την ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος έως σήμερα*, ΠΔΜ, ΠΣΦ/ΤΒΣ, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 481-494

Χανδρινός Ιάσονας, «Μια ελληνική Κου-Κλουξ-Κλαν: Η οργάνωση Χ στην Κατοχή και τον Εμφύλιο (1941-1949)», *Ουτοπία*, τεύχος 102, Αθήνα, Μάιος 2013, σ. 113-132

Χαραλαμπίδης Μενέλαος, «Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους. Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα», στο Πολυμέλης Βόγλης κ.ά. (επιμ.), *Η εποχή των ρήξεων. Η ελληνική κοινωνία στη δεκαετία του 1940*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 165-194

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, «Μετά, τίποτα δεν ήταν το ίδιο...», 3.12.2011, http://tvxs.gr/, ημ. επίσκ. 28.12.2016

===

Alexander George, «Η κρίση αποστράτευσης του Νοεμβρίου 1944», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση,* μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 263-284

Mazower Mark, «Τρεις μορφές δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-45», στο Mark Mazower (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, μτφρ. Ειρήνη Θεοφυλακτοπούλου, Αλεξάνδρεια, 2η έκδ., Αθήνα 2004, σ. 33-51

Richter Heinz, «Η Συμφωνία της Βάρκιζας και τα αίτια του Εμφυλίου Πολέμου», στο John Iatrides (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία 1940-1950. Ένα έθνος σε κρίση*, μτφρ. Μαργαρίτα Δρίτσα, Αμαλία Λυκιαρδοπούλου, Θεμέλιο, Αθήνα 2006, σ. 285-306

Rossos Andrew, "The Macedonians of Aegean Macedonia: A British Officer's Report, 1944". *Slavonic and East European Review*. 69/2 (1991), 282-309

Smith Ole, «Αυτοάμυνα και κομμουνιστική πολιτική 1945-1947», στο Lars Baerenzen, Γιάννης Ιατρίδης, Ole Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, μτφρ. Αριστέα Παρίση, Ολκός, 3η έκδ., Αθήνα 2002, σ.165-183